

เอกสารประกอบการเรียนการสอน

รายวิชา ความเป็นครู

Self – Actualization for Teacher

รหัสวิชา 1015106

ผศ.ดร.ประจวบ ขวัญมั่น

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

2562

คำนำ

ตำราเล่มนี้ใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนรายวิชา ความเป็นครู (Self-actualization for Teacher) รหัสวิชา 1015106 เรียบเรียงขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษาที่เล่าเรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ และผู้สนใจได้ใช้เป็นเอกสารประกอบในการค้นคว้าและการศึกษาเรียนรู้โดยมีการแบ่งเนื้อหาการเรียนการสอนไว้ 12 หัวข้อ ประกอบไปด้วย ความเป็นครู คุณลักษณะของครูที่ดี การพัฒนาสู่ความเป็นวิชาชีพครู มาตรฐานวิชาชีพครู จิตวิญญาณความเป็นครู คุณธรรม จริยธรรมพลະจรรยาบรรณวิชาชีพครู ปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีการศึกษา การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หลักธรรมมาภิบาลและความซื่อสัตย์สุจริต ความเป็นผู้นำทางวิชาการและการจัดการความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู ตามสาระความรู้และสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพครู ซึ่งความเป็นวิชาชีพนั้น เปรียบได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งประการหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความมีสติปัญญา ความเฉลียวฉลาด ความขยันหมั่นเพียร

ตำราความเป็นครู ผู้เขียนได้เรียบเรียงจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและตำราที่เกี่ยวข้องมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า อ้างอิง สำหรับบัณฑิตศึกษา คณาจารย์ บุคลากรทางการศึกษาที่สนใจ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำราเล่มนี้ จะเอื้อประโยชน์อย่างสูงในการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อการก้าวสู่วิชาชีพครู และจะเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้สนใจศาสตร์ด้านการศึกษาและความเป็นครูตามสมควร หากมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมใด ผู้เขียนยินดีรับฟังและรับไปพิจารณาปรับปรุงให้สมบูรณ์ต่อไป

ผศ.ดร.ประจวบ ขวัญมัน

9 มีนาคม 2562

เอกสารประกอบการเรียนการสอน
รายวิชา ความเป็นครู
(Self – Actualization for Teacher)
รหัสวิชา 1015106

ผศ.ดร.ประจบ ชวัณม์มัน

ศษ.บ.(การประถมศึกษา)

กศ.ม.(การบริหารการศึกษา)

กศ.ด.(การบริหารการศึกษา)

คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

2562

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ	ค
บทที่ 1 ความเป็นครู	1
ความหมายของความเป็นครู	1
ความสำคัญของวิชาชีพครู	2
บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครู	6
พัฒนาการของวิชาชีพครู	9
บทสรุป	17
คำถามท้ายบท	18
เอกสารอ้างอิง	18
บทที่ 2 คุณลักษณะของครูที่ดี	
คุณลักษณะของครูที่ดี	20
คุณลักษณะที่ดีของครูตามพระราชดำรัส พระบรมราชาโชวาท	23
คุณลักษณะที่ดีของครูตามแนวคิดของนักการศึกษา	25
คุณลักษณะที่ดีและบทบาทของครูในศตวรรษที่ 21	32
บทสรุป	35
คำถามท้ายบท	36
เอกสารอ้างอิง	37
บทที่ 3 การพัฒนาสู่ความเป็นวิชาชีพครู	
ความสำคัญและหลักการของการพัฒนาครู	38
วิสัยทัศน์ของการพัฒนาครู	40
ปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครู	43
การเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครู	46
บทสรุป	53
คำถามท้ายบท	53
เอกสารอ้างอิง	53

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 มาตรฐานวิชาชีพครู	
ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556	56
มาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย	64
ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู	69
บทสรุป	70
คำถามท้ายบท	71
เอกสารอ้างอิง	71
บทที่ 5 จิตวิญญาณความเป็นครู	
ความหมายและคุณลักษณะของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู	73
การสร้างทัศนคติและจิตวิญญาณที่ดีต่อวิชาชีพครู	76
กรณีศึกษา : จิตวิญญาณความเป็นครูของครูต้นแบบ	78
การพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นครู	81
บทสรุป	84
คำถามท้ายบท	85
เอกสารอ้างอิง	85
บทที่ 6 คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู	
ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม	87
หลักคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู	89
ความหมายและความสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพครู	92
จรรยาบรรณวิชาชีพครู	97
บทสรุป	105
คำถามท้ายบท	106
เอกสารอ้างอิง	106

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7 ปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีการศึกษา	
ความหมายของคำว่า “ปรัชญา”	109
ขอบข่ายของปรัชญา	109
ความหมายของปรัชญาการศึกษา	111
ปรัชญาการศึกษาไทย	112
ประเภทของปรัชญาการศึกษา	114
การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	125
บทสรุป	127
คำถามท้ายบท	127
เอกสารอ้างอิง	128
บทที่ 8 การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	
ความหมายของ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”	129
แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	132
องค์ประกอบของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	138
แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	139
บทสรุป	145
คำถามท้ายบท	145
เอกสารอ้างอิง	146
บทที่ 9 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	
ความหมาย วิวัฒนาการ และความเป็นมาของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	147
กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา	150
แนวทางการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการศึกษา	165
บทสรุป	169
คำถามท้ายบท	169
เอกสารอ้างอิง	170

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 10 หลักธรรมาภิบาลและความซื่อสัตย์สุจริต	
ความหมาย ความสำคัญและองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล	172
การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล	180
แนวคิดเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต	182
การพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตแก่ผู้เรียน	184
บทสรุป	185
คำถามท้ายบท	186
เอกสารอ้างอิง	186
บทที่ 11 ความเป็นผู้นำทางวิชาการ	
ความหมายของคำว่า “ผู้นำ” และ “ภาวะผู้นำ”	189
ประเภทและบทบาทของผู้นำ	191
ภาวะผู้นำของครูและบุคลากรทางการศึกษา	193
คุณลักษณะของภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษา	196
คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้	200
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน	202
บทสรุป	204
คำถามท้ายบท	204
เอกสารอ้างอิง	205
บทที่ 12 การจัดการความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู	
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้	207
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู	211
แนวทางการจัดการความรู้สู่การปฏิบัติ	213
บทสรุป	218
คำถามท้ายบท	219
เอกสารอ้างอิง	219

สารบัญภาพ

- ภาพที่ 5.1 การคงอยู่ของจิตวิญญาณความเป็นครู
- ภาพที่ 8.1 แสดงแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ภาพที่ 12.1 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาครู : กรณีศึกษากลุ่มโรงเรียนน้ำพุตโปธาราม
- ภาพที่ 12.2 รูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างการรู้คิด
และความสุขในการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับประถมศึกษา

บทที่ 1

ความเป็นครู

หัวข้อเนื้อหา

- 1.1 ความหมายของคำว่า “ครู”
- 1.2 ความสำคัญของวิชาชีพครู
- 1.3 บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครู
- 1.4 พัฒนาการของวิชาชีพครู
- 1.5 บทสรุป

“...ผู้ที่เป็นครูอาจารย์นั้น ใ้ว่าจะมีแต่ความรู้ในทางวิชาการและในทางการสอนเท่านั้นก็หาไม่ จะต้องรู้จักอบรมเด็กทั้งในด้านศีลธรรม จรรยาและวัฒนธรรม รวมทั้งใ้มีความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ด้วย...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร วิทยาลัยวิชาการศึกษา
วันที่ 15 ธันวาคม 2503

จากความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ใ้ความสำคัญกับผู้ประกอบวิชาชีพครู ที่จะต้องมีความรอบรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน ทักษะในสอนและที่สำคัญคือการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม การสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม การมีจิตสำนึกรับผิดชอบ จิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ดังนั้น “ครู” จึงเปรียบเสมือน “แม่พิมพ์” ของสังคมที่ต้องประพฤติ ปฏิบัติตนใ้เป็นแบบอย่างที่ดีงามของคนในสังคม

1.1 ความหมายของคำว่า “ครู”

มีใ้ให้ความหมายของคำว่า “ครู” ไว้หลากหลาย ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 4 ได้บัญญัติความหมายของคำว่า “ครู” ว่าหมายถึง บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) อธิบายว่า คำว่า “ครู” มาจากรากศัพท์ในภาษาบาลีว่า “คุรุ-คุรุ” หมายถึง หนักหรือสูง ส่วนรากศัพท์ภาษาสันสกฤตว่า “คุรุ” หมายถึง ใหญ่หรือหนัก ส่วนในความหมายที่เป็นคำนาม หมายถึง ผู้สั่งสอนศิษย์หรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์

รังสรรค์ แสงสุข (2550) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครู” หมายถึง ผู้ให้ ผู้เติมเต็มและผู้มีเมตตา ครู คือผู้ที่ให้ความรู้ไม่จำกัดทุกที่ทุกเมื่อ ครูต้องเต็มไปด้วยความรู้ และรู้จักชวนขยายหาความรู้ใหม่ ๆ สะสมความดี มีบารมีมาก และครูที่ดีจะต้องไม่ปิดบังความรู้ ความมีจิตและวิญญาณของความเป็นครู

วิไล ตั้งจิตสมคิด (2554) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครู” หมายถึง ผู้อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นควรแก่การเคารพบูชาของศิษย์

สันติ บุญภิรมย์ (2557) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครู” หมายถึง บุคลากรทางวิชาชีพที่ทำหน้าที่หลักในการสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ด้วยความหนักแน่นในด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งควรแก่การให้ความเคารพ

ยนต์ ชุ่มจิต (2558) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครู” หมายถึง ผู้ประกอบวิชาชีพอย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่สอนคนหรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์และจะใช้กับผู้ที่ทำการสอนในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนระดับต่ำกว่าปริญญาตรี

จึงสรุปความหมายของคำว่า “ครู” หมายถึง บุคลากรทางวิชาชีพที่ทำหน้าที่หลักในด้านการสอนหรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ พัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้มีจิตสำนึกรับผิดชอบ จิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนและประเพณี ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ ในสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน

1.2 ความสำคัญของวิชาชีพครู

วิชาชีพครูได้รับการยกย่องเป็นวิชาชีพชั้นสูงมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน กล่าวคือในสมัยกรีกและโรมันนั้นเรียกวิชาชีพครูว่า “วิชาครู (Pedagogy)” ซึ่งหมายถึง 1) อาชีพครู 2) ศิลปะและศาสตร์ของการสอน เน้นเรื่องวิธีสอน โดยวิชาครูแต่เดิมจัดเป็นส่วนหนึ่งของคณะวิชาอักษรศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ หรือศิลปศาสตร์ แต่ในปัจจุบันวิชาครูได้เปลี่ยนสภาพมาเป็น “วิชาการศึกษา (Education)” ซึ่งมีความหมายกว้างมากกว่า “วิชาครู (Pedagogy)” อีกทั้งทั่วโลกยอมรับกันว่า “การสอนเป็นวิชาชีพชั้นสูง” (Teaching is a profession) ดังนั้น ครูในฐานะสมาชิกของวิชาชีพชั้นสูง จึงได้รับการยกย่องและพิจารณาวิชาชีพครูเป็นวิชาชีพชั้นสูง ดังที่วิจิตร ศรีสอาน (2553) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของวิชาชีพชั้นสูง ไว้ดังนี้

- 1) การให้บริการที่มีลักษณะเฉพาะและจำเป็นแก่สังคม

- 2) การใช้วิธีการแห่งปัญญาในการให้บริการ
- 3) การได้รับการอบรมระยะเวลาานเพื่อให้มีความรู้กว้างขวางลึกซึ้ง
- 4) การมีเสรีภาพในการใช้วิชาชีพตามมาตรฐานของวิชาชีพ
- 5) การมีจรรยาบรรณ
- 6) การมีสถาบันวิชาชีพ

จากองค์ประกอบของวิชาชีพชั้นสูงนั้น เพื่อสร้างความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “วิชาชีพครูในฐานะวิชาชีพชั้นสูง” จะนำเสนอใน 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) การได้รับการอบรมระยะเวลาานเพื่อให้มีความรู้กว้างขวางลึกซึ้ง (2) การมีเสรีภาพในการใช้วิชาชีพตามมาตรฐานของวิชาชีพ (3) การมีจรรยาบรรณ และ (4) การมีสถาบันวิชาชีพ รายละเอียดดังนี้

1.2.1 วิชาชีพครูมีการอบรมเป็นระยะเวลาานเพื่อให้มีความรู้กว้างขวางลึกซึ้ง

ในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันมีสถาบันผลิตครูเพิ่มขึ้นจำนวนมาก กระบวนการผลิตครูมีมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยความตระหนักและรับผิดชอบต่อการผลิตครู โดยแนวคิดระบบและกระบวนการในการผลิตครูสรุปได้ดังนี้

1) เป้าหมาย เพื่อผลิตครูคุณภาพที่มุ่งปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณภาพ เก่ง ดี มีสุข ส่งเสริมโรงเรียนให้มีคุณภาพเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และส่งเสริมการเป็นสังคมคุณภาพ การมีฐานข้อมูลความรู้และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2) ระบบ “ศูนย์ความเป็นเลิศในการผลิตครู” เกิดจากเครือข่ายความร่วมมืออย่างใกล้ชิดและการเรียนรู้ร่วมกันของสถาบันผลิตและพัฒนาครู องค์กรวิชาชีพครู สถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนพัฒนาวิชาชีพในการศึกษากระแสหลักและการศึกษาทางเลือกครอบครัว สถานประกอบการ องค์กรเอกชน องค์กรชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิสายาต่าง ๆ

3) กระบวนการในการผลิตครูที่เน้นนวัตกรรม การวิจัย และพัฒนาการเรียนรู้แบบองค์รวมที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและใช้โรงเรียนเป็นฐาน

4) หลักสูตรผลิตครูรุ่นใหม่ในศตวรรษที่ 21 มีระยะเวลาการเรียนรู้ยาวนานยิ่งขึ้น โดยฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 1 ปี ใช้คุณลักษณะของครูรุ่นใหม่กำหนดเป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตรโดยตรง องค์ประกอบของกลุ่มวิชาในหลักสูตร และจำนวนหน่วยกิตไม่น้อยกว่า 170 หน่วยกิต จัดเป็น 4 กลุ่มวิชา คือ 1) กลุ่มวิชาการศึกษาทั่วไป 2) กลุ่มวิชาชีพครู 3) กลุ่มวิชาฝึกประสบการณ์วิชาชีพ และ 4) กลุ่มวิชาเลือกเฉพาะด้านหรือวิชาเอก

5) หลักการสำคัญของหลักสูตรผลิตครูรุ่นใหม่ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อผลิตบัณฑิตวิชาชีพครู สาขาต่าง ๆ ให้มีมาตรฐานตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ โดยมีความรู้ สติปัญญา มีความสามารถในการสอน และมีคุณธรรม จริยธรรม มุ่งให้บัณฑิตสามารถบูรณาการ ประยุกต์พัฒนา และปรับปรุงกระบวนการเรียน การสอนในสถานศึกษาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ท้องถิ่นและสากล สร้างความเป็นเลิศในวิชาชีพครูให้เป็น วิชาชีพชั้นสูงอย่างภาคภูมิใจ มั่นคงและน่าเชื่อถือ เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเต็มศักยภาพโดยอาศัยสื่อ นวัตกรรม และแหล่งเรียนรู้ทั้งในท้องถิ่น ในประเทศ และต่างประเทศ เน้นการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ตลอด ชีวิต

นอกจากนั้นจากประกาศคุรุสภา (2557) เรื่อง การรับรองปริญญาและประกาศนียบัตรทางการ ศึกษาเพื่อการประกอบวิชาชีพ พ.ศ.2557 คุรุสภาได้กำหนดเกณฑ์การรับรองปริญญาและประกาศนียบัตร ทางการศึกษาเพื่อการประกอบวิชาชีพไว้ ใน ข้อ 3 การรับรองปริญญาหรือประกาศนียบัตร พิจารณาจาก มาตรฐาน 3 ด้าน ดังนี้ 1) มาตรฐานหลักสูตร 2) มาตรฐานการผลิต และ 3) มาตรฐานบัณฑิต

1.2.2 การมีเสรีภาพในการใช้วิชาชีพตามมาตรฐานของวิชาชีพ

มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณภาพที่พึงประสงค์ ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิด คุณภาพในการประกอบวิชาชีพ สร้างความเชื่อมั่นศรัทธาแก่ผู้รับบริการจากวิชาชีพได้ว่าเป็นบริการที่มีคุณภาพ ตอบสนองความต้องการที่กฎหมายให้ความสำคัญกับวิชาชีพทางการศึกษาและกำหนดให้เป็นวิชาชีพควบคุม นั้น เนื่องจากเป็นวิชาชีพที่มีลักษณะเฉพาะ ต้องใช้ความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญในการประกอบวิชาชีพตาม ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ.2556 (ราชกิจจานุเบกษา, 2556) ได้ออกข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วย มาตรฐานวิชาชีพไว้ ดังต่อไปนี้ “มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา” หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ และคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติ ปฏิบัติตาม ประกอบด้วย มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐาน การปฏิบัติตน

1) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ ในการจัดการเรียนรู้ หรือการจัดการศึกษา ซึ่งผู้ต้องการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องมีเพียงพอที่สามารถ นำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพได้ โดยข้อบังคับในหมวด 1 ข้อ 6 กำหนดว่าผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องมีคุณวุฒิ ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษาหรือเทียบเท่าหรือมีคุณวุฒิอื่นที่คุรุสภารับรอง โดยมีมาตรฐานความรู้และ ประสบการณ์วิชาชีพ ได้แก่ 1) มาตรฐานความรู้ 2) มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ

2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน หมายถึง ข้อบังคับเกี่ยวกับคุณลักษณะหรือการแสดงพฤติกรรม การปฏิบัติงานและการพัฒนางาน ซึ่งผู้ประกอบการวิชาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดผลตาม วัตถุประสงค์และเป้าหมายการเรียนรู้หรือการจัดการศึกษา รวมทั้งต้องฝึกฝนให้มีทักษะหรือความชำนาญ

สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยข้อบังคับในหมวด 2 ข้อ 11 ผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องมีมาตรฐานการปฏิบัติงาน

3) มาตรฐานการปฏิบัติตน หมายถึง จรรยาบรรณของวิชาชีพที่กำหนดขึ้นเป็นแบบแผนในการประพฤติตน ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตามเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียง และฐานะของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ผู้รับบริการและสังคม อันจะนำมาซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ โดยข้อบังคับในหมวด 3 ข้อ 14 ระบุให้ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องมีมาตรฐานการปฏิบัติตนตามข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ

1.2.3 การมีจรรยาบรรณ

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 มาตรา 49 กำหนดให้มีมาตรฐานวิชาชีพ 3 ด้าน โดยด้านที่ 3 คือ มาตรฐานการปฏิบัติตน หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับการประพฤติตนของผู้ประกอบวิชาชีพ โดยมีจรรยาบรรณของวิชาชีพเป็นแนวทางและข้อควรพึงระวังในการประพฤติปฏิบัติเพื่อดำรงไว้ซึ่งชื่อเสียง ฐานะ เกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ ตามแบบแผนพฤติกรรม ตามจรรยาบรรณของวิชาชีพที่คุรุสภากำหนดเป็นข้อบังคับต่อไป หากผู้ประกอบวิชาชีพผู้ใดประพฤติผิดจรรยาบรรณของวิชาชีพทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นจนได้รับการร้องเรียนถึงคุรุสภาแล้ว ผู้นั้นอาจถูกคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพวินัยจรรยาบรรณอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ (1) ยกข้อกล่าวหา (2) ตักเตือน (3) ภาคทัณฑ์ (4) พักใช้ใบอนุญาตมีกำหนดเวลาตามที่เห็นสมควร แต่ไม่เกิน 5 ปี (5) เพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ (มาตรา 54) ประกอบด้วย 1) จรรยาบรรณต่อตนเอง 2) จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ 3) จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ 4) จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ และ 5) จรรยาบรรณต่อสังคม

1.2.4 การมีสถาบันวิชาชีพ

จากการศึกษาความเป็นมาของคุรุสภา (2556) ปรากฏข้อมูลดังนี้ ปี พ.ศ. 2488 รัฐบาลในสมัย นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และนายทวี บุญยเกตุ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้เล็งเห็นถึงปัญหาวิกฤตในวิชาชีพครู กล่าวคือ คนดี คนเก่ง ไม่อยากเรียนครู และคนเก่ง คนดี มีความสามารถจำนวนมากละทิ้งอาชีพครูไปประกอบอาชีพอื่น จึงได้ตราพระราชบัญญัติครู พ.ศ.2488 ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตวิชาชีพครูดังกล่าว โดยมีสาระสำคัญคือให้มีสภาในกระทรวงศึกษาธิการ เรียกว่า “คุรุสภา” มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีอำนาจหน้าที่ให้ความเห็นเรื่อง นโยบายการศึกษา และวิชาการศึกษาทั่วไปแก่กระทรวงศึกษาธิการ ควบคุมจรรยาบรรณและวินัยของครู รักษาผลประโยชน์และส่งเสริมฐานะครู และครอบครัวให้ได้รับความช่วยเหลือตามสมควร ส่งเสริมความรู้และความสามัคคีของครู ทำหน้าที่แทน ก.พ. เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล โดยกำหนดให้ครูทุกคนต้องเป็นสมาชิกคุรุสภา

ต่อมาปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลสมัยของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีและนายปองพล อดิเรกสาร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ตราพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา

พ.ศ. 2546 ออกมาบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 12 มิถุนายน 2546 โดยปรับปรุงครุสภาเดิมตามพระราชบัญญัติครู พ.ศ. 2488 เป็น “สภาครูและบุคลากรทางการศึกษา” มีชื่อเรียกเหมือนเดิมว่า “ครุสภา”

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า วิชาชีพครูมีความสำคัญและเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยในการปฏิบัติงานของครู จะต้องประกอบไปด้วย มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตน เพื่อให้เกิดคุณภาพในการประกอบวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตน นอกจากนี้วิชาชีพครูยังต้องมีจรรยาบรรณที่คอยควบคุม การประพฤติปฏิบัติของครูให้เหมาะสมอีกด้วย ซึ่งประกอบไปด้วย 5 จรรยาบรรณ 1) จรรยาบรรณต่อตนเอง 2) จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ 3) จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ 4) จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ และ 5) จรรยาบรรณต่อสังคม ซึ่งเมื่อมีการกระทำผิดจรรยาบรรณก็จะมีบทลงโทษตามความเหมาะสมต่อไป

1.3 บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครู

จากการที่วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพชั้นสูงนั้น บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบ ย่อมต้องสูงตาม มาตรฐานของวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม “ครู” นั้นได้รับการยกย่องให้เป็นต้นแบบหรือแม่พิมพ์ให้กับคนในสังคมมา ตั้งแต่ในอดีต ดังที่ใน ปี พ.ศ.2513 กรมสามัญศึกษาได้ออกระเบียบว่าด้วยการแต่งตั้งครูในโรงเรียนสังกัด กรมสามัญ ทำหน้าที่รับผิดชอบในฐานะครูสอนประจำชั้นหรือครูสอนประจำวิชา มีหน้าที่และความรับผิดชอบ เน้นการปฏิบัติงานด้านการสอน อบรม ดูแลนักเรียน และห้องเรียน (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. 2537) แต่ยุคปัจจุบันสภาพแวดล้อมเทคโนโลยี ความต้องการของผู้เรียนและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้บทบาท หน้าที่ของครูต้องเปลี่ยนแปลงตาม ดังที่กล่าวข้างต้น “ครู” เป็นวิชาชีพที่ทั่วโลกเห็นความสำคัญและให้ การยอมรับว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของครูในปัจจุบันจึงมีความหลากหลาย จากแนวคิดของ ภณิดา มาประเสริฐ (2552) ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของครู 3 ด้านด้วยกัน คือ 1) บทบาทหน้าที่ของครูในฐานะ เป็นพลเมืองของประเทศ 2) บทบาทของครูในฐานะสมาชิกของวิชาชีพครู และ 3) บทบาทครูในการจัดการ เรียนการสอน รายละเอียดดังนี้

1.3.1 บทบาท หน้าที่ของครูในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศ ประกอบด้วย การเป็นประชากรที่มี คุณภาพด้วยการพัฒนาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ประกอบอาชีพและดำรงชีวิตประจำวันตามแนวทาง ของหลักธรรมและการพัฒนาประเทศ การร่วมพัฒนาประเทศด้วยการเป็นพลเมืองดีและการเป็นพลโลกที่ดีทั้ง ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ร่วมลดปัญหาของสังคมในปัจจุบันและร่วมสร้างสังคมที่พึง ประสงค์ในอนาคต

1.3.2 บทบาทของครูในฐานะสมาชิกของวิชาชีพครู ประกอบด้วย 2 บทบาท ได้แก่

1) **บทบาทในการปฏิบัติงาน** คือ ปฏิบัติงานประจำที่รับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพสูงสุดตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อสังคมส่วนรวม โดยปฏิบัติกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์

2) **บทบาทในการพัฒนาวิชาชีพ** คือ การพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพและสมรรถนะเหมาะสมกับการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูง สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพด้านความรู้และประสบการณ์การปฏิบัติงาน และจรรยาบรรณวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนางานตามเส้นทางวิชาชีพ การร่วมพัฒนาวิชาชีพด้วยการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพ เข้าร่วมกิจกรรมหรือเป็นผู้นำกิจกรรมที่รักษาและยกระดับมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพอย่างสม่ำเสมอ

1.3.3 บทบาทครูในการจัดการเรียนการสอน ต้องอิงเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพที่กำหนดไว้และนำไปกำหนดรายละเอียดภาระงานของครูในสถานศึกษา ครูระดับการศึกษาต่าง ๆ จะมีบทบาทหน้าที่หลักคล้ายคลึงกัน โดยมีน้ำหนักของบทบาทหน้าที่แตกต่างกันตามระดับพัฒนาการของผู้เรียนและภาระงานของสถานศึกษา โดยจำแนกงานด้านการเรียนการสอนเป็น 3 ด้านย่อย ได้แก่ 1) บทบาทหน้าที่ในฐานะเป็นครูผู้สอน 2) บทบาทหน้าที่ในฐานะส่งเสริมการเรียนการสอน และ 3) บทบาทหน้าที่ในฐานะเป็นผู้บริหารการเรียนการสอน

นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษา ได้กล่าวถึงบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของครู ไว้ดังนี้

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2545) ได้กล่าวถึง ครูในฐานะที่เป็นวิชาชีพครูและเป็นปวงชนียบุคคลของสังคมนั้น ต้องมีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างสูง ครูมีบทบาทกับทุกส่วนของสังคม เป็นทั้งผู้ร่วมสร้างสรรค์สังคม เป็นผู้แก้ปัญหาและเป็นผู้เยียวยาสังคม โดยจำแนกบทบาทและความสำคัญของครูไว้ดังนี้ 1) บทบาทและความสำคัญของการสร้างเยาวชน 2) บทบาทและความสำคัญของครูในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 3) บทบาทและความสำคัญของครูในการรักษาชาติ และ 4) บทบาทและความสำคัญของครูในการเยียวยาสังคม

ยนต์ ชุ่มจิต (2558) ได้กล่าวถึง บทบาทและความสำคัญของครูที่เป็นบทบาทในฐานะเป็นวิศวกรสังคม คำว่า “วิศวกร” (Engineer) เป็นคำนาม หมายถึง ผู้ประกอบกิจการงานวิศวกรรม (Engineering) ซึ่งวิศวกรรมมีได้หลายสาขา เมื่อนำบทบาทของวิศวกรมาเปรียบเทียบกับบทบาทของครูในการสร้างสรรค์สังคมจึงได้สมญานามว่า “ครู คือ วิศวกร” ในประเด็นต่างๆ ดังนี้ 1) ครูทำงานวิจัย 2) ครูทำงานพัฒนา 3) ครูทำงานออกแบบ 4) ครูทำงานการผลิต 5) ครูทำงานก่อสร้าง 6) ครูทำงานควบคุม 7) ครูทำงานทดสอบ 8) ครูทำงานการขายและการตลาด 9) ครูทำงานบริหาร 10) ครูทำงานที่ปรึกษา และ 11) ครูทำงานการศึกษาโดยตรง

ต่อมา ยนต์ ชุ่มจิตต์ (2553) ได้กล่าวถึงบทบาท หน้าที่ และภาระงานของครูตามรูปคำภาษาอังกฤษ “TEACHERS” ซึ่งแปลว่า “ครู” นี้ สามารถจำแนกความหมายซึ่งแสดงให้เห็นถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของครูตามตัวอักษรแต่ละตัวได้ดังต่อไปนี้

T (Teaching) คือ การสอน ครูมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการสอนลูกศิษย์ เพื่อให้ลูกศิษย์มีความรู้ความสามารถในวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักของผู้เป็นครูทุกคน

E (Ethics) คือ จริยธรรม ครูต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการอบรม ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่หลักอีกประการหนึ่งของครู และครูอาจารย์ต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามเหมาะสมด้วย ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการปลูกฝังศรัทธา เพื่อศิษย์จะได้นำเอาไปเป็นแบบอย่างสำหรับการประพฤติปฏิบัติต่อไป

A (Academic) คือ วิชาการ ครูต้องมีหน้าที่และภาระงานด้านวิชาการ เพราะวิชาชีพครูต้องใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการประกอบวิชาชีพ ครูจึงต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

C (Cultural Heritage) คือ การสืบทอดวัฒนธรรม ครูต้องมีบทบาทหน้าที่ต่อการสืบทอดวัฒนธรรม เพราะการสอนศิลปะวิทยาการต่างๆ ให้กับศิษย์นั้น ย่อมถือได้ว่าเป็น การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

H (Human Relationship) คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ ครูต้องสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ที่ครูต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อหมู่คณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ต่อโรงเรียน

E (Evaluation) คือ การประเมิน ครูมีหน้าที่ประเมินผลการเรียนรู้ของลูกศิษย์ ทั้งนี้เพราะการประเมินผลการเรียนการสอนเป็นการวัดความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ สำหรับการประเมินผลการเรียนการสอนนักเรียนนั้น ครูสามารถเลือกได้หลายวิธีในแต่ละวิชาที่สอน และอาจเลือกใช้หลายๆ วิธีในการประเมินแต่ละครั้ง นอกจากครูจะเลือกใช้วิธีการประเมินผลการเรียนของนักเรียนหลากหลายวิธีแล้ว ในการประเมินผลการเรียนทุกๆ วิชา ครูจะต้องพยายามประเมินความเจริญก้าวหน้าของผู้เรียนให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

1) ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) คือ การวัดทางด้านความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ และการประเมินผล

2) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) คือ การวัดด้านความรู้สึก ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนในด้านต่างๆ เช่น การตรงต่อเวลา ความมีระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความขยันขันแข็งในการทำงาน เป็นต้น

3) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) คือ การวัดด้านการปฏิบัติงาน เพื่อต้องการทราบว่านักเรียนทำงานเป็นหรือไม่หลังจากที่ได้ศึกษาทฤษฎีไปแล้ว การวัด ด้านทักษะนี้ครูจะนำมาใช้ได้มากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะวิชาที่สอน วิชาใดเน้นการปฏิบัติงานก็จำเป็นต้องเน้นการวัดด้านทักษะให้มาก

R (Research) คือ การวิจัย ครูต้องพยายามหาความรู้ความจริงเพื่อนำมาแก้ปัญหการเรียนการสอนและแก้ปัญหที่เกี่ยวกับตัวนักเรียนด้วยการทำวิจัยในชั้นเรียน

S (Service) คือ การบริการ ครูมีหน้าที่และภาระงานในการให้บริการลูกศิษย์และผู้ปกครองและบางครั้งจำเป็นต้องให้บริการแก่ประชาชน ชุมชนในท้องถิ่นด้วย ซึ่งโดยธรรมชาติแล้ว งานบริการหลักของครู คือ การให้ความรู้ สร้างความเจริญงอกงามให้แก่ นักเรียน บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของครู หมายถึง กิจกรรมที่ครูต้องปฏิบัติให้เสร็จสมบูรณ์ โดยกระทำด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจอาศัยหลักคุณธรรม จริยธรรม หลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนบนพื้นฐานความแตกต่างพหุวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยจิตสำนึกและจิตวิญญาณของความเป็นครู

สันติ บุญภิรมย์ (2557) ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทของครู ว่า การที่ครูได้แสดงพฤติกรรมออกตามตำแหน่งที่ครูได้รับขึ้นอยู่กับสภาพของโรงเรียนนั้นๆ ที่มีความแตกต่างกัน สำหรับในอดีตบทบาทของครูเป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์ที่เรียกว่า “ราชครู หรือปุโรหิต” และมาถึงในปัจจุบันมีบทบาทเพิ่มขึ้นตามความคาดหวังของสังคมที่ต้องช่วยเหลือเด็ก เยาวชน นักเรียน ให้เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าและเป็นปกติสุขอย่างยั่งยืน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ครูมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ ในการเป็นเป็นพลเมืองของประเทศ เป็นฐานะสมาชิกของวิชาชีพครู มีหน้าที่หลัก คือ การสอนและความรับผิดชอบต่อการสอนศิษย์ เพื่อให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถในวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักของผู้เป็นครูทุกคน รวมถึงมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน มีหน้าที่และภาระงานด้านวิชาการ ครูจึงต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีบทบาท หน้าที่ต่อการสืบทอดวัฒนธรรม การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทำหน้าที่ประเมินผล การเรียนของศิษย์ทั้ง 3 ด้าน คือ 1) ด้านพุทธานุสสัย 2) ด้านจิตพิสัย และ 3) ด้านทักษะพิสัย โดยครูต้องพยายามหาความรู้ความจริงเพื่อแก้ปัญหาการเรียน การสอนและแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับตัวนักเรียนด้วยการทำวิจัยในชั้นเรียน นอกจากนี้ภาระงานในการบริการศิษย์และผู้ปกครองและบางครั้งจำเป็นต้องให้บริการแก่ประชาชน ชุมชนในท้องถิ่นด้วย บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของครูนั้นเป็นกิจกรรมที่ครูต้องปฏิบัติให้เสร็จสมบูรณ์ โดยกระทำด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจอาศัยหลักคุณธรรม จริยธรรม หลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนบนพื้นฐานความแตกต่างพหุวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยจิตสำนึกและจิตวิญญาณของความเป็นครู

1.4 พัฒนาการของวิชาชีพครู

1.4.1 ความหมายของคำว่า “พัฒนาการ”

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนาการ” ไว้หลากหลาย ดังนี้

วีระ-ดร.บุญทรง-อุบล ฝ่ายวิชาการ สำนักพิมพ์อุดมศึกษา (2542) ได้กล่าวว่า พัฒนาการ (Development) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นระบบ ระเบียบ สามารถคาดคะเนได้ตามสมควร เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าของบุคคล

สันติ บุญภิรมย์ (2557) ได้กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ก้าวหน้าขึ้นอย่างเป็นขั้นตอนจากระยะหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่ง โดยมองเห็นจากการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นระบบ มีกระบวนการในการดำเนินงานที่เป็นขั้นตอน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพที่ดีขึ้น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้าง อำนาจและหน้าที่ของผู้รับผิดชอบ

1.4.2 ยุคพัฒนาการของวิชาชีพครู

ประเทศไทยให้ความสำคัญและตระหนักถึงความสำคัญของวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในด้านการผลิตและพัฒนาครูสู่การเป็นเป็นวิชาชีพชั้นสูง พัฒนาการของการพัฒนาวิชาชีพครูในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 4 ยุค 7 ระยะ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556) ได้แก่ (1) ยุคก่อนมีพระราชบัญญัติครูพุทธศักราช 2488 (2) ยุครุ่งอรุณแห่งวิชาชีพครู : พระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 (พ.ศ.2488 – 2522) (3) ยุคแห่งความคิดและความพยายาม (พ.ศ.2523 – 2541) และ (4) ยุคทองของวิชาชีพครู (พ.ศ.2542 – ปัจจุบัน)

สันติ บุญภิรมย์ (2557) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของวิชาชีพครูว่าเป็นการเริ่มต้นและการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับครูในเบื้องต้นที่ทำหน้าที่แค่การสอนที่บอกความรู้ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งไม่ได้มีความมั่นคงในกิจกรรม จนกระทั่งได้มีพัฒนาการอันยาวนานมาเป็นวิชาชีพครู ดังนั้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในลำดับขั้นตอนของการพัฒนาการของวิชาชีพครู โดยแบ่งพัฒนาการของวิชาชีพครู ออกเป็น 6 ยุค ได้แก่ (1) ครูยุคการศึกษาไทยโบราณ (ก่อน พ.ศ. 1730 - 2413) (2) ครูยุคการศึกษาไทยในสมัยปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2414 - 2474) (3) ครูยุคการศึกษาไทยในสมัยการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2475 –2487) (4) ครูยุคมีพระราชบัญญัติก่อนมีใบประกอบวิชาชีพ (พ.ศ. 2488 - 2545) (5) ครูยุคมีใบประกอบวิชาชีพครู (พ.ศ. 2546) และ (6) ครูยุคมีความรุ่งโรจน์แห่งวิชาชีพครู (พ.ศ.2547 – ปัจจุบัน)

ผู้เขียน จึงขอสรุปแนวคิดของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2558) และ สันติ บุญภิรมย์ (2557) ออกเป็น 7 ยุค ดังนี้

ยุคที่หนึ่ง ครูยุคการศึกษาไทยโบราณ (ก่อน พ.ศ. 1730 - 2413) คนชาติไทยมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน การดำเนินชีวิตที่คนไทยอยู่ดีมีสุข อยู่รอดปลอดภัย และวัฒนาถาวรมาเป็นลำดับที่เรียกว่า “วัฒนธรรมและประเพณี” ได้ทำการสะสมไว้แล้ว จึงนำมาบอกต่อๆ กับคนรุ่นหลัง ที่เรียกว่า “การจัดการศึกษา” โดยแบ่งตามยุคสมัยได้ดังนี้

สมัยอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในการดำเนินการจัดการศึกษาไทย ในประวัติศาสตร์จีนตอนหนึ่งได้กล่าวถึงชนชาติไทยไว้ว่า “เมื่อครั้งอาศัยอยู่บริเวณมณฑลยูนนาน เรียกว่าอาณาจักรน่านเจ้า “ไทยเป็นชนชาติโบราณที่มีการศึกษาดีชาติหนึ่ง บ้านเมืองมีความเจริญมาก

มีการจัดระเบียบการปกครอง ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ มีการส่งสอนอบรมและถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลัง” ตามที่ได้บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับครูน่าจะมีคำสำคัญอยู่ 2 คำ คือ “มีการศึกษาดีชาติหนึ่ง” และ “การส่งสอนอบรมและถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลัง” โดยบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นครู คือ ผู้รอบรู้เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ ได้แก่ หัวหน้าของชุมชน หรือผู้นำครอบครัว (เจริญ ไวรวัจนกุล, ม.ป.ป.) ซึ่งบุคคลดังกล่าวได้รับการยกย่องให้เป็นครู เป็นผู้ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษามากกว่าผู้อื่น ได้แก่ พระภิกษุ และสามเณร ครูในสมัยนั้นเป็นเพศชายล้วน ครูจำแนกออกเป็น 3 ระดับ คือ (วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2552) 1) ตู๋หลวง คือ เจ้าอาวาส (เป็นผู้มีวิชาสูงมีความรู้ในวิชาหนังสือ) ทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ 2) ตู๋บาลกำ คือ พระภิกษุที่มีพรรษาแก่กว่า 5 พรรษาขึ้นไป ทำหน้าที่สอนหนังสือให้แก่พระภิกษุและสามเณรทั่วไป 3) ตู๋หนาน คือ พระภิกษุที่อ่อนพรรษา ทำหน้าที่สอนโยมวัด (ศิษย์วัด) หมายถึงเด็กที่พ่อแม่นำไปฝากไว้เป็นศิษย์ ดังนั้น ครูผู้สอนคือผู้บอกหรือให้ความรู้ หรือมีการส่งสอน อบรมและถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลัง เพื่อให้ลูกศิษย์ได้นำความรู้ต่างๆไปใช้ในการประกอบอาชีพ และใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข

สมัยสุโขทัย สันนิษฐานได้ว่าการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นและมีนักวิชาการอยู่เป็นจำนวนมาก ดังที่เห็นได้จากการมีตัวอักษรไทยที่เรียกว่า “ลายสือไทย” ที่นำมาใช้เป็นเครื่องมืออันสำคัญในการศึกษาเล่าเรียน อบรมถ่ายทอดความรู้ สำหรับการจัดการศึกษาในสมัยนั้นคงจัดร่วมกันระหว่างรัฐกับวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งประชาคม โดยประชาคมเป็นได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนอยู่ในตัว

สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นดินแดนที่มีความเป็นเอกราชยาวนานมากกว่า 400 ปี ในยุคนี้อมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเป็นอย่างมากในทุกๆด้าน เช่น การเมืองเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และการศึกษา โดยเริ่มมีการค้าขายกับชนชาติในเอเชียและชนชาติยุโรป ครูในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ พระภิกษุ ทำหน้าที่ในการให้การศึกษแก่เยาวชน เนื่องจากวัดเป็นโรงเรียนสาธารณะประเภทเดียวเท่านั้น นอกจากพระภิกษุแล้วผู้ที่เป็นครู ประกอบด้วย ปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างวิชาชีพต่างๆและบิดามารดา ในสมัยนี้ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนมิชชันนารีซึ่งเป็นโรงเรียนที่ชาวตะวันตกได้เข้ามาสร้างไว้เผยแพร่ศาสนา และทำการสอนวิชาสามัญไปด้วย ดังนั้น บุคคลที่เป็นครูในสมัยนี้จะเพิ่มขึ้นไปอีกประเภทหนึ่ง คือ มิชชันนารี นับได้ว่ามีครูชาวต่างประเทศเกิดขึ้นแล้วในประเทศไทย ตามหลักฐานที่กล่าวไว้ในหนังสือ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 – 2507 เขียนโดย กระทรวงศึกษาธิการ ได้ระบุว่าสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การศึกษามีความเจริญก้าวหน้ามาก มีพวกสอนศาสนาชาวต่างชาติเข้ามาตั้งโรงเรียนสอนภาษาและศาสนา

สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถือได้ว่าเป็นการสิ้นสุดการศึกษาไทยโบราณ ในส่วนของการจัดการศึกษาไม่แตกต่างไปจากกรุงศรีอยุธยา สำหรับในส่วนของการเป็นครู ขึ้นอยู่กับสำนักการศึกษา อาจเป็นพระภิกษุ ปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างวิชาชีพต่างๆ บิดามารดา และพวกมิชชันนารี สำหรับ

มิชชันนารี วิทย์ วิศทเวทย์ (2555) ได้กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ.2391 นางแมตตูน เป็นมิชชันนารีชาวอเมริกันได้รับ เด็กชวามอญมาสอนหนังสือให้

ยุคที่สอง ครุยุคการศึกษาไทยในสมัยปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2414 - 2474) การศึกษาของไทย ในสมัยปฏิรูปการศึกษา อันเป็นผลเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จไป ต่างประเทศทั้งในเอเชียและยุโรป พระองค์ท่านจึงนำแนวทางการพัฒนาบ้านเมือง จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียน การศึกษาของไทยในสมัยปฏิรูปการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับครุมีการพัฒนา ดังนี้

พ.ศ. 2414 มีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง โดยมีพระศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ในขณะที่เป็นหลวงสารประเสริฐ เป็นอาจารย์ใหญ่ และมีการจัดตั้งโรงเรียนประเภทอื่นๆ

พ.ศ. 2427 ทรงตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดในกรุงเทพฯ หลายแห่ง แห่งแรก คือ โรงเรียนวัดมหรธรรณพาราม

พ.ศ.2435 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นแห่งแรกที่ตำบลโรงเรียนเด็ก ต่อมาย้ายไปอยู่ที่ วัดเทพศิรินทร์

พ.ศ. 2437 มีนักเรียนฝึกหัดครูแรก 3 คน ที่สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพครู สอนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

พ.ศ. 2449 ยกกระดับโรงเรียนครูฝึกหัด โดยมีการปรับปรุงหลักสูตรให้สูงขึ้นเป็นโรงเรียน ฝึกหัดอาจารย์สอนหลักสูตร 2 ปี รับนักเรียนที่สำเร็จมัธยมศึกษา

พ.ศ. 2450 ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูหญิงขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย

อนึ่งใน พ.ศ. 2414 นั้นได้มีพระบรมราชโองการตั้งโรงเรียน ซึ่งประกาศ ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม 3 ค่ำ ปีมะแม พ.ศ.2414 จึงทำให้มองเห็นระบบโรงเรียนได้ 6 ประการ มีอยู่ 2 ประการ ที่เกี่ยวข้องกับครูอย่างชัดเจน (เจริญ ไกรวัจนกุล, ม.ป.ป.) คือ 1) โรงเรียนแห่งแรกที่สอนหนังสือไทยตั้งขึ้นใน พระบรมมหาราชวัง มีขุนนางและเจ้าพนักงานจากกรมพระอาลักษณ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน 2) ผู้เป็นครู ข้าราชการ มีเงินเดือน ผู้เรียนมีเสื้อผ้าและอาหารกลางวันพระราชทาน

พ.ศ. 2461 มีการปรับปรุงและขยายการฝึกหัดครู โอนกลับมาขึ้นกับกระทรวงศึกษาธิการซึ่ง เดิมเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยมีปัญหาภายในหลายประการ อาทิ ปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นทั่วทั้งภายในประเทศ อันเนื่องจากการตื่นตัวทางการเมือง ปัญหาอิทธิพล จักรวรรดินิยมตะวันตก ปัญหาสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และปัญหาจากการใช้กฎหมายการศึกษา คือ พระราชบัญญัติเกี่ยวกับประถมศึกษาปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกิดจากการขาดความพร้อมทางด้าน งบประมาณการศึกษา และปัญหาอื่นๆ เป็นต้น ในส่วนที่เกี่ยวกับครูไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ยุคที่สาม ครุยุคการศึกษาไทยในสมัยการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2475 –2487) เนื่องด้วยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยบุคคลคนหนึ่ง เรียกว่า “คณะราษฎร” เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว อุดมการณ์ของคณะราษฎรที่มีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประเทศ เรียกว่าหลัก 6 ประการ สำหรับในประการที่ 6 มีความว่า “จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร” ในส่วนที่เกี่ยวกับครู พบว่าในปี พ.ศ. 2484 มีการจัดตั้ง “กองฝึกหัดครู” ในกระทรวงธรรมการ โดยการให้ความสำคัญต่อชนบทไทย ถือว่าขอบฟ้าของประเทศไทยอยู่ที่ชนบท จึงเน้นการผลิตครูด้านอาชีพโดยเฉพาะเกษตรกรรม เพื่อไปสอนในชนบทเป็นการเริ่มต้นการฝึกหัดครูชนบท โดยถือว่าครูเป็นผู้นำที่ดีที่สุดในการพัฒนาชนบท

ยุคที่สี่ ครูยุครุ่งอรุณแห่งวิชาชีพครู : พระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 (พ.ศ.2488 – 2522)
ในยุคนี้มีพัฒนาการในการผลิตครู แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะการศึกษาเพื่อความทันสมัย (พ.ศ.2489-2516) ถือว่าเป็นระยะของการผลิตครูเพื่อให้ความเป็นสากล อาศัยรูปแบบความเจริญจากต่างประเทศ โดยได้รับความช่วยเหลือผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเป็นการผลิตครูสมัยใหม่ โดยนำแนวคิดจากตะวันตกทั้งด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนตามสากลโดยละทิ้งปรัชญาอนุสยามเกือบหมด (สุนทร อมรวิวัฒน์ : คำอภิปรายนำ 4 เมษายน 2543)

ระยะที่ 2 เป็นระยะของการแสวงหาเอกลักษณ์ของครูศึกษาไทย (พ.ศ.2517 – 2522) เป็นยุคปฏิรูปการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม มีนักคิดอิสระที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการศึกษาให้มีเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดยเร่งปฏิรูปการศึกษาระดับประถมศึกษาแบบทดลองมอบอำนาจให้คณะบุคคลเพื่อให้เป็นรูปแบบการจัดการประถมศึกษาของประเทศไทยโดยเฉพาะ

พัฒนาการของครูยุคนี้เป็นยุคที่มีกฎหมายเป็นของตนเอง มีศักดิ์ศรีของอาชีพที่จะทำภารกิจตามบทบาท หน้าที่ และสิทธิต่างๆ ภายใต้ของการรับรองของกฎหมายครู ได้แก่ พระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 ได้บัญญัติสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของครู ดังนี้

1) ให้มีสภาในกระทรวงศึกษาธิการ เรียกว่า “คุรุสภา” และให้สภานี้เป็นนิติบุคคล (มาตรา 4)

2) คุรุสภามีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับครู ดังนี้

2.1) ควบคุมและสอดส่องจรรยาบรรณและวินัยครู พิจารณาโทษครูและผู้ประพฤติผิด และพิจารณาคำร้องทุกข์ของครู

2.2) พิจารณาสีทธิของครูภายในที่กฎหมายกำหนด

2.3) ส่งเสริมให้ครูได้รับสวัสดิการต่างๆ ตามสมควร

2.4) พัฒนาความรู้ ความสามารถ คุณภาพ และประสิทธิภาพของครู (มาตรา 6)

3) กำหนดให้ครู ได้แก่ (มาตรา 24) 1) ข้าราชการครู 2) พนักงานครูเทศบาล 3) ข้าราชการกรุงเทพมหานครที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สอนประจำในสถานศึกษาของกรุงเทพมหานคร 4) ผู้ทำการสอนในสถานศึกษาที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ และได้รับเงินเดือนประจำ ข้อความนี้

หมายถึง ครูในโรงเรียนราษฎร์ หรือโรงเรียนเอกชน 5) ครูต้องเป็นสมาชิกของคุรุสภา และ 6) กำหนดให้ครูต้องมีจรรยาบรรณ ประเพณีของครูตามที่คุรุสภาวางไว้ และตามระเบียบของสถานศึกษาที่ตนมีหน้าที่ทำการสอน พร้อมทั้งให้อำนาจคณะกรรมการอำนวยการคุรุสภาที่เกี่ยวกับจรรยา มรรยาทและวินัย

ยุคที่ห้า ครูยุคแห่งความคิดและความพยายาม (พ.ศ.2523 – 2541) เป็นยุคที่จุดประกาย ขยายความคิดและมีความพยายามเพื่อยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครูให้สูงขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยการ “ออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู” มีการเสนอแก้ไขพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 หลายครั้ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ มีการตั้งสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.) เป็นองค์กรกลางบริหารงานบุคคล ของข้าราชการครู โดยแยกออกจากอำนาจหน้าที่ของคุรุสภาตามพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2533 คุรุสภาได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐาน วิชาชีพครูที่ระบุคุณลักษณะสำคัญสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครูไว้ 4 ประการ คือ รอบรู้ สอนดี มีคุณธรรมจรรยาบรรณ มุ่งมั่นพัฒนา พ.ศ. 2537 มีการพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูขึ้นใหม่มี 11 มาตรฐาน ที่มีเนื้อหาครอบคลุมเกณฑ์เดิมที่สามารถปฏิบัติ และประเมินได้ และพัฒนาต่อเป็นระดับคุณภาพครูและพัฒนาจรรยาบรรณครูขึ้นใหม่ มี 9 ข้อ(ประกาศใช้เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2539) และในปี พ.ศ. 2541 คณะกรรมการข้าราชการครู มีมติให้นำระดับคุณภาพครู ไปใช้ประเมินผลการปฏิบัติงานและพัฒนาข้าราชการครู ในระยะนี้ถือ เป็นการครุศึกษาเพื่อพัฒนาวิชาชีพครู เป็นยุคที่ต้องการให้วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพชั้นสูงและครูเป็นนักวิชาชีพชั้นสูง

ยุคที่หก ครูยุคมีใบประกอบวิชาชีพครู (พ.ศ. 2546) สำหรับในยุคครูสมัยมีใบประกอบวิชาชีพ เป็นยุคที่อาชีพครูได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก อันเป็นผลเนื่องมาจากการวิเคราะห์ลักษณะงานของครู ตามบทบาท หน้าที่ ซึ่งลักษณะงานดังกล่าวไปสอดคล้องกับลักษณะของงานวิชาชีพต่างๆ ที่เป็นวิชาชีพชั้นสูง จึงได้มีการยกระดับอาชีพครูเป็นวิชาชีพ โดยได้ตราพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 ซึ่งได้บัญญัติสาระสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของอาชีพครูไปสู่ความเป็นวิชาชีพครู ดังนี้

- 1) จัดให้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติครู ตั้งพุทธศักราช 2488 ถึง 2553 รวม 6 ฉบับ
- 2) ได้บัญญัติคำว่า “วิชาชีพ” และให้ความหมายของคำว่า “ครู” ดังนี้

1.1) “วิชาชีพ” หมายความว่า วิชาชีพทางการศึกษาที่ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียน การสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ รวมทั้งการรับผิดชอบการบริหารสถานศึกษา ในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน และการบริหาร การศึกษานอกสถานศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการสนับสนุนการศึกษาให้บริการหรือ ปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงาน การศึกษาต่าง ๆ

1.2) “ครู” หมายความว่า บุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพหลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ทั้งของรัฐและเอกชน

3) ได้บัญญัติให้มีสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา เรียกว่า “คุรุสภา” มีกฎระเบียบอยู่ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ โดยคุรุสภามีสถานภาพเป็นองค์กรวิชาชีพครู มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาต กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพ (2) กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาวิชาชีพ (3) ประสาน ส่งเสริม การศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพ

4) คุรุสภามีอำนาจหน้าที่ ดังนี้ (1) กำหนดมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ (2) ควบคุมความประพฤติและการดำเนินงานของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ (3) ออกใบอนุญาตให้แก่ผู้ขอประกอบวิชาชีพ (4) พักใช้ใบอนุญาตหรือเพิกถอนใบอนุญาต (5) สนับสนุนส่งเสริมและพัฒนาวิชาชีพตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ (6) ส่งเสริม สนับสนุน ยกย่อง และผดุงเกียรติผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา (7) รับรองปริญญา ประกาศนียบัตร หรือวุฒิบัตรของสถาบันต่างๆ ตามมาตรฐานวิชาชีพ (8) รับรองความรู้และประสบการณ์ทางวิชาชีพ รวมทั้งความชำนาญในการประกอบวิชาชีพ (9) ส่งเสริมการศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพ (10) เป็นตัวแทนผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาของประเทศไทย (11) ออกข้อบังคับของคุรุสภา (12) ให้คำปรึกษาหรือเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบายหรือปัญหาการพัฒนาวิชาชีพ (13) ให้คำแนะนำหรือเสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพหรือการออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศต่างๆ (14) กำหนดให้มีคณะกรรมการเพื่อกระทำการใดๆ อันอยู่ในอำนาจหน้าที่ของคุรุสภา และ (15) ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคุรุสภา

5) ให้วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพควบคุม ทั้งนี้ มิให้ผู้ใดประกอบวิชาชีพควบคุมโดยไม่ได้รับอนุญาต (มาตรา 43) ผู้ได้รับอนุญาตประกอบวิชาชีพซึ่งถูกสั่งเพิกถอนจะยื่นขออีกไม่ได้จนกว่าจะพ้นห้าปีนับแต่วันที่ถูกลงสั่งเพิกถอน (มาตรา 57)

6) ในพระราชบัญญัติได้กำหนดให้มีสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา มีฐานะเป็นนิติบุคคล ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจและหน้าที่ดังนี้ (1) รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินงานของคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (2) ประสานและดำเนินการเกี่ยวกับกิจการอื่นที่คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษามอบหมาย และ (3) จัดทำรายงานประจำปีเกี่ยวกับการดำเนินงานเสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา

ยุคที่เจ็ด ครูยุคทองแห่งวิชาชีพครู (พ.ศ.2547 - ปัจจุบัน) ในยุคนี้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 เป็นพระราชบัญญัติการศึกษาเพื่อการปฏิรูป

การศึกษาที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ที่เด็กเป็นสำคัญ นอกจากจะต้องจัดให้มีระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่เอื้อต่อประสิทธิภาพและพัฒนาคุณภาพการศึกษา การปรับหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมและการจัดให้มีสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแล้ว ปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ การปรับระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้ เพราะบุคลากรเหล่านี้เป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ และเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้เรียน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดให้มีการจัดระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาขึ้นใหม่ เพื่อยกระดับมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษาให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยบัญญัติไว้ในหมวด 7 ซึ่งเป็นการปฏิรูประบบครูทั้งระบบครบกระบวนการตั้งแต่ (1) การผลิตครู (มาตรา 52) โดยกำหนดให้ประสานกับสถาบันผลิตครู ในการปรับมาตรฐานการผลิตครูเพื่อให้ได้มาซึ่งผู้ที่มีความรู้และความชำนาญในวิชาชีพทางการศึกษา (2) การควบคุมคุณภาพ มาตรฐานและจรรยาบรรณ (มาตรา 53) โดยกำหนดให้มีองค์กรวิชาชีพและการควบคุมการประกอบวิชาชีพด้วยการออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ เพื่อคัดสรรให้ผู้ที่เข้าสู่วิชาชีพครูเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมทั้งในด้านความรู้และคุณธรรม ตลอดจนเพื่อกำกับดูแลให้ครูเข้าสู่วิชาชีพแล้วปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณวิชาชีพเหมาะสมกับการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูง (3) การพัฒนาและส่งเสริม (มาตรา 52 และมาตรา 55) โดยกำหนดให้มีสถาบันเพื่อการพัฒนาครู และจัดให้มีกองทุนพัฒนาและกองทุนส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้ เพื่อให้ครูได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ และเป็นการรักษาไว้ซึ่งคุณภาพและมาตรฐานวิชาชีพ และ (4) การบริหารงานบุคคล (มาตรา 54 และมาตรา 55) โดยจัดให้มีระบบบริหารงานบุคคลที่เอื้อต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของครู รวมถึงปรับค่าตอบแทนครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เหมาะสมกับการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูง ดังนั้นในการผลิตครูในระยะนี้จึงเป็นการครูศึกษาเพื่อปฏิรูปการศึกษา การผลิตครูเน้นความเป็นวิชาชีพ เป็นครูมืออาชีพ ครูเพื่อศิษย์ และครูคุณภาพเพื่อปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งออกตามความแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 81 ที่ให้ออกกฎหมายการศึกษาและให้พัฒนาวิชาชีพครู

โดยสรุปแล้ว เส้นทางการพัฒนาวิชาชีพครูดังที่กล่าวมา แบ่งออกเป็น 7 ยุค มีข้อน่าสังเกตว่ามีมาตั้งแต่สมัยโบราณ สมัยอาณาจักรน่านเจ้าโดยผู้ที่มีหน้าที่ในการเป็นครู คือ พระภิกษุและสามเณร และสถานที่ใช้ในการศึกษา คือ วัด จากนั้นเริ่มมีการจัดการศึกษาระหว่างรัฐและวัดขึ้น ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชามเป็นได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน ในสมัยสุโขทัยมีการประดิษฐ์ “ลายสือไทย” ขึ้น ซึ่งเป็นหลักฐานที่สำคัญมากสำหรับการจัดการศึกษา ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการให้การศึกษา นอกจากจะมีพระภิกษุแล้วยังประกอบด้วยปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างวิชาชีพต่างๆ และบิดามารดาที่ทำหน้าที่เป็นครู และเริ่มมีการจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาและศาสนาจากต่างชาติที่เรียกว่า “มิชชันนารี” อีกด้วย เมื่อเข้าสู่สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ไม่ได้มีการเปลี่ยนการจัดการศึกษา และเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาอีกครั้งในยุคปฏิรูปการศึกษา พ.ศ.2414-2474 โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้น มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู ซึ่งมีการอบรมบ่มเพาะความเป็นครูในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เป็นการอบรมบ่มนิสัยให้เกิดครูที่ดี โดยการคัดสรรคนเก่ง

วิชาการมาเรียนครูและเป็นครูโดยได้รับทุนการศึกษา นิสิตนักศึกษาครูต้องอยู่หอพักเพื่อบ่มเพาะกลม่อกลา และพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู ในระยะต่อมาความขาดแคลนครู ทำให้เน้นการผลิตครูเชิงปริมาณ มีการผลิตครูภาคค่ำ ส่งผลให้เกิดปัญหาคุณภาพครูจนปัจจุบัน อีกปัญหาหนึ่งของการผลิตครูสมัยใหม่คือ การเน้นความเป็นสากลตามแนวคิดตะวันตก ทั้งด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน โดยละทิ้งปรัชญาแนวคิดดั้งเดิมของไทย จึงมีหลายภาคส่วนเรียกร้องให้ปฏิรูปการศึกษาเพื่อคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยทบทวนการนำภูมิปัญญาในการผลิตครูดี ครูเพื่อศิษย์กลับมาผสมผสานกับแนวคิดสากลอีกครั้งหนึ่ง

1.5 บทสรุป

“ครู” หมายถึง บุคลากรทางวิชาชีพที่ทำหน้าที่หลักในด้านการสอนหรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ พัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้มีจิตสำนึกรับผิดชอบ จิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และประพฤติ ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ ในสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ ในการเป็นพลเมืองของประเทศ เป็นฐานะสมาชิกของวิชาชีพครู มีหน้าที่หลัก คือ การสอน ครูมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการสอนศิษย์ เพื่อให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถในวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักของผู้เป็นครูทุกคน มีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน มีหน้าที่และภาระงานด้านวิชาการ ครูจึงต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีบทบาท หน้าที่ต่อการสืบทอดวัฒนธรรม การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของศิษย์ทั้ง 3 ด้าน คือ 1) ด้านพุทธิสัย 2) ด้านจิตพิสัย และ 3) ด้านทักษะพิสัย นอกเหนือจากภาระงานในการบริการศิษย์และผู้ปกครองและบางครั้งจำเป็นต้องให้บริการแก่ประชาชน ชุมชน ในท้องถิ่นด้วย

บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของครู เป็นกิจกรรมที่ครูต้องปฏิบัติให้เสร็จสมบูรณ์ โดยกระทำด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจอาศัยหลักคุณธรรม จริยธรรม หลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนบนพื้นฐานความแตกต่างพหุวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยจิตสำนึกและจิตวิญญาณของความเป็นครู บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของครูจึงมักเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ดังนั้นจึงมักมีคำกล่าวที่ว่าครูเป็น “แม่พิมพ์” เป็นต้นแบบทั้งการประพฤติ ปฏิบัติตนและดำรงชีวิตในสังคม ดังนั้นวิชาชีพครูจึงถูกยกระดับให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง

เส้นทางการพัฒนาวิชาชีพครู แบ่งออกเป็น 7 ยุค ได้แก่ (1) ครูยุคการศึกษาไทยโบราณ (ก่อน พ.ศ. 1730 - 2413) (2) ครูยุคการศึกษาไทยในสมัยปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2414 - 2474) (3) ครูยุคการศึกษาไทยในสมัยการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475 - 2487) (4) ครูยุครุ่งอรุณแห่งวิชาชีพครู : พระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 (พ.ศ. 2488 - 2522) (5) ครูยุคแห่งความคิดและความพยายาม

(พ.ศ.2523 – 2541) (6) ครูยุคมีใบประกอบวิชาชีพครู (พ.ศ. 2546) และ (7) ครูยุคทองแห่งวิชาชีพครู (พ.ศ.2547 - ปัจจุบัน) การพัฒนาวิชาชีพที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ทำให้ครูได้มีพัฒนามาเป็นลำดับได้เกิดเป็นเกียรติยศแห่งวงการครู ที่ได้รับการยอมรับยกระดับอาชีพครูขึ้นเป็นวิชาชีพครูซึ่งเป็นวิชาชีพชั้นสูงและวิชาชีพควบคุม

คำถามท้ายบท

1. นิยามของคำว่า “ครู” กับ “วิชาชีพครู” ในความคิดเห็นของนักศึกษาเป็นอย่างไร
2. คำกล่าวที่ว่า “การสอนเป็นวิชาชีพชั้นสูง” (Teaching is a profession) นักศึกษามีความเห็นเกี่ยวกับคำกล่าวนี้อย่างไร เพราะเหตุใด
3. บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของครูในอดีตและปัจจุบัน เหมือนและแตกต่างกันอย่างไร
4. หลักจากที่มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครู ผู้ที่จะประกอบวิชาชีพครูต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู ในมุมมองของนักศึกษาเห็นว่ามีข้อดีและข้อจำกัดอย่างไร
5. เมื่อพิจารณาจากพัฒนาการของวิชาชีพครู นักศึกษาคาดการณ์แนวโน้มของวิชาชีพครูในอนาคตที่จะตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ประเทศไทย 4.0 อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556. (4 ตุลาคม 2556). *ราชกิจจานุเบกษา*.

เล่มที่ 130 (130 ง). หน้า 65.

คุรุสภา. (2556). *ประวัติคุรุสภา*. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.ksp.or.th/ksp2018/ksp_history/. สืบค้น ณ วันที่ 15 มีนาคม 2560.

เจริญ ไวรวัจนกุล. (ม.ป.ป.). *การศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2545). *ความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์ (1996).

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (2537). *ความรู้เบื้องต้นสำหรับครู*. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545.

(19 ธันวาคม 2545). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 119 (123 ก). หน้า 7.

พระราชบัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษา พ.ศ. 2523. (9 ตุลาคม 2523). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1.

พระราชบัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษา พ.ศ. 2523. (9 ตุลาคม 2523). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 6.

พระราชบัญญัติคณะกรรมการการประถมศึกษา พ.ศ. 2523. (9 ตุลาคม 2523). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 9.

พระราชบัญญัติครู พ.ศ. 2488. (9 มกราคม 2488). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1.

พระราชบัญญัติครู พ.ศ. 2488. (9 มกราคม 2488). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 5.

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546. (11 มิถุนายน 2546). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 120 (52 ก). หน้า 12.

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546. (11 มิถุนายน 2546). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 120 (52 ก). หน้า 17.

ภนิดา มาประเสริฐ. (2552). *พื้นฐานวิชาชีพครู*. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์.

ยนต์ ชุ่มจิต. (2546). *การศึกษาและความเป็นครูไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

_____. (2553). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

_____. (2558). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

รังสรรค์ แสงสุข. (2550). *รามคำแหง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิจิตร ศรีสอาน. (2553). *ครูในฝัน*. Journal of Learning Innovations Walailak University, 1(1), 31-41.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2555). *ปรัชญาพรรณ : ปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยาลัยสวนสุนันทา. (2525). *การศึกษา 111 พื้นฐานการศึกษา (ปรับปรุงใหม่)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

วิลโล่ ตั้งจิตสมคิด. (2554). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

วีระ-ดร-บุญทรง-อุบล .ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์อุดมศึกษา. (2542). *คู่มือสอบบรรจุครู-อาจารย์ สปช. กรมสามัญ 2542*. กรุงเทพฯ : บั๊คพอยท์.

สันติ บุญภิรมย์. (2557). *ความเป็นครู Self-Actualization for Teacher*. กรุงเทพฯ : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2558). *สถานภาพการผลิตและพัฒนาครูในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด

สุน อมรวิวัฒน์. (2554). *ครุศาสตร์กับการเปลี่ยนแปลงที่ท้าทาย*. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทที่ 2

คุณลักษณะของครูที่ดี

หัวข้อเนื้อหา

- 2.1 คุณลักษณะของครูที่ดี
- 2.2 คุณลักษณะที่ดีของครูตามพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท
- 2.3 คุณลักษณะที่ดีของครูตามทัศนะของนักการศึกษา
- 2.4 คุณลักษณะที่ดีและบทบาทของครูในศตวรรษที่ 21
- 2.5 บทสรุป

“ครู” เป็นแม่พิมพ์ที่สามารถหล่อหลอมเยาวชนให้มีรูปแบบตามที่ครูต้องการได้ ครูที่ดีก็จะสร้างศิษย์ที่ดี ดังนั้นครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ และเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบหรือแนวทางที่ต้อยเสมอ ดังนั้น การเป็นครูที่ดีจะต้องมีคุณลักษณะบางประการที่แตกต่างจากผู้ประกอบวิชาชีพอื่น โดยเหตุผลที่ต้องมีการศึกษาคุณลักษณะของครูที่ดีนั้น ก็เพื่อให้ผู้ที่ต้องการเข้าสู่วิชาชีพครูได้เข้าใจถึงคุณลักษณะที่ดีของครู เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติในอนาคต

2.1 คุณลักษณะของครูที่ดี

มีนักการศึกษาได้กล่าวถึง คุณลักษณะของครูที่ดี ไว้อย่างหลากหลาย สรุปไว้ว่า ครูที่ดีควรมีลักษณะ 3 ประการ คือ (1) คิดเป็น (2) ทำเป็น และ (3) แก้ปัญหาเป็น โดยได้ให้รายละเอียดของแต่ละคุณลักษณะไว้ดังนี้

1) การคิดเป็น ได้แบ่งองค์ประกอบของการคิดเป็น ดังนี้ คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดรวบยอด คิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดประเมิน คิดอย่างมีเหตุผล คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดโดยแยบคาย และ คิดตัดสินใจอย่างมีข้อมูล

การคิดย่อมเป็นพื้นฐานของการกระทำ และก่อนที่จะนำความคิดไปสู่การกระทำ ก็ควรต้องตรวจสอบว่าความคิดนั้นต้องถูกต้อง องค์ประกอบของการคิดจึงเริ่มต้นด้วยการคิดวิเคราะห์ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและความรู้ การคิดทั้งสังเคราะห์และ การคิดรวบยอด เพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้าใจ ส่วนการคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ใหม่ความคิดใหม่และสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการคิดประเมินดูว่า ความรู้ใหม่ความคิดใหม่นั้น เป็นคุณหรือเป็นโทษ ส่วนการคิดอย่างมีเหตุผล การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดโดยแยบคาย และการคิด ตัดสินใจนั้น เป็นการคิดระดับสูงที่ความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยมี

การคิดแบบคาดเป็นตัวประเมินไตร่ตรอง ให้เกิดความคิดที่ถูกต้องทั้งทางโลกและทางธรรมก่อนที่จะนำไปสู่การคิดตัดสินใจ ซึ่งจะนำไปสู่การกระทำในที่สุด

การคิดเป็น ดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการคิดเป็นในทางโลก คือทางวัตถุและสังคม สำหรับในทางจริยศึกษา (ทางธรรม) การคิดเป็น หมายถึง ความสามารถในการสังเกตวิเคราะห์ ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ จากสถานการณ์ที่เป็นปัญหาทางจริยธรรม เช่น ปัญหาการเบียดเบียนกัน ในสังคม เป็นต้น โดยวิเคราะห์ว่าในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมนั้นมีอะไรและใครเกี่ยวข้องบ้าง ใครพูดอะไร ทำอะไร คิดอะไรบ้าง ถูกหรือผิดหลักข้อใดหรือเพราะเหตุใด จากนั้นจึงสังเคราะห์ผลกับเหตุเข้าด้วยกัน แล้วจึงคิดสร้างสรรค์หาวิธีแก้ไขปัญหาที่สาเหตุ เมื่อได้วิธีการแก้แล้ว จึงประเมินว่าวิธีการแก้ปัญหานั้นถูกต้อง มากน้อย ประการใดเป็นคุณหรือโทษแก่ใครบ้าง

2) การทำเป็น มีลักษณะ 8 ประการ ดังต่อไปนี้

2.1) ทำอย่างมีทักษะ คือ การทำสิ่งต่างๆ อย่างมีความชำนาญ แคล่วคล่อง

2.2) ทำอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยเริ่มจาก

2.1) ตั้งจุดมุ่งหมายของงานได้

2.2) วางแผนในการทำงานว่าจะมีวิธีการอย่างไร

2.3) ลงมือตามแผนงานที่ได้วางไว้

2.4) คอยตรวจตราประเมินผลงานการทำงานทุกขั้นตอนว่าดำเนินไปตามแผนหรือไม่

2.5) ปรับปรุงแก้ไขในงานครั้งต่อไป

2.3) ทำอย่างประณีต คือ การทำสิ่งต่างๆ ด้วยความละเอียดรอบคอบ มีฝีมือประณีต

เรียบร้อย

2.4) ทำอย่างครบวงจร

2.5) ทำอย่างมีศิลปะสร้างสรรค์

2.6) ทำอย่างมีวิทยาการ คือ การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจ ธรรมชาติของงานอย่างแท้จริง เช่น งานซ่อมเครื่องยนต์ เราก็จะต้องศึกษาภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป

2.7) ทำอย่างมีพลังกลุ่ม คือการทำกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะการรวมกลุ่ม เพื่อผลประโยชน์ เช่น การรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองในทางเศรษฐกิจ

2.8) ทำอย่างมีคุณธรรม คือ การประกอบสัมมาชีพและมีคุณธรรมในการทำงาน เช่น ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความประหยัด คบคนดีเป็นมิตร และการดำรงชีพให้สมกับฐานะทางการเงิน

3) การแก้ปัญหาเป็น ทางพุทธศาสนากล่าวว่าจริยศึกษา หมายถึง ความสามารถในการแก้ปัญหาทางจริยธรรม โดยอาศัยหลักการและวิธีการแห่งอริยสัจ 4 กล่าวคือ การรู้จักทุกข์ในรูปของปัญหาทางจริยธรรม การรู้จักสาเหตุแห่งทุกข์หรือสาเหตุของปัญหา การตั้งเป้าหมายในการดับทุกข์หรือในการแก้ปัญหา และแนววิถีดำเนินไปสู่การดับทุกข์ หรือการแก้ปัญหาที่สาเหตุ นอกจากนี้การแก้ปัญหาเป็น ยังหมายถึง

การแก้ปัญหาโดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์กล่าวคือ มีการวิเคราะห์ปัญหา เก็บรวบรวมข้อมูล การตั้งสมมติฐาน ทดสอบสมมติฐาน และสรุปผล (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2542 : 123)

วิลโลว์ ตั้งจิตสมคิด (2557) ได้สรุปคุณลักษณะของครูที่ดี ไว้ 3 ด้านได้แก่ ด้านคุณลักษณะ ด้านความรู้ และด้านการถ่ายทอดความรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านคุณลักษณะ ประกอบด้วย

1) มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และพร้อมที่จะพัฒนาวิชาชีพของตนอยู่เสมอ
2) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างแก่ผู้เรียน ทั้งด้านศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุขนิสัย และอุปนิสัย ตลอดจนจนมีความเป็นประชาธิปไตย

3) ใฝ่รู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

4) มีความเมตตาแก่ศิษย์และเห็นคุณค่าของศิษย์

5) มีสุขภาพสมบูรณ์

6) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทางวิชาการและสามารถใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ไข

ปัญหาต่างๆ

7) มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นผู้นำชุมชนได้

8) สามารถใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ภาษา และการวิจัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง

9) สามารถพัฒนาตนเองให้เห็นครูแบบใหม่ในระบบสากลได้ คือ

9.1) เป็นครูที่เน้นความหลากหลายเพื่อตอบสนองต่อผู้เรียนเป็นหลัก แนะนำผู้เรียนสามารถพัฒนาเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพและสร้างสรรค์ และให้ข้อมูลสะท้อนกลับผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง

9.2) รู้วิทยาการด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น เพราะการศึกษายุคใหม่เป็นการศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น

9.3) เป็นครูที่ต้องไปหานักเรียนมากขึ้น เข้าเยี่ยมชุมชนได้มากขึ้น

2) ด้านความรู้ ประกอบด้วย

1) มีความรู้ในวิชาที่สอนอย่างแท้จริง สามารถเชื่อมโยงทฤษฎีในศาสตร์ความรู้มาสู่การปฏิบัติได้ ทั้งการปฏิบัติในระดับสากลและระดับท้องถิ่น

2) มีความรู้ด้านการวิจัย วิทยาการคอมพิวเตอร์ และภาษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้

3) มีความรู้ด้านเทคนิคการสอน จิตวิทยา การวัดและประเมินผล และสามารถประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

4) รู้ข้อมูลข่าวสารรอบตัว และเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และฝึกให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ได้

3) ด้านการถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย

1) สามารถประยุกต์ใช้เทคนิคการสอนต่างๆ เพื่อจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าสนใจ และผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงความรู้นั้นสู่การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือใช้ในการเรียนรู้ต่อไป

2) สามารถอบรมบ่มนิสัยให้ผู้เรียนมีศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุขนิสัย และอุปนิสัย รวมทั้งรักในความเป็นประชาธิปไตย เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข

3) สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนใฝ่รู้ และก้าวทันเทคโนโลยี ตลอดจนสามารถใช้ภาษาสื่อสารกัน ได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ และสามารถใช้เครื่องมือต่างๆ ในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

4) สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนมองกว้าง คิดไกลและมีวิจรรย์ญาณที่จะวิเคราะห์ และเลือกใช้ ข่าวสารข้อมูลให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองได้

5) พัฒนาให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาชุมชน และแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนได้

สรุปได้ว่า คุณลักษณะที่ดีของครู จะมีความหมายอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคล ที่อาจจะแตกต่างกันออกไป สิ่งที่สำคัญสำหรับครูควรเป็นผู้ที่คิดเป็น ลงมือทำได้ และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกวิธี ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการนำไปใช้ในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ หากพิจารณาคุณลักษณะของครูที่ดี ตามทฤษฎีในเชิงบุคลิกภาพที่มองว่าบุคลิกภาพเป็นสิ่งที่แสดงออกมาผ่านทางตัวบุคคล โดยบุคคลได้รับการปลูกฝังทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม การศึกษาในสังคมนั้น ๆ หรือเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำงาน แล้วเกิดการถ่ายทอดทางจิตใจและทางกายของบุคคลนั้น ๆ เพื่อให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอกได้ จะพบว่าคุณลักษณะที่ดีของครูในเชิงบุคลิกภาพ สามารถพิจารณาได้จากบุคลิกภาพของครูหรือสิ่งที่ปรากฏออกมาภายนอก เช่น รูปร่างดี แต่งกายสะอาด สุขภาพเรียบร้อย พุดจาไพเราะ และมีลักษณะเป็นผู้นำ ส่วนคุณลักษณะของครูในด้านมีความรู้ดี ก็จะหมายถึง การมีความคิดสร้างสรรค์ เชื่อมั่นในตนเอง กระตือรือร้นและสุขภาพแข็งแรง หรือคุณลักษณะที่ดีของครูในด้านการสอนดีและปกครองดี ก็จะหมายถึงการอธิบายได้ชัดเจนครบทุกกระบวนการ สอนสนุก ปกครองดูแลผู้เรียนให้อยู่ในระเบียบวินัยได้ เป็นต้น

2.2 คุณลักษณะที่ดีของครูตามพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท แก่ครูในวโรกาสต่าง ๆ โดยผู้เขียนขออัญเชิญมาเป็นคุณลักษณะของครูที่ดี ดังนี้ (2560 : online)

1) “...ผู้ที่เป็นครูอาจารย์นั้น ใช้ว่าจะมีแต่ความรู้ในทางวิชาการและในทางการสอนเท่านั้น ก็หาไม่ จะต้องรู้จักอบรมเด็กทั้งในด้านศีลธรรม จรรยาและวัฒนธรรม รวมทั้งให้มีความสำนึกรับผิดชอบ ในหน้าที่ด้วย...”

ที่มา: พระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร วิทยาลัยวิชาการศึกษา 15 ธันวาคม 2503

2) “...ผู้ที่เป็นครู จะต้องนึกถึงความรับผิดชอบ เพราะว่าถ้าเป็นครูแล้ว ลูกศิษย์จะต้องนับถือได้ ต้องวางตัวให้เหมาะสมกับที่เป็นครู ไม่ใช่วางตัวอย่างหนึ่งแล้วมาสอนอีกอย่างหนึ่ง...”

ที่มา: พระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานเนื่องในวันการศึกษาสัมพันธ์ ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร 15 มีนาคม 2512

3) “...ครูจะต้องตั้งใจในความดีอยู่ตลอดเวลา แม้จะเหน็ดเหนื่อยเท่าไรก็ต้องอดทน เพื่อพิสูจน์ว่าครูนี้เป็นที่เคารพสักการะได้ แต่ถ้าครูไม่ตั้งใจในศีลธรรม ถ้าครูไม่ทำตัวเป็นผู้ใหญ่ เด็กจะเคารพได้อย่างไร...”

ที่มา: พระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่คณะครู โรงเรียนราชภัฏที่วราชอาณาจักร ณ ศาลาภกาภิรมย์ 8 พฤษภาคม 2513

4) “...ครูนั้นจะต้องให้ความรู้แก่เด็ก ๆ ด้วยความเมตตา ด้วยความหวังดี คือ ด้วยความเมตตาต่อผู้ที่เป็นลูกศิษย์ และด้วยความหวังดีต่อส่วนรวม เพราะถ้าส่วนรวมประกอบด้วยบุคคล ที่มีความรู้ดี ส่วนรวมก็ไปรอด...”

ที่มา: พระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่คณะอาจารย์และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน 27 พฤษภาคม 2513

5) “... ถ้าครูไม่หวังประโยชน์ที่ควรจะหวัง หันไปหวังอำนาจ ห่วงตำแหน่ง ห่วงสิทธิ์ และ ห่วงรายได้กันมากเข้า ๆ แล้ว จะเอาจิตใจที่ไหน มาห่วงความรู้ ความดี ความเจริญของเด็ก ความห่วงในสิ่งเหล่านั้น ก็จะไม่ค่อย ๆ บั่นทอนทำลายความเป็นครูไปจนหมดสิ้น จะไม่มีอะไรเหลือไว้ พอที่ตัวเองจะภาคภูมิใจ หรือผูกใจใครไว้ได้ ความเป็นครูก็จะไม่มีค่าเหลืออยู่ให้เป็นที่เคารพบูชาอีกต่อไป...”

ที่มา: พระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช แก่ครูอาวุโส ในโอกาสเข้าเฝ้าฯ วันเสาร์ ที่ 21 ตุลาคม 2521

6) “...ครูที่แท้จริงนั้นต้องเป็นผู้ทำแต่ความดี คือ ต้องหมั่นขยันและอุทิศเวลาเพื่อศิษย์ ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ต้องหนักแน่นอดทน และอดกลั้น สำรวม ระวังความประพฤติปฏิบัติของตนให้อยู่ในระเบียบ แบบแผนที่ดีงาม รวมทั้งต้องซื่อสัตย์ รักษาความจริงใจ วางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยไปตามอำนาจอคติ...”

ที่มา: พระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่
ครูอาวุโส 28 ตุลาคม 2523

7) “...มหาวิทยาลัย มุ่งสั่งสอนนักศึกษาให้เป็นคนเก่ง ซึ่งเป็นการดี แต่นอกจากจะสอนให้เก่งแล้ว
จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะอบรมให้ดีพร้อมกันไปด้วย ประเทศเราจึงจะได้คนที่มีคุณภาพพร้อมคือ ทั้งเก่งและทั้งดี
มาเป็นกำลังของบ้านเมือง...”

ที่มา: พระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่
คณะผู้บริหาร และสภาคณาจารย์มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ณ ศาลาดุสิดาลัย 3 ตุลาคม 2533

จากพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรง
พระราชทานแก่ครูในวโรกาสต่าง ๆ ได้ทรงให้ความห่วงใยและความสำคัญกับการผลิตและพัฒนาครู โดย
มุ่งเน้นให้ครูทุกคนเป็นคนดีและคนเก่ง เป็นต้นแบบของการประพฤติ ปฏิบัติตน การดูแล เอาใจใส่ต่อลูกศิษย์
ทั้งด้านวิชาการและการดำรงชีวิต

2.3 คุณลักษณะที่ดีของครูตามแนวคิดของนักการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดของนักการศึกษา ที่มีประสบการณ์และการวิจัยที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของครู
สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

2.3.1 คุณลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของธีรศักดิ์ อัครบวร

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2545) ได้มีการเขียนหนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของครูที่ดี
สามารถสรุปไว้ ดังนี้

1) คุณลักษณะของครูที่ดีส่วนตัว ประกอบด้วย

1.1) มีความประพฤติดี ครูที่ดีต้องประพฤติปฏิบัติตนเองที่ดีทั้ง อยู่ในห้องเรียนและนอก
ห้องเรียน การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีของครูเป็นแบบอย่างให้แก่ ศิษย์ในการยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางต่อไป

1.2) มีความใฝ่รู้ดี ครูที่ดีต้องมีพยายามศึกษาค้นคว้าหาความรู้ โดยการเข้าร่วมประชุมทาง
วิชาการ อบรม สัมมนา การศึกษาต่อ หรือการศึกษาค้นคว้าเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง รวมทั้งการศึกษาวิจัย นำ
ผลมาใช้ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอน และอื่นๆ ให้ครูได้ขึ้นชื่อว่า เป็นบุคคลที่มีความทันสมัยถึงความรู้
ในทางวิชาการ

1.3) มีสุขภาพดีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี ครูต้องมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจาก
โรคภัย ไข้เจ็บ ทั้งนี้เนื่องจากครูต้องปฏิบัติงานหนักและภาระหน้าที่ความรับผิดชอบมาก หากครูมีสุขภาพไม่ดี
ก็จะเป็นอุปสรรคต่อการทำหน้าที่ที่ดีของครูได้ และต้องมีสุขภาพจิตดีในตัวเองที่เกี่ยวกับความอดทนต่อ
การรบกวนทางอารมณ์ ความอดกลั้นต่อความโกรธ ความไม่พอใจ ความไม่พร้อม ความรู้สึกผิดหวัง ไม่ได้

สมตั้งใจที่คาดการณ์ไว้ก่อนแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างระหว่างบุคคลของศิษย์ (Individual difference) ทั้งในด้านการเรียนการสอนในห้องเรียนและการจัดกิจกรรมอื่นๆ นอกห้องเรียน แม้กระทั่งการดำเนินชีวิตประจำวันของศิษย์ที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของครู ทำให้การควบคุมตนเองได้ดี ในการครองตน ครองคนและครองงานของครูเป็นไปอย่างสมบูรณ์

1.4) บุคลิกภาพดี เป็นความน่าเชื่อถือในตัวของคุณครูอันเกิดขึ้น เมื่อบุคคลได้พบเห็นบุคคลอีกคนหนึ่ง สำหรับครูกับบุคลิกภาพดี เป็นการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เมื่อศิษย์ได้พบกับครูก็เกิดความน่าเชื่อถือขึ้นกับครู มีความรู้สึกดีๆ กับครู บุคลิกบุคลิกภาพดีของครู สามารถจูงใจให้ศิษย์มีความสนใจต้องการเรียนอีกด้วย ดังนั้นบุคลิกภาพเสริมเพิ่มเติมได้ เช่น การแต่งกายที่เหมาะสมตามโอกาส มารยาททางสังคม การพูดในโอกาสต่างๆ ทักษะทางการสอนและการยิ้มแย้มแจ่มใส บ่งบอกถึงอารมณ์ดี หากครูได้ปฏิบัติตนในด้านที่กล่าวมาแล้วดีเป็นการบ่งบอกได้ว่าครูมีบุคลิกภาพดี

1.5) มีความตรงต่อเวลา ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ให้เป็นไปตามเวลาที่ได้กำหนดไว้ทุกประการ โดยเฉพาะครูกับความตรงต่อเวลา มีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นอย่างสูงยิ่ง เนื่องด้วยการสอนของครูในชั้นเรียนได้กำหนดไว้เป็นตารางเวลา หรือที่เรียกว่า ตารางสอน ครูต้องทำการสอนให้เต็มเวลา เมื่อครูเป็นผู้รักษาเวลาได้ดี ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ น่าเคารพ และความศรัทธา ย่อมเกิดขึ้นกับตัวครูเอง

1.6) เจตคติที่ดีต่อลูกศิษย์ ครูมีความรู้สึกที่ดีๆ กับลูกศิษย์ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือให้ลูกศิษย์ได้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างเต็มตามศักยภาพและอัตภาพในทุกๆ ด้าน โดยคนเป็นครูถือได้ว่าศิษย์คือตัวแทนของครูด้วย หรืออาจจะเปรียบเทียบได้ว่าศิษย์ คือ กระจกเงาของครู

1.7) มีความสามารถในการพูด การพูดของครูมีความหลากหลายลักษณะ รูปแบบ เช่น ครูมีความสามารถในการพูดเพื่อกระตุ้นเร้าให้ศิษย์เกิดความสนใจต่อบทเรียน ความสามารถในการอธิบายประกอบเนื้อหาสาระในบทเรียน ก่อให้เกิดความเข้าใจโดยง่ายแก่ศิษย์ และในขณะเดียวกัน ครูต้องพูดจาชัดเจน ชัดถ้อยชัดคำ ออกเสียงให้ถูกต้องทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพราะศิษย์จะได้นำไปเป็นตัวอย่างได้

2) คุณลักษณะของครูที่ดีด้านวิชาการและงานครู ประกอบด้วย

2.1) รอบรู้วิทยาการกว้างขวาง ครูควรต้องมีความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ นอกเหนือจากวิชาที่ตนเองทำการสอน เพราะวิชาการต่างๆ มีความสัมพันธ์โดยธรรมชาติของศาสตร์อยู่ในตัวเอง ซึ่งเรียกว่ามีความรอบรู้ทางด้านวิชาการ ในขณะเดียวกัน ครูนำความรู้ ในการแนะนำศิษย์ในด้านต่างๆ อย่างรอบด้านก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงต่อศิษย์

2.2) มีความรู้ในวิชาที่สอนดี ครูสอนสาระวิชาอะไรแล้ว ครูต้องมีความรู้ ในวิชาที่สอนเป็นอย่างดี โดยรู้สึก รู้กว้าง ควบคู่กับการมีประสบการณ์ด้านการสอนในรายวิชานั้น ๆ เป็นอย่างดี การแสดงให้เห็นว่าครูมีความรู้ในวิชาที่สอนดี ทั้งต้องหมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม และเมื่อมีโอกาสครูต้องแสดงออกซึ่งให้เห็นชัดเจนว่าตนเองมีความรู้ในวิชาที่สอนเป็นอย่างดีด้วย

2.3) มีความรู้ในวิธีสอนดี ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องวิธีสอนที่เหมาะสม กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีต่อศิษย์ เนื่องด้วยแต่ละเนื้อหาสาระของหัวข้อใน บทเรียนครูควรพิจารณาในการใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมเพื่อส่งผลที่ดีกับการเรียนรู้ของศิษย์อย่างมีคุณภาพ

2.4) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ครูต้องพยายามหาแนวทางใหม่ ให้เกิดขึ้นกับงานของครูทั้งในด้านการสอนใหม่ๆ และการศึกษาค้นคว้าความรู้ใหม่มาประกอบการสอน จากแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น จากรายงานการวิจัยวารสารวิชาการต่างๆ

2.5) มีเจตคติต่อวิชาชีพที่ดี มีความภาคภูมิใจในวิชาชีพ ครูต้องมีความรู้สึกดี ภาคภูมิใจต่ออาชีพ มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานตามบทบาทหน้าที่ในความรับผิดชอบใน งานบริหารที่ตนเองได้ มีโอกาสเข้าไปช่วยเหลือให้งานได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอย่างมีคุณภาพ สามารถรับความรู้สึกได้จากบุคคลรอบข้างของครู เช่น ศิษย์ เพื่อนครู ผู้บริหาร ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไป

2.6) มีความสามารถในการปรับปรุงบทเรียนให้กับนักเรียน ครูควรมีการปรับปรุงเนื้อหาสาระให้ทันสมัย เนื่องด้วยวิชาการมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ครูต้องนำความรู้ใหม่เข้ามาใช้สอนในบทเรียนนั้นๆ หรืออาจจะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาสาระความรู้ใหม่ๆ ให้กับนักเรียนอยู่เสมอ

2.7) มีความเข้าใจลูกศิษย์ ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างของลูกศิษย์แต่ละคนเป็นอย่างดี เนื่องด้วยศิษย์นั้นมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านฐานะความเป็นอยู่ ความสนใจในการเรียน ความสามารถทางสมอง สติปัญญาที่แตกต่างกัน และสภาพปัญหาของแต่ละคนที่มีอยู่ เมื่อครูมีความเข้าใจศิษย์ดีแล้วก็สามารถหาวิธีการสอน การช่วยเหลือแนะนำในเรื่องต่างๆ ได้ตามความเหมาะสมของศิษย์แต่ละคนให้มีความเจริญก้าวหน้าที่แตกต่างกันแต่ต่างคนก็ประสบความสำเร็จเหมือนกันทุกคน

2.8) มีความสามารถในการใช้กลยุทธ์ทางการเรียนการสอน ครูมีความสามารถในการใช้การจูงใจเร้าความสนใจให้ศิษย์ ได้สนใจในการสอน ตรงต่อเวลา การประยุกต์ใช้ความรู้สู่การปฏิบัติ มุ่งเน้นให้ศิษย์ได้รู้จักกับการคิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น มีความรู้ สนุกกับการเรียน พร้อมทั้งมีการมอบหมายงานให้ศิษย์ได้ไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ให้ศิษย์เป็นคนรักเรียน ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ในขณะเดียวกันศิษย์มีความสามารถในการเพิ่มศักยภาพด้านวิชาการให้กับตนเองเสมอ สำหรับในด้านนี้ยกตัวอย่างเช่น ศิษย์ได้ทดลองทำข้อสอบจากแหล่งต่างๆ การจัดการเรียนการสอนและการทำโครงการ มอบหมายให้ทำกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

3) คุณลักษณะของครูที่ดีทางสังคม ประกอบด้วย

3.1) มีสัมพันธภาพที่ดีกับศิษย์ ครูกับศิษย์นอกเหนือจากการสอนวิชาความรู้แล้ว จะต้องมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันทางด้านการอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีของสังคม ให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยเป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี

3.2) มีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนครู ในการทำงานของครูในโรงเรียน ทำงานร่วมกับเพื่อนครูคนอื่น ๆ ในลักษณะของการทำงานเป็นทีม จัดสรรความรับผิดชอบงานในหน้าที่ที่ร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และให้งานสอนร่วมกันของโรงเรียนได้สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้ด้วยดีอย่างมีคุณภาพ

3.3) มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ปกครองนักเรียน ทั้งครูและผู้ปกครองต่างก็มีหน้าที่เหมือนกัน ในการส่งเสริมให้เด็กมีความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองตามศักยภาพที่ควรจะเป็น พร้อมทั้งร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของเด็กร่วมกันครูกับผู้ปกครองต้องกระทำร่วมกันอย่างใกล้ชิด ตลอดไป

3.4) มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลทั่วไปในชุมชน ท้องถิ่น บุคคลที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือกิจการของโรงเรียนให้สามารถบรรลุสำเร็จด้วยดี ครูในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน หลักในโรงเรียนจะต้องให้ความร่วมมือสัมพันธ์อันดีระหว่างกันกับบุคคลทั่วไปโดยเฉพาะบุคคลใน ท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ หากครูมีความสัมพันธ์อันดีต่อบุคคลรอบข้างของโรงเรียน นับวันที่จะได้รับ ความร่วมมือด้วยดีจากบุคคลดังกล่าวก็ยิ่งมีมากขึ้น การทำงานของครูก็จะสำเร็จลงได้ด้วยดีอย่าง มีคุณภาพ และทำให้บุคคลในชุมชนท้องถิ่นมีเจตคติที่ดีต่อครูและโรงเรียนตลอดไป ทั้งนี้เนื่องด้วย โรงเรียนกับชุมชนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของธีระศักดิ์ อัครบรรพ พบว่าคุณลักษณะของครูที่ดี ประกอบด้วย (1) คุณลักษณะที่ดีส่วนตัว (2) คุณลักษณะที่ดีด้านวิชาการและงานครู และ (3) คุณลักษณะที่ดีด้านสังคม

2.3.2 คุณลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของสมเชาว์ เกษประทุม

สมเชาว์ เกษประทุม (2545) กรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษา (สปศ.) ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่เด็กต้องการ สรุปได้ 20 คุณลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) มีใจกว้าง เปิดโอกาสให้นักเรียนซักถาม และรับฟังความคิดเห็น
- 2) มีความประพฤติดีทั้งในและนอกห้องเรียน
- 3) มีความยุติธรรมไม่ให้คะแนนลำเอียง
- 4) ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวของเด็กมากเกินไป
- 5) ไม่แต่งตัวดูดีเกินไป ฟุ่มเฟือยใส่เสื้อผ้าสั้นजू หรือใส่น้ำหอมมากเกินไป
- 6) มีการเตรียมการสอนล่วงหน้า และมีอุปกรณ์การสอน
- 7) ไม่ปกปิดความรู้แก่ศิษย์
- 8) ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มสุรา
- 9) เข้าห้องสอนตรงเวลา และรักษาเวลาสอน
- 10) มีอารมณ์ขัน สนุกสนาน
- 11) ไม่บังคับจิตใจนักเรียน
- 12) ไม่ด่านักเรียนไปถึงพ่อแม่ วงศ์ตระกูล

- 13) ความเป็นผู้นำ คุ่มครองเด็กได้
- 14) ไม่ผูกพยาบาทนักเรียน
- 15) ให้นักเรียนได้พูดคุยบ้าง ไม่บังคับให้เด็กนั่งนิ่งตลอดชั่วโมง
- 16) ไม่ดูถูกเหยียดหยาม นักเรียนที่ยากจนแบะเรียนไม่เก่ง
- 17) ไม่พูดจาหยอกล้อเด็กมากเกินไปจนเด็กเหลิง
- 18) ให้คำตอบแก่นักเรียนทุกครั้งที่ถาม แม้ตอบไม่ได้ก็ไปค้นคว้ามาให้
- 19) ชยัน สอนดี ความรู้ดี ไม่หิวเก่า
- 20) ให้คำแนะนำแก่เด็ก เด็กปรึกษาเรื่องส่วนตัวได้

2.3.3) คุณลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของยนต์ ชุ่มจิต

ยนต์ ชุ่มจิต (2558) ได้สรุปคุณลักษณะที่สำคัญของครูที่ดีในยุคโลกาภิวัตน์ ไว้ดังนี้

1) รู้ดี คุณลักษณะประการแรกของบุคคลที่เป็นครู คือต้องมีความรู้ดีได้แก่ (1) มีความรู้ในเนื้อหาที่จะสอนตามหลักสูตร (2) ความรู้ในจิตวิทยาการเรียนการสอน (3) ความรู้ในหลักการสอน (4) ความรู้เรื่องเศรษฐกิจ (5) ความรู้เรื่องการเมือง (6) ความรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (7) ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและวรรณคดีที่สำคัญของชาติ (8) ความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษาไทยเป็นอย่างดี (9) ความรู้ความสามารถในการประพันธ์ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน (10) ความรู้ในเรื่องสภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคม (11) ความรู้เรื่องธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ และ (12) ความรู้เรื่องการใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นต้น

2) สอนดี การมีความรู้ดีเพียงด้านเดียวไม่เป็นการเพียงพอสำหรับความเป็นครู ครูที่ดีนั้นจะต้องเป็นผู้มีความสามารถในการสอนคนด้วยความสามารถในการสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างที่สำคัญได้แก่ (1) รู้หลักการสอน (2) รู้จักนักเรียนที่จะสอน (3) รู้จักสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน (4) มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน (5) สุขภาพอนามัยสมบูรณ์ (6) บุคลิกภาพเหมาะสม (7) ความพร้อมที่จะเรียนรู้ของนักเรียนและ (8) มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พร้อมเป็นต้น

3) มีวิสัยทัศน์ ครูในยุคโลกาภิวัตน์นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ คือเป็นผู้ “มองการณ์ไกล ใช้ปัญญา” หรือในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จักขูมา” การมองการณ์ไกลใช้ปัญญาหรือมีวิสัยทัศน์นั้นคือความสามารถในการมองเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมข้อนี้ อย่างชัดเจนคือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงเปี่ยมล้นด้วยพระวิสัยทัศน์ด้านต่าง ๆ เช่น พระองค์ทรงคิดค้นพลังงานที่ได้จากพืชเพื่อทดแทนน้ำมันจากธรรมชาติซึ่งจะต้องหมดไปตั้งแต่สมัยที่น้ำมันเชื้อเพลิงที่ได้จากธรรมชาติยังมีจำนวนมากและราคาไม่แพง เป็นต้น

4) เจนจัดฝึกฝนศิษย์ การมีความรู้ดี สอนดี มีวิสัยทัศน์แต่ถ้าไม่เจนจัดการฝึกฝนศิษย์แล้วยังไม่สามารถจะเป็นครูที่ดีได้ ทั้งนี้เพราะการสอนให้คนมีความรู้ในศิลปวิทยาการต่าง ๆ นั้นเป็นงานที่ไม่ยากเกินกำลังของผู้สอนทั่วไป งานที่ยากยิ่งของผู้ที่มีวิญญานความเป็นครู คือการอบรมฝึกฝนคนให้เป็นมนุษย์ การเป็นมนุษย์ หมายถึง การเป็นผู้มีจิตใจสูง เป็นผู้มีคุณธรรม รู้จักผิดชอบ ชั่ว ดี มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปต่อความเลวร้ายทั้งปวง นอกจากอายุชั่ว กลัวบาปแล้ว จะต้องพยายามสร้างแต่ความดีให้กับตนเอง และผู้อื่นอยู่เสมอด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวจะบังเกิดแก่ศิษย์ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จะต้องอาศัยครูที่มีความเจนจัดในการฝึกฝนศิษย์ นั่นคือจะต้องมีความยินดีพอใจที่จะอบรมสั่งสอนศิษย์ มีความอดทนที่จะพร่ำสอน แม้ว่าศิษย์ของตนจะฝึกฝนยากสักเพียงใด ก็พยายาม

5) ดวงจิตใฝ่คุณธรรม ความเจนจัดในการฝึกฝนอบรมศิษย์ให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจะไร้ผล ถ้าหากผู้ที่ทำหน้าที่ในการฝึกฝนอบรมคือครูเป็นผู้ที่ไร้คุณธรรม ทั้งนี้เพราะการจะอบรมสั่งสอนให้ผู้ใดเป็นอย่างไรมันผู้ที่ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน จะต้องกระทำตนให้เป็นตัวอย่างเสียก่อน ดังนั้นครูดีในยุคโลกาภิวัตน์หรือในยุคใด ๆ ก็ตามจะต้องเป็นผู้ที่ “ใฝ่ดี” หมายความว่าดวงจิตของผู้ที่เป็นครูนั้นจะต้องใฝ่ในคุณความดีต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นศิษย์และบุคคลทั่วไปได้เห็นว่า ผู้เป็นครูนั้นเป็นคนดีมีคุณธรรมสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นปูชนียบุคคล

6) งามเลิศล้ำด้วยจรรยา จรรยาแปลว่า ความประพฤติหรือกิริยา อาการที่ควรประพฤติปฏิบัติ ครูดีจะต้องงามด้วยความประพฤติ หรืองามด้วยกิริยามารยาท จรรยามารยาทที่ครูไทยควรตระหนักและใส่ใจฝึกฝนปฏิบัติมีอยู่ 2 นัยด้วยกัน นัยแรกได้แก่จรรยามารยาทแบบไทย ๆ ซึ่งได้แก่การปฏิบัติตามมารยาทไทยให้ถูกต้องเหมาะสม เช่นการไหว้พระ การไหว้บุคคลต่าง ๆ การกราบบุคคล การกราบพระ การประเคนของพระ การรับของ การส่งของ ตลอดจนการเข้ารับพระราชทานสิ่งของ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้เป็นครูยังจำเป็นต้องงามด้วยมารยาททางสังคมอีกด้วย ส่วนอีกนัยหนึ่งได้แก่ “จรรยาวิชาชีพ” หรือ “จรรยาบรรณ” ซึ่งถือว่าเป็นเกณฑ์มาตรฐาน ประการหนึ่งของอาชีพชั้นสูงหรือวิชาชีพ

7) มีศรัทธาความเป็นครู การมีศรัทธาในความเป็นครูจะช่วยค้ำจุนให้ผู้ประกอบวิชาชีพครู มีความเป็นครูที่สมบูรณ์ขึ้น ครูที่มีศรัทธาในความเป็นครูจะมีพฤติกรรมหลักคือเห็นความสำคัญของวิชาชีพครู และรักษาชื่อเสียงของวิชาชีพครูอยู่เสมอ ส่วนพฤติกรรมที่บ่งชี้เช่น สนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรวิชาชีพครูเข้าร่วมกิจกรรมวิชาชีพครูเสมอร่วมมือและส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ การงาน รักษาความสามัคคี ช่วยเหลือกิจการงานของเพื่อนร่วมวิชาชีพเดียวกัน ปกป้องเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นครู รักและเมตตาต่อศิษย์ รักในการสอนมากกว่าการทำงานอย่างอื่น ไม่แสดงอาการท้อแท้เมื่อมีภาระงานสอนมาก สอนเด็กด้วยความสนุกสนานและไม่ชวนขวยหางานอื่น แม้รายได้จะน้อยก็ตาม

8) ดำรงอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ครูที่ดีจะต้องดำรงอยู่ในศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ต้องศึกษาสามอย่างซึ่งเรียกว่า “ไตรสิกขา” กล่าวคือการดำรงอยู่ของชีวิตในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดำเนินจำเป็นต้องศึกษาและปฏิบัติให้ครบไตรสิกขา

สรุปได้ว่า คุณลักษณะที่ดีของครูในยุคโลกาภิวัตน์ในทัศนะของยนต์ ชุ่มจิต ประกอบด้วย ภูมิปัญญา สอนดี มีวิสัยทัศน์ เจนจัดการฝึกฝนศิษย์ ดวงจิตใฝ่คุณธรรม งามล้ำด้วยจรรยา มีศรัทธาความเป็นครูและดำรงอยู่ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

2.3.4) คุณลักษณะของครูที่ดีตามแนวคิดของนักการศึกษาตะวันตก

นักการศึกษาตะวันตก (Western Educators) ต่างก็ให้ความสำคัญกับครูที่เป็นผู้สอนในฐานะของวิชาชีพ ซึ่ง โรเบิร์ต เอฟ เฮสซง และโรมัส เฮส วิคส์ (อ้างใน สันติ บุญภิรมย์ 2557) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดี ดังต่อไปนี้

1) เป็นผู้มีความรอบรู้ (Being Knowledgeable) มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นอย่างดี มีความแม่นยำในวิชาที่สอน ตลอดจนวิชาการอื่นๆ ตามสมควร

2) เป็นผู้มีความอารมณ์ขัน (Being Humorous) เป็นผู้ที่สามารถสอดแทรกอารมณ์ขันหรือทำให้การสอนสนุกสนาน

3) เป็นผู้มีความยืดหยุ่นผ่อนปรน (Being Flexible) การมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนสภาพการณ์ให้เหมาะสมกับการสอนได้ ครูจำเป็นต้องรู้จักการยืดหยุ่น ในการอบรมสั่งสอน สามารถปรับแผนการเรียนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างดี

4) เป็นผู้มีความตั้งใจทำงานให้ถึงขีดสุด (Being Upbeat) เป็นผู้ที่ยินดีในภารกิจ ทางการสอน จะไม่มองว่าการสอนเป็นเพียงภารกิจที่ต้องรับผิดชอบเท่านั้น แต่จะยินดีเมื่อได้สอนและอุทิศเวลาให้กับการทำงานที่ทำอย่างเต็มที่

5) เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ (Being Honest) ความซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่ทำให้ศิษย์เกิด ความเชื่อถือไว้วางใจ และมั่นใจที่จะปฏิบัติหรือกระทำตามคำสั่งสอนของครู

6) เป็นผู้มีความชัดเจน (Being Clear and Concise) สามารถทำให้ผู้ที่สัมพันธ์ ด้วยเข้าใจได้ รวดรัด ชัดเจน เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารทั้งการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียน นอกจากนี้การปฏิบัติหน้าที่การทำงานใดๆ ก็ต้องปฏิบัติด้วยความชัดเจน โปร่งใส ถูกต้องตามหลักการและระเบียบแบบแผนของราชการ

7) เป็นคนเปิดเผย (Being Open) คือ เป็นคนที่ไม่ทำตัวลึกลับ เจ้าเล่ห์ เต็มใจเปิดเผยให้ผู้อื่นรับรู้ รู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความเข้าใจการกระทำของตนเสมอ

8) เป็นผู้มีความอดทน (Being Patient) เป็นผู้มีความพากเพียรพยายาม หรือขยันขันแข็ง สำหรับครูต้องมีคุณสมบัติข้อนี้มากเป็นพิเศษ เพราะนอกจากจะอดทนในเรื่องอื่นๆ แล้ว ยังต้องอดทนต่อพฤติกรรมต่างๆ ของศิษย์อีกด้วย

9) เป็นแบบอย่างที่ดี (Being a Role Model) ครูเป็นบุคคลที่ต้องกระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์และสังคม ศิษย์ต้องมีแบบอย่างที่ดีที่ต้องตั้งตามเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตน

10) เป็นผู้สามารถประยุกต์ทฤษฎีไปปฏิบัติได้ (Being Able to Relate Theory to Practice) การนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพนั้น บางครั้งสภาพจริงไม่เหมือนกับทฤษฎีที่เรียนมา ครูต้องสามารถประยุกต์ ทฤษฎีไปใช้ได้อย่างเหมาะสม

11) เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Being Self Confident) การกล้าตัดสินใจ โดยสามารถเลือกวิถีทางที่ดีที่สุด ในการแก้ปัญหาต่างๆ หรือวิถีทางที่ดีที่สุดในการกระทำต่างๆ ครู ต้องสามารถพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองโดยการสั่งสมประสบการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการสอนให้มากที่สุด ครูต้องเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนสอนด้วย

12) เป็นผู้มีความสามารถในศิลปะวิทยาการหลายๆ ด้าน (Being Diversited) ครูที่จะประสบความสำเร็จ จะต้องมีความรู้และความสามารถในวิทยาการอื่นๆ ด้วย ความรู้พิเศษเป็น ความสามารถเฉพาะตัวที่จะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพครูจะต้องใช้เพื่อช่วยทำงานในหน้าที่ครูมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ความรู้พิเศษ เช่น ความสามารถทางเครื่องยนต์กลไก ความรู้ในการใช้เครื่อง คอมพิวเตอร์ความสามารถทางงานศิลปะ เป็นต้น

13) เป็นผู้มีการแต่งกายเหมาะสมและมีสุขอนามัยส่วนบุคคลดี (Being Well Groomed and Having Personal Hygiene) ผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อย และสะอาดอยู่เสมอ สวมใส่เสื้อผ้า ถูกกาลเทศะเหมาะสมกับความเป็นครู หรือแต่งกายตามรูปแบบที่ทางสถานศึกษากำหนด นอกจากนี้ สุขอนามัยส่วนบุคคลของครูก็เป็นสิ่งสำคัญ ทั้งสุขภาพทาง ร่างกายและจิตใจ สุขภาพของครูก็มีผลให้การสอนประสบความสำเร็จด้วยดี

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของที่ดีตามทัศนะของนักการศึกษา ทั้งของประเทศไทยและตะวันตก มีความสอดคล้องกัน โดยคุณลักษณะที่ดีเริ่มจาก คุณลักษณะส่วนตัว คุณลักษณะด้านวิชาการและการจัดการเรียนการสอน คุณลักษณะในการพัฒนานักเรียน และคุณลักษณะทางสังคม

2.4 คุณลักษณะที่ดีและบทบาทของครูในศตวรรษที่ 21

“...โลกสมัยใหม่ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เด็กต้องมีชีวิตอีก 50-60-70 ปี โลกมันจะเปลี่ยนไปอย่างนี้ไม่ถึงเลยว่าจะเปลี่ยนไปอย่างไร เขาต้องเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง เขาต้องเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลง หากเขาไม่ทำอย่างนั้น เขาจะถูกเปลี่ยนแปลง ชีวิตเขาจะยากลำบากมาก เพราะเขาจะเป็นผู้ถูกกระทำ...” (วิจารณ์ พานิช, 2556)

สังคมยุคอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19 และ 20 เปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมยุคความรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ของทุกภูมิภาคของโลกเข้าด้วยกัน พลังของเทคโนโลยียุคดิจิทัลส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเป็นความรวดเร็วที่นักวิชาการเห็นตรงกันว่า เพิ่งจะเริ่มต้นเท่านั้น ในระยะถัดไปจะยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาตามไปด้วย อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สถานศึกษาจึงต้องมีความตื่นตัวและเตรียมพร้อมในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียนมีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลกศตวรรษที่ 21 ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงของการจัดการเรียนรู้เพื่อเด็กในศตวรรษที่ 21

ครูในยุคศตวรรษที่ 21 หรือครูในยุคโลกาภิวัตน์ จะต้องมีความรู้กว้างไกลในเทคโนโลยีของโลกสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วย IT ครูจะต้องพัฒนาแบบก้าวกระโดดจึงจะทันโลกยุคใหม่ นวัตกรรมเป็นเครื่องมือของครูยุคใหม่ ที่จะต้องพัฒนาตนเองในด้านเทคโนโลยี วิชาการ เพื่อนำนวัตกรรมไปพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และเข้าใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้น และยังถือได้ว่าครูเป็นผู้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ บทบาทของครูกับการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 คือต้องช่วยเตรียมให้ผู้เรียน มีความพร้อมในการปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับลักษณะที่เป็นไปของสังคม ครูคือผู้ที่ต้องช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้สูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าต้องช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้เป็นตามศักยภาพของเขา ต้องสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การที่ครูทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพโดยสอดคล้อง กับความจำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตในสังคม ยึดมั่นส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้คนในยุคใหม่ต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ตลอดเวลา ครูจะต้องฝึกนิสัยให้ผู้เรียน รักการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนความคิดได้ง่าย มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสอนวิธีการเรียนมากกว่าสอนเนื้อหา เพราะเนื้อหาในยุคสมัยนี้ จะมากเกินไปที่จะเรียนรู้ได้อย่างเพียงพอ และข้อมูล เนื้อหาก็กเปลี่ยนแปลงเร็ว ทำให้การจดจำเนื้อหา ความรู้ เป็นสิ่งที่ใช้ได้และมีประโยชน์น้อย (อนันต์ เกื่อนเถา, 2560)

ในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เน้นให้ทั้งผู้เรียนและครูก้าวเข้าสู่การเรียนรู้ไปพร้อมกัน ผู้ที่ต้องพัฒนาไม่ใช่เพียงผู้เรียนเท่านั้นแต่รวมไปถึงครูด้วยที่ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นครูในศตวรรษที่ 21 โดยการทำตนเป็นผู้เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนเป็นการสอนให้น้อยลง เรียนรู้ให้มากขึ้น เรียนรู้จากการปฏิบัติ เรียนรู้จากชีวิตจริง เรียนรู้จากความซับซ้อนและไม่ชัดเจนของโลกและสังคม รวมไปถึงสร้างความรู้ขึ้นใช้เอง และส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างความรู้ขึ้นใช้เองเช่นกัน ครูต้องพัฒนาและปรับเปลี่ยนบทบาทเป็น “โค้ช” และออกแบบการเรียนรู้เพื่อผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (นวพร ชลารักษ์, 2558)

บทบาทของครูในศตวรรษที่ 21 นั้น ไพฑูรย์ สิ้นลาร์ตัน (2558) ได้ให้มุมมองไว้ว่า ครูไทยในศตวรรษที่ 21 จะต้องกลับมาดูการศึกษาโดยรวมของเราได้ปฏิรูปการศึกษาที่เน้นทักษะเพื่อนำไปสู่การมีผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีคุณภาพ เพราะขณะนี้โลกตอนนี้มีการพัฒนาด้วยความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมใหม่ๆ แต่เรายังเลือกที่จะเป็นผู้รับมากกว่าที่จะเป็นนักสร้างสรรค์เสียเอง ทำให้ประเทศเรากออยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้บริโภคอย่าง

หลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้นมันถึงเวลาแล้วที่ต้องเปลี่ยนทำการเรียนรู้ของเด็กไทยเสียใหม่ ให้รู้จักการสร้างสรรค์ ร่วมกันวางแผน รู้จักแยกแยะ รู้จักประยุกต์ วิจัย ค้นคว้า สร้างสรรค์ผลงาน วางแผนและประมวลผลเป็น ทั้งนี้ตัวแปรสำคัญในเรื่องนี้คือ “ครู” ดังนั้นบทบาทของครูในศตวรรษที่ 21 สรุปได้ดังนี้

1) สร้างและบูรณาการความรู้ได้ ครูจะต้องสามารถบูรณาการความรู้ต่างๆ ที่มีมาใช้ในการสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ

2) มีความคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ ครูจะต้องสอนให้เด็กมีทักษะกระบวนการคิด โดยสามารถคิดวิเคราะห์ในเรื่องต่างๆ และมีความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์

3) มีวิสัยทัศน์และตักผลึกทางความคิด เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียน ครูจะต้องเป็นคนมีวิสัยทัศน์ เน้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้เด็กตักผลึกทางความคิดได้ด้วยตนเอง และมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน

4) ครูต้องรู้และเข้าใจเทคโนโลยี มีทักษะใหม่ ๆ พร้อมทั้งชี้แนะ ข้อดี ข้อเสียให้ผู้เรียนได้ ครูจะต้องสามารถใช้เทคโนโลยี ส่งเสริมการศึกษาได้หลากหลายและสามารถชี้ให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสียของการใช้เทคโนโลยีต่างๆอย่างเหมาะสม

5) มีทักษะการสอนให้เด็กเติบโตได้อย่างเต็มตามศักยภาพและสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ ครูจะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กตามวัยและให้เด็กพัฒนาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของเด็ก และเน้นให้เด็กเปลี่ยนจากเป็นผู้รับ กลายเป็นผู้พัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่

นอกจากนั้น วิโรจน์ สารรัตน์ (2556) ได้กล่าวว่า การศึกษาในประเทศไทยต้องเน้นการเปลี่ยนรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูต้องมีการเรียนรู้ที่จะเป็นครูในยุคศตวรรษที่ 21 หรือ E-Teacher ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ครูทำหน้าที่วางแผนออกแบบ ดำเนินการจัดกิจกรรมที่หลากหลายและจัดเตรียมแหล่งเรียนรู้ให้เพียงพอ รวมทั้งจัดการประเมินผลอย่างชัดเจนได้มาตรฐาน

ส่วนที่ 2 ครูเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีการสื่อสารเป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ นอกจากนี้คุณลักษณะของครูที่เรียกว่า E-Teacher นั้นต้องมีคุณลักษณะดังนี้

1) Experience หมายถึง การที่ครูมีประสบการณ์การเรียนรู้แบบใหม่ ได้สร้างสรรค์การเรียนรู้ การใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น การใช้อินเทอร์เน็ต

2) Extended หมายถึง การที่ครูมีทักษะด้านการค้นหาความรู้ตลอดเวลา รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยเทคโนโลยี

3) Expanded หมายถึง การที่ครูนำความรู้ต่างๆที่ได้รับมาขยายผล เพื่อให้เกิดการเพิ่มพูนความรู้ ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชน

4) Exploration หมายถึง ครูควรค้นคว้าและเลือกเนื้อหาสาระที่ทันสมัย เอกสารอ้างอิงต่างๆ เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการนำมาพัฒนาการจัดการเรียนการสอน

5) Evaluation หมายถึง ครูควรเป็นนักประเมินที่ดีที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการประเมินผลให้เหมาะสมกับรูปแบบการเรียน เพราะเทคโนโลยี ไม่สามารถใช้กับการเรียนรู้ทุกรูปแบบได้

6) End-User หมายถึง ครูใช้เทคโนโลยีได้อย่างหลากหลายและสามารถเป็นผู้ใช้ปลายทางที่ดี เช่นสามารถ Browse ไป Web Site ได้

7) Enabler หมายถึง ครูสามารถนำเทคโนโลยี ซอฟต์แวร์ ฮาร์ดแวร์ มาใช้ในการสร้างบทเรียน สื่อในรูปแบบของอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในการเรียนให้กับผู้เรียนมากขึ้น

8) Engagement หมายถึง ครูให้ความร่วมมือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ

9) Efficient and Effective หมายถึง ครูใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นผู้ผลิตผู้กระจายและผู้ใช้ความรู้

สรุปได้ว่าคุณลักษณะที่ดีและบทบาทของครูในศตวรรษที่ 21 ครูต้องทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลือผู้เรียน ให้พัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะเทคโนโลยีในทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและล้ำสมัย ดังนั้นในศตวรรษที่ 21 บุคคลจึงต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ตลอดเวลา ดังนั้นครูต้องปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีและคอยแนะนำแนวทางการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับผู้เรียนอย่างเข้าใจ และพร้อมที่จะทุ่มเท วิชา ความรู้ด้วยวิธีการสมัยใหม่ ตามธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตามแม้เทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความสามารถของครูในศตวรรษที่ 21 อาจจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทันเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ แต่สิ่งที่คุณสามารถที่จะบอกนักเรียนได้ว่าข้อมูลใดสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตจริงได้ หรือวิธีการเลือกใช้เครื่องมือที่ถูกต้องนั้น ควรเป็นไปในทิศทางใด แต่สิ่งที่สำคัญที่จะหาไม่ได้จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ นั่นคือศีลธรรมคุณธรรมที่ครูจำเป็นต้องถ่ายทอดและสอดแทรกให้กับผู้เรียน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอันจะถูกพัฒนาไปพร้อมกับสติปัญญา เพื่อให้ความรู้แก่นาคของชาติอย่างถูกต้อง มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

2.5 บทสรุป

คุณลักษณะ บทบาท หน้าที่ของครู ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุค เพื่อให้ทันสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้ว่า ในยุคปัจจุบันนี้เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอันทันสมัย มีความเจริญก้าวหน้า และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วขึ้น ดังนั้นครูจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้พร้อม และพัฒนาตนเองให้ทันยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งต้องมี

ความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาด้านทักษะ วิทยาการสอนให้มีความทันสมัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เทคนิค วิธีการ จัดการเรียนการสอนแบบใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้นการศึกษาที่ดีสำหรับคนยุคใหม่นั้น ทำให้คุณลักษณะของครู อาจารย์ ต้องเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ครูที่รักศิษย์ เอาใจใส่ศิษย์แต่ยังใช้วิธีสอนแบบเดิม ๆ จะไม่ใช่ครูที่ทำประโยชน์แก่ศิษย์อย่างแท้จริง กล่าวคือ ครูที่มีใจแก่ศิษย์ยังไม่พอ ครูเพื่อศิษย์ต้องเปลี่ยนจุดสนใจหรือจุดเน้นจากการสอน ไปเป็นเน้นที่การเรียนรู้ ต้องเรียนรู้และปรับปรุง รูปแบบการเรียนรู้ที่ตนจัดให้แก่ศิษย์ด้วย ครูเพื่อศิษย์ต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเอง จาก “ครูสอน” (Teacher) ไปเป็น “ครูฝึก” (Coach) หรือ “ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้” (Learning facilitator) และต้องเรียนรู้ทักษะในการทำหน้าที่นี้ โดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ครูในศตวรรษที่ 21 ต้องยึดหลักสอนน้อย เรียนมาก การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องก้าวข้าม สาระวิชาไปสู่การเรียนรู้ “ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21”

คำถามท้ายบท

1. “คุณลักษณะของครูที่ดี” ในมุมมองของนักศึกษาเป็นอย่างไร
2. จากพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงพระราชทานแก่ครูในวโรกาสต่างๆ ในฐานะที่เป็นนักศึกษาครู มีความรู้สึกอย่างไร จงอธิบาย
3. เมื่อโลกมีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัต นักศึกษาคิดว่าครูควรร้องมีการปรับเปลี่ยนในด้านใดบ้าง อย่างไร จงอธิบาย
4. มีคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีเทคโนโลยีใด จะเข้ามาแทนที่ครูได้” นักศึกษามีความเห็นคิดเห็นอย่างไรกับ คำกล่าวนี้
5. เมื่อมีข่าวเกี่ยวกับการกระทำความผิดของครูผ่านสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ นักศึกษารู้สึกอย่างไร และควรมีแนวทางในการป้องกันการกระทำความผิดหรือลงโทษผู้กระทำความผิดเหล่านั้นอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พระบรมราโชวาท / พระราชดำรัส ของในหลวง ร. 9
ในด้านการศึกษา. <http://portal.edu.chula.ac.th/edu58>. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2560.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2545). *ความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์ (1996) จำกัด.
- นวพร ชลารักษ์. (2558). บทบาทของครูกับการเรียนการสอนในศตวรรษ ที่ 21.
FEU Academic Review, 9(1), 64-64.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2558). *บทบาทของครูในอนาคต: เตรียมผู้เรียนให้สอนตนเองได้ต่อไป*.
- วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*, 1(1), 1-8.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2558). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่21*. กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญการพิมพ์.
- วิไล ตั้งจิตสมคิด. (2557). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮ้าส์.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2556). *กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา : กรณีที่คณะต่อการศึกษาศตวรรษที่21*.
กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ
- สมเชาว์ เกษประทุม. (2545). *20 คุณลักษณะที่เด็กต้องการ*. <http://www.moe.go.th/moe/th/news>
สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2560.
- สันติ บุญภิรมย์. (2557). *ความเป็นครู Self-Actualization for Teacher*. กรุงเทพฯ : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.
- อนันต์ เกื่อนเถา. (2560). บทบาทของครูกับการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21. *การประชุมวิชาการเสนอ
ผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 2 “GRADUATE SCHOOL CONFERENCE 2018”*, 937-943.

บทที่ 3

การพัฒนาสู่ความเป็นวิชาชีพครู

หัวข้อเนื้อหา

- 3.1 ความสำคัญและหลักการของการพัฒนาครู
- 3.2 ภูมิภาคของการพัฒนาครู
- 3.3 ปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครู
- 3.4 การเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครู
- 3.5 บทสรุป

“...ความพยายามที่จะพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ในการปฏิรูปการศึกษา ด้านต่างๆทั่วโลก แต่การที่จะทำให้เป้าหมายทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพดังกล่าวสำเร็จไปได้ ต้องอาศัย “ครู” เป็นปัจจัยสำคัญ ในปัจจุบันเทคโนโลยีจะก้าวหน้า ข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน แต่ก็ไม่สามารถทดแทนครูได้ เพราะการศึกษาไม่ใช่เพียงการรับรู้ ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญคือ การฝึกคิด การบ่มนิสัยให้แต่ละคน สามารถพึ่งพาตนเองและมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ซึ่งส่วนนี้ต้องใช้คนสอนเท่านั้น ยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้าเพียงใดก็ยิ่งต้องการครูที่มีความสามารถมากขึ้นเพียงนั้น ดังนั้นครูต้องพัฒนาตนเองให้รู้เท่าทันโลก จึงจะสามารถบ่มนิสัยคนในยุคใหม่ได้...”

ความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสของ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เมื่อคราวเสด็จเป็นองค์ประธานเปิดงานวันครูโลกประจำปี 2547
วันที่ 5 ตุลาคม 2547
ณ หอประชุมคุรุสภา

3.1 ความสำคัญและหลักการของการพัฒนาครู

3.1.1 ความสำคัญของการพัฒนาครู

“ครู” เป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาสังคมและชาติบ้านเมือง ทั้งนี้เพราะครูต้องรับหน้าที่ในการพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีความเจริญงอกงามอย่างเต็มที่ จนบุคคลเหล่านั้นสามารถใช้ความรู้

ความสามารถของตนเพื่อพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไป ดังที่ ยนต์ ชุ่มจิต (2558) ได้สรุปความสำคัญของการพัฒนาครูไว้ดังนี้

1) ช่วยพัฒนาคุณภาพและวิธีการทำงานของครู ทำให้ครูมีสมรรถภาพในการสอน มีความรอบรู้ในทางวิชาการและวิชาชีพมากขึ้น เข้าใจบทบาทหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขปัญหาและข้อบกพร่องในการสอนและทำงานได้ดีขึ้น

2) ช่วยทำให้เกิดการประหยัดเวลาและความสูญเสียเปล่าทางวิชาการ เพราะครูที่ได้รับการพัฒนาจนเป็นครูที่มีคุณภาพนั้นย่อมไม่ทำสิ่งใดผิดพลาดง่าย ๆ สามารถใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ทำการสอนนักเรียนได้ผลเต็มที่ ตรงตามจุดประสงค์ส่วนนักเรียนก็มีความรู้ความสามารถตามเกณฑ์ที่กำหนด

3) ช่วยให้ครูเรียนรู้งานในหน้าที่ได้เร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูที่เพิ่งได้รับการบรรจุให้เข้าทำงานใหม่ ๆ และครูที่ย้ายไปทำการสอน ณ ที่ทำงานแห่งใหม่

4) ช่วยแบ่งเบาหรือลดภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานในสายงานต่าง ๆ เพราะครูที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและอย่างต่อเนื่อง จะมีความเข้าใจงานการสอนและงานอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

5) ช่วยกระตุ้นให้ครูปฏิบัติงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน กล่าวคือ ทำให้ครูทุกคนมีโอกาสก้าวหน้าไปสู่ตำแหน่งทางวิชาการ หรือตำแหน่งทางการบริหาร ซึ่งทำให้มีสถานภาพดีขึ้น

6) ช่วยทำให้ครูเป็นบุคคลที่ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งในด้านความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้งหลักการปฏิบัติงาน และมีความรอบรู้ในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

จากความสำคัญดังกล่าวจึงเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นได้ชัดเจนว่าการพัฒนาครูนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง และจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

3.1.2 หลักการพัฒนาครู

หลักการพัฒนาโดยทั่วไปจะมุ่งเน้นที่การพัฒนาบุคคล ความครอบคลุมความต่อเนื่อง การขจัดความด้อยและความมั่นคงถาวร จากหลักการดังกล่าวนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาครูหรือการพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) การพัฒนาครูต้องมุ่งเน้นการพัฒนาตนเองของครู หมายความว่า ในการพัฒนาครูนั้นจะต้องเน้นไปที่การพัฒนาตนเองของครูแต่ละคนเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อให้ครูแต่ละคนได้พัฒนาศักยภาพของตนให้เจริญเต็มที่ เมื่อครูมีความเจริญงอกงาม มีความสมบูรณ์อย่างเพียงพอแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะร่วมด้วยช่วยกันพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้า สามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

2) การพัฒนาครูต้องมุ่งเน้นความครอบคลุมทุกด้าน หมายความว่า จะต้องพัฒนาครูให้เกิดความรู้ ความชำนาญทุก ๆ ด้าน เช่น มีความรู้ความเข้าใจเทคนิคการสอนใหม่ ๆ สามารถใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความรู้ความเข้าใจกฎระเบียบของทางราชการที่ประกาศใช้ใหม่ มีความรอบรู้ตามสภาวการณ์บ้านเมืองรวมทั้งความรู้เท่าทันกับสิ่งที่เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบัน เป็นต้น

3) การพัฒนาครูต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หมายความว่า ไม่ว่าบุคคลที่เป็นครูนั้นจะมีคุณวุฒิมากน้อยเพียงใด สอนในระดับใด จะต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ ทั้งนี้เพราะความเจริญก้าวหน้าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ บุคคลอื่นจะให้ความเคารพยกย่องในความรู้ความชำนาญของบุคคลที่มีความเจริญก้าวหน้า ความสามารถของบุคคลจะสัมพันธ์กับความเข้าใจในงานที่กำลังปฏิบัติ และที่สำคัญยิ่งคือบุคคลที่ปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพย่อมเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและควรให้การสนับสนุนเพื่อปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ที่สำคัญต่อไป

4) การพัฒนาครูต้องมุ่งเน้นการจัดความดีหรือข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ประกอบวิชาชีพครูโดยทั่วไป เช่น ความบกพร่องทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม ความเฉื่อยชาในการทำงาน ความไม่กระตือรือร้นต่อความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพและการขาดเทคนิควิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

5) การพัฒนาครูต้องมุ่งส่งเสริมเรื่องความมั่นคงถาวรและความเจริญก้าวหน้าให้แก่ครู หมายความว่า การจัดกิจกรรมใด ๆ เพื่อการพัฒนาครูนั้น นอกจากจะได้กระทำให้ครอบคลุมตามหลักการดังกล่าวข้างต้นแล้วจะต้องกระทำเพื่อให้ครูเกิดความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพ มีความมั่นคงต่อวิชาชีพ และเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจต่องานวิชาชีพของตนอยู่เสมอ

จากหลักการดังกล่าว เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาครูให้เกิดคุณภาพสูงสุดนั้นจะต้องดำเนินการให้ครบทุกประเด็นดังกล่าว

3.2 ภูมิภาคของการพัฒนาครู

ภูมิภาคหรือช่วงระยะเวลาของการพัฒนาครูนั้น ยนต์ ชุมจิต (2558) ได้จำแนกภูมิภาคของการพัฒนาครูออกเป็น 3 ช่วงระยะเวลา ดังนี้

3.2.1 ภูมิภาคก่อนเข้าประจำการ

ภูมิภาคหรือช่วงระยะก่อนเข้าประจำการของครู คือ ช่วงระยะเวลาของการเป็นนักศึกษาครู ในช่วงระยะเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่นักศึกษาครูทุกคน ต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาวิชาที่จะนำไปสอนนักเรียนอย่างแตกฉาน เข้าใจจิตวิทยาการเรียนการสอนศึกษาหลักสูตรต่าง ๆ เรียนรู้เทคนิคการสอนวิชาต่าง ๆ และที่สำคัญต้องมีการฝึกปฏิบัติการสอนหรือฝึกปฏิบัติวิชาชีพการสอนในสถานศึกษาช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดทักษะและประสบการณ์ทางการสอน เมื่อนำไปปฏิบัติจริงในสถานศึกษาที่เริ่มเข้าประจำการ หากพบปัญหาใด ๆ จะได้แก้ไขได้โดยไม่ต้องวิตกกังวลมากนัก

สำหรับระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรมก่อนเข้าประจำการนี้จะมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับหลักสูตรที่กำหนดและนโยบายในการผลิตครู รวมทั้งความต้องการของผู้ใช้ครูด้วย แต่โดยปกติทั่วไป การเตรียมครูชั้นวิชาชีพจะใช้เวลาอย่างน้อย 4 ปี หลังจากชั้นมัธยมศึกษา

3.2.2 ภูมิภาคเริ่มต้นเข้าประจำการ

ภูมิภาคหรือช่วงระยะเวลาของการเริ่มต้นเข้าประจำการของผู้ประกอบวิชาชีพครู หมายถึง ช่วงระยะเวลาของการเริ่มต้นการสอนครั้งแรกของครู (ไม่รวมระยะเวลาของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ การสอน) ระยะเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่ครูจะต้องพัฒนาความมั่นใจ และความสามารถของตนในฐานะเป็นครูชั้นวิชาชีพเพื่อให้เกิดความงอกงามขึ้นตามลำดับ ในระยะเริ่มต้นครูบางคนจะมีความคิดเหมือน ๆ กับว่าตนเองเป็นครูใหม่หรือทดลองการสอน (ทดลองปฏิบัติราชการ) แต่ในที่สุดเมื่อครูได้ปฏิบัติการสอนสักระยะเวลาหนึ่ง ความรู้สึกวิตกกังวลต่าง ๆ ก็จะมีหมดไป และจะเกิดความรู้สึกว่าตนได้เป็นครูอย่างแท้จริง

ความคิดในเรื่องภูมิภาคของการเริ่มต้นเข้าประจำการนี้ นักวิชาการมีความเห็นแตกต่างกัน ดังความคิดเห็นของเนมเซอร์ (Nemser, 1983) ไวต์แมน และไนส์ (Wildman & Nines, 1987) ได้กล่าวว่า นักวิชาการบางกลุ่มมีความคิดเห็นว่าการสอนเป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและได้รับการบรรจุเข้าปฏิบัติหน้าที่การสอนควรได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูชั้นวิชาชีพตั้งแต่วินาทีแรกเข้าทำการสอน ทั้งนี้เพราะได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถในการเป็นครู ตั้งแต่ในช่วงของการเป็นนักศึกษาครูและการฝึกปฏิบัติประสบการณ์วิชาชีพครู ส่วนอีกความคิดหนึ่งมีความเชื่อว่าการสอนเป็นงาน “ศิลปะ” กล่าวคือ เป็นงานที่ต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวของบุคคล บางคนจัดอยู่ในประเภท “เป็นครูโดยกำเนิด” (Born Teacher) บางคนมิได้เป็นครูโดยกำเนิด เพราะฉะนั้นไม่จำเป็นต้องมีภูมิภาคของการเริ่มต้นเข้าประจำการ ครูที่ได้รับการบรรจุให้เข้ามาทำการสอน จะมีทั้งผู้ที่สามารถทำการสอนได้ทันทีหรือไม่สามารถทำการสอนได้ทันที

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะยังมีข้อสนับสนุนว่าการสอนเป็นเรื่องธรรมดาและการสอนเป็นงานศิลปะก็ตาม ในปัจจุบันคนส่วนมากยอมรับว่าการสอน เป็นงานที่ซับซ้อน ยิ่งไปกว่านั้นยังมีข้อสนับสนุนเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ ในความคิดที่ว่าบุคคลที่มีความแตกต่างกันนั้น สามารถที่จะเรียนรู้เพื่อการเป็นครูที่ดีได้ แต่การพัฒนาความรู้ความสามารถนั้นต้องใช้เวลา การพัฒนานี้เป็นไปในลักษณะเชิงวิวัฒนาการครูทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้มิติใหม่ ๆ บางประการของวิชาชีพของตน ตลอดระยะเวลาของการประกอบวิชาชีพและการเรียนรู้ต่าง ๆ จะเกิดขึ้นอย่างมากมายในภูมิภาคของการเริ่มต้นเข้าประจำการในระหว่างปีแรกหรือปีที่สองของการสอน

3.2.3 ภูมิภาคหลังเข้าประจำการ

โดยทั่วไปครูทุกคนจะผ่านลำดับขั้นตอนจากขั้นการฝึกอบรมก่อนประจำการ (Preservice training) ไปสู่ขั้นการเข้าสู่ภูมิภาคของการเริ่มต้นประจำการ ต่อจากนั้นก็อยู่ในช่วงของการพัฒนาในระยะ

ต่าง ๆ อีกหลายขั้นตอนดังเช่น เบอร์ก คริสเต็นเซิน และเฟสเลอร์ (Burke, Christensen, & Fessler, 1984) ได้จำแนกขั้นตอนของพฤติกรรมในการประกอบวิชาชีพครูไว้ดังนี้

1) ขั้นการเสริมสร้างสมรรถภาพ (Competency – building stage)

ขั้นการเสริมสร้างสมรรถภาพนี้ครูจะมุ่งพัฒนาความรู้ความสามารถและความชำนาญทุก ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับการสอน ครูบางคนจะเข้าร่วมในการประชุมเชิงปฏิบัติการ บางคนมุ่งศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ครูบางคนหรือบางกลุ่มมุ่งที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตามขั้นการเสริมสร้างสมรรถภาพนี้มีช่วงระยะเวลาของการพัฒนาหลายปี

2) ขั้นกระตือรือร้นหรือเจริญงอกงาม (Enthusiastic and growing stage)

เมื่อครูได้พัฒนาตนเองจนเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพในการสอนอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ก็จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น ครูหลายคนจะทำงานเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถของนักเรียน หรือแบ่งปันความรู้ ความสามารถของตนเองเพื่อช่วยเหลือเพื่อนครูด้วยกัน ให้สามารถพัฒนาตนเองในการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในหน้าที่การงาน

3) ขั้นคงที่และเฉื่อยชา (Stable and stagnant stage)

ครูหลายคนไม่ได้ผ่านขั้นตอนของช่วงระยะเวลาการเสริมสร้างสมรรถภาพหรือช่วงระยะเวลากระตือรือร้นและเจริญงอกงาม กล่าวคือ บางคนกระโดดผ่านขั้นตอนดังกล่าวเข้าสู่วิถีสถิตของความคิดที่และเฉื่อยชาเลย บุคคลที่เป็นครูโดยกระโดดผ่านขั้นตอนสองขั้นแรก เข้าสู่ขั้นตอนนี้มีแนวโน้มที่จะยอมแพ้ต่อการประกอบวิชาชีพครู โดยคิดว่าตนเองนั้นไม่ใช่บุคคลที่นักเรียนจะให้ความสำคัญ หลายคนมีความรู้สึกที่ตนเองไม่มีประสิทธิภาพในการสอนและขาดความเคารพนับถือตนเอง เกิดความสงสัยในความสามารถของตนเองที่จะสอนนักเรียนต่อไป

4) ขั้นข้องขัดใจในอาชีพ (Career frustration stage)

ในช่วงระยะเวลาที่ผู้ประกอบวิชาชีพครูบางคน จะมีความคาดหวังในทางลบต่อนักเรียนของตน ไม่อยากทำการสอน และมีความรู้สึกเอือมระอาต่อการสอน ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ครูเกิดความข้องขัดใจในอาชีพก็คือ ความวิตกกังวลว่าตนเองจะไม่สามารถหนีพ้นจากการสอนไปได้ บางคนมีความยุ่งยากต่อการสร้างสัมพันธภาพกับสมาชิกคนอื่น ๆ หลายคนมุ่งความสนใจไปภายนอกโรงเรียนเพื่อให้ตนเองพึงพอใจ ซึ่งความพึงพอใจนั้นมีอาจหาได้จากการสอน บางคนเตรียมการเพื่อหาอาชีพใหม่ อย่างไรก็ตามแม้ว่าครูบางส่วนจะมีความข้องขัดใจในอาชีพ แต่ก็ยังคงอยู่ในอาชีพต่อไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

5) ขั้นกระดถอยจากอาชีพ (Career wind down stage)

ผู้ประกอบวิชาชีพครูที่เข้าสู่วิถีสถิตนี้เตรียมพร้อมที่จะออกจากอาชีพครู บางคนทำการสอนมาจนกระทั่งบั้นปลายของชีวิตครู บางคนไม่ชอบงานการสอนและมีแผนที่จะเปลี่ยนอาชีพใหม่ บางคนถึงแม้ว่าจะมีความสำเร็จในงานอาชีพครูอย่างดี แต่ก็พร้อมที่จะลาออกจากอาชีพครูด้วยสาเหตุอื่น ๆ

3.3 ปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครู

ปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครูมีลักษณะไม่เหมือนกับปัจจัยแวดล้อมเพื่อการศึกษาของครู ทั้งนี้ เพราะปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครูนั้น ได้จัดกระทำขึ้นให้เหมาะสมกับความแตกต่างกันของครู และความแตกต่างกันของสถานการณ์ทางการสอน ยนต์ ชุ่มจิต (2558) ได้นำเสนอการวางแผนเพื่อพัฒนาครูนั้น จะต้องพิจารณาถึงลักษณะ 5 ประการ ดังนี้

1) การกำหนดจุดประสงค์

การกำหนดจุดประสงค์เพื่อการพัฒนาครู กำหนดขึ้นเพื่อให้ครูสามารถปฏิบัติ 4 ภารกิจให้สำเร็จสมบูรณ์ ได้แก่

1.1) การกระทำภารกิจส่วนตัวให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นการให้ครูได้พัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ในด้านต่าง ๆ

1.2) การกระทำภารกิจทางการสอนอย่างธรรมดาให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ คือภารกิจทางการสอนอย่างง่าย ๆ นี้จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับเทคนิคและระเบียบวิธีปฏิบัติทางการสอน เช่น การใช้เครื่องฉายวัสดุ โปร่งแสง การใช้เครื่องบันทึกเสียง การใช้เครื่องเล่นวีดิทัศน์ และ การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

1.3) การกระทำภารกิจส่วนตัวที่ซับซ้อนให้เสร็จสมบูรณ์ จะช่วยเสริมการพัฒนาคุณลักษณะของครูให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น และเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ครูแสดงออกจนเป็นลักษณะนิสัย เช่น การตรงต่อเวลา การรักษาสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์อยู่เสมอ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้หากครูได้รับการพัฒนาคุณลักษณะประจำตัวของตนอย่างดีแล้ว ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของภารกิจที่ซับซ้อนส่วนตัวครูนั่นเอง

1.4) การกระทำภารกิจทางการเรียนการสอนที่ซับซ้อนให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ จะมีผลโดยตรงต่อการมีทักษะทางการสอนเฉพาะอย่าง เหตุที่มีความซับซ้อน เพราะต้องมีการกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ตลอดเวลา เช่น ในกรณีที่ครูต้องการพัฒนาทักษะการสอนโดยกระบวนการทางสังคม ครูอาจใช้วิธีโดยการค้นหาและให้นักเรียนช่วยกันค้นหาปัจจัยการเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน โดยการพานักเรียนไปในชุมชน เป็นต้น

2) วิธีดำเนินการ

ปัจจัยแวดล้อมทางด้านวิธีดำเนินการเพื่อการพัฒนาครูนั้นจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสอนของครูในห้องเรียน ซึ่งมีช่วงหรือขั้นตอนการดำเนินการที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ดังนี้

2.1) การวางแผนขั้นการเตรียมการ ในขั้นตอนนี้อาจพิจารณาตัวบุคคล การกำหนดปัจจัยแวดล้อม การส่งเสริมกำลังใจ รวมถึงการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีให้เหมาะสมกับความต้องการของครูแต่ละคน

2.2) การประชุมหารือก่อนการสังเกต ในขั้นนี้ผู้นิเทศและครูจะร่วมกันวางแผนการประชุมหารือทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างผู้นิเทศและครู มีการวางแผนถึงกิจกรรมการเรียนของนักเรียน

พิจารณาสื่อการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับเนื้อหาวิชา การพิจารณาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน รวมทั้งวางแผนการประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

2.3) การสังเกตและการวิเคราะห์พฤติกรรมในห้องเรียน ในขั้นนี้จะเริ่มต้นด้วยการตรวจสอบครั้งสุดท้ายเพื่อให้แน่ใจว่า แผนงานทางการสอนของครูเพื่อการสังเกตนั้นเป็นไปตามที่ได้ประชุมหารือก่อน การสังเกตหรือไม่ ช่วยให้สามารถปรับปรุงความคาดหวังและลักษณะของข้อมูลที่จะรวบรวม ในระหว่างการสังเกต ภารกิจสำคัญของผู้นิเทศก็คือการรวบรวมข้อสังเกตเกี่ยวกับพฤติกรรมในชั้นเรียน ทำให้ผู้นิเทศได้เรียนรู้ความถนัดและเจตคติของครูได้มากยิ่งขึ้น ความรู้ที่ได้นี้จะช่วยให้ทราบความต้องการของครูได้ดียิ่งขึ้น

2.4) การประชุมหารือภายหลังการสังเกต ในขั้นนี้มีภารกิจที่สำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก คือ การแลกเปลี่ยนข้อสังเกตและการรับรู้ ประการที่สอง คือ การคิดถึงแนวทางการปฏิบัติในอนาคต การประชุมหารือในขั้นนี้จะกระทำภายหลังที่ผู้นิเทศได้ตรวจสอบและจัดระเบียบข้อมูลที่ได้สังเกต เช่นเดียวกัน ครูต้องมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและหยั่งรู้ในพฤติกรรมของตนเองและของนักเรียนในช่วงของการสังเกตด้วย

3) ระบบการสนับสนุน

ระบบการสนับสนุน จะเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งผู้นิเทศต้องการเพื่อช่วยให้ครูลมีความรู้ความสามารถในจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามผู้นิเทศอาจพิจารณาตนเอง เป็นแหล่งให้การสนับสนุนได้ด้วย สามารถจำแนกระบบการสนับสนุนออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1) ปัจจัยส่วนตัว : ทักษะ ความรู้ และเจตคติของผู้นิเทศ

โดยทั่วไปผู้นิเทศจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรอบรู้ ในขอบเขตของงานที่รับผิดชอบ ดังนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย ทฤษฎีและการปฏิบัติที่กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคล โดยเฉพาะวิธีการสอนของครู รวมทั้งสิ่งที่ครูกำลังคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของครู

2) เข้าใจภารกิจต่าง ๆ ที่คาดหวังให้ครูกระทำ

3) ความรอบรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งครูได้รับการคาดหวังให้กระทำ

4) ความรู้ในวิธีการหรือยุทธวิธีต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ครูลมีความเจริญงอกงาม นั่นคือมีความรอบรู้ในวิธีการจัดและปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครู

นอกจากความรู้ ภารกิจ และพฤติกรรมแล้ว ทักษะสำคัญสำหรับผู้นิเทศอีกประการหนึ่ง คือ ความสามารถในการนำความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ในการกำหนดปัจจัยแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ ทักษะของบุคคลหลาย ๆ ด้านมีส่วนช่วยทำให้เกิดความชำนาญในภารกิจต่าง ๆ ของตน เช่น ทักษะในการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ และทักษะในการเป็นผู้ฟังที่ดี เป็นต้น

3.2) ปัจจัยภายนอก : บุคคลและวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ

ปัจจัยภายนอก เช่น บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ บริการเทคนิคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนในการพัฒนาครูทั้งสิ้น นอกจากนี้บุคลากรภายนอกโรงเรียนนั้น ก็นับได้ว่า

เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งผู้นิเทศสามารถเชิญบุคคลดังกล่าวมาช่วยสนับสนุนการเรียนการสอนของครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) ยุทธวิธีการจัดการ

ยุทธวิธีการจัดการเกี่ยวข้องกับยุทธวิธีการตัดสินใจที่สำคัญ ๆ 3 วิธี ดังนี้

4.1) ยุทธวิธีที่ครูเป็นผู้ตัดสินใจ ตามวิธีการแบบนี้ครูเป็นผู้รับผิดชอบในการควบคุมและจัดการเรียนรู้ของตนเอง ผู้นิเทศที่ทำงานร่วมกับครูจะเป็นเพียงผู้ที่นำหัวข้อขึ้นมาอภิปราย การเลือกภารกิจทางการสอน หรือภารกิจส่วนตัวที่ควรกระทำและการให้ข้อเสนอแนะวิธีประเมินผล

4.2) ยุทธวิธีผู้นิเทศเป็นผู้ตัดสินใจ ตามวิธีการแบบนี้ครูจะต้องปรับตัว ตามปัจจัยแวดล้อมที่ผู้นิเทศกำหนดขึ้น ผู้นิเทศเป็นแหล่งควบคุมปฐมภูมิ (Primary Source of Control) ในการจัดระเบียบการเรียนรู้ของครู ปัจจัยแวดล้อมที่ผู้นิเทศจัดขึ้นโดยตรงนี้จะให้ข้อเสนอแนะแก่ครูในการปฏิบัติทางการสอน

4.3) ยุทธวิธีการแลกเปลี่ยนหรือการร่วมกันตัดสินใจ ตามวิธีการแบบนี้ ครู ผู้นิเทศหรือทั้งสองฝ่าย จะร่วมกันตัดสินใจเกี่ยวกับความต้องการและความสามารถของครูเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนที่ต้องกระทำให้มีผลสำเร็จสมบูรณ์ในระหว่างทำการสอน และเกี่ยวข้องกับภารกิจต่าง ๆ ที่ครูต้องกระทำในระหว่างการสอน และภายหลังการสอน

5) ข้อกำหนดสำหรับการประเมินผล

ข้อกำหนดสำหรับการประเมินผลนั้นจะเกี่ยวข้องกับวิธีการที่ผู้นิเทศใช้รวบรวมข้อสนเทศที่เกี่ยวกับผลของปัจจัยแวดล้อม เนื่องจากปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครูมีลักษณะเฉพาะบุคคล ดังนั้นครูแต่ละคน อาจได้รับการส่งเสริมให้ดำเนินงานตามจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน และปัจจัยแวดล้อมแต่ละอย่างจะต้องได้รับการพิจารณากำหนดให้เหมาะสม เพื่อช่วยให้ครูแต่ละคนบรรลุความต้องการของตน

การประเมินปัจจัยแวดล้อมนั้นสามารถพิจารณาตรวจสอบได้จากบุคคลที่มีส่วนร่วม 3 กลุ่มด้วยกัน คือ ครู นักเรียน และผู้นิเทศ

5.1) การใช้ผลงานของครูเพื่อประเมินปัจจัยแวดล้อม

วิธีการนี้การสังเกตพฤติกรรมของครูที่ได้กระทำในห้องเรียนเป็นวิธีการที่ตรงที่สุดในการประเมินผลงานของครู ตัวบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการที่ไร้ประสิทธิภาพของครู เช่น การเสียเวลากับการแจกจ่ายวัสดุหรือเอกสารการเรียนการสอน ผู้นิเทศจำเป็นต้องสังเกตพฤติกรรมการจัดการของครูเพื่อกำหนดให้ภารกิจของครูดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5.2) การใช้ผลงานของนักเรียนเพื่อประเมินปัจจัยแวดล้อม

นอกจากการพิจารณาที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเพื่อประเมินความมีประสิทธิภาพของปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครูแล้ว การสังเกตนักเรียนเป็นรายบุคคลก็มีส่วนเกี่ยวข้องเช่นกัน อาทิ การมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่ม การใช้คำถามของนักเรียน นักเรียนนำงานอื่นมาทำในขณะที่กำลังเรียน อื่นวิชา

หนึ่ง สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลต่อความมีประสิทธิภาพของปัจจัยแวดล้อมเพื่อการพัฒนาครูทั้งสิ้น นอกจากนี้การสำรวจความคิดเห็นหรือเจตคติของนักเรียนที่มีต่อครูผู้สอนก็เป็นเครื่องวัดอีกวิธีหนึ่งในการประเมินปัจจัยแวดล้อม

5.3) การใช้ผลงานของผู้นิเทศเพื่อประเมินปัจจัยแวดล้อม

ผู้นิเทศสามารถใช้ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ ตลอดจนประสบการณ์ของตนเอง เพื่อประเมินความก้าวหน้าของครูที่มีต่อจุดประสงค์เพื่อการพัฒนาครู กล่าวคือ ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะ ภารกิจ และพฤติกรรมของครูที่ผู้นิเทศมีอยู่นั้น ไม่เพียงแต่จะช่วยในการเลือกจุดประสงค์ที่เหมาะสม แต่ยังช่วยในการประเมินปัจจัยแวดล้อมนั้น ๆ ว่า มีส่วนช่วยให้ครูบรรลุจุดประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

3.4 การเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครู

การเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครู ผู้เขียนได้สังเคราะห์แนวคิดของสันติ บุญภิรมย์ (2557) ได้แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านความรู้ (2) ด้านบุคลิกภาพ และ (3) ด้านการสอน รายละเอียดแต่ละด้านเป็นดังนี้

3.4.1 การเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครูด้านความรู้

1) ศักยภาพครูด้านความรู้

ศักยภาพความเป็นครู หมายถึง คุณสมบัติที่ต้องการให้มีอยู่ในตัวของครู ส่วนสมรรถนะความเป็นครู ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ประกอบด้วยความรู้ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1) การเสริมสร้างความรู้ในวิชาเอก

เนื่องด้วยบุคคลที่มาเรียนครูจะต้องเลือกเรียนวิชาเอก ซึ่งเป็นวิชาที่ใช้คุณสมบัติในการประกอบวิชาชีพครูและต้องนำไปใช้สอนในสาขาวิชาที่เป็นวิชาเอก ดังนั้น ผู้เรียนจะต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในรายวิชาต่าง ๆ อย่างถ่องแท้และมีทัศนคติที่ดีมาก ๆ กับความเป็นวิชาเอก หรืออาจกล่าวได้ว่า มีความเชี่ยวชาญในรายวิชานั้น ๆ

1.2) การเสริมสร้างความรู้ในวิชาชีพครู

ความรู้ในวิชาชีพครูเป็นความรู้เฉพาะด้านที่ผู้เรียนในสาขาการศึกษาต้องศึกษาเล่าเรียนตามท้องถื่นที่กำหนดไว้ ที่เรียกว่า “มาตรฐานวิชาชีพครู 11 มาตรฐาน” ประกอบด้วย

มาตรฐานที่ 1	ความเป็นครู
มาตรฐานที่ 2	ปรัชญาการศึกษา
มาตรฐานที่ 3	ภาษาและวัฒนธรรม
มาตรฐานที่ 4	จิตวิทยาสำหรับครู
มาตรฐานที่ 5	การพัฒนาหลักสูตร

มาตรฐานที่ 6	การจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน
มาตรฐานที่ 7	การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้
มาตรฐานที่ 8	นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา
มาตรฐานที่ 9	การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้
มาตรฐานที่ 10	การประกันคุณภาพการศึกษา
มาตรฐานที่ 11	คุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณ

1.3) การเสริมสร้างความรู้ในสาขาวิชาทั่วไป

ความรู้รอบตัวจะช่วยส่งเสริมให้ความรู้ในวิชาชีพครูและความรู้ในวิชาเอกมีความสำคัญ และประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างสูงสุด ได้แก่ความรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง เทคโนโลยีและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกัน การเสริมสร้างศักยภาพความเป็นครูด้านความรู้ทั่วไป มีได้หลากหลายวิธีการ ดังนี้

1.3.1) ให้ครูได้เข้าฟังการสอนในรายวิชาต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย หรือสถาบันอุดมศึกษา ที่เปิดทำการสอนในวิชานั้นในเวลาสั้น ๆ

1.3.2) ขอความร่วมมือไปยังสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ได้เป็นวิทยากรบรรยายในรายวิชาเอกที่ครูต้องการศึกษาเพิ่มเติม

1.3.3) ไปเข้าร่วมประชุม สัมมนา อบรมทางวิชาการที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้นในลักษณะของการให้บริการทางวิชาการ

1.3.4) เปิดโอกาสให้ครูได้ศึกษาทางไกล ในรายวิชาต่างๆ และสามารถสะสมหน่วยกิตได้

1.3.5) เปิดโอกาสให้ครูไปศึกษาต่อในลักษณะเป็นเวลาใช้เวลาบางส่วนหรือนอกเวลาราชการ

1.3.6) ผู้บริหารสถานศึกษา กำหนดเป็นนโยบายในการเสริมสร้างศักยภาพความเป็นครูพร้อมทั้งจัดสรรงบประมาณและสิทธิประโยชน์ต่างๆ อย่างชัดเจน

1.3.7) การส่งเสริมศักยภาพด้านภาษาต่างประเทศ

1.3.8) การเสริมสร้างศักยภาพความเป็นครูในด้านอื่น ๆ ตามความเห็นที่สอดคล้องกันระหว่างผู้บริหารกับครูเพื่อใช้ในการพัฒนาคนและพัฒนางานตามบทบาทหน้าที่ต่อไป

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างความรู้ในสาขาวิชาทั่วไป เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถในด้านวิชาการให้กับครูได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการจัดสรรงบประมาณไว้อย่างเหมาะสม

2) สมรรถภาพความเป็นครูด้านความรู้

สมรรถภาพความเป็นครู สามารถวัดได้จากศักยภาพในการนำเข้า (Input) ในเรื่องของความรู้ สันติ บุญภิรมย์ (2557) ได้นำเสนอสมรรถภาพความเป็นครู ไว้ดังนี้

2.1) สามารถสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายและเข้าใจง่าย

- 2.2) สามารถเชื่อมโยงความคิดและข้อมูลในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องให้เข้ากับวิชาเอกและวิชาชีพได้อย่างบูรณาการ
- 2.3) สามารถเลือกใช้กลยุทธ์การสอนที่เหมาะสมตามเนื้อหาและความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 2.4) ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการเรียนรู้
- 2.5) ส่งเสริมให้นักเรียนรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองตามจุดมุ่งหมายและความปรารถนาของแต่ละคน
- 2.6) จัดการเรียนรู้โดยพิจารณาด้านต่าง ๆ ของนักเรียน ได้แก่ ร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา
- 2.7) วางแผนการสอนตามลำดับโดยปรับกระบวนการให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน
- 2.8) ให้ความรู้และประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเลือกอาชีพของนักเรียน
- 2.9) จัดกาสื่อการสอนเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมไปทางการเรียนรู้
- 2.10) ให้ความสำคัญกับนักเรียน

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครูด้านความรู้ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กับครู ทั้งความรู้ในวิชาเอก ความรู้ในวิชาชีพครู และความรู้ในสาขาวิชาทั่วไป โดยถือว่ามี ความสำคัญที่สุดและให้ครูได้พยายามนำความรู้ที่มีอยู่ ได้ถ่ายทอดให้ผู้เรียนด้วยกลวิธีต่าง ๆ กับเพื่อให้ได้รับ ประโยชน์สูงสุด

3.4.2 การเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครูด้านบุคลิกภาพ

1) ศักยภาพความเป็นครูด้านบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ เป็นส่วนเสริมสร้างให้ครูได้ปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น ผู้เขียนได้สังเคราะห์แนวคิด บุคลิกภาพที่สำคัญสำหรับความเป็นครู ของธีรศักดิ์ อัครบวร (2545) และยนต์ ชุ่มจิต (2558) สรุปได้ ดังนี้

1.1) บุคลิกภาพทางกาย หมายถึง ลักษณะภายนอกของครูที่สามารถมองเห็นได้ จัดอยู่ใน ประเภทของรูปธรรม ยกตัวอย่างได้ ดังนี้

1.1.1) ร่างกาย เป็นภาพที่ประทับใจในครั้งแรกของความเป็นครูที่ปรากฏต่อสายตาของผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ความสะอาด ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ความสดใสของหน้าตา ผิวพรรณมีน้ำมีนวล และการได้สัดส่วนของร่างกาย

1.1.2) การแต่งกาย เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะของอาชีพของบุคคล และอาชีพใน ส่วนของผู้ประกอบวิชาชีพครู ควรแต่งกายให้เหมาะสมกับความเป็นครู ทั้งในเวลาการปฏิบัติงานและนอกเวลา

การปฏิบัติงาน นอกจากนี้ควรแต่งกายให้เหมาะสมกับค่านิยมของสังคมเมื่อมีโอกาสไปร่วมงานในโอกาสต่าง ๆ และเหมาะสมกับลักษณะทางจิตวิทยา รวมถึงเครื่องแต่งกายต้องมีความสะอาด เรียบร้อยดูดี

1.1.3) กิริยามารยาท เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยภาพรวมทั้งทางด้านกายและวาจา เมื่อแสดงออกมาแล้วให้ผู้อื่นที่มองเห็นได้เกิดความรู้สึกที่ดีกับครู สำหรับกิริยามารยาทของครู แบ่งออกได้ ดังนี้

- บุคคลผู้มีศักดิ์สูงกว่า สำหรับผู้มีศักดิ์สูงกว่าสำหรับครู ประกอบด้วย ผู้บังคับบัญชาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ครูผู้มีอาวุโสกว่าตนเอง บุคคลที่มีความอาวุโส ครูต้องมีกิริยามารยาท คือ ความสุภาพอ่อนน้อมทางกาย วาจาไพเราะนุ่มนวล รู้จักใช้คำว่า “ขอโทษ” “ขออภัย” และ “ขอบคุณ”

- บุคคลผู้มีศักดิ์เสมอกัน กิริยามารยาทที่ครูแสดงออกต่อผู้ที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน หรือ อาจกล่าวว่าเป็นเพื่อนกัน คือ ไม่ก้าวก่ายสิทธิ์ของเพื่อน ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ไม่ควรถามเรื่องส่วนตัวมากเกินไปจนเกินความจำเป็น กระทำตนเสมอต้นเสมอปลาย และกระทำความดีต่อเพื่อนทั้งต่อหน้าและลับหลัง

- บุคคลผู้มีศักดิ์ต่ำกว่าเป็นบุคคลที่มีฐานะทางสังคมที่ต่ำกว่าครู เช่น ศิษย์ บุคลากรในโรงเรียน บุคคลทั่วไป สำหรับกิริยามารยาทที่ครูควรแสดงออกต่อบุคคลดังกล่าว คือ ความเมตตา เจตนาดี และไม่โอ้อวดในพฤติกรรมทั้งปวง

1.4) การยืน การนั่ง และการเดิน เป็นบุคลิกภาพขั้นพื้นฐานสำหรับครูซึ่งต้องแสดงถึงความเป็นผู้มีมารยาท แต่ละอริยาบถควรปฏิบัติ ดังนี้

- การยืน ประกอบด้วย การยืนตามปกติธรรมดา ธรรมชาติให้ยืนโดยลำตัวตรง สว่างาม และเมื่อยยืนต่อหน้าบุคคลที่ควรเคารพต้องยืนในลักษณะของการสำรวมให้อิทธิพลอยู่ในความเรียบร้อย ไม่แข็งกร้าว

- การนั่ง ครูต้องนั่งด้วยความสำรวม เข้าชิด ไม่นั่งไขว่ห้าง ยกเว้นการนั่งตามลำพัง

- การเดิน ประกอบด้วย การเดินตามลำพัง เป็นการเดินที่ดูดี สว่างาม ออกผายไหล่ผึ่ง และระมัดระวังต่อการเดิน ในขณะเดียวกันเมื่อเดินกับผู้อื่นซึ่งเป็นบุคคลที่เคารพต้องมีความสำรวมให้อิทธิพลอยู่ในความเรียบร้อย ไม่แข็งกร้าว

1.5) การพูดจา เป็นบุคลิกภาพที่มีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องมีความตระหนักเป็นอย่างยิ่ง คือ การออกเสียงที่ชัดเจน และอักษรควบต่าง ๆ พูดให้ถูกต้องตามหลักภาษา (ประธาน กริยา กรรม) น้ำเสียงในการพูด พูดแต่สิ่งที่เป็นจริง และให้เหมาะสมกับกาลเทศะ

1.2) บุคลิกภาพทางสังคม เป็นบุคลิกภาพที่มีต่อบุคคลและกลุ่มคน เช่น ความรับผิดชอบ ความจริงใจ ความซื่อสัตย์สุจริต การรู้จักผ่อนปรน การเข้าร่วมพิธีการต่าง ๆ ในสังคม และการมีมารยาทที่ดี

1.3) บุคลิกภาพทางอารมณ์ ซึ่งเป็นบุคลิกภาพที่เป็นได้ทั้งอารมณ์ที่เปิดเผยและอารมณ์ที่ปกปิด บุคลิกภาพทางอารมณ์ของครูที่ควรมี ประกอบด้วย อารมณ์ดี อารมณ์เย็น อารมณ์ขัน อารมณ์สุนทรีย์

และความฉลาดทางอารมณ์ คือเป็นบุคคลที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดี
เมื่อมีสิ่งต่าง ๆ มากระทบ

1.4) บุคลิกภาพทางสติปัญญา เป็นความรู้ ความสามารถทางด้านวิชาการที่สำเร็จการศึกษา
พร้อมทั้งความรู้ทั่วไป ที่มาส่งเสริมให้สาขาวิชาเอกของตนเองโดดเด่นยิ่งขึ้น เห็นความสำคัญในสาขาวิชา
อันเกิดขึ้นจากการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า บุคลิกภาพที่สำคัญสำหรับความเป็นครู เป็นการบูรณาการระหว่าง บุคลิกภาพ
ทางกาย สังคม อารมณ์และสติปัญญา ในสัดส่วนที่เหมาะสมจึงบังเกิดเป็นความสง่างามในตัวของคุณครูเอง

กระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพของครู

สันติ บุญภิรมย์ (2558) ได้นำเสนอกระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพของครูไว้ 5 ขั้นตอนดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ตัวเอง เป็นการกลับมามองตัวเองเกี่ยวกับบุคลิกภาพในด้านต่างๆ
ที่อาจกระทำได้โดยการเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นๆ การวิเคราะห์ตัวเองเป็นวิธีการที่ได้ผลมากกว่าวิธีอื่นๆ
รวมถึงการให้บุคคลที่ใกล้ชิดได้วิพากษ์ วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาและต้องยอมรับคำวิพากษ์ วิจารณ์เหล่านี้
ด้วยความเต็มใจ ใจกว้าง ยอมรับทั้งส่วนดีที่ต้องรักษาไว้ และส่วนเสียเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 การปรับปรุงตนเอง เป็นการกระทำที่ดีขึ้นในส่วนต่างๆเพื่อประโยชน์และ
คุณค่าของการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติหน้าที่การงานและสังคม อย่างไรก็ตามบุคลิกภาพในส่วนที่ดี
ต้องรักษาไว้ สำหรับส่วนเสียต้องมีการปรับปรุงตนเองเพื่อนำไปสู่การฝึกฝนตนเอง

ขั้นตอนที่ 3 การฝึกฝนตนเอง เป็นการกระทำปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ จนเป็นลักษณะนิสัย
ซึ่งจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ส่วนสำคัญคืออยู่ที่ตนเอง ที่เรียกว่า “ความตั้งใจ” อาจกล่าวได้ว่า
“ความพยายามที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น” เป็นการนำไปสู่บุคลิกภาพที่พึงประสงค์ต่อไป เพื่อนำไปสู่
การประเมินผลตนเอง

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลตนเอง เป็นการตรวจสอบว่า จากการวิเคราะห์ตนเอง
การปรับปรุงตนเองและการฝึกฝนตนเอง สามารถกระทำได้จริงหรือไม่ สำหรับการประเมินผลตนเอง
ควรกระทำทั้งสองทาง โดยให้บุคคลอื่นประเมินและการประเมินตนเองนำมาเปรียบเทียบกันแล้ว ทำการ
สรุปผลการพัฒนาบุคลิกภาพว่าอยู่ในระดับใด

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นการกระทำได้โดยการวิเคราะห์ตนเอง โดยให้
ตนเองวิเคราะห์ บุคคลใกล้ชิดได้วิเคราะห์ หน่วยงานวิเคราะห์ บุคคลที่มีส่วนได้เสียวิเคราะห์ จากนั้นนำ
ปรับปรุง ฝึกฝนและพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสมต่อไป

2) สมรรถภาพความเป็นครูด้านบุคลิกภาพ

สมรรถภาพความเป็นครูด้านบุคลิกภาพ สรุปได้ดังนี้

2.1) บุคลิกภาพทางกาย เป็นการแสดงออกทางร่างกายปรากฏชัดเจนต่อบุคคลรอบข้างที่เกี่ยวข้องและบุคคลทั่วไปเช่น ร่างกายสะอาด แข็งแรง สมบูรณ์ หน้าตาสดใส ไม่หม่นหมอง ผิวพรรณดี มีน้ำมีนวล และรวมถึงความสมส่วนของร่างกาย ไม่อ้วน ไม่ผอมจนเกินไป การแต่งกายที่เหมาะสมกิจกรรมตามหรือยอมรับได้ และพฤติกรรมอื่นๆ เช่น การเดิน การยืน การนั่ง และการพูด ซึ่งเป็นลักษณะส่วนบุคคลที่ครูต้องแสดงให้เห็นปรากฏอย่างชัดเจน

2.2) บุคลิกภาพทางสังคม เป็นการแสดงออกของครูในด้านสังคมที่จะต้องคบค้าสมาคมกับบุคคลอื่นๆ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบในกิจการงานทั้งปวง มีความจริงใจต่อกัน มีความซื่อสัตย์สุจริตอย่างชัดเจน โปร่งใส เป็นบุคคลที่มีความอ่อนปรน ยืดหยุ่นได้ มีความสง่างามในการเข้าร่วมพิธีการต่างๆ ทางสังคมและเป็นบุคคลที่แสดงให้เห็นถึงมารยาทดีงาม

2.3) บุคลิกภาพทางอารมณ์ เป็นการแสดงออกของครู ที่บ่งบอกถึงการเป็นบุคคลที่มีอารมณ์ดี อารมณ์เย็น อารมณ์ขัน อารมณ์สุนทรีย์ และความฉลาดทางอารมณ์ เป็นการมองได้จากความสุข ความสนุกสนาน ความไม่เครียดจากบุคคลใกล้ชิด

2.4) บุคลิกภาพทางสติปัญญา เป็นการแสดงให้เห็นที่ประจักษ์ถึงความเก่งในด้านวิชาการ เป็นได้ทางวิชาที่สอน วิชาที่เกี่ยวข้องและสามารถเชื่อมโยงกันได้ทำให้เห็นคุณค่าของวิชาที่สอนเป็นวิชาเอก

สรุปได้ว่า สมรรถภาพความเป็นครูด้านบุคลิกภาพ เป็นการเปิดโอกาสให้ครูได้แสดงศักยภาพด้านบุคลิกภาพออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ โดยให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อหน้าที่การงานในความรับผิดชอบของครู นัยสำคัญระหว่างการพัฒนาสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครูด้านบุคลิกภาพเป็นการปรับปรุงบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ให้กับมาสู่บุคลิกภาพที่พึงประสงค์และให้ครูสามารถนำบุคลิกภาพที่เสริมสร้างให้เกิดขึ้นได้ นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและการปฏิบัติหน้าที่การงานให้เจริญก้าวหน้าสืบไป

3.4.3 การเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครูด้านการสอน

1) ศักยภาพความเป็นครูด้านการสอน

การพัฒนาด้านการสอน เป็นการปรับปรุงการสอนของครูให้สอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพ และผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ แนวทางในการพัฒนาครูด้านการสอน (สันติ บุญภิรมย์, 2557) ดังนี้

1) วิธีสอน หมายถึง การใช้รูปแบบวิธีการสอนของครูที่มีต่อผู้เรียนให้ครูได้พยายามเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนให้มากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดในการสอนแต่ละครั้ง

2) การประชุมอบรมวิธีสอน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ครูได้เพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ด้านการสอนจากวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสอนในแต่ละสาขาวิชา ในแต่ละรูปแบบที่นำมาใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

3) การสร้างบรรยากาศทางการสอน หมายถึง การสร้างสภาพแวดล้อมความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน ด้วยการเอื้ออาทรต่อผู้เรียน

4) การสอนแบบให้ผู้เรียนมีความหวังในชีวิต หมายถึง การชี้แนะชี้แนะเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่า ประโยชน์ของเนื้อหาวิชาที่ครูนำมาใช้สอนในแต่ละครั้ง พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน

5) การวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอน หมายถึง วิธีการรับรู้ผล รับทราบผลถึงความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ครูต้องกระทำควบคู่ไปกับการเรียนการสอน ทั้งนี้ ควรทำการวัดผลและประเมินผลก่อนเรียน (Pre-test) ด้วย เพื่อรับรู้ รับทราบถึงความรู้พื้นฐานของผู้เรียน ซึ่งเป็นการช่วยให้ครูได้เลือกวิธีสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างศักยภาพความเป็นครูด้านการสอนเป็นการเพิ่มพูนความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสอนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และความสำคัญอีกประการหนึ่งของการสอนคือ การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน จึงทำให้การสอนของครูครบถ้วนสมบูรณ์ตามบทบาท หน้าที่ และภาระงานของครู

2) สมรรถภาพความเป็นครูด้านการสอน

การสอนเป็นพฤติกรรมการทำงานของครู ซึ่งปัจจัยบ่งชี้ถึงความเป็นครู ดังนั้นสมรรถภาพความเป็นครูด้านการสอนของครูแต่ละบุคคล มีได้สูงหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของครูเอง ดังต่อไปนี้

1) การเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสมที่สุดกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความสามารถครบถ้วนตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และผู้เรียนมีความสุขในการเรียน

2. การเลือกใช้วิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาสาระสามารถค้นหาจุดอ่อนของผู้เรียนได้ และสามารถพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพและตามธรรมชาติ

สรุปได้ว่า สมรรถภาพความเป็นครูด้านการสอน เป็นการนำความรู้ในด้านวิธีสอนที่มีอยู่ในตัวของครูออกมาใช้สอนผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถเต็มตามศักยภาพและตามธรรมชาติ โดยใช้การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงสมรรถภาพด้านการสอนที่นำไปสู่ความเป็นครู

3.5 บทสรุป

การพัฒนาสู่การเป็นวิชาชีพครู จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถภาพความเป็นครู โดยปกติทั่วไปแล้ว บุคคลที่มาศึกษาทางด้านครูนั้น ต้องมีความชอบความศรัทธาในวิชาชีพเป็นพื้นฐานเบื้องต้น อยู่ก่อนแล้วและผ่านการศึกษาเล่าเรียนอบรม ทั้งภาคทฤษฎีที่เป็นวิชาการและภาคปฏิบัติที่ฝึกฝน การปฏิบัติหน้าที่ของครูตามหลักเกณฑ์ที่องค์กรวิชาชีพครูได้กำหนดไว้ ซึ่งครูอาจจะมีศักยภาพด้านความรู้ที่เกี่ยวข้อง โดยตรงกับวิชาชีพครูและวิชาความรู้ที่มีความสัมพันธ์กันลดลงไปบ้าง องค์กรวิชาชีพครูจึงต้องทำหน้าที่ในการรักษามาตรฐานของวิชาชีพ ต้องกำหนดให้มีการเสริมสร้างศักยภาพความเป็นครู หมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ ที่เป็นคุณสมบัติด้านวิชาชีพให้มีอยู่ในตัวของครูแต่ละคนได้เต็มตามศักยภาพตามธรรมชาติ ให้หลากหลายประการ ประกอบด้วย ศักยภาพด้านความรู้ ด้านบุคลิกภาพ และด้านการสอนที่สามารถทำให้ความเป็นครูได้ดำรงอยู่ ส่วนสมรรถภาพของความเป็นครู เป็นการนำเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้น ศักยภาพและสมรรถภาพต้องมีการเสริมสร้างหรือเพิ่มพูนให้เต็มตามเงื่อนไขหลักเกณฑ์ ข้อตกลงในแต่ละวิชาชีพที่จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตลอดไป

คำถามท้ายบท

1. เพราะเหตุใดจึงต้องมีการพัฒนาความเป็นวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง
2. ในมุมมองของนักศึกษา การพัฒนาครูควรแบ่งเป็นกี่ระยะ อย่างไร
3. คำว่า “ศักยภาพ” และ “สมรรถภาพ” ในการพัฒนาครูมีความสอดคล้องกันอย่างไร
4. เพราะเหตุใดครูจึงต้องมีบุคลิกภาพที่ดี
5. เมื่อนักศึกษาได้ประกอบวิชาชีพครู จะมีแนวทางในการพัฒนาตนเองอย่างไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

- ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2545). *ความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์ (1996) จำกัด.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2558). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สันติ บุญภิรมย์. (2557). *ความเป็นครู Self-Actualization for Teacher*. กรุงเทพฯ : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.
- Nemser, S. F. (1983). *Learning to teach. In Handbook of teaching and policy*. New York : Longman.
- Wildman, R. & Nines, J. (1987). *Essentials of growth. Educational Leadership*, 4-10.
- Burke, P. J., Christensen, J. C. & Fessler, R. (1984). *Teacher career stages: Implications for staff development*. Bloomington: Phi Delta kappa Education Foundation.

บทที่ 4

มาตรฐานวิชาชีพครู

หัวข้อเนื้อหา

- 4.1 ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556
- 4.2 มาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย
- 4.3 ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู
- 4.4 บทสรุป

“...หน้าที่ของครูนั้นเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการปลูกฝังความรู้ ความคิด และจิตใจให้แก่เยาวชน เพื่อที่จะได้เติบโต ขึ้นเป็นผลเมืองที่ดีและมีประสิทธิภาพของประเทศชาติในกาลข้างหน้า ผู้เป็นครูจึงจัดได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญ ในการสร้างสรรค์ บันดาลอนาคตของชาติบ้านเมือง...”

ความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร
เสด็จพระราชดำเนินเป็นผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9
ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยครู
วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2523 ณ อาคารใหม่สวนอัมพร

ครูถือเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่สำคัญอย่างยิ่ง จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการจัดการศึกษา เนื่องจากครูเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอน อบรมขัดเกลาและให้คำแนะนำ มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับผู้เรียน การปฏิบัติงานและการปฏิบัติตนของครูจึงส่งผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน สังคมจึงคาดหวังว่าครูจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน คุณสมบัติของครูจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถทำนายหรือคาดหมายคุณภาพของผู้เรียนโดยตรง ครูที่มีความสามารถสูงย่อมชำนาญในการจัดกิจกรรม ให้นักเรียนลงมือปฏิบัติย่อมนำไปสู่การเรียนรู้อย่างแท้จริง แต่หากครูมีความสามารถเพียงการเป็นผู้บอกความรู้ ย่อมจะไม่สามารถพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรตามต้องการได้ (โกวิท ประวาลพุกษ์, 2541) ในทำนองเดียวกันกับคำกล่าวของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ว่า

“ครูอาชีพ คือ ครูที่มีความพร้อมในทุก ๆ ด้านที่จะเป็นครู คือ มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการให้การศึกษอบรมศิษย์ในทุก ๆ ด้าน มีความประพฤติดี วางตัวดี เอาใจใส่ดูแลศิษย์ดี มีวิญญานของความเป็นครูและปฏิบัติหน้าที่ครูด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครู ส่วนอาชีพครู คือ คนที่มายึดอาชีพ

เพื่อให้ได้คำตอบแทนมาดำรงชีวิต ขาดจิตวิญญาณของความเป็นครู ส่วนอาชีพครู คือ คนที่มายึดอาชีพเพื่อให้ได้คำตอบแทนมาดำรงชีวิต ขาดจิตวิญญาณของความเป็นครู จึงปฏิบัติหน้าที่ครูเพราะมีหน้าที่ที่จะต้องทำ ไม่ใช่เพราะมีใจรักที่จะทำประเทศไทยต้องการครูอาชีพ ไม่ใช่อาชีพครู ขณะนี้เรามีคน ที่มีอาชีพครูมากแต่มีครูอาชีพน้อยเราจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร”

สอดคล้องกับสาระบัญญัติในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 หมวด 7 มาตรา 53 ที่ให้มีองค์กรวิชาชีพครูมีฐานะเป็นองค์กรอิสระภายใต้การบริหารของสภาวิชาชีพมีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐานวิชาชีพออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพครู และมาตรา 52 ที่ให้กระทรวงส่งเสริมระบบ กระบวนการผลิตการพัฒนาครูให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง เหล่านี้ล้วนเป็นเจตนารมณ์ที่จะให้วิชาชีพครูชั้นสูง มีเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพเป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้ที่ประกอบวิชาชีพครูจึงถือได้ว่าเป็นมืออาชีพ ที่ต้องได้รับการฝึกเพื่อเป็นครูมาอย่างมีคุณภาพด้านความรู้ในระดับที่รู้ถึงแก่นแท้ในความรู้และมีความสามารถในการวิจัยเป็นผู้ที่มีอิสระในการคิด มีอิสระการตัดสินใจทำงานตามหลักวิชา และตามทักษะความชำนาญการของตน เพื่อความสำเร็จของนักเรียน (Scheerens, 1992) เป็นผู้ที่มีความกระฉับกระเฉง สามารถใช้ประสบการณ์ในการแก้ปัญหาได้ดี (Gage and Berliner, 1992) และสามารถจัดการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์

จากความสำคัญของวิชาชีพครู จึงถูกกำหนดให้เป็นวิชาชีพควบคุม ซึ่งเป็นวิชาชีพที่มีลักษณะเฉพาะต้องใช้ความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญในการประกอบวิชาชีพ ตามที่ถูกกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องได้แก่ ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ดังนั้นผู้ที่เข้าสู่มาตรฐานวิชาชีพครู ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตน พร้อมทั้งสาระสำคัญที่จำเป็นต่อการพัฒนาตนเองเพื่อเข้าสู่ครุมีอาชีพซึ่งจะส่งผลดีต่อตัวครูและต่อตัวผู้เรียนในอนาคตต่อไป

4.1 ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556

ผู้ที่ประสงค์จะเป็นประกอบวิชาชีพครู จำเป็นต้องศึกษาข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 (2556) ของคุรุสภา ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

4.1.1 ความหมายของคำว่า “วิชาชีพและคำที่เกี่ยวข้อง”

“วิชาชีพ” หมายความว่า วิชาชีพทางการศึกษาที่ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ รวมทั้งการรับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน และการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการสนับสนุนการศึกษา ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ

“สถาบัน” หมายความว่า มหาวิทยาลัย วิทยาลัย สถาบัน บัณฑิตวิทยาลัย คณะ หรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเทียบเท่า ซึ่งจัดการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา หรือประกาศนียบัตร

“ผู้ประกอบการวิชาชีพทางการศึกษา” หมายความว่า ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ซึ่งได้รับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพตามพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546

“ครู” หมายความว่า บุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพหลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน

“ผู้บริหารสถานศึกษา” หมายความว่า บุคคลซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาอื่นที่จัดการศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน

“ผู้บริหารการศึกษา” หมายความว่า บุคคลซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้บริหารนอกสถานศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา

“บุคลากรทางการศึกษาอื่น” หมายความว่า บุคคลซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษา ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งหน่วยงานการศึกษากำหนดตำแหน่งให้ต้องมีคุณสมบัติทางการศึกษา

“มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา” หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ และคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งผู้ประกอบการวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตามประกอบด้วย มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตน

“มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ” หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้ หรือการจัดการศึกษา ซึ่งผู้ต้องการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องมีเพียงพอที่สามารถนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพได้

“มาตรฐานการปฏิบัติงาน” หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะหรือการแสดงผลพฤติกรรมการปฏิบัติงานและการพัฒนางาน ซึ่งผู้ประกอบการวิชาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายการเรียนรู้ หรือการจัดการศึกษา รวมทั้งต้องฝึกฝนให้มีทักษะหรือความชำนาญสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

“มาตรฐานการปฏิบัติตน” หมายความว่า จรรยาบรรณของวิชาชีพที่กำหนดขึ้นเป็นแบบแผนในการประพฤติตน ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตาม เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียง และฐานะของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ผู้รับบริการและสังคมอันจะนำมาซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ

4.1.2 สารสำคัญของมาตรฐานวิชาชีพครู

สารสำคัญของมาตรฐานวิชาชีพครู ประกอบด้วย 1) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ 2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน และ 3) มาตรฐานการปฏิบัติตน มีดังนี้

1) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ

1.1) มาตรฐานความรู้ มีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษาหรือเทียบเท่า หรือคุณวุฒิอื่นที่คุรุสภารับรองโดยมีมาตรฐานความรู้ 11 มาตรฐาน ได้แก่

1.1.1 ความเป็นครู ประกอบด้วย

(ก) สารความรู้

- (1) สภาพงานครู คุณลักษณะ และมาตรฐานวิชาชีพครู
- (2) การปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นครู
- (3) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครูและวิชาชีพครู
- (4) การจัดการความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู
- (5) การสร้างความก้าวหน้าและพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง

(ข) สมรรถนะ

(1) รอบรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนและกลยุทธ์การสอน เพื่อให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้

- (2) แสวงหาและเลือกใช้ข้อมูลข่าวสารความรู้เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง
- (3) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน
- (4) มีจิตวิญญาณความเป็นครู

1.1.2 ปรัชญาการศึกษา ประกอบด้วย

(ก) สารความรู้

- (1) ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีทางการศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
- (2) แนวคิด และกลวิธีการจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน

(ข) สมรรถนะ

- (1) ประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสถานศึกษา
- (2) วิเคราะห์เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.1.3 ภาษาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

(ก) สารระความรู้

- (1) ภาษาและวัฒนธรรมไทยเพื่อการเป็นครู
- (2) ภาษาต่างประเทศเพื่อพัฒนาวิชาชีพครู

(ข) สมรรถนะ

- (1) สามารถใช้ทักษะการฟัง การพูด การอ่าน การเขียนภาษาไทย และภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อความหมายอย่างถูกต้อง
- (2) ใช้ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

1.1.4 จิตวิทยาสำหรับครู ประกอบด้วย

(ก) สารระความรู้

- (1) จิตวิทยาพื้นฐานและจิตวิทยาพัฒนาการของมนุษย์
- (2) จิตวิทยาการเรียนรู้และจิตวิทยาการศึกษา
- (3) จิตวิทยาการแนะแนวและการให้คำปรึกษา

(ข) สมรรถนะ

- (1) สามารถให้คำแนะนำช่วยเหลือผู้เรียนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- (2) ใช้จิตวิทยาเพื่อความเข้าใจและสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ

1.1.5 หลักสูตร ประกอบด้วย

(ก) สารระความรู้

- (1) หลักการ แนวคิดในการจัดทำหลักสูตร
- (2) การนำหลักสูตรไปใช้
- (3) การพัฒนาหลักสูตร

(ข) สมรรถนะ

- (1) วิเคราะห์หลักสูตรและสามารถจัดทำหลักสูตรได้
- (2) ปฏิบัติการประเมินหลักสูตรและนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

1.1.6 การจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน ประกอบด้วย

(ก) สารระความรู้

- (1) หลักการ แนวคิด แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดทำแผนการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้
- (2) ทฤษฎีและรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และแก้ปัญหาได้
- (3) การบูรณาการการเรียนรู้แบบเรียนรวม

- (4) การจัดการชั้นเรียน
- (5) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในสถานศึกษา

(ข) สมรรถนะ

- (1) สามารถจัดทำแผนการเรียนรู้และนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลจริง
- (2) สามารถสร้างบรรยากาศการจัดการชั้นเรียนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

1.1.7 การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ประกอบด้วย

(ก) สารความรู้

- (1) หลักการ แนวคิด แนวปฏิบัติในการวิจัย
- (2) การใช้และผลิตงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

(ข) สมรรถนะ

- (1) สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- (2) สามารถทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียน

1.1.8 นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา ประกอบด้วย

(ก) สารความรู้

- (1) หลักการ แนวคิด การออกแบบ การประยุกต์ใช้ และการประเมินสื่อ นวัตกรรม

เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้

- (2) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร

(ข) สมรรถนะ

- (1) ประยุกต์ใช้ และประเมินสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้
- (2) สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร

1.1.9 การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ ประกอบด้วย

(ก) สารความรู้

- (1) หลักการ แนวคิด และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน
- (2) ปฏิบัติการวัดและการประเมินผล

(ข) สมรรถนะ

- (1) สามารถวัดและประเมินผลได้
- (2) สามารถนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน

1.1.10 การประกันคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย

(ก) สารความรู้

- (1) หลักการ แนวคิด แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการคุณภาพการศึกษา
- (2) การประกันคุณภาพการศึกษา

(ข) สมรรถนะ
(1) สามารถจัดการคุณภาพการจัดการศึกษาระียนรู้และพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

(2) สามารถดำเนินการจัดกิจกรรมประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาระียนรู้ได้

1.1.11 คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณ ประกอบด้วย

(ก) สาระความรู้

(1) หลักธรรมาภิบาล และความซื่อสัตย์สุจริต

(2) คุณธรรม และจริยธรรมของวิชาชีพครู

(3) จรรยาบรรณของวิชาชีพที่คุรุสภากำหนด

(ข) สมรรถนะ

(1) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีจิตสำนึกสาธารณะ และเสียสละให้สังคม

(2) ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ

1.2) มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ ผ่านการปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาตามหลักสูตรปริญญาทางการศึกษาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี และผ่านเกณฑ์การประเมินปฏิบัติการสอนตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการคุรุสภากำหนด ดังต่อไปนี้

1.2.1) การฝึกปฏิบัติวิชาชีพระหว่างเรียน ประกอบด้วย

(ก) สาระการฝึกทักษะ

(1) การสังเกตการจัดการเรียนรู้อ

(2) การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง

(3) การทดลองสอนในสถานการณ์จำลอง และสถานการณ์จริง

(4) การออกแบบทดสอบ ข้อสอบหรือเครื่องมือวัดผล

(5) การตรวจข้อสอบ การให้คะแนน และการตัดสินผลการเรียน

(6) การสอบภาคปฏิบัติและการให้คะแนน

(7) การวิจัยแก้ปัญหาผู้เรียน

(8) การพัฒนาความเป็นครูมืออาชีพ

(ข) สมรรถนะ

(1) สามารถจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้อเพื่อจุดประสงค์การสอนที่หลากหลาย

(2) สามารถปฏิบัติการสอน ออกแบบทดสอบ วัดและประเมินผลผู้เรียน

1.2.2) การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาในสาขาวิชาเฉพาะ ประกอบด้วย

(ก) สาระการฝึกทักษะ

(1) การปฏิบัติการสอนวิชาเอก

- (2) การวัดและประเมินผล และนำผลไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน
 - (3) การวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน
 - (4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือแบ่งปันความรู้ในการสัมมนาการศึกษา
- (ข) สมรรถนะ
- (1) สามารถจัดการเรียนรู้ในสาขาวิชาเอก
 - (2) สามารถประเมิน ปรับปรุง และศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน
 - (3) ปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน ประกอบด้วยมาตรฐานการปฏิบัติงาน 12 มาตรฐาน ได้แก่

- 2.1) ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ
- 2.2) ตัดสินใจปฏิบัติการต่างๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้เรียน
- 2.3) มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพ
- 2.4) พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
- 2.5) พัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
- 2.6) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน
- 2.7) รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ
- 2.8) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
- 2.9) ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์
- 2.10) ร่วมมือกับผู้อื่นในชุมชนอย่างสร้างสรรค์
- 2.11) แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา
- 2.12) สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกสถานการณ์

3) มาตรฐานการปฏิบัติตน (จรรยาบรรณของวิชาชีพ)

- 3.1) จรรยาบรรณต่อตนเอง
- 3.2) จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ
- 3.3) จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ
- 3.4) จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ
- 3.5) จรรยาบรรณต่อสังคม

4.1.3 จุดเด่นของมาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา มีดังนี้

1) คุรุสภาได้มีการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพครูไว้ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ กลุ่มที่ 2 มาตรฐานการปฏิบัติงาน และ กลุ่มที่ 3 มาตรฐานการปฏิบัติตน (จรรยาบรรณ

ของวิชาชีพ) สำหรับผู้ที่เริ่มเข้าสู่วิชาชีพครู และสำหรับครูที่ปฏิบัติงานที่โรงเรียน มาตรฐานดังกล่าวมีความชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้ มีรายละเอียดดังนี้

1.1) มาตรฐานกลุ่มที่ 1 มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพเป็นมาตรฐานที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษาที่จะเริ่มเรียนเพื่อเข้าสู่วิชาชีพครู ประกอบด้วยมาตรฐานความรู้ 11 มาตรฐาน ได้แก่ (1) ความเป็นครู (2) ปรัชญาการศึกษา (3) ภาษาและวัฒนธรรม (4) จิตวิทยาสำหรับครู (5) หลักสูตร (6) การจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน (7) การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ (8) นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา (9) การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (10) การประกันคุณภาพการศึกษาและ (11) คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณ และแต่ละมาตรฐาน ครูสภาก็ได้กำหนดสาระความรู้และสมรรถนะพร้อมทั้งได้กำหนดเกี่ยวกับมาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ ที่ประกอบด้วยการฝึกปฏิบัติวิชาชีพระหว่างเรียนและการปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาในสาขาวิชาเฉพาะโดยระบุรายละเอียดสาระการฝึกทักษะ และสมรรถนะไว้ครบถ้วน และให้ความสำคัญกับคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณในระดับสูง ดังที่ โชติ แยมแสง (2558) ได้จัดทำรายงานผลการวิจัย เรื่อง สาระความรู้และสมรรถนะตามมาตรฐานความรู้ผู้ประกอบวิชาชีพครูของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต พบว่า มาตรฐานความรู้ผู้ประกอบวิชาชีพครูทั้ง 11 ด้าน มีระดับสาระความรู้โดยภาพรวมในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายมาตรฐาน พบว่า คุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณอยู่ในลำดับสูงสุด และระดับสมรรถนะโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายมาตรฐาน พบว่า คุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณอยู่ในลำดับสูงสุด

1.2) มาตรฐานกลุ่มที่ 2 มาตรฐานการปฏิบัติงาน เป็นมาตรฐานที่เหมาะสมกับครูที่ปฏิบัติงานที่โรงเรียน โดยมีการเน้นทั้งทางด้านความรู้ ทักษะและจรรยาบรรณของวิชาชีพครูอย่างชัดเจน สอดคล้องกับ รำไพ บุญเรืองขาว (2559) ได้ทำการวิจัย เรื่อง มาตรฐานวิชาชีพด้านการปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีมาตรฐานคุณภาพด้านผลที่เกิดกับนักเรียนแตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างการวิจัยได้แก่ กลุ่มโรงเรียนที่มีมาตรฐานคุณภาพดีมาก จำนวน 16 โรงเรียนและกลุ่มโรงเรียนที่มีมาตรฐานคุณภาพที่ต้องปรับปรุง จำนวน 12 โรงเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการปฏิบัติงานตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนทั้ง 2 กลุ่มโดยรวม และรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งแสดงว่า มาตรฐานกลุ่มที่ 2 มาตรฐานการปฏิบัติงานของครูสภาสามารถจำแนกผลการปฏิบัติงานของครูได้ และ อรรถพร จินะวัฒน์ และรัตนา ดวงแก้ว (2558) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตนของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา พบว่า ครูจากทุกสังกัดรับรู้สภาพการปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และรับรู้ปัญหาการปฏิบัติในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย แสดงว่าครูส่วนใหญ่รับรู้ว่าตนเองได้ทำหน้าที่และรับผิดชอบด้านการเรียนการสอนโดยคำนึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ อย่างไรก็ตามพบว่าตามมาตรฐานในการพัฒนาวิชาชีพ

ครูส่วนใหญ่รับรู้ว่าคุณยังปฏิบัติได้ไม่ค่อยดีนักเพราะว่ายังมีข้อจำกัดในเรื่องการเป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาชีพครู โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาผลงานทางวิชาการเพื่อเผยแพร่

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าครูส่วนใหญ่ได้รับรู้ว่าคุณเองได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน แต่ครูก็ยังมีปัญหาบ้างในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้สรุปความคิดรวบยอดด้วยตนเอง และการสอนโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดค่านิยมและเกิดเป็นนิสัยถาวร

1.3) มาตรฐานกลุ่มที่ 3 มาตรฐานการปฏิบัติตน (จรรยาบรรณของวิชาชีพ) เป็นมาตรฐานที่ชัดเจน สามารถวัดการปฏิบัติตนของผู้ประกอบวิชาชีพครูได้ ดังที่อรรถพร จินะวัฒน์และรัตนดา ดวงแก้ว (2558) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตนของ ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา พบว่า ครูจากทุกสังกัดรับรู้สภาพการปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติตนในภาพรวมได้ในระดับมากที่สุด และรับรู้ปัญหาการปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติตนในภาพรวมได้ในระดับน้อย แสดงว่า ครูส่วนใหญ่ได้รับรู้ว่าคุณเองได้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพครูทุกด้าน ทั้งจรรยาบรรณต่อตนเอง จรรยาบรรณต่อวิชาชีพจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมวิชาชีพ และจรรยาบรรณต่อสังคม ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติตามจรรยาบรรณต่อสังคมได้น้อยกว่าจรรยาบรรณด้านอื่น ๆ

2) มาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภาและกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา(TQF) มีความสอดคล้องกัน ดังที่ จิตติมา วรรณศรี (2552) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบสาระความรู้ สมรรถนะและประสบการณ์วิชาชีพของผู้ประกอบวิชาชีพครูของคุรุสภาและกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (TQF) และได้สรุปว่าคุณลักษณะครูระหว่างหน่วยงานที่กำกับดูแลการผลิตครู คือ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ของบัณฑิตครูกับหน่วยงานควบคุมคุณภาพของครู คือ คุรุสภา และหน่วยงานพัฒนาครู คือ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษามีความสอดคล้องกัน ล้วนเป็นคุณลักษณะที่ส่งเสริมให้บัณฑิตครูสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ประสบความสำเร็จ

4.1.4 ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการตามมาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภา มีดังนี้

1) คุรุสภาได้กำหนดมาตรฐานกลุ่มที่ 1 คือ มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพเป็นมาตรฐานที่เหมาะสมสำหรับนิสิต/นักศึกษาที่จะเริ่มเรียนเพื่อเข้าสู่วิชาชีพครูประกอบด้วยมาตรฐานความรู้ 11 มาตรฐาน ได้แก่ (1) ความเป็นครู (2) ปรัชญาการศึกษา (3) ภาษาและวัฒนธรรม (4) จิตวิทยาสำหรับครู (5) หลักสูตร (6) การจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน (7) การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ (8) นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา (9) การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (10) การประกันคุณภาพการศึกษา และ (11) คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณ ซึ่งมาตรฐานความรู้เหล่านี้ยังไม่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก

2) ขั้นตอนการรับรองปริญญาและประกาศนียบัตรทางการศึกษาของคุรุสภา มีปัญหาในการปฏิบัติ กล่าวคือ หลังจากที่สภามหาวิทยาลัยอนุมัติหลักสูตรแล้ว คณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์จะต้องส่งหลักสูตรดังกล่าวไปให้คุรุสภารับรอง และส่งหลักสูตรไปให้สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษารับทราบ แต่ระหว่างเวลาที่รอให้คุรุสภามาตรวจสอบหลักสูตรเพื่อให้การรับรอง คณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ก็มักจะเปิดสอนนิสิต/นักศึกษาครูไปก่อนที่คุรุสภารับรอง โดยมักอ้างว่าเป็นสาขาที่ขาดแคลน

สรุปได้ว่า ครู คือ บุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพหลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งต้องได้รับการพัฒนาตามมาตรฐานวิชาชีพครู ซึ่งถูกกำหนดไว้เป็นข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 (2556) ของคุรุสภา ประกอบด้วย มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตน (จรรยาบรรณของวิชาชีพ) เพื่อจะได้ครูที่มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง มีเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ เป็นที่ยอมรับของสังคม

4.2 มาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

มาตรฐานวิชาชีพครู ควรมีการพัฒนาสมรรถนะครู กำหนดเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย และรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน โดยใช้แนวทางการยกระดับการผลิตที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะทำให้มาตรฐานวิชาชีพได้รับการยอมรับและเกิดศรัทธาในวิชาชีพครู มีสาระสำคัญ ดังนี้

1. สมรรถนะครูและเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ได้นำเสนอ สมรรถนะครูและเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยดังนี้

1) สมรรถนะครูและเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่กำหนดตาม TQF และคุรุสภาได้กำหนดเกี่ยวกับมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์(หลักสูตรห้าปี) และมาตรฐานวิชาชีพครู ประกอบด้วยมาตรฐาน 3 ด้าน คือ มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตน

2) ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ตาม TQF (หลักสูตร 5 ปี) ได้แก่ (1) สถาบันอุดมศึกษาที่มีความพร้อมน้อยก็เกิดปัญหาการขาดแคลนอาจารย์ที่มีความรู้และประสบการณ์วิชาชีพครูอย่างเพียงพอ ปัญหาการนิเทศการเรียนการสอนของนิสิต (2) สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่เปิดสอนวิชาเอกเดี่ยว ส่งผลให้บัณฑิตก็ไม่สามารถสอนวิชาอื่นได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาในการมอบหมายภาระงาน และส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา (3) การผลิตครูของไทยในปัจจุบันใช้เวลาเรียน 5 ปี ในขณะที่ประเทศต่างๆ ที่จัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ใช้เวลาเรียน 4 ปี (4) การผลิตครูยังไม่มีคุณภาพเพียงพอ (5) คณาจารย์ที่ทำหน้าที่นิเทศการเรียนการสอนนักศึกษาฝึกสอนส่วนหนึ่ง

ยังไม่มีความรู้ และทักษะในการนิเทศ หรือยังขาดประสบการณ์ (6) การผลิตครูมีปัญหาทางด้านปริมาณในการผลิตบัณฑิตครู (7) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพไม่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก (8) คณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์มักจะเปิดสอนนิสิต/นักศึกษาครูไปก่อนที่ครุสภาจะรับรอง และบางแห่งครุสภาไม่ให้การรับรองเนื่องจากขาดความพร้อม นักศึกษาที่เข้าเรียนไปแล้วประสบปัญหาได้รับใบประกอบวิชาชีพครูล่าช้า

3) สมรรถนะครูและเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ที่ควรจะเป็น ได้แก่ ควรจะรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน ควรใช้รูปแบบการผลิตครูแบบใหม่ ควรเป็น การยกระดับการผลิตครูในศตวรรษที่ 21 และเน้นการผลิตครูโดยเน้นการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู

2. สมรรถนะครูและเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน

กมลชนก ภาคภูมิ (2556) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน พบว่า (ข้อ 1) สมรรถนะและรูปแบบสมรรถนะสำหรับครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามสภาพปัจจุบันกำหนดโดยหน่วยงานทางการศึกษา 4 หน่วยงานได้แก่ (1) ครุสภา (2) สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา (3) สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และ (4) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถสังเคราะห์สมรรถนะของครูที่กำหนดในสภาพปัจจุบันได้ 13 สมรรถนะ ได้แก่ (1) ด้านการพัฒนาหลักสูตร (2) ด้านการจัดการเรียนรู้ (3) ด้านการบริหารจัดการชั้นเรียน (4) ด้านการใช้ภาษาและการสื่อสาร (5) ด้านการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน (6) ด้านการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ (7) ด้านการวัดและประเมินผลการศึกษา (8) ด้านการวิจัยทางการศึกษา (9) ด้านภาวะผู้นำครู (10) ด้านการทำงานเป็นทีม (11) ด้านการพัฒนาตนเองและวิชาชีพ (12) ด้านจิตวิทยาสำหรับครู และ (13) ด้านคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณครู โดยมีตัวชี้วัดของสมรรถนะทั้ง 13 สมรรถนะ จำนวน 64 ตัวชี้วัด (ข้อ 2) สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนประกอบด้วยสมรรถนะ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระในรายวิชาที่สอนและเนื้อหาสาระวิชาที่เกี่ยวข้อง ความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยในด้านต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน และความรู้เกี่ยวกับต่างประเทศนอกกลุ่มอาเซียน ด้านทักษะ ได้แก่ ทักษะการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาอาเซียน และทักษะที่มีอยู่เดิม 13 สมรรถนะ และด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณครู จิตวิทยาสำหรับครู ความเป็นพลเมืองไทย และความเป็นพลเมืองอาเซียน จะเห็นได้ว่ามาตรฐานวิชาชีพครูของครุสภายังไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่ก้าวสู่ประชาคมอาเซียน

3. การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูโดยใช้การผลิตครูแบบใหม่

ดาวรุ่ง ชะระอำ (2547) กล่าวว่า คนไทยและสังคมไทยในอนาคตจะต้องสามารถก้าวไปสู่ “สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้” อันเป็นสังคมที่คนต้องมีลักษณะ “มองกว้างคิดไกล ใฝ่รู้” ต้องมีการศึกษา

แบบใหม่ที่จะสามารถเสริมสร้างคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ดังกล่าวได้ ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศมีศักยภาพในการแข่งขัน และยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรีในสังคมโลกบนฐานแห่งความเป็นไทย ในการสร้างคนไทยแบบใหม่ รวมทั้งต้องพัฒนาตนเองให้เป็นครูแบบใหม่ด้วยในเวลาเดียวกัน และพัฒนารูปแบบการผลิตครูแบบใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการผลิตครูแบบใหม่

1) เพื่อให้ได้ครูที่สามารถตอบสนองระบบการศึกษายุคใหม่ซึ่งมีลักษณะสำคัญได้แก่ การเรียนประสมประสานไปกับการทำงานให้มากขึ้น (Work study) การเรียนการสอนกับการเล่นเกมจะแยกกันไม่ออก (Edutainment) และวิธีการเรียนรู้ของคนเปลี่ยนไปโดยคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทำให้การศึกษายุคใหม่ไม่จำกัดด้วยเวลาและสถานที่

2) เพื่อให้ได้ครูที่มีความสามารถใช้กระบวนการจัดการศึกษายุคใหม่ เสริมสร้างความเข้มแข็ง มั่นคงและความก้าวหน้าให้กับชุมชนและท้องถิ่น

3) เพื่อให้สามารถสร้างครูที่มุ่งเน้นความสามารถที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองต่อผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ จึงทำให้ครูยุคใหม่ต้องมีความเป็นสหวิทยาการมากขึ้น จำเป็นต้องการคนหลากหลายอาชีพ และความสามารถ มารวมเป็นทีมงานในการผลิตครูแนวใหม่ โดยครูยุคใหม่ต้องรู้วิทยาการด้านคอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ และด้านเทคโนโลยีมากขึ้นตลอดจนสามารถแนะนำวิธีการเรียนรู้ได้ ชี้แนะแหล่งข้อมูลได้ ครูยุคใหม่จะสอนน้อย แต่จะให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนมากขึ้น พ่อแม่ ผู้ปกครองพระสงฆ์ สื่อมวลชน ประชาชนชาวบ้าน และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมก็สามารถจัดเป็นครูยุคใหม่ได้

4) เพื่อให้ได้ครูที่สามารถนำเอาแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นบุคคลองค์กรสถาบัน และระบบต่างๆ มากำหนดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และการพัฒนาผู้เรียนได้

5) เพื่อให้ได้ครูที่มีความรู้ความสามารถทักษะ ตลอดจนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู และความต้องการของท้องถิ่นเพื่อให้ได้ครูที่ตอบสนองต่อปณิธาน และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการผลิตครูแบบใหม่ ซึ่งบัณฑิตครูที่มีลักษณะเฉพาะ 3 ด้าน ดังนี้คือ

5.1) ด้านภาพลักษณ์ ได้แก่ ความเป็นครูเก่งและความเป็นครูดี โดยความเป็นครูเก่งนั้น จะต้องเก่งทั้งด้านการทำงาน ด้านความมุ่งมั่นพัฒนาและด้านความรู้ ส่วนด้านความเป็นครูดี ต้องมีความดีงามในด้านคุณธรรม และจริยธรรมด้านความเป็นประชาธิปไตยและด้านความรักศรัทธาในอาชีพครู

5.2) ด้านสมรรถนะ ได้แก่ สมรรถภาพด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะโดยสมรรถภาพด้านความรู้ต้องมีความรู้ขั้นต่าระดับปริญญาตรี มีความรู้ความสามารถใช้ภาษาอังกฤษใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีได้ดี มีความรู้ในด้านข่าวสารสถานการณ์บ้านเมือง สังคม เศรษฐกิจการเมือง มีความรู้และเข้าใจในวัฒนธรรม วิถีประชาธิปไตย และสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ฯลฯ ส่วนสมรรถภาพทางด้านทักษะ มีทักษะและความสามารถในการชี้แนะกระตุ้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีทักษะความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ครู มีทักษะในการคิดสร้างสรรค์ และสื่อสารกับบุคคลอื่น ฯลฯ สำหรับสมรรถภาพด้านคุณลักษณะครูยุคใหม่จะต้องมีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายจิตใจ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มี

ค่านิยมและคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น มีความรับผิดชอบมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรักศรัทธาใน อาชีพครู ฯลฯ

5.3) ด้านเทคโนโลยี ได้แก่ ครูแบบใหม่ที่ผ่านกระบวนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมทุก ขั้นตอน ตั้งแต่การใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ในกระบวนการสรรหาคณาจารย์ครู กระบวนการผลิตครู และ กระบวนการประกันคุณภาพครู มีรายละเอียดดังนี้

(1) กระบวนการสรรหาคณาจารย์ครู: ใช้เทคโนโลยีการสร้างแรงจูงใจด้วยการให้ทุนการ จัดสวัสดิการและการประกันการมีงานทำ ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการสรรหาของชุมชน โรงเรียนใช้เครื่องมือ วัดความสนใจในอาชีพครู

(2) กระบวนการผลิตครู: ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข ให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสัมผัสและสัมพันธ์ เชื่อมโยงและทฤษฎีการเรียนรู้ที่สมดุลระหว่างความรู้ ความดี ความงาม โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการ เรียนรู้ วัดและประเมินผลตามสภาพที่เป็นจริงด้วยชิ้นงานของผู้เรียน เรียนรู้และฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู จากโรงเรียนและครูแม่แบบที่เป็นตัวอย่าง ฯลฯ

(3) กระบวนการประกันคุณภาพของบัณฑิตครู: ใช้เทคโนโลยีและตัวชี้วัดในการตรวจสอบ คุณภาพของบัณฑิต ด้วยองค์กรทั้งภายในและภายนอกสถาบัน และเปิดโอกาสให้ชุมชน ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ตรวจสอบคุณภาพอาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายในการผลิตครูแบบใหม่เพื่อให้ได้บัณฑิตครูที่มีคุณลักษณะเฉพาะ 3 ด้าน ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น คุณลักษณะข้อที่ 5.1) ซึ่งเป็นคุณลักษณะด้านภาพลักษณ์และคุณลักษณะข้อที่ 5.2) ซึ่งเป็นคุณลักษณะด้านสมรรถนะ ล้วนเป็นเป้าหมายสำหรับบัณฑิตครูแต่ละคน ส่วนคุณลักษณะข้อที่ 5.3) คือคุณลักษณะด้านการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในกระบวนการการผลิตครู ดังนั้นหัวใจสำคัญที่จะต้อง ดำเนินการต่อไปคือจะวางแผนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตบัณฑิตครูแบบใหม่ ซึ่งหมายถึง การศึกษาหาแนวทางระบบหรือรูปแบบในการผลิตครูแบบใหม่ที่เหมาะสมสอดคล้อง ประหยัด และให้ผลลัพธ์ ที่พึงพอใจแก่ทุกฝ่ายอย่างสูงสุด

4. การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูโดยใช้แนวทางการผลิตครูในศตวรรษที่ 21

พิณสุตา ศิริรังษศรี (2557) ได้เสนอแนะแนวทางในการยกระดับครูในศตวรรษที่ 21 โดยได้กล่าวถึง คุณลักษณะครูที่มีคุณภาพไว้ว่าประกอบด้วย (1) เป็นผู้มีจิตวิญญาณของความเป็นครูและเป็นผู้ให้ (2) มี ความรู้ ความสามารถและทักษะการจัดการเรียนรู้ (3) มีทักษะการสื่อสาร (4) อำนวยความสะดวกในการ เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (5) ตื่นรู้ทันสมัย ทันเหตุการณ์ (6) ตามทันเทคโนโลยีและข่าวสาร (7) สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ของผู้เรียน (8) ใฝ่คว้าและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง (9) เป็นแบบอย่างทางคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม (10) รู้และเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นชนชาติไทยที่หลากหลาย (11) ภาคภูมิใจใน ความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก (12) ยอมรับและเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (13) มีความพร้อมและปรับตัว

ต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและประชาคมอาเซียน และได้เสนอแนะยุทธศาสตร์การผลิตครูให้ได้มาตรฐานเพื่อรองรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไว้ 2 มาตรการ ดังนี้

มาตรการที่ 1 ปฏิรูปการครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ให้ทันสมัยกับวิทยาการการเรียนรู้ประกอบด้วยแนวทางดังนี้

- 1.1 พัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับการเรียนรู้แบบใหม่ในศตวรรษที่ 21
- 1.2 พลิก/พัฒนารูปแบบและวิธีการสอนของครูให้เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้
- 1.3 จัดระบบการฝึกสอนและการนิเทศให้มีประสิทธิภาพ
- 1.4 สร้างงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิวัฒนาการทางความรู้และเทคโนโลยี
- 1.5 พัฒนาคณาจารย์ให้มีความก้าวหน้าทางวิชาการและการสร้างองค์ความรู้ใหม่

มาตรการที่ 2 ลดการผลิตครูเชิงปริมาณและผลิตครูสาขาขาดแคลนให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา โดยการวางแผน ลด และดำเนินการตามแผนการผลิตครูที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสถานศึกษาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพโดยเฉพาะสาขาขาดแคลนอย่างมีประสิทธิภาพ

5. การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูโดยใช้แนวทางการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู

ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประสพการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้าราชการครูในสายสอนที่ได้รางวัลในโครงการตามรอยเกียรติยศครูผู้มีอุดมการณ์และจิตวิญญาณครูของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 3 คน ผลการวิจัยพบว่า (1) โครงสร้างประสพการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ได้แก่ช่วงการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ช่วงพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู และช่วงการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู (2) มูลเหตุที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู เรียกว่า เป็นส่วนเสริมสร้างการพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ประกอบด้วย (2.1) การมีตัวแบบจิตวิญญาณ (2.2) แรงจูงใจในการเข้าสู่อาชีพครู (2.3) การมีประสพการณ์ในการเผชิญและพบเห็นสภาพชีวิตที่ยากลำบาก (2.4) ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และ (2.5) คุณลักษณะพื้นฐานทางจิตวิทยา ได้แก่ การศรัทธาต่อบุคคลผู้ทรงคุณค่าของแผ่นดิน การเข้าถึงเข้าใจตนเองการเข้าใจผู้อื่น และการเข้าถึงคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ ผลจากการวิจัยเรื่องนี้ช่วยให้ทราบว่าหากจะพัฒนานักศึกษาครูให้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ก็จะต้องจัดสภาพการณ์ให้นักศึกษาได้มีประสพการณ์เกี่ยวกับ(1) การมีตัวแบบจิตวิญญาณ (2) แรงจูงใจในการเข้าสู่อาชีพครู (3) การมีประสพการณ์ในการเผชิญและพบเห็นสภาพชีวิตที่ยากลำบาก (4) ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และ (5) คุณลักษณะพื้นฐานทางจิตวิทยา ได้แก่ การศรัทธาต่อบุคคลผู้ทรงคุณค่าของแผ่นดินการเข้าถึงเข้าใจตนเองการเข้าใจผู้อื่น และการเข้าถึงคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ ผลจากการเรียนรู้จากสภาพการณ์ดังกล่าวอาจสามารถพัฒนานักศึกษาครูให้มีจิตวิญญาณความเป็นครูได้

สรุปได้ว่า มาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยมาตรฐานวิชาชีพครู ควร มีสมรรถนะครู เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่กำหนดตาม TQF (มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการปฏิบัติตน) และมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์และ สาขาศึกษาศาสตร์(หลักสูตรห้าปี) พร้อมทั้งมีสมรรถนะที่จำเป็นเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน ประกอบด้วยสมรรถนะ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทักษะและด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล โดยใช้แนวทางการยกระดับการผลิตครูในศตวรรษที่ 21 และแนวทางการผลิตครูที่เน้นการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู ที่สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย และรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน

4.3 ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ได้ให้ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู มีดังนี้

1) หน่วยงานทางการศึกษา 5 หน่วยงานได้แก่ (1) ศุภสภา (2) สถาบันพัฒนาครูคณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา (3) สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (4) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ (5) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา จะต้องร่วมกันกำหนดสมรรถนะของครูและใช้สมรรถนะของครูเป็นเกณฑ์ในการผลิตครู การใช้ครู และการพัฒนาครู ตลอดจนสถาบันผลิตครูจะต้องจัดทำหลักสูตรการผลิตครูโดยยึดสมรรถนะของครูเป็นหลัก ไม่ควรยึดตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาเป็นหลัก เพราะอาจจะส่งผลให้โครงสร้างหลักสูตรการผลิตครูมีจำนวนรายวิชาที่ไม่สอดคล้องกับสมรรถนะของครูอย่างแท้จริง นักศึกษาครูอาจไม่จำเป็นต้องเรียนกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไปก็ได้ โดยสามารถเรียนรายวิชาที่สอดคล้องกับสมรรถนะของครูทดแทน

2) มาตรฐานวิชาชีพครูทางด้านมาตรฐานความรู้ 11 มาตรฐานของศุภสภา ได้แก่ (1) ความเป็นครู (2) ปรัชญาการศึกษา (3) ภาษาและวัฒนธรรม (4) จิตวิทยาสำหรับครู (5) หลักสูตร (6) การจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน (7) การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ (8) นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา (9) การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (10) การประกันคุณภาพการศึกษา และ (11) คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณไม่สอดคล้องกับสังคมไทยในปัจจุบัน อาจจะต้องเพิ่มมาตรฐานความรู้ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21 และการเรียนรู้บริบทของพื้นที่ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ

3) หลักสูตรการผลิตครูระดับปริญญาตรีที่เป็นหลักสูตร 5 ปี ควรเปลี่ยนเป็นหลักสูตรผลิตครูระดับปริญญาตรี 4 ปี โดยกำหนดให้เรียนรายวิชาตามสาขาวิชาเอกเฉพาะในปีที่หนึ่งเท่านั้น สำหรับปีที่สองและปีที่สามให้เรียนรายวิชาวิชาชีพครูและต้องไปฝึกปฏิบัติที่สถานศึกษา และสำหรับปีที่สี่จะต้องไปสอนที่สถานศึกษาเป็นเวลา 1 ปีการศึกษา เช่นเดิมโดยในระหว่างที่เรียนรายวิชาวิชาชีพครูในชั้นปีที่สองและสาม สถาบันผลิตครูจะต้องจัดกิจกรรมบังคับ คือ การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูให้แก่บัณฑิต โดยจะต้องจัดสภาพการณ์ให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับ (1) การมีตัวแบบจิตวิญญาณ (2) แรงจูงใจในการเข้าสู่อาชีพครู (3) การมี

ประสบการณ์ในการเผชิญและพบเห็นสภาพชีวิตที่ยากลำบาก (4) ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และ (5) คุณลักษณะพื้นฐานทางจิตวิทยา ได้แก่ การศรัทธาต่อบุคคลผู้ทรงคุณค่าของแผ่นดิน การเข้าถึงเข้าใจตนเอง การเข้าใจผู้อื่น และการเข้าถึงคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ เพื่อพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูให้แก่บัณฑิต

4) กระทรวงศึกษาธิการจะต้องจัดให้มีการควบคุมคุณภาพการผลิตครู โดยการใช้ระบบการรับรองวิทยฐานะของสถาบันผลิตครู การรับรองคุณวุฒิ และการออกใบประกอบวิชาชีพครู และควรใช้การผลิตครูระบบปิดผสมผสานกับระบบเปิด โดยให้คงระบบการรับแบบเปิดไว้ และเริ่มรับแบบระบบปิดในบางสาขาวิชา ทั้งนี้ จะต้องคัดคนเก่งระดับหัวกะทิมาเป็นครูโดยกำหนดกลุ่มที่มีผลการเรียนสูงสุดเข้าเรียนและเข้าเป็นครู โดยจัดผลประโยชน์ตอบแทนให้เหมาะสมเพื่อดึงดูดคนเก่งให้มาเป็นครู และจะต้องมีระบบการพัฒนาคูที่ดี เพื่อรักษาคคนเก่งให้เป็นครูตลอดไปครูเป็นบุคคลสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาสังคมและการศึกษาของชาติ เพราะครูเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีความรู้ความสามารถและนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาชาติบ้านเมืองต่อไป การวางแผนการผลิตครูเพื่อให้ได้ครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูมีความรู้ในเนื้อหาวิชาและวิธีสอน และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ักเรียนได้เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกันทำให้สำเร็จ เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

สรุปข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู เป็นข้อเสนอเพื่อการนำสมรรถนะครูและเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นแนวทางให้สถาบัน หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนในการผลิตและพัฒนาวิชาชีพครู เช่น ควรกำหนดสมรรถนะของครูและใช้สมรรถนะของครูเป็นเกณฑ์ในการผลิตครู ควรเปลี่ยนเป็นหลักสูตรผลิตครูระดับปริญญาตรี 4 ปี และควรใช้การผลิตครูระบบปิดผสมผสานกับระบบเปิด โดยให้คงระบบการรับแบบเปิดไว้ และเริ่มรับแบบระบบปิดในบางสาขาวิชา

4.4 บทสรุป

ครูถือว่ามีผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนการสอน เพราะครู คือ ผู้ถ่ายทอดความรู้หรือเป็นผู้นำประสบการณ์ทั้งหมดมาสู่นักเรียนเพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาไปในทางที่พึงประสงค์ ซึ่งครูต้องใช้วิธีการสอนแตกต่างกันไปเพื่อให้ตรงกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนโดยครูต้องตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและช่วยเหลือให้นักเรียนเกิดการพัฒนาด้านต่างๆ อย่างเต็มความสามารถและต้องประเมินผลพัฒนานักเรียนเพื่อปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความก้าวหน้าและสามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ดังนั้น ครูมีอาชีพ จึงต้องได้รับการพัฒนา บ่มเพาะ ให้พร้อมในการให้บริการหรือปฏิบัติงานเป็นไปตามข้อบังคับมาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภา พ.ศ.2556 ได้แก่ 1) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้และประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้ หรือการจัดการศึกษา ซึ่งผู้ที่ประกอบวิชาชีพครูต้องมีเพียงพอและสามารถนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพได้ 2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะหรือการแสดงผลการปฏิบัติงานและการพัฒนางาน ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพครู

ต้องปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายการเรียนรู้ หรือการจัดการศึกษา รวมทั้งต้องฝึกฝนให้มีทักษะหรือความชำนาญสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และ 3) มาตรฐานการปฏิบัติตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมบรรณของวิชาชีพที่กำหนดขึ้นเป็นแบบแผนในการประพฤติตน ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องปฏิบัติตามเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียง และฐานะของผู้ประกอบวิชาชีพครูให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ผู้รับบริการและสังคมอันจะนำมาซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ นอกจากนี้มาตรฐานวิชาชีพครู ควรมีการพัฒนาสมรรถนะครู กำหนดเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย และรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน โดยใช้แนวทางการยกระดับการผลิตที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูให้สอดคล้องกับการนำไปสู่การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยและในระดับสากล ซึ่งจะทำให้มาตรฐานวิชาชีพได้รับการยอมรับและเกิดศรัทธาในวิชาชีพครูต่อไป

คำถามท้ายบท

1. เพราะเหตุใดครูจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับมาตรฐานวิชาชีพครู จงอธิบาย
2. สรุปสาระสำคัญของข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556
3. มาตรฐานวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย มีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างไร
4. จงสรุปสาระสำคัญของข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท ประวาลพุกษ์. (2541). *การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่เน้นวินัยและประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กมลชนก ภาคภูมิ. (2556). *การพัฒนารูปแบบสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิตติมา วรณศรี. (2552). *คุณภาพการศึกษากับสมรรถนะของครูที่พึงประสงค์*. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 32 (1), 1-5.
- โชติ แยมแสง. (2558). *รายงานผลการวิจัยเรื่องสาระความรู้และสมรรถนะตามมาตรฐานความรู้ผู้ประกอบวิชาชีพครูของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต*. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครุศาสตร์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

- ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง. (2554). *ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา*. ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดาวรุ่ง ชะระอ่ำ. (2547). *การพัฒนารูปแบบการผลิตครูวิชาชีพของไทย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิณสุดา สิริธรงค์ศรี. (2557). *การยกระดับคุณภาพ : ครูไทยในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน.
- รำไพ บุญเรืองขาว. (2559). มาตรฐานวิชาชีพครูด้านการปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีมาตรฐานคุณภาพด้านผลที่เกิดกับนักเรียนแตกต่างกัน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 10(1), 125 – 132.
- อรรณพ จินะวัฒน์ และรัตนา ดวงแก้ว. (2558). การศึกษาสภาพการปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานการปฏิบัติตนของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*, 8(2), 41 – 56.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545. (2545,19 ธันวาคม) *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 119 (123 ก). 7.
- ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556. (2556, 4 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 130 ตอนพิเศษ 130 ง. 65-66
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *ระบบและรูปแบบการพัฒนาครูที่เหมาะสมกับสังคมไทยและความเป็นสากล*. กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด
- Gage, N., & Berliner, D. (1992). *Educational psychology*. (5th ed.), Princeton, New Jersey : Houghton Mifflin Company.
- Scheerens, J. (1992). *Effective schooling, research, theory and practice*. London, UK: Cassell.

บทที่ 5

จิตวิญญาณความเป็นครู

หัวข้อเนื้อหา

- 5.1 ความหมายและคุณลักษณะของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู
- 5.2 การสร้างทัศนคติและจิตวิญญาณที่ดีต่อวิชาชีพครู
- 5.3 กรณีศึกษา : จิตวิญญาณความเป็นครูของครูต้นแบบ
- 5.4 การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู
- 5.5 บทสรุป

ปัจจุบันโลกอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ เป็นผลให้คนต้องปรับเปลี่ยนตนเองไปด้วย เช่นเดียวกับวิชาชีพครู สังคมคาดหวังให้ครูปฏิบัติหน้าที่อย่างมืออาชีพ กล่าวคือมีความรอบรู้ มีความสามารถและศักยภาพในด้านนวัตกรรมการสอน รักในอาชีพ และมีจิตวิญญาณความเป็นครู ในบรรดาคุณลักษณะของครูมืออาชีพ จิตวิญญาณความเป็นครูจึงจัดว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่งทั้งนี้ เพราะการปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณ เป็นการทำหน้าที่ด้วยใจซึ่งทำให้เกิดความรัก ศรัทธาและยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งวิชาชีพ มุ่งมั่น พุ่งเทในการทำงาน ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เอาใจใส่ ดูแลและหวังดีต่อศิษย์ เมื่อครูทำงานด้วยจิตวิญญาณความเป็นครู แน่แน่นอนว่าศิษย์ซึ่งเป็นผลผลิตของครูย่อมมีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการ และครูที่ทำเช่นนั้นก็จัดว่าเป็นครูมืออาชีพ

5.1 ความหมายและคุณลักษณะของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู

5.1.1 ความหมายของจิตวิญญาณความเป็นครู

คำว่า “จิตวิญญาณ” มาจากคำว่า “จิต” และ “วิญญาณ” โดยสรุปหมายถึง สิ่งที่อยู่ภายในตนทำให้เป็นบุคคลขึ้น เป็นความรู้แจ้งความรู้สึกตัว จิต ใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) นักวิชาการจำแนกความหมายของจิตวิญญาณเป็น 3 ความหมาย ประกอบด้วย

1) ความเป็นเอกัตตาหรือปัจเจกบุคคล หมายถึง ความเป็นตัวตนที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลซึ่งเกิดจากการหยั่งรู้ นำไปสู่การปฏิบัติและการเกิดศรัทธา ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (ศุภลักษณ์ ทัดศรี และ อารยา พรายแย้ม, 2554)

2) ความมีคุณค่าสูงส่ง หมายถึง ปัญญาหลักการของชีวิต เช่น ความดี บุญกุศล คุณธรรม จริยธรรม การรู้จักผิดชอบชั่วดีมีจิตใจสูงขึ้น (ประเวศ วะสี, 2553 และประสิทธิ์ อุ่นหนองกุ้ง, 2555)

3) ความเป็นนามธรรม หมายถึง โครงสร้างหนึ่งของมนุษย์ที่นอกเหนือจากร่างกายและจิตใจ จับต้องไม่ได้ พัฒนามาจากความผูกพันด้านจิตใจของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งของความหวัง พลังใจที่เข้มแข็ง เป็นชุมพลังของชีวิตที่ทำให้ประสบความสำเร็จและมีความสุข (พัชนี สมกำลัง, 2556)

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า “จิตวิญญาณ” อีกหลากหลาย ดังนี้

วัลนิกา ฉลากบาง (2559) ได้กล่าวว่า จิตวิญญาณ หมายถึง โครงสร้างหนึ่งของมนุษย์ที่ผสมผสาน มิตร่างกายและมิติจิตสังคมเข้าด้วยกัน เป็นสิ่งที่ให้ความหมายแก่ชีวิตและช่วยกำหนดแนวทางการปฏิบัติ ซึ่งมีผลต่อความสุขและความสำเร็จในชีวิตหรือวิชาชีพ เมื่อนำความหมายของจิตวิญญาณมารวมกับคำว่าครู สรุปได้ว่า จิตวิญญาณความเป็นครู หมายถึง จิตสำนึกตามกรอบคุณธรรมจริยธรรมซึ่งทำให้เกิดการใฝ่รู้ ค้นหา สร้างสรรค์ ถ่ายทอด ปลูกฝังและเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งของศิษย์ เพื่อนร่วมงานและคนในสังคม

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization; WHO) ระบุชัดเจนว่า สุขภาพของคนเรานั้น ประกอบด้วย 4 มิติด้วยกัน คือ มิติด้านร่างกาย มิติด้านจิตใจ มิติด้านสังคม และมิติด้านจิตวิญญาณ ทั้งนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามิติด้านจิตวิญญาณนั้นถือเป็น “องค์รวม” (Holistic) ของชีวิตเลยทีเดียว

จุมพล พูลภัทรชีวิน (2554) อธิบายไว้ว่า “ หนึ่ง จิตวิญญาณเป็นเรื่องภายในแล้วก็เป็นเรื่องส่วนบุคคล ต้องปฏิบัติเองจึงจะรู้ จึงจะเข้าใจ สอง จิตวิญญาณ เป็นเรื่องภายนอก เกี่ยวข้อง เชื่อมโยง หรือสัมพันธ์กับสังคมกับวัฒนธรรมหรือพูดในระดับที่ไกลหรือเหนือออกไปอีก จิตวิญญาณเชื่อมโยงสัมพันธ์กับโลกกับจักรวาลและกับสรรพสิ่งแยกกันไม่ออก เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน สาม จิตวิญญาณเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับปัญญาไม่เกี่ยวกับหรือไม่ใช่ปัญญา แล้วก็เป็นปัญญา และ สี่ จิตวิญญาณเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา ไม่เกี่ยวกับศาสนา และเหนือศาสนา ”

สรุปได้ว่า จิตวิญญาณความเป็นครู หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดในบทบาท หน้าที่ของวิชาชีพครูและสำนึกในตัวตนของครูในการหล่อหลอมให้ศิษย์เป็นคนดี เป็นคนที่มีความสุขและเป็นคนที่สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

5.1.2 คุณลักษณะของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู

“ครู” มีหน้าที่พัฒนามนุษย์และเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ หรือความรู้ให้แก่ศิษย์ กล่าวได้ว่าครูต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ “ครูต้องมีศาสตร์” คือ เป็นผู้ศึกษาจนเชี่ยวชาญ ในด้านหลักการ ทฤษฎี วิธีการและแนวปฏิบัติ สามารถวิจัยและพัฒนาความรู้ใหม่ ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด “ครูต้องมีศิลป์” คือ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ กล่อมเกล่าจิตใจ มีความประพฤติ คุณลักษณะ บุคลิกภาพและคุณธรรมที่เป็นแบบอย่าง สอดคล้องกับทัศนะของพระมหาภูมิจัย ว. วชิรเมธี (2553) ที่ว่า ผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูต้องเด่นในเรื่อง

วิชาการ (รู้จัก รู้จริง รู้กว้าง) มีศิลปะในการถ่ายทอดความรู้ และมีจิตใจเมตตาต่อศิษย์ รักศิษย์ดังลูก นอกจากนี้วิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของจิตวิญญาณความเป็นครู มีดังนี้

ดุซงกี โยเหลา และคณะ (2555) ศึกษาเรื่อง ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาพบว่า ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู แบ่งเป็น 3 ช่วงคือ 1) ช่วงพัฒนาสู่การเป็นครู ช่วงการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูและช่วงการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู 2) การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในความเป็นครู การปฏิบัติตนบนวิถีความเป็นครู การมีเป้าหมายการทำงานเพื่อเด็กและการปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักและเมตตาและ 3) การคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณของความเป็นครู ประกอบไปด้วย ความสุข ความภาคภูมิใจ ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์และความศรัทธาต่อบุคคลผู้ทรงคุณค่าของแผ่นดิน

กิตินันท์ โนสุ (2557) ศึกษาเรื่ององค์ประกอบและตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่า จิตวิญญาณความเป็นครู ประกอบด้วย 10 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1) การพัฒนาตนเอง
- 2) ความมีเหตุผลในการปฏิบัติงาน
- 3) ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์
- 4) การปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ
- 5) ความวิริยะอุตสาหะ
- 6) ความมีเมตตากรุณา
- 7) ความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ
- 8) ความดี
- 9) ความรัก ศรัทธาในวิชาชีพ
- 10) การปฏิบัติการสอน

อมรรัตน์ แก่นสารและคณะ (2558) ศึกษาเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครูของครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า จิตวิญญาณความเป็นครูของครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- 1) การปฏิบัติ ตามบทบาทหน้าที่
- 2) การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความเป็นกัลยาณมิตร
- 3) การเป็นแบบอย่างที่ดี
- 4) การมีจิตวิทยาในการสอน
- 5) ความรัก
- 6) ศรัทธาในวิชาชีพ การมีคุณธรรมและจริยธรรม

7) ความผูกพัน ระหว่างครูกับศิษย์

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จิตวิญญาณความเป็นครูประกอบด้วย 1) คุณลักษณะส่วนตัวและการมีคุณธรรม จริยธรรม เช่น วิริยะอุตสาหะ เมตตากรุณา ซื่อสัตย์ มีเหตุผล เป็นต้น 2) การตระหนักรู้และปฏิบัติตนบนวิถีความเป็นครู เช่น ทำงาน เพื่อเด็ก ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น 3) รักและศรัทธาในวิชาชีพครู 4) ความเชี่ยวชาญในการสอน และ 5) การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของครูดีและหน้าที่ของครูของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่ว่า ครูต้องปฏิบัติ หน้าที่ด้านการจัดการเรียนรู้ให้เต็มที่ตามกำลังความสามารถ พัฒนา ตนเองให้มีความรู้ความสามารถ เพียบพร้อมทางด้านคุณธรรม ความประพฤติ และระลึกถึงความเป็นครูของตนและมีจิตสำนึกในความเป็นครู

5.2 การสร้างทัศนคติและจิตวิญญาณที่ดีต่อวิชาชีพครู

คุณภาพของความเป็นครูนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ปัจจัยสำคัญเบื้องต้นประการหนึ่งก็คือ ความศรัทธาในอาชีพครู ความศรัทธานี้จะเป็นรากฐานที่จะช่วยให้การประกอบอาชีพครูเป็นไปได้อย่างดี มีความสุขและก่อประโยชน์ให้กับผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย คือ ทำให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต ความศรัทธาในอาชีพครู เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังเพื่อให้เกิดความศรัทธาที่ถูกต้องเป็นไปในแนวทางที่ชอบซึ่งช่วยในการสร้างความศรัทธาที่ถูกต้องก็คือศาสนาที่ตนนับถือ

ครู คือ ผู้สร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นความสมบูรณ์ที่เกิดจากการให้ความรู้ ให้ความรู้ การฝึกฝน คือ การให้ประสบการณ์ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เกิดการขัดเกลาให้กระบวนการความคิดของเด็กและเยาวชนของชาติคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น อีกทั้งเป็นคนดีมีคุณธรรมดำรงชีวิตอยู่ในสังคม

การที่จะประกอบอาชีพครูให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ครูจะต้องศึกษาความรู้และในด้านวิชาการตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับความเป็นผู้มีคุณสมบัติของครูที่ดีของ ญัฐกานต์ กานสามัญ (2557)

- 1) มีจิตเมตตา แสดงความสนใจ ทักทายนักเรียนนักศึกษา
- 2) ช่างสังเกต เอาใจใส่นักเรียน ติดตามความเป็นไปของนักเรียนนักศึกษาอยู่เป็นนิจ
- 3) มีท่าทีเป็นมิตร ยิ้มแย้ม แจ่มใส อารมณ์ดีมีความเป็นกันเองกับนักเรียนนักศึกษาทุกคน
- 4) รับฟังและเข้าใจความคิดความต้องการของนักเรียนนักศึกษา
- 5) มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งรอบตัว มองโลกในแง่ดี มีอารมณ์ขัน
- 6) มีปฏิภาณไหวพริบทันต่อเหตุการณ์และมีทักษะในการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง
- 7) เป็นคนอดทน ใจเย็น ใจกว้างและยอมรับข้อผิดพลาดของตนเองและผู้อื่นได้
- 8) แสดงความยินดีและเต็มใจช่วยเหลือนักเรียนนักศึกษาที่มีปัญหาโดยไม่คิดหวังสิ่งตอบแทน
- 9) ยอมรับการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

อมรรัตน์ แก่นสาร และคณะ (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครูของครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า จิตวิญญาณของความเป็นครูประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก 23 องค์ประกอบย่อย ดังนี้

- องค์ประกอบหลักที่ 1 ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ ประกอบด้วย
 - (1.1) รักและเมตตาต่อศิษย์
 - (1.2) การพัฒนาชีวิตศิษย์ให้มีความก้าวหน้า
- องค์ประกอบหลักที่ 2 ความรักและศรัทธาในวิชาชีพ ประกอบด้วย
 - (2.1) การมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ
 - (2.2) การรักษาชื่อเสียงวิชาชีพ
 - (2.3) การพัฒนาวิชาชีพ
- องค์ประกอบหลักที่ 3 การมีจิตวิทยาในการสอน ประกอบด้วย
 - (3.1) การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล
 - (3.2) การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนได้ดี
 - (3.3) การเสริมแรงในชั้นเรียน
 - (3.4) การเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น
 - (3.5) การปรับตัวได้อย่างเหมาะสม
- องค์ประกอบหลักที่ 4 การเป็นแบบอย่างที่ดี ประกอบด้วย
 - (4.1) การมีบุคลิกภาพที่ดี
 - (4.2) การมีกิริยา วาจา สุภาพ เรียบร้อย
 - (4.3) การมีสุขภาพกายและใจที่สมบูรณ์ แข็งแรง
- องค์ประกอบหลักที่ 5 การมีคุณธรรมและจริยธรรม ประกอบด้วย
 - (5.1) ความซื่อสัตย์สุจริต
 - (5.2) ความอดทน อดกลั้น
 - (5.3) ความรับผิดชอบ
 - (5.4) การยึดมั่น ปฏิบัติในคุณงามความดี
- องค์ประกอบหลักที่ 6 การปฏิบัติตามบทบาท หน้าที่ ประกอบด้วย
 - (6.1) การมีความรู้ในหลักสูตร เนื้อหาวิชาที่สอน
 - (6.2) การถ่ายทอดความรู้ตามหลักวิชาการ
 - (6.3) การอบรมสั่งสอนลูกศิษย์
- องค์ประกอบหลักที่ 7 การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความเป็นกัลยาณมิตร ประกอบด้วย
 - (7.1) การสร้างความสัมพันธ์อันดีและร่วมมือกับชุมชน

(7.2) การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

(7.3) การร่วมมือกับทางราชการเพื่อพัฒนาชุมชน

สรุปได้ว่า จิตวิญญาณเป็นเอกัตตาหรือปัจเจกบุคคล เป็นตัวตนที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ที่เกิดจากความคิด ความรู้สึกและการตัดสินใจ ที่จะสะท้อนให้เห็นความปรารถนาของตนเอง ทำให้เกิดความเชื่อ นำไปสู่พฤติกรรมหรือการปฏิบัติ การมีคุณธรรม จริยธรรม มโนธรรม รู้จักผิดชอบชั่วดี การมีจิตใจสูงส่ง สำหรับจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูนั้น หน้าที่หลักของครู คือความรับผิดชอบในการปลูกฝังจิตสำนึก แก่ศิษย์ และครูต้องมีจริยธรรมเป็นผู้นำทางวิญญาณ (จิต) หรือเป็นที่ปรึกษาด้านจิตวิญญาณ ไม่เพียงแต่การสอนวิชาการซึ่งบรรจุในหลักสูตรของการศึกษาทั่วไปเท่านั้น ครูต้องทำหน้าที่ได้ดีทั้งการสอนและการอบรม จึงจะมีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นที่ต้องการและยอมรับของสังคม โดยมีความรู้ ความคิด เจตคติและพฤติกรรมแสดงออกที่ดีเป็นประโยชน์ ตามกรอบของจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม จารีต ประเพณี วัฒนธรรมและความคาดหวังของสังคม อันเป็นองค์รวมโดยแท้ของบุคคล ผู้ใฝ่รู้ ค้นหา สร้างสรรค์ ถ่ายทอด ปลูกฝังและเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม

5.3 กรณีศึกษา : จิตวิญญาณความเป็นครูของครูต้นแบบ

ธรรมนันทิกา แจ่มสว่างและคณะ (2555) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ “โครงสร้างประสบการณ์การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณของความเป็นครู” โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นข้าราชการครู ที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกในโครงการตามรอยเกียรติยศของครูผู้มีอุดมการณ์และจิตวิญญาณของครู สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นครูที่ดีและเป็นต้นแบบ ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู โดยใช้กรอบแนวคิดการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา มุ่งตอบคำถามการวิจัยตามที่กำหนด ผลการศึกษาพบว่า

1) การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู หมายถึง การที่บุคคลมีความตระหนักรู้ในความเป็นครู ปฏิบัติตนอยู่บนวิถีแห่งความเป็นครู มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อเด็ก และปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักและเมตตา โดยในแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1.1) ตระหนักรู้ในความเป็นครู หมายถึง สภาวะที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดและความปรารถนา ที่ครูมีต่ออาชีพของตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้สึก การรับรู้ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่ออาชีพครู เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด การกระทำของตนเอง เกี่ยวกับความเป็นครู ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ (1) การมองเห็นคุณค่าในอาชีพครู (2) มีความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพครู และ (3) เป็นครูตลอดเวลา

1.2) ปฏิบัติตนอยู่บนวิถีแห่งความเป็นครู หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกที่ อยู่ในแนวทางที่ดีที่สุดควรปฏิบัติ ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ (1) วางตัวเป็นแบบอย่างที่ดี (2) ถ่ายทอดความรู้ ที่มีโดยไม่ปิดบัง และ (3) การพัฒนาตนเอง

1.3) มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อเด็ก หมายถึง การตระหนักรู้ เป้าหมายในการทำงานของตนเอง และใช้เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงาน ให้บรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ ประกอบด้วย 6 ประเด็น ได้แก่ (1) หัวใจในการทำงานอยู่ที่ลูกศิษย์ (2) ความมุ่งมั่นทำงานเพื่อเด็ก (3) ทำงานด้วยความต้องการจากภายใน (4) มีพลังในการทำงาน (5) เชื่อในความสามารถและเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนา และ (6) การให้ความสำคัญกับการปลูกจิตสำนึกที่ดี

1.4) การปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักและความเมตตา หมายถึง ในมิติของพฤติกรรมที่แสดงออก ถึงการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่ (1) แสดงความรักและเมตตาต่อเด็ก (2) สังเกตและเอาใจใส่เด็ก (3) ใช้เหตุผลในการลงโทษเด็ก (4) ยึดหลักเสมอภาค และ (5) ปฏิบัติตนอย่างเท่าเทียม

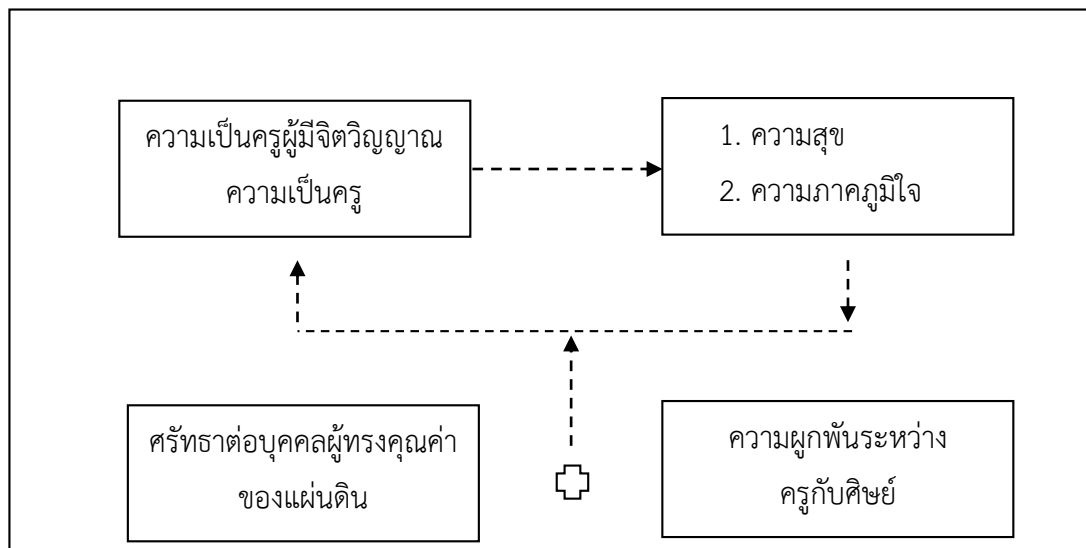
2) โครงสร้างประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ (1) ช่วงพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู (2) ช่วงการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู และ (3) ช่วงการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู รายละเอียดดังนี้

2.1) ช่วงพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู เป็นระยะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะทางจิตและพฤติกรรม จากการทำงานในอาชีพครู ไปสู่สภาวะทางจิตและพฤติกรรมของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู จากการศึกษาพบว่า มูลเหตุที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง เรียกว่า “*ส่วนที่เสริมการพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู*” มี 5 ประเด็น ได้แก่ (1) การมีตัวแบบวิญญานของความเป็นครู (2) แรงจูงใจในการเข้าสู่อาชีพครู (3) มีประสบการณ์การได้เผชิญและพบเห็นสภาพชีวิตที่ยากลำบาก (4) ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และ (5) คุณลักษณะพื้นฐานทางจิตวิทยา

ในช่วงพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู เกิดจากการมีแรงจูงใจที่ผลักดันเข้าสู่อาชีพครู (เป้าหมายเดิม) โดยมีคุณลักษณะพื้นฐานทางจิตวิทยา ได้แก่ ศรัทธาต่อบุคคลผู้ทรงคุณค่าของแผ่นดิน การเข้าถึง เข้าใจตนเอง การเข้าใจผู้อื่นและการเข้าถึงคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ การมีตัวแบบจิตวิญญาณและการมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ ประกอบกับการได้รับประสบการณ์ในการได้เผชิญและพบเห็นสภาพชีวิตที่ยากลำบาก เป็นเงื่อนไขกระตุ้น ที่ทำให้เกิดการรับรู้ต่อการทำงานในอาชีพครู รู้ในความเป็นครูและเปลี่ยนแปลงเป้าหมายการทำงานจากเดิมที่ตนเองตั้งไว้ ไปสู่เป้าหมายในการทำงานเพื่อเด็ก ซึ่งการเรียนรู้ในคุณค่าและการเปลี่ยนแปลง นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการในการทำงาน จากเดิมที่ทำงานในอาชีพครูพัฒนา สู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู

2.2) ช่วงการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู เป็นการเกิดสภาวะทางจิตและพฤติกรรมของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูขึ้นภายในตัวบุคคล จากการศึกษาพบข้อสรุปสำคัญที่แสดงถึง “*การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู*” ประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ (1) ตระหนักรู้ในความเป็นครู (2) ปฏิบัติตนอยู่บนวิถีแห่งความเป็นครู (3) มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อเด็ก และ (4) ปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักและความเมตตา

2.3) ช่วงการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู เป็นระยะที่สภาวะทางจิตและพฤติกรรมของการเป็นครูอยู่ในตัวบุคคล จากผลการศึกษาพบว่า มูลเหตุที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ของสภาวะทางจิตและพฤติกรรมของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู เรียกว่า “ส่วนที่ช่วยค้ำจุนการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู” ประกอบด้วย 4 ประเด็นได้แก่ (1) ความสุข (2) ความภาคภูมิใจ (3) ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และ (4) ศรัทธาต่อบุคคลผู้ทรงคุณค่าของแผ่นดิน ช่วงการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูนี้ เกิดจากการที่มีโอกาสได้ทำงาน ได้ปฏิบัติตนอยู่บนวิถีแห่งความเป็นครูและการปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักและความเมตตาและได้รับการกระตุ้นจากผลของการกระทำเป็นพื้นฐานทำให้เกิดแรงสนับสนุนทางด้านจิตใจ (Psychological Sense of Support) ต่อการดำรงอยู่ในบทบาทของครู และการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ดังภาพประกอบที่ 5.1

ภาพที่ 5.1 การคงอยู่ของจิตวิญญาณความเป็นครู
ที่มา : ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง และคณะ (2555)

สรุปได้ว่า การมีจิตวิญญาณของความเป็นครูเกิดจากองค์ประกอบหลายประการ แรงจูงใจในการเข้าสู่อาชีพครู มีส่วนสำคัญที่จะช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ รวมถึงการรับรู้ที่มีต่อตัวแบบของครูที่มีส่วนสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ พฤติกรรมการทำงานของครูที่ดีและสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานได้ ดังนั้นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ผลิตครู ควรทำการพัฒนาทางวิชาการควบคู่ไปกับการสร้างแรงจูงใจ ให้กับนิสิต/นักศึกษา ที่จะเข้าสู่อาชีพครู รวมถึงการได้รับโอกาสในการถ่ายทอดและการเรียนรู้ประสบการณ์จากครูต้นแบบอย่างใกล้ชิดเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงาน เร่งสร้างและพัฒนาต้นแบบของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกระดับเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและใกล้ชิดกับผู้เรียน

5.4 การพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นครู

5.4.1 การพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นครู

การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู ควรต้องคำนึงถึงความต้องการและความคาดหวังที่มีต่อการทำงานของตนให้ประสบผลสำเร็จ โดยจะมีแนวทางและวิธีการในการสร้างความสำเร็จในหน้าที่การงานที่แตกต่างกันไป บางท่านชอบเอาใจและหาวิธีการต่างๆ เพื่อสร้างความพึงพอใจจากหัวหน้างานหรือผู้เข้ารับบริการ เพราะคิดว่าสามารถสนับสนุนความสำเร็จที่เกิดขึ้นให้กับตนเองได้ แต่บางท่านประสบความสำเร็จได้จากการสนับสนุนของผู้ร่วมงานโดยพยายามทำทุกวิถีทาง ให้สมาชิกรักใคร่เพื่อจะได้สนับสนุนให้ตนเองประสบความสำเร็จใน และก็ยังมียังมีอีกหลายคนที่มีความต้องการและความมุ่งหวังที่จะให้หน้าที่ การงาน ของตนประสบความสำเร็จด้วยความสามารถและฝีมือของตัวเอง ความสำเร็จด้วยฝีมือของเราเองจะเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจที่สุดในชีวิต ดังนั้นการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูในเบื้องต้นจึงขอเสนอเทคนิคและวิธีการ เพื่อการสร้างความสำเร็จในการทำงานในฐานะวิชาชีพครู ซึ่งจัดเป็นวิชาชีพชั้นสูงด้วยหลักการของ " D-E-V-E-L-O-P " ดังนี้

Development : ไม่หยุดยั้งในการพัฒนาตนเอง ผู้ที่จะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูได้จะต้องเป็นคนที่มีหัวใจ ของการพัฒนาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบุคลิกลักษณะ พฤติกรรม หรือแม้แต่วิธีการทำงาน โดยต้องเป็นผู้ที่มีการสำรวจและประเมินความสามารถของตนเองอยู่ตลอดเวลาคอยตรวจสอบว่าเรามีจุดแข็งและจุดบกพร่องในด้านใดบ้าง และพยายามที่จะหาทางพัฒนาจุดแข็งและปรับปรุง จุดบกพร่องของตนให้ดีขึ้น

Endurance : มุ่งเน้นความอดทนอดกลั้น ความอดทนเป็นพลังของความสำเร็จในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู อดทนต่อคำพูด อดทนต่อพฤติกรรมการดูหมิ่นหรือสบประมาท อดทนต่อความเครียดในการทำงาน หากต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เลวร้ายหรือไม่ปรารถนา ขอเพียงแต่ให้มีความอดทนและอดกลั้นเข้าไว้ คิดถึงประโยชน์ที่จะเกิดกับการพัฒนาเด็กนักเรียน แล้วจะสามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้สำเร็จ

Versatile : หลากหลายความสามารถ สถาบันการศึกษาย่อมต้องการคนที่มีความรู้ และความสามารถให้เข้ามาพัฒนาและปรับปรุงเด็ก นักเรียนให้ดีขึ้น หากเป็นเจ้าของสถานศึกษา อยากรู้ได้คนที่สามารถทำงานได้หลาย ๆ อย่าง หรือ ทำได้เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง แน่แน่นอนว่าคงต้องการได้คนที่มีความสามารถทำงานได้หลากหลาย ไม่ปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงงานที่ได้รับมอบหมายพิเศษ ซึ่งบางคนก็หลีกเลี่ยงงาน กลัวว่าจะต้องทำงานมากกว่าคนอื่น ไม่อยากให้ใครเอาเปรียบ ไม่เคยอาสาที่จะทำงาน นอกเหนือจากงานสอนหนังสือที่รับผิดชอบ แน่แน่นอนว่าคนกลุ่มนี้ไม่มีทางที่จะได้รับความก้าวหน้าและความสำเร็จในชีวิตความเป็นครูได้ยาก

Energetic : กระตือรือร้นอยู่เสมอ ผู้ที่มีจิตวิญญาณของความเป็นครูต้องมีความกระตือรือร้น และมีความตื่นตัวที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ การ รับฟังข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อม

ทั้งมีความมุ่งมั่น ที่จะแก้ไขปัญหาและ อุปสรรคที่เกิดจากการเรียนการสอนให้ประสบผลสำเร็จ โดยส่วนใหญ่ คนที่มีความกระตือรือร้น จะเป็นคนที่ชอบลองผิดลองถูกมาก่อนเวลาเสมอเพื่อหาโอกาสค้นคว้าหา ความรู้เพิ่มเติม พยายามที่จะให้งานเสร็จก่อนหรือตรงตามเวลาที่กำหนด ซึ่งแตกต่างจากคนที่ขาดความ กระตือรือร้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ไม่อยากให้วันทำงานมาถึง รอคอยเวลาเลิกสอนหนังสือหรือเสร็จสิ้น สัปดาห์การสอน ทำงานเฉื่อย ไม่สนใจรับฟังข้อมูลข่าวสารใด ๆ เลย ขอเพียงให้งานของตนเองเสร็จเท่านั้น

Love : รักงานที่ทำ ขอให้ครูตระหนักไว้เสมอว่า “คนเราไม่สามารถเลือกงานที่รักได้เสมอไป แต่เราสามารถเลือกที่จะรักงานที่ทำอยู่ได้” พบว่าในยุคสมัยนี้การเลือกงานที่รักมีโอกาสเกิดขึ้นน้อยกว่าการที่ จะเลือกรักงานที่ทำ ดังนั้น “หากท่านไม่สามารถเลือกงานที่รักได้คุณก็ควรเลือกที่จะรักงานที่ท่านทำ” เพราะความรู้สึกนี้เองจะส่งผลให้ ท่านมีความสุขกับงานของท่าน ขอให้ลองถาม ตัวเองว่าท่านรักงานวิชาชีพครู ที่ทำอยู่หรือไม่ แล้วท่านมีพฤติกรรมอย่างไรหากท่านมีความรู้สึกที่ไม่รักงานที่ทำอยู่เลย และผลงานที่เกิดขึ้น เป็นอย่างไรบ้าง บางท่าน เปื่อหน่ายกับชีวิตทำงาน แบบครูเช้าขามเย็นขามไม่มีเป้าหมายในการทำงาน ซึ่งแน่นอนว่าคงไม่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานของท่านเลย พื้นฐานของความสำเร็จอยู่ที่ความรักในสิ่ง นั้น เมื่อมีความรัก ท่านจะมีความสุขกับงานที่ท่านทำ ซึ่งจะทำให้พยายามหาวิธีการต่างๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าของงานที่ ทำอยู่ตลอดเวลา และนั่นจะส่งผลให้ท่านรู้จักวางแผนชีวิตและเป้าหมายความสำเร็จในการทำงานของท่าน

Organizing : จัดการที่เป็นเลิศ การจัดการงานที่ดี จะทำให้ท่านรู้ว่าควรจะทำอะไรก่อนและ หลังบ้าง สามารถจัดสรรเวลาและทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพได้อย่างเต็มที่ เวลาในการสอน หนังสือ เวลาให้กับตนเอง ครอบครัว เพื่อนฝูง การจัดการจะเป็นสิ่งผลักดันให้ท่านต้องวางแผนและเป้าหมาย การทำงานอยู่เสมอ ทั้งนี้ ต้องสำรวจตนเองบ้างว่า ท่านมีความสับสนและไม่สามารถทำงานได้เสร็จตาม แผนงานที่กำหนดไว้ซึ่งสิ่ง เหล่านี้เองจะเป็นเครื่องบ่งบอกว่าท่านขาดประสิทธิภาพในการจัดการงานของท่าน และไม่สามารถบริหาร ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีให้เกิดประสิทธิผลได้

Positive Thinking : คิดแต่ทางบวก ความคิดทางบวก จะเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้คุณมองโลกใน แง่ดีและพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูมีกำลังใจและพลังที่จะทำงานต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายให้ประสบ ผลสำเร็จ คนที่มีความคิดทางบวกจะเป็นคนที่ สนุกและมีความสุขกับงานที่ท่านแสวงหาโอกาสที่จะช่วยเหลือ และสนับสนุนผู้อื่นอยู่เสมอ สำหรับผู้ที่มีความคิดในด้านลบอยู่ตลอดเวลา จะเป็นผู้ที่หมกมุ่นอยู่แต่กับปัญหา ขอบโทษตัวเองและคนรอบข้างอยู่เสมอ ขาดความคิดที่จะพัฒนาตนเองและงานที่ท่านทำในที่สุดผลงานที่ได้รับยอมรับ ขาดประสิทธิภาพ ดังนั้น หากท่านต้องการที่จะเป็นผู้หนึ่งที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานความเป็นครู ควรประยุกต์ใช้หลักของการ “D-E-V-E-L-O-P” (ไม่หยุดยั้งการพัฒนา มุ่งเน้นความอดทน หลากหลาย ความสามารถ กระตือรือร้นอยู่เสมอ รักงานที่ทำ จัดการเป็นเลิศ คิดแต่ทางบวก) กล่าวโดยรวมก็คือ พัฒนา ตนเองอยู่เสมอทั้งในด้านความคิด ความรู้ จิตใจ และ การกระทำของตัวท่าน และจะส่งผลให้ท่านมี ความก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน อย่างที่ตั้งใจและมุ่งหวังไว้

สรุปได้ว่า การพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นครู เป็นสิ่งที่สำคัญและทำให้ครูเกิดความก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพครู โดยมีหลักในการพัฒนา คือ D-E-V-E-L-O-P โดย D คือ Development : ไม่หยุดยั้งการพัฒนา E คือ Endurance : มุ่งเน้นความอดทน V คือ Versatile : หลากหลายความสามารถ E คือ Energetic : กระตือรือร้นอยู่เสมอ L คือ Love : รักงานที่ทำ O คือ Organizing : จัดการเป็นเลิศ และ P คือ Positive Thinking : คิดแต่ทางบวก และจิตวิญญาณของความเป็นครูยังส่งผลกระทบต่อระดับการเรียนของนักเรียนอีกด้วย สำหรับการพัฒนาคูครูไทยมีเป้าหมายสำคัญ คือการพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อเปลี่ยนแปลงให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาคูครูทุกระดับและทุกเรื่องส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพครู คุณภาพทางการศึกษาและคุณภาพ สถานศึกษา

5.4.2 กลยุทธ์การพัฒนาความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของความเป็นครู

ประเวศ วะสี (2553) ได้กล่าวว่า การปฏิวัติทางจิตวิญญาณเป็นการสร้างมิติทางจิตวิญญาณให้เกิดความสมบูรณ์ในตัวบุคคล จึงสามารถแก้ไขระบบสังคมให้มีความสมดุล ดังนั้นจิตวิญญาณซึ่งเชื่อมโยงกับการพัฒนามนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นทางออกในการแก้ปัญหาของสังคม รวมทั้งองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดให้ จิตวิญญาณ (Spiritual) เป็นมิติหนึ่งขององค์รวมของชีวิตและบุคคล ในการพัฒนาระบบสังคมให้มีความสมดุล ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงให้ความสำคัญและได้กำหนดให้มีการพัฒนาระบบการผลิตและพัฒนาคูครูที่มีคุณภาพและมีจิตวิญญาณ สนับสนุนให้องค์กรทางศาสนามีบทบาทสำคัญ ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การนำมิติด้านจิตวิญญาณมาใช้ในระบบการศึกษาจึงเป็นความเชื่อมโยงระหว่างจิตวิญญาณกับการสอนของครู ดังที่ รัตติกรณ์ จงวิศาล (2556) เน้นว่าครูจะต้องสอนบนพื้นฐานของการเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น ยินดีในการดูแลผู้อื่น และการสอนเป็นวิชาชีพ ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม (Moral Profession) ที่สังคมให้ความไว้วางใจ ในการดูแลและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก และที่สำคัญของจิตวิญญาณเน้นความไม่เห็นแก่ตัว การบริการผู้อื่นและการมีจริยธรรมในอาชีพ ดังนั้นสังคมที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ฐานเศรษฐกิจ การพัฒนาความเป็นผู้นำ จึงต้องพัฒนาในมิติของศาสนาระบบความเชื่อและชีวิตภายใน และค่านิยมส่วนบุคคลด้วย ยิ่งกว่านั้นยังต้องการทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นเพื่อช่วยมีความเข้าใจมากขึ้นและการทำให้ความเป็นผู้นำมีประสิทธิผลมากขึ้น อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษา ให้บรรลุตามเป้าหมายคือความเป็นผู้นำที่ดีที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจสูงใจ ชี้แนะแนวทาง และมีอิทธิพลต่อการกระทำพฤติกรรมความเชื่อ และความรู้สึกรักของเพื่อนครูซึ่งยอมรับด้วยความเต็มใจ

อุษณีย์ ธีระพัชรรังสี และคณะ (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของครูมีผลต่อการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนโรงเรียนในครอบครัวชาวเลเขียนในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของครู ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์หลัก 4 กลยุทธ์รอง และ 16 วิธีดำเนินการ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 กลยุทธ์การปฏิรูปการฝึกอบรมนอกสภาพแวดล้อมการทำงานเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของครู ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ย่อย ดังนี้

กลยุทธ์ย่อยที่ 1.1 กลยุทธ์การยกระดับการเรียนรู้ด้วยตนเองของครู ให้มีวิสัยทัศน์ทางจริยธรรมที่สูงส่ง และมีพลังในการสร้างแรงบันดาลใจ ด้วยความศรัทธาและความหวัง ในการเสริมสร้างความขยันและความศรัทธา ในความดีของนักเรียน

กลยุทธ์ย่อยที่ 1.2 กลยุทธ์การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นกลุ่มของครู ให้มีวิสัยทัศน์ทางจริยธรรมที่สูงส่งและมีพลังในการสร้างแรงบันดาลใจ ด้วยความศรัทธาและความหวัง ในการเสริมสร้างความขยันและความศรัทธาในความดีของนักเรียน

กลยุทธ์ที่ 2 กลยุทธ์การพัฒนาการสร้างความร่วมมือใหม่ในการฝึกอบรมระหว่างการปฏิบัติงานปกติภายในองค์กรให้มีความเข้มแข็ง ประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ย่อย ดังนี้

กลยุทธ์ย่อยที่ 2.1 บริการยกระดับการเรียนรู้ตัวต่อตัวของครู ให้มีวิสัยทัศน์ทางจริยธรรมที่สูงส่งและมีพลังในการสร้างแรงบันดาลใจ ด้วยความศรัทธาและความหวัง ให้มีผลต่อการเสริมสร้างความขยันและความศรัทธาในความดีของนักเรียน

กลยุทธ์ย่อยที่ 2.2 กลยุทธ์การพัฒนาการเรียนรู้จากประสบการณ์ของครูให้มีวิสัยทัศน์ทางจริยธรรมที่สูงส่งและมีพลังในการสร้างแรงบันดาลใจ ด้วยความศรัทธาและความหวังในการเสริมสร้างความร่าเริงของนักเรียน

จากผลการวิจัย ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้บริหาร มีผลต่อการเสริมสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานของครู ดังนั้นจึงควรพัฒนาผู้บริหารทั้งระดับสูงและระดับกลางให้มีความสามารถสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานของครูที่จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ของนักเรียน

5.5 บทสรุป

จิตวิญญาณ หมายถึง โครงสร้างหนึ่งของมนุษย์ที่ผสมผสานมิติร่างกายและมิติจิตสังคมเข้าด้วยกัน เป็นสิ่งที่ให้ความหมายแก่ชีวิตและช่วยกำหนดแนวทางการปฏิบัติซึ่งมีผลต่อความสุขและความสำเร็จในชีวิต หรือวิชาชีพ เมื่อนำความหมายของจิตวิญญาณมารวมกับคำว่าครู ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะส่วนตัวและการมีคุณธรรม จริยธรรม 2) การตระหนักรู้และปฏิบัติตนบนวิถีความเป็นครู 3) รักและศรัทธาในวิชาชีพครู 4) ความเชี่ยวชาญในการสอน และ 5) การพัฒนาตนเองอย่าง

การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู หมายถึง การที่บุคคลมีความตระหนักรู้ในความเป็นครูปฏิบัติตนอยู่บนวิถีแห่งความเป็นครู มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อเด็ก และปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักและเมตตา โดยโครงสร้างประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู แบ่งออกเป็น 3 ช่วงได้แก่ (1) ช่วงพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู (2) ช่วงการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู และ (3) ช่วงการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู

การพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นครู เป็นสิ่งที่สำคัญและทำให้ครูเกิดความก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพครู โดยมีหลักในการพัฒนา คือ D-E-V-E-L-O-P และจิตวิญญาณของความเป็นครูยังส่งผลต่อระดับการเรียนรู้ของนักเรียนอีกด้วย

คำถามท้ายบท

1. “จิตวิญญาณความเป็นครู” มีความสำคัญอย่างไร
2. ปัจจัยหรือมูลเหตุที่จะทำให้เกิด “จิตวิญญาณความเป็นครู” ได้นั้น ในความคิดเห็นของนักศึกษาเกิดจากปัจจัยหรือมูลเหตุใดบ้าง
3. สถาบันการผลิตครูควรจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้าง “จิตวิญญาณความเป็นครู” ให้กับนิสิต/นักศึกษาครู อย่างไรบ้าง
4. หน่วยงานทางการศึกษาคควรมีนโยบายเพื่อเสริมสร้าง “จิตวิญญาณความเป็นครู” ให้กับครูในสังกัด อย่างไรบ้าง
5. ถ้านักศึกษาได้ประกอบวิชาชีพครู จะทำอย่างไรให้ “จิตวิญญาณความเป็นครู” ยังคงอยู่ในตัวตนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- กิตินันท์ โนสุ. (2557). องค์ประกอบและตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาในจังหวัดภาคเหนือตอนบน. *วารสารการวิจัยกาสะลองคำ*, 8(1),53-65.
- จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2554). *จิตตปัญญาศึกษา : ทางออกที่พอเพียงและพึงประสงค์ของสังคมไทย*. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐกานต์ กานสามัญ. (2557). *การสร้างทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพครู*. <https://www.l3nr.org/posts/464070>. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2560.
- ดุขฎิ โยเหลา และคณะ. (2555). *ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา*. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธรรมนันท์กาน แจ้งสว่าง ดุขฎิ โยเหลา ปกรณ์ สิงห์สุริยา และ นิยะดา จิตต์จรัส. (2555). *ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : กรณีศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา*. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 18(1), 55-65
- ประเวศ วะสี. (2553). *ธรรมชาติของสรรพสิ่ง : การเข้าถึงความจริงทั้งหมด*. นนทบุรี : กรีน-ปัญญาญาณ.
- ประสิทธิ์ อุ่นหนองกุ้ง. (2555). *เอกสารประกอบการสัมมนาภาวะผู้นำ*. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

- พัชนี สมกำลัง. (2556). *จิตวิญญาณของผู้นำทางการพยาบาล ฟลอเรนซ ในดิงเกล*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาวุฒิชัย (ว.วชิรเมธี). (2553). *จิตวิญญาณความเป็นครู*. www.gotoknow.org/post/329230.
สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2560.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2556). *ภาวะผู้นำ ทฤษฎี การวิจัยและแนวทางการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊กส์ พับลิเคชันส์.
- วัลนิกา ฉลากบาง . (2559). *จิตวิญญาณความเป็นครู: คุณลักษณะสำคัญของครุมีมืออาชีพ*.
วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม, 6(2), 123-128.
- ศุภลักษณ์ ทัดศรี และอารยา พรายแยม. (2554). *จิตวิญญาณในชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพฯ :
แผนงานการพัฒนาสถาบันการศึกษาสาธารณสุขให้เป็นองค์กรการสร้างเสริมสุขภาพ (สอส)
ระยะที่ 2 คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล , 2554.
- อมรรัตน์ แก่นสาร,วัลนิภา ฉลากบาง, วารโร เฟิงส์วดี และพรเทพ เสถียรนพเก้า. (2560). *การพัฒนา
ตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครูของครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*.
วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม, 7(1), 7-15.
- อุษณีย์ อีระพัชรรังสี, พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์ และ อีรภัทร กุลโสภาส. (2560). *กลยุทธ์การพัฒนา
ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของครุมีผลต่อการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนโรงเรียน
ในครอบครัวชาวเลเขื่อนในประเทศไทย*. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*,
46(3), 287-305.

บทที่ 6

คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู

หัวข้อเนื้อหา

- 6.1 ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม
- 6.2 หลักคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู
- 6.3 ความหมายและความสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพครู
- 6.4 จรรยาบรรณวิชาชีพครู
- 6.5 บทสรุป

สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปจนเกิดผลกระทบต่อการประพฤติปฏิบัติของครู ทำให้คุณธรรมของครูตกต่ำ จนเกิดการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับวิชาชีพครูในขณะนี้ อย่างไรก็ตามโครงการสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมากที่สุดวิชาชีพเหตุใดจึงต้องมีการพัฒนาคุณธรรมของครูเพราะคุณธรรมกับคนดีเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้หากขาดคุณธรรมความเป็นปุชนิยมบุคคลของคุณก็จะหมดไป

6.1 ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ, 2529) อธิบายว่าคุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดี เป็นที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพ หรือสันติสุข คุณธรรมเป็นส่วนที่ต้องอบรมโดยเฉพาะ หรือให้เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมกับที่ต้องการ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า เป็นสภาพ คุณงามความดี

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (1973) ให้ความหมาย คุณธรรมไว้ว่า คุณธรรมเป็นคุณลักษณะที่พึงงามหรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติจนเป็นนิสัย และการที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม ในทางความประพฤติและจริยธรรม

คุณธรรมตามแนวคิดในวงการศึกษาระวันตก มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ คือ เป็นแนวคิดลักษณะวิชาปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยาและการศึกษา แนวคิดของนักวิชาการตะวันตกค่อนข้างหลากหลายและมีพื้นฐานของศาสตร์ในการศึกษาที่แตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน

พจนานุกรม Collin cobuild (1987) อธิบายคุณธรรมมีความหมาย 2 นัย คือ

1) นัยที่เป็นภาวะทางจิตนั้น คุณธรรม หมายถึง ความคิดที่ว่าบางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่จะต้อง
ที่ควรทำและเป็นที่ยอมรับ และบางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ผิดหรือเลว ทั้งนี้เป็นไปโดยความคิดเห็นของแต่ละ
บุคคลและสังคม นอกจากนี้คุณธรรมยังเป็นคุณภาพหรือสถานะในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ควรทำและ
ยอมรับได้

2) คุณธรรม เป็นระบบของลักษณะการประพฤติและคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคน
ส่วนใหญ่ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกัน ในสังคมหรือเฉพาะในกลุ่ม

จริย แปลว่า กิริยา ความประพฤติปฏิบัติ ฉะนั้น จริยธรรม หมายถึง แนวทางการประพฤติปฏิบัติ
สำหรับมนุษย์ เพื่อให้บรรลุถึงสภาพชีวิตที่พึงประสงค์

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ, 2529) จริยธรรม หมายถึง ตัวของกฎที่ต้องปฏิบัติ ส่วนจริยศาสตร์
คือเหตุผลสำหรับใช้อธิบายข้อกฎที่จะต้องปฏิบัติ มีลักษณะเป็นปรัชญาและเมื่อรวมทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันจะ
เรียกว่า จริยศึกษา

พระราชวรมณี (2541) อธิบายว่า จริยธรรม เป็นเรื่องของการประพฤติตามหลักตามระเบียบ
ที่วัดได้ประเมินได้ ในทางพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายทางวาจา และเป็นหลักทั่วไปของทุกคน มาจาก
หลายแหล่ง ไม่ว่าจะศาสนา กฎหมาย ประเพณี หรืออะไรที่ควรทำเป็นจริยธรรมทั้งสิ้น

Stumpf (1977) อธิบายความหมายของจริยธรรมในเชิงวิชาปรัชญาว่า จริยธรรมเป็นความประพฤติ
ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกกันว่าถูกหรือผิด ดีหรือเลว พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ มีคุณค่าหรือไร้ค่า
นอกจากนี้จริยธรรมเกี่ยวข้องกับความรู้สึกชอบ หน้าที่ พฤติกรรมที่ยอมรับนับถือต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลด้วย

Burton F.Porter (1980) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นปัจจัยการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม คนส่วนใหญ่
ดำรงชีวิตในสังคมนั้นไม่ใช่แต่การมีชีวิตอยู่เพียงเท่านั้น แต่ต้องประเมินและเลือกวิถีชีวิตที่แต่ละคนคิดว่า
น่าจะดีกว่า หรือควรดีกว่า ปัจจัยในการเลือกนั้นย่อมเกี่ยวข้องกับระบบคุณธรรม ทั้งระบบคุณธรรมของสังคม
และส่วนบุคคล คุณธรรมของสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อบุคคลด้วย อย่างไรก็ตาม คุณธรรมของคนในสังคมหนึ่ง
ไม่จำเป็นว่าจะต้องดีหรือเป็นสิ่งที่ถูกต้องในอีกสังคมหนึ่งก็ได้

ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม เป็นเสมือนหลักการสำคัญ ที่ให้ไว้สำหรับบุคคลหรือสังคมได้
นำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต จะช่วยให้บุคคลปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่น มีความสำเร็จงานที่ทำเป็นคนดี
ของครอบครัว สังคมและประเทศชาติ สำหรับครูกับคุณธรรมจะต้องเป็นของคู่กัน หากครูขาดคุณธรรมก็
เหมือนนักบวชที่ไร้ศีล

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานหลักคุณธรรม
สำหรับคนไทย ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง วันจันทร์ที่
5 เมษายน 2552 ทั้งนี้ เพื่อยึดถือปฏิบัติ 4 ประการ คือ ประการแรก คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อ
ตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจ

ตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจ ความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจ สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้จะช่วยให้ประเทศชาติเจริญเกิดความสุข ร่มเย็น โดยเฉพาะผู้ที่เป็นครู จำเป็นต้องยึดถือปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของตนเองและผู้อื่น

สรุปได้ว่า คุณธรรม จึงหมายถึง คุณลักษณะที่ดึงามหรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติจนเป็นนิสัยและการที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคมในทางความประพฤติ โดยเป็นสิ่งที่ควรยึดถือเพื่อประโยชน์แก่ความสงบสุขและเป็นสิ่งที่ครูควรมีควบคู่กับจริยธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตมีความสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักคุณธรรมของในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งนอกจากจะทำให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขแล้ว ยังถือว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับศิษย์ ตามประโยคที่ว่า “ตัวอย่างที่ดี มีค่ามากกว่าคำสอน”

6.2 หลักคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู

6.2.1 หลักคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู

คุณธรรมกับความเป็นครู เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น คุณธรรมสำหรับครูจึงได้นำหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาอธิบายเพื่อเป็นทางสายกลาง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและฝึกฝนใจในทางที่ควรจะเป็นอย่างเหมาะสม หลักธรรมเหล่านี้ คือ

1) อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งถือเป็นธรรมขั้นสูงของพุทธศาสนา ได้แก่ (1) สัมมาทิฐิ คือ มีปัญญาอันเห็นชอบ ได้แก่ เห็นในอริยสัจ (2) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ (3) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ ได้แก่ เว้นจากวจีทุจริต 4 คือ ไม่ประพฤติชั่วทางวาจา (4) สัมมากัมมัฏฐะ คือ ทำการงานชอบ โดยประกอบการทำงานที่ไม่ผิดประเพณี ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และเว้นจากกายทุจริต 3 ได้แก่ ปาณาติบาต เว้นจากการเบียดเบียนฆ่าสัตว์ตัดชีวิต อทินนาทาน เว้นจากการลักขโมย และฉ้อฉลคดโกงแก่งแย่งทำลายผู้อื่น และกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (5) สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีวิตชอบ ได้แก่ เว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ประกอบสัมมาอาชีพ (6) สัมมาวายามะ คือ มีความเพียรชอบ 4 ประการ ได้แก่ เพียรระวังมิให้บาปหรือความชั่วเกิดขึ้น เพียรละบาปหรือความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้น และเพียรรักษากุศลหรือความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ (7) สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ ได้แก่ การระลึกวิปัสสนา การระลึกในกาย เวทนา จิต และธรรม 4 ประการคือ พิจารณากาย พิจารณาเวทนา พิจารณาจิต และพิจารณาธรรมให้เกิดปัญญา และ (8) สัมมาสมาธิ คือ ตั้งใจชอบ ทำจิตให้สงบ ระงับจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ให้มีอารมณ์แน่วแน่เป็นอันเดียว เพื่อให้จิตจดจ่อไม่ฟุ้งซ่าน หากอารมณ์อันไม่มีโทษให้จิตมีที่ยึด จะได้ไม่พრაไปหลายทาง

2) พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมค้ำจุนโลก ครูจะต้องมีธรรมประจำใจอันประเสริฐนี้ เพื่อเป็นหลักประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงาม ได้แก่ (1) เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ (2) กรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งเข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน (3) มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี จึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่า และ (4) อุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

3) ฆราวาสธรรม 4 หมายถึง หลักธรรมะที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับการครองเรือน และหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ มี 4 ประการ โดยฆราวาส หมายถึง ผู้ครองเรือน บางทีเรียกว่า คฤหัสถ์ หมายถึง บุคคลที่มีใช้นักบวชหรือพระสงฆ์ที่มีอาชีพแตกต่างกัน เช่น ขาวนา ขาวไร่ พ่อค้า ข้าราชการ นักศึกษา เป็นต้น ฆราวาสธรรม 4 ประการ ประกอบด้วย (1) สัจจะ (ความซื่อสัตย์) สัจจะ ในฆราวาสธรรม 4 หมายถึง ความซื่อสัตย์ ซื่อตรงด้วยกายจริง คือ ประพฤติด้วยความสุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง วาจจริง คือ พูดความจริง และใจจริง คือ มีความจริงใจ (2) ทมะ ในฆราวาสธรรม 4 หมายถึง การฝึกฝน การฝึกตน ให้มีการปรับปรุงตัวทั้งในด้านจิตใจ และการกระทำ ด้วยปัญญาเพื่อปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องในหน้าที่การงานหรือสิ่งที่กระทำอยู่นั้น ทมะเป็นธรรมที่มุ่งเน้นให้ใช้สติใคร่ครวญ และไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนที่จะกระทำการใดๆ โดยต้องคำนึงอยู่เสมอว่ามีประโยชน์มากกว่าโทษ หรือมีดีมากกว่าชั่วจึงจะกระทำ โดยเฉพาะการเอาชนะความโกรธ (3) ขันติ ในฆราวาสธรรม 4 หมายถึง ความอดทน อดกลั้นต่อปัญหาอุปสรรค รวมถึงอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทางใจ อาทิ ความยากลำบากในการทำงาน คำตำหนิจากผู้อื่น ซึ่งความอดทนนี้ประกอบด้วย 4 ลักษณะ ได้แก่ ความยากลำบากตรากตรำจากธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นทางกายภาพ ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นทางกาย ความเจ็บใจอันเกิดขึ้นทางจิต และพลังอำนาจบีบคั้นของกิเลส ได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ความอดทนอดกลั้นต่อกิเลสทั้งปวงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตที่ดีงาม และ (4) จาคะ ในฆราวาสธรรม 4 หมายถึง การบริจาค หรือความเสียสละจากความสุข และผลประโยชน์ของตน รวมถึงการละจากกิเลส ทำให้เป็นผู้มีความใจกว้าง รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ร่วมกับผู้อื่น

4) สังคหวัตถุ 4 หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ (1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว

คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ (2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างมาก เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบและเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า 3) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพடுத்தในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และ (4) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

5) อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมที่ทำให้บรรลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ประกอบด้วย (1) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่าดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ข้อนี้ เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้อต่อไป (2) วิริยะ หมายถึง ความพากเพียร การกระทำที่ติดต่อกันไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ (3) จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้ง สิ่งนั้นไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ และ (4) วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปตลอดเวลา

โดยสรุป คุณธรรมสำหรับครู เกี่ยวข้องกับหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาอธิบายเพื่อเป็นทางสายกลาง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ประกอบด้วย อริยมรรคมีองค์ 8 พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4

6.2.2 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู วิไล ตั้งจิตสมคิด (2557) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นอุปนิสัยอันดีงามที่สะสมอยู่ในจิตใจ ซึ่งได้มาจากความเพียรพยายามที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม ติดต่อกันมาเป็นเวลานาน จะมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ เพราะกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัย การพัฒนาคุณธรรมของครูประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

1. คุณธรรมทางสติปัญญา รวมทั้งความรู้ทางทฤษฎี และแนวทางการปฏิบัติ ที่ส่งผลต่อความมีเหตุผลในการทำหน้าที่
2. คุณธรรมทางศีลธรรม หมายถึง ความมีจิตสำนึกในสิ่งที่ดีงามและเหตุผลคุณธรรมทางศีลธรรมและได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือติดตัวมาแต่กำเนิด หากแต่สร้างขึ้นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรมซึ่งจะสะสมอยู่ในจิตใจของครู

แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมสำหรับครูเพื่อสังคมคาดหวังให้ครูเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ มีสติสัมปชัญญะ มีคุณธรรม ดังนั้นจึงจำเป็นที่ครูจะต้องหาวิธีส่งเสริมคุณธรรมให้กับตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมของตนให้ได้เหมาะสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นครู ดังนี้

วิธีที่ 1 คือ การเลียนแบบจากตัวแบบที่ดี เพื่อโน้มน้าวให้ครูมีความกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติงาน

วิธีที่ 2 การรวมพลังกลุ่มกลุ่ม ผู้ที่มีแนวคิดและวางแผนปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ด้วยดี จะมีอิทธิพลต่อครูคนอื่น สามารถนำกลุ่มชักนำให้ครูอื่นๆปฏิบัติตาม เช่น ครูกลุ่มหนึ่งวางแผนการประหยัดเพื่อเก็บเงินสำหรับอนาคตและเพื่อพัฒนาตนเองหรือลดความฟุ่มเฟือยต่างๆ เพื่อประหยัดทรัพย์สินส่วนตัวทรัพย์สินของทางราชการและสาธารณสมบัติเช่น ตั้งโครงการประหยัดน้ำ ประหยัดไฟ โครงการซ่อมบำรุงเครื่องมือเครื่องใช้ภายในหน่วยงานของตนเอง เป็นต้น

วิธีที่ 3 การเพิ่มสมรรถภาพทางจิต ประกอบด้วย 3 วิธีการดังนี้

1) ฝึกการควบคุมอารมณ์ของตนเอง ยับยั้งชั่งใจที่จะไม่แสดงปฏิกริยาตอบสนองในทางลบ แต่ให้ใช้วิธีไตร่ตรองศึกษาสาเหตุที่แท้จริงของพฤติกรรมนั้นๆ เสียก่อน

2) พยายามเอาชนะอุปสรรคด้วยการสร้างค่านิยมสัญญา และบันทึกผลการปฏิบัติของตนเองไว้ วิธีนี้อาจให้เพื่อนครูหรือผู้ใกล้ชิดเป็นผู้ประเมินความก้าวหน้า

3) การฝึกสมาธิ เพื่อให้มีจิตใจที่สงบไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยวิธีนี้จะช่วยให้ครูมีความแจ่มใสในอารมณ์ สามารถที่จะเพิ่มสมรรถภาพทางจิตให้กับตนเองได้เป็นอย่างดี ในเวลาเดียวกันจะช่วยให้ครูตระหนักและมองเห็นคุณค่าของสมาธิ มีเหตุผลที่จะประพฤติปฏิบัติสมาธิอย่างต่อเนื่องตลอดไปจนกลายเป็นกิจนิสัยที่ดี

จึงสรุปได้ว่า หลักคุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูมีแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนคุณธรรม คือ การนำหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาอธิบาย เพื่อเป็นทางสายกลาง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและฝึกฝนใจในทางที่ควรจะเป็นอย่างเหมาะสม หลักธรรมที่เหมาะสมกับอาชีพครู ประกอบไปด้วย 5 หลัก ได้แก่ อริยมรรค พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู โดยพัฒนาจากคุณธรรมทางสติปัญญาและคุณธรรมทางศีลธรรม ซึ่งมี 3 วิธี ได้แก่ 1) การเลียนแบบจากตัวอย่างที่ดี 2) การรวมพลังกลุ่ม และ 3) การเพิ่มสมรรถภาพทางจิต

6.3 ความหมายและความสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพครู

เมื่อกล่าวถึง จรรยาบรรณ มีคำศัพท์อยู่ 3 คำ ที่ได้มีการนำไปใช้และมีความหมายคล้ายคลึงกัน ได้แก่ คำว่า จริยธรรม จริยศาสตร์ และจรรยาบรรณ

ราชบัณฑิตยสถาน (2525) อธิบายว่า “จรรยา” เป็นคำนาม หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่ควรปฏิบัติในหมู่มนุษย์ จรรยาแพทย์ จรรยาครู เป็นต้น “จรรยา” นิยมใช้ในทางที่ดี หากใช้คำว่า “ไม่มีจรรยา” หมายความว่าไม่มีความประพฤติที่ดี ส่วนคำว่า “จรรยาบรรณ” หมายถึง ประมวลความประพฤติ ความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงานแต่ละอย่างกำหนดขึ้น เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียงและฐานะของสมาชิก ซึ่งอาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้

ไกรนุช ศิริพูล (2531) กล่าวว่า จรรยาบรรณของครู คือ หนังสือหรือเอกสารที่ว่าด้วยกิริยาที่ครูควรประพฤติปฏิบัติ

ยนต์ ชุ่มจิต (2534) กล่าวว่า จรรยาบรรณของครู หมายถึง ประมวลความประพฤติหรือกิริยาอาการที่ผู้ประกอบวิชาชีพครูควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อรักษา ส่งเสริมเกียรติคุณและฐานะของความเป็นครู

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2545) ได้ให้ความหมายของจรรยาบรรณวิชาชีพว่า หมายถึง ประมวลความประพฤติ ข้อบังคับ มารยาท ที่ผู้ประกอบวิชาชีพแต่ละอย่างกำหนดขึ้น เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียงฐานะของสมาชิก ความดีงามรวมทั้งก่อให้เกิดความสงบสุขและความเจริญในตัวคน วิชาชีพ และสังคม

จรรยาบรรณวิชาชีพมีความสำคัญต่อการประพฤติปฏิบัติตนในหน้าที่ ดังนี้

วริยา ชินวรรณโน (2546) ได้สรุปความสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพ ไว้ว่า ผู้ที่ประกอบวิชาชีพเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝน มีความรู้ความชำนาญสูงเกินกว่าคนธรรมดาสามัญ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงมีโอกาสที่จะใช้วิชาความรู้ของตน เพื่อหาประโยชน์โดยที่ประชาชนทั่วไปไม่รู้เท่าทัน เช่น แพทย์อาจรักษาผู้ป่วยแบบเลี้ยงใช้ตำรายาอาจใช้ตำแหน่งหน้าที่ กลั่นแกล้งประชาชนเพื่อแลกกับผลประโยชน์หรือสินบน ครูก็อาจเบียดเบียนหาผลประโยชน์จากศิษย์ ซึ่งตัวอย่างมีให้เห็นในปัจจุบัน ในที่สุดสังคมก็เรียกร้อง จริยธรรมจากผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่งได้มีการกำหนดขึ้นจากองค์กรหรือสมาคมวิชาชีพนั้นๆ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1) เป็นแนวทางให้ผู้ประกอบวิชาชีพยึดถือปฏิบัติอย่างถูกต้อง 2) เพื่อให้วิชาชีพคงฐานะ ได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคม และ 3) เพื่อผดุงเกียรติยศและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่วิชาชีพต่างๆ จะต้องมีการจรรยาบรรณของตนเอง จรรยาบรรณเป็นเครื่องมืออันสำคัญ ที่จะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพมีหลักการและแนวทางปฏิบัติตามที่ถูกต้อง เหมาะสมอันจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน รวมทั้งความเลื่อมใสศรัทธาและความเชื่อมั่นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงขออัญเชิญพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหิดล ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 ที่ได้เน้นความสำคัญของจรรยาบรรณ ความว่า

“...การงานทุกอย่างทุกอาชีพ ย่อมจะมีจรรยาบรรณของตน จรรยาบรรณนั้น จะมีบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม แต่ก็เป็นที่ยึดถือกันว่าเป็นความดีงาม ที่คนในอาชีพนั้นประพฤติปฏิบัติ หากผู้ใดล่วงละเมิด ก็อาจก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งแก่บุคคล หมู่คณะและส่วนรวมได้ เหตุนี้ผู้ปฏิบัติงานในทุกสาขาอาชีพ นอกจากจะมีความรู้ในสาขาของตน ทั้งข้อที่ควรปฏิบัติ และไม่พึงปฏิบัติอย่างเคร่งครัดด้วย จึงจะสามารถประพฤติปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จได้รับความเชื่อถือยกย่องในเกียรติ ในศักดิ์ศรี และความสามารถด้วยประการทั้งปวง.....”

หลักการสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพ ประกอบไปด้วย 5 หลักการ ดังต่อไปนี้

1) ความรัก ความศรัทธาในอาชีพ อาชีพที่ผู้ประกอบวิชาชีพถือปฏิบัตินั้นย่อมเป็นอาชีพ ที่สุจริต ในการประกอบอาชีพก็ย่อมได้รับผลตอบแทนจากวิชาชีพนั้นๆ ดังนั้น ความรัก ความศรัทธา เป็นสิ่งที่ จำเป็นอย่างยิ่งที่ ผู้ประกอบวิชาชีพพึงมีเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจและกำหนดกรอบของการกระทำอันจะส่งผล ต่อความเจริญก้าวหน้า ทางหน้าที่การงานและต่อสถาบัน

2) ความซื่อสัตย์สุจริต การดำเนินกิจกรรมต่างๆ นั้นโดยเฉพาะผู้ประกอบวิชาชีพจำเป็นต้อง มีความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในด้านการทำงานในหน้าที่ เพื่อนร่วมงาน รวมถึงหัวหน้างาน เพื่อจะทำให้การทำงาน สำเร็จลุล่วงไปได้ โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหา ทั้งระหว่างการทำงาน รวมไปถึงภายหลังจากการทำงานเสร็จสิ้นไป แล้วก็ตาม

3) การให้ความเคารพต่อกฎระเบียบข้อบังคับหรือจรรยาบรรณในอาชีพ อาชีพแต่ละอาชีพนั้นย่อมมีกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ เพื่อเป็นกรอบและแนวทางให้ผู้ประกอบวิชาชีพปฏิบัติ จรรยาบรรณ วิชาชีพเป็นตัวกำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพ มีบุคลิกลักษณะตามแบบแผนของอาชีพ โดยต้องอาศัยผู้ประกอบ วิชาชีพให้ความเคารพและปฏิบัติตามจึงจะบังเกิดผล

4) ยกย่องให้เกียรติผู้ร่วมวิชาชีพ วิชาชีพแต่ละแขนงย่อมมีเกียรติ การยกย่องและให้เกียรติ ผู้ร่วมวิชาชีพมีความสำคัญอย่างยิ่ง การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นสิ่งสำคัญ สร้างมิตรภาพทั้ง การทำงานและเรื่องการค้าเนินกิจกรรมต่างๆทางสังคม เพื่อให้การประกอบอาชีพดำเนินไปอย่างไม่เกิด ข้อขัดแย้งและประสบผลสำเร็จ

5) การรวมกลุ่มเพื่อสร้างความมั่นคงในวิชาชีพ เมื่อมีวิชาชีพเกิดขึ้น การที่จะทำให้องค์กรนั้น มีความเข้มแข็งและเป็นที่ยึดมั่นมากขึ้นในสังคม จำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อผนึกกำลังสร้างสรรค์ สิ่งต่างๆ ออกมาสู่สาธารณชน ทำให้เกิดการก่อตัวขององค์กรเพื่อเป็นรากฐานความมั่นคงทางวิชาชีพต่อไป

สรุปได้ว่า การมีจรรยาบรรณวิชาชีพเพื่อให้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตาม ให้อยู่ในระเบียบ ซึ่งมีหลักการปฏิบัติตนให้อยู่ในจรรยาบรรณวิชาชีพ คือการที่บุคคลประกอบอาชีพที่จำเป็น ต้องมีพร้อมทั้ง

ประสบการณ์ ความสามารถในการเรื่องวิชาการแล้ว ก็ยังต้องมีจรรยาบรรณวิชาชีพเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่จะช่วยให้ผู้ประกอบการวิชาชีพ มีหลักการและแนวทางปฏิบัติตามที่ถูกต้องเหมาะสมอันจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน รวมทั้งความเลื่อมใสศรัทธาและความเชื่อมั่นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การปฏิบัติตนให้อยู่ในจรรยาบรรณวิชาชีพ จึงเปรียบเสมือนตัวชี้วัดมาตรฐานการปฏิบัติงานของผู้ประกอบวิชาชีพ โดยมีหลักปฏิบัติดังนี้

- 1) ความซื่อสัตย์ ปฏิบัติงานอย่างมีเกียรติและซื่อสัตย์ตลอดเวลาที่ได้ร่วมงานทั้งกับ ผู้รับบริการ และเพื่อนร่วมวิชาชีพด้วยกัน ซึ่งเป็นตัวสำคัญที่บ่งบอกถึงความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- 2) ความเป็นกลาง ดำเนินกิจกรรมอย่างยุติธรรมและไม่ลำเอียง ซึ่งจะต้องปราศจากอคติหรือพิจารณาเป็นการล่วงหน้า ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในรูปแบบการแสดงออกต่อผู้รับบริการวิชาชีพและเพื่อนร่วมวิชาชีพ
- 3) ความเป็นอิสระ การปฏิบัติงานจะต้องมีความเป็นอิสระ ในการที่ให้บริการทางด้านต่างๆ หรือบริการสาธารณะซึ่งการดำเนินการนั้นเป็นไปอย่างอิสระ แต่ผู้ประกอบการวิชาชีพต้องพึงระลึกอยู่เสมอว่าผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นไปอย่างถูกกฎหมาย เป็นไปตามระเบียบแบบแผนแล้วข้อตกลงที่ตั้งไว้
- 4) การรักษาความลับ ผู้ประกอบวิชาชีพ จะต้องให้ความนับถือธรรมชาติของความลับของข้อมูลของผู้รับบริการ ในการให้บริการทางวิชาชีพและข้อมูลควรได้รับการปกปิดแก่บุคคลที่ 3 โดยปราศจากการขออนุญาตเฉพาะเรื่อง หรือเป็นหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย

สรุปได้ว่า จรรยาบรรณในวิชาชีพ จะเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะจำแนกอาชีพว่าเป็นวิชาชีพหรือไม่ อาชีพที่เป็น “วิชาชีพ” นั้นกำหนดให้มืองค์กรรองรับและมีการกำหนดมาตรฐานของความประพฤติของผู้อยู่ในวงการวิชาชีพซึ่งเรียกว่า “จรรยาบรรณ” ส่วนลักษณะ “วิชาชีพ” ที่สำคัญคือ เป็นอาชีพที่มีศาสตร์ชั้นสูงรองรับ มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยและพัฒนาวิชาชีพมีการจัดการสอนศาสตร์ดังกล่าวในระดับอุดมศึกษา ทั้งการสอนด้วยทฤษฎีและการปฏิบัติจนผู้เรียนเกิดความชำนาญ และมีประสบการณ์ในศาสตร์นั้น นอกจากนี้จะต้องมีองค์กรหรือสมาคมวิชาชีพ ตลอดจนมี “จรรยาบรรณในวิชาชีพ” เพื่อให้สมาชิกในวิชาชีพดำเนินชีวิตตามหลักมาตรฐานดังกล่าวหลักที่กำหนดในจรรยาบรรณวิชาชีพทั่วไป คือ แนวความประพฤติปฏิบัติที่มีต่อวิชาชีพต่อผู้เรียน ต่อตนเอง และต่อสังคม ดังนี้

- 1) ศรัทธาต่อวิชาชีพ ผู้ที่อยู่ในวงการวิชาชีพครู ต้องมีความรักและศรัทธาต่อวิชาชีพครู เห็นว่าอาชีพครูเป็นอาชีพที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อประเทศชาติ ในฐานะที่เป็นอาชีพที่สร้างคนให้มีความรู้ความสามารถ และเป็นคนที่พึงประสงค์ของสังคม ผู้อยู่ในวิชาชีพจะต้องมั่นใจ ในการประกอบวิชาชีพนี้ ด้วยความรักและชื่นชมในความสำเร็จของวิชาชีพ
- 2) อารงและปกป้องวิชาชีพ สมาชิกของสังคมวิชาชีพต้องมีจิตสำนึกในการอารง ปกป้อง และรักษาเกียรติภูมิของวิชา ไม่ให้ใครมาดูหมิ่นดูแคลน หรือเหยียบย่ำ ทำให้สถานะของวิชาชีพต้องตกต่ำ หรือ

มัวหมอง การอ้างปกป้องต้องกระทำทันที เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาหรือต้องมีการแก้ไขข่าวหรือ ประท้วง หากมีข่าวคราวอันก่อให้เกิดความเสียหายต่อวิชาชีพ

3) พัฒนานองค์ความรู้ในวิชาชีพ หน้าที่ของสมาชิกในวงการวิชาชีพคือ การที่ต้องรับผิดชอบในการศึกษา ค้นคว้าวิจัย สร้างความรู้และเผยแพร่ความรู้ เพื่อทำให้วิทยาการในศาสตร์สาขาวิชาชีพครูก้าวหน้าทันสังคมทันเหตุการณ์ ก่อประโยชน์ต่อประชาชนในสังคม ทำให้คนเก่ง และฉลาดขึ้น โดยวิธีการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียน รักเรียน ใฝ่รู้ ช่างคิด มีวิจารณ์ญาณ มีบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ มากขึ้น

4) สร้างองค์กรวิชาชีพให้แข็งแกร่ง สมาชิกในวงวิชาชีพต้องถือเป็นหน้าที่ ที่จะต้องสร้างองค์กรวิชาชีพให้มั่นคง ดำรงอยู่ได้ด้วยการเป็นสื่อกลางระหว่างสมาชิก และเป็นเวทีให้คนในวงการ ได้แสดงฝีมือและความสามารถทางการสร้างรูปแบบใหม่ของการเรียนการสอน ตลอดจนการเผยแพร่ผลงานทางด้านการสร้างแบบเรียนใหม่ ๆ การเสนอแนวความคิดเห็นในเรื่องของการพัฒนาคน การเรียนการสอน และการประเมินผล

5) ร่วมมือในกิจกรรมขององค์กรวิชาชีพ สมาชิกในสังคมวิชาชีพต้องร่วมมือกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในเรื่องของความคิด หรือการจัดประชุม สัมมนา แลกเปลี่ยนแนวความคิดเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร หากไม่ได้รับความสนับสนุนจากสมาชิกแล้ว ทำให้องค์กรวิชาชีพขาดความสำคัญลงและไม่สามารถดำเนินภารกิจขององค์กรวิชาชีพต่อไปได้ บทบาทของการดำรงมาตรฐาน และการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาการก็ย่อมจะลดลงด้วย ถ้าไม่มีปริมาณสมาชิกที่สนับสนุนเพียงพอ

นอกจากนี้ครูยังต้องมีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา เพื่อให้มีลักษณะพฤติกรรมเป็นไปตามจรรยาบรรณต่อตนเอง ดังนี้

1) ประพฤติชอบ ครูต้องตั้งตนไว้ในที่ถูกต้องควร สามารถบังคับตนเองให้ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง

2) รับผิดชอบ ครูต้องฝึกความรับผิดชอบ โดยตั้งใจทำงานให้สำเร็จลุล่วง มีความผิดพลาดน้อย

3) มีเหตุผล ครูต้องฝึกถามคำถามตนเองบ่อย ๆ ฝึกความคิดวิเคราะห์ หาเหตุหาผล หาข้อดีข้อเสียของตนเอง และเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองเป็นคนมีเหตุผลที่ดี

4) ใฝ่รู้ การติดตามข่าวสารข้อมูลอยู่เสมอ ๆ ทำให้ครูมีนิสัยใฝ่รู้ อยากทราบคำตอบในเรื่องต่าง ๆ ครูควรมีความรู้รอบตัวเป็นอย่างดีทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เพื่อให้ครูดำรงชีพในสังคมได้อย่างเป็นสุขปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ และชี้แนะสิ่งที่ถูกต้องให้ศิษย์ได้

5) รอบคอบ ครูต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นคนรอบคอบ ละเอียดและประณีต ในการดำเนินกิจการต่าง ๆ การทำกิจกรรม เช่น ควบคุมบัญชีการเงิน ต้องรอบคอบ ต้องเห็นตัวเลขชัดเจนไม่ตกหล่น ทำให้เกิดการผิดพลาดที่เป็นผลร้ายทั้งของตนเองและผู้อื่น

6) ฝึกจิต การพัฒนาจิต ทำให้ครูอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและส่งผลทำให้ครูทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ครูจึงต้องหมั่นฝึกจิตของตนให้สูงส่ง สูงกว่ามาตรฐาน ระวังอารมณ์ไม่ดี คิดอะไรได้สูงกว่ามาตรฐานและคิดเป็นบวก มากกว่าคิดลบหรือคิดร้าย

7) สนใจศิษย์ การสนใจพัฒนาการของผู้เรียน เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้วิชาชีพครูก้าวหน้า เพราะถ้าไม่มีผู้เรียนก็ไม่มีวิชาชีพครู ครูจึงจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติผู้เรียน การแก้ปัญหาผู้เรียน การส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

ดังนั้น จรรยาบรรณวิชาชีพครู จึงหมายถึง หลักปฏิบัติ หรือข้อควบคุมความประพฤติที่ผู้ประกอบวิชาชีพครู เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณ ชื่อเสียง ฐานะของสมาชิก ความดีงามรวมทั้งก่อให้เกิดความสงบสุขและความเจริญในตัวคน วิชาชีพ และสังคม ซึ่งจะถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือไม่ก็ได้ นอกจากนี้ครูยังต้องมีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา เพื่อให้มีลักษณะพฤติกรรมเป็นไปตามจรรยาบรรณต่อตนเอง เพื่อให้มีความประพฤติและมีการปฏิบัติตนต่อวิชาชีพได้อย่างสมบูรณ์

6.4 จรรยาบรรณวิชาชีพครู

จรรยาบรรณครูที่เป็นลายลักษณ์อักษร กำเนิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2506 โดยหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและประธานกรรมการอำนวยการคุรุสภา ได้ออกระเบียบจรรยาบรรณสำหรับครูไทยขึ้นพร้อม ๆ กัน 2 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506

1. ครูต้องสนับสนุนและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลด้วยความบริสุทธิ์ใจ
2. ครูต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของครู ให้เกิดผลดีด้วยความเอาใจใส่ ระมัดระวัง รักษาผลประโยชน์ของสถานศึกษา
3. ครูต้องสุภาพเรียบร้อย เชื่อฟัง และไม่แสดงความกระด้างกระเดื่องต่อผู้บังคับบัญชา ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาต้องปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งในหน้าที่การงาน โดยชอบด้วยกฎหมายและระเบียบแบบแผนของการศึกษา

ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ห้ามมิให้กระทำข้ามบังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่ผู้บังคับบัญชาเหนือขึ้นไปเป็นผู้สั่งให้กระทำ หรือได้รับอนุญาตเป็นพิเศษชั่วคราว

4. ครูต้องอุทิศเวลาของตนให้สถานศึกษา จะละทิ้งหรือทอดทิ้งหน้าที่การงานมิได้
5. ครูต้องประพฤติตน อยู่ในความสุจริตและปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์เที่ยงธรรม
6. ครูต้องรักษาชื่อเสียงของครู มิให้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติชั่ว ห้ามมิให้ประพฤติการใด ๆ อันอาจทำให้เสื่อมเสียเกียรติศักดิ์และชื่อเสียงของครู เช่น ประพฤติตนเป็นคนเสเพล เสพเครื่องทองของเมา จนไม่อาจครองสติได้ มีหนี้สินรุงรังหมกมุ่นในการพนัน กระทำผิดอาญา ประพฤติผิดในทางประเวณีต่อบุคคล

หรือคู่สมรสของผู้อื่น กระทำหรือยอมให้ผู้อื่นกระทำการอื่นใด อันอาจทำให้เสื่อมเสียเกียรติศักดิ์ของตำแหน่งหน้าที่ของตน

7. ครูต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ และไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลใด
8. ครูต้องถือและปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมของสถานศึกษา
9. ครูต้องรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครู และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหน้าที่การงาน
10. ครูต้องรักษาความลับของศิษย์ ผู้ร่วมงาน และสถานศึกษา

ฉบับที่ 2 ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณครูตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506

1. ครูควรมีศรัทธาในอาชีพครูและให้เกียรติแก่ครูด้วยกัน
2. ครูควรบำเพ็ญตน ให้สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นครู
3. ครูควรใฝ่ใจศึกษา หาความรู้ ความชำนาญอยู่เสมอ
4. ครูควรตั้งใจฝึกสอนศิษย์ ให้เป็นพลเมืองดีของชาติ
5. ครูควรร่วมมือกับผู้ปกครอง ในการอบรมสั่งสอนเด็กอย่างใกล้ชิด
6. ครูควรรู้จักเสียสละ และรับผิดชอบในหน้าที่การงานทั้งปวง
7. ครูควรรักษาชื่อเสียงของคณะครู
8. ครูควรรู้จักมัธยัสถ์ และพยายามสร้างฐานะของตนเอง
9. ครูควรยึดมั่นในศาสนาที่ตนนับถือ และไม่ลบหลู่ศาสนาอื่น
10. ครูควรบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม

จรรยาบรรณทั้งสองฉบับดังกล่าว ได้ยกเลิกหลังจากได้มีการประกาศใช้ระเบียบคุรุสภา ด้วยจรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526

ในปี พ.ศ. 2523 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้จัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับจรรยาบรรณครู มีข้อสรุปให้มีจรรยาบรรณครูขึ้นใหม่อีกฉบับหนึ่งเรียกว่า “**จรรยาบรรณครู สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2523**” แบ่งจรรยาบรรณออกเป็น 4 หมวดคือ หมวดอุดมการณ์ของครู หมวดเอกลักษณ์ครู หมวดวินัยแห่งวิชาชีพครู และหมวดบทบาทของครูต่อบุคคลและสังคม แต่เนื่องจากจรรยาบรรณครูฉบับนี้ มิได้มีการประกาศใช้เป็นทางการ จึงไม่มีผลในทางปฏิบัติมากนัก

ต่อมาคณะกรรมการอำนวยการคุรุสภา มีมติให้ตั้งคณะกรรมการเพื่อปรับปรุงจรรยาบรรณครูขึ้นใหม่ โดยหลอมรวมระเบียบคุรุสภาทั้งสองฉบับ กับจรรยาบรรณของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเข้าด้วยกัน เป็น “**ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณครูและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526**” ประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2526

ต่อมา ได้มีจรรยาบรรณครู 2537 เรียกว่า “เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา พ.ศ. 2537” ประกอบไปด้วย 11 ประการ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2540) ดังต่อไปนี้

- 1) ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการ เกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ
- 2) ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียน
- 3) มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียน ให้เต็มตามศักยภาพ
- 4) พัฒนาแผนการสอน ให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
- 5) พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
- 6) จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน
- 7) รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ
- 8) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
- 9) ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์
- 10) ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน
- 11) แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

ต่อมา มีจรรยาบรรณที่ค่อนข้างมีบทบาทในวิชาชีพครูมาก ก็คือจรรยาบรรณวิชาชีพครู 2539 หรือเรียกว่า “แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539” มี 9 ประการ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2541) ดังต่อไปนี้

- 1) ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจ ในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์ โดยเสมอหน้า
- 2) ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะและนิสัยที่ถูกต้องดีงามให้แก่ศิษย์ อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- 3) ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
- 4) ครูต้องไม่กระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์
- 5) ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้าง จากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ และไม่ใช้ศิษย์กระทำการใดๆ อันเป็นการหาประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ
- 6) ครูย่อมพัฒนาตนเองทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอยู่เสมอ
- 7) ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู
- 8) ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์
- 9) ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

ต่อมาได้มีการประกาศใช้ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วย แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของ
วิชาชีพ พ.ศ. 2550 เรียกว่า “ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ
พ.ศ. 2550” ประกอบด้วย จรรยาบรรณต่อตนเอง จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ
จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ และจรรยาบรรณต่อสังคม รายละเอียดดังนี้

1) จรรยาบรรณต่อตนเอง

ข้อ 5 ครูต้องมีวินัยในตนเอง พัฒนาตนเองด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ให้
ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอยู่เสมอ โดยต้องประพฤติและละเว้น
การประพฤติตามแบบแผนพฤติกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ก) พฤติกรรมที่พึงประสงค์

- 1) ประพฤติตนเหมาะสมกับสถานภาพและเป็นแบบอย่างที่ดี
- 2) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ในการดำเนินชีวิตตามประเพณีและวัฒนธรรม
ไทย
- 3) ปฏิบัติงานตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จอย่างมีคุณภาพ ตาม
เป้าหมายที่กำหนด
- 4) ศึกษา หาความรู้ วางแผนพัฒนาตนเอง พัฒนางาน และสะสมผลงานอย่าง
สม่ำเสมอ
- 5) ค้นคว้า แสวงหา และนำเทคนิคด้านวิชาชีพที่พัฒนาและก้าวหน้าเป็น
ที่ยอมรับมาใช้แก่ศิษย์และผู้รับบริการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์

(ข) พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

- 1) เกี่ยวข้องกับอบายมุขหรือเสพสิ่งเสพติดจนขาดสติหรือแสดงกิริยาไม่สุภาพ
เป็นที่น่ารังเกียจในสังคม
- 2) ประพฤติผิดทางชู้สาวหรือมีพฤติกรรมล่วงละเมิดทางเพศ
- 3) ขาดความรับผิดชอบ ความกระตือรือร้น ความเอาใจใส่ จนเกิดความเสียหาย
ในการปฏิบัติงานตามหน้าที่
- 4) ไม่รับรู้หรือไม่แสวงหาความรู้ใหม่ๆ ในการจัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติหน้าที่
- 5) ชัดขวางการพัฒนาองค์การจนเกิดผลเสียหาย

2) จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ

ข้อ 6 ครูต้องรัก ศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อวิชาชีพ และเป็นสมาชิกที่ดีของ
องค์กรวิชาชีพ โดยต้องประพฤติและละเว้นการประพฤติตามแบบแผนพฤติกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ก) พฤติกรรมที่พึงประสงค์

- 1) แสดงความชื่นชมและศรัทธาในคุณค่าของวิชาชีพ

- 2) รักษาชื่อเสียงและปกป้องศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ
- 3) ยกย่องและเชิดชูเกียรติผู้ที่มีผลงานในวิชาชีพให้สาธารณชนรับรู้
- 4) อุทิศตนเพื่อความก้าวหน้าของวิชาชีพ
- 5) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริตตามกฎหมาย ระเบียบ และแบบแผน

ของทางราชการ

- 6) เลือกใช้หลักวิชาที่ถูกต้อง สร้างสรรค์เทคนิค วิธีการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาวิชาชีพ
- 7) ใช้องค์ความรู้หลากหลายในการปฏิบัติหน้าที่ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกใน

องค์กร

- 8) เข้าร่วมกิจกรรมของวิชาชีพหรือองค์กรวิชาชีพอย่างสร้างสรรค์

(ข) พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

- 1) ไม่แสดงความภาคภูมิใจในการประกอบวิชาชีพ
- 2) ดุหมั่น เหยียดหยาม ให้ร้ายผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ ศาสตราจารย์ในวิชาชีพ หรือองค์กร

วิชาชีพ

- 3) ประกอบการงานอื่นที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา
- 4) ไม่ซื่อสัตย์สุจริต ไม่รับผิดชอบ หรือไม่ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือแบบแผนของ

ทางราชการจนก่อให้เกิดความเสียหาย

- 5) คัดลอกหรือนำผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตน
- 6) ใช้หลักวิชาการที่ไม่ถูกต้องในการปฏิบัติวิชาชีพ ส่งผลให้ศิษย์หรือผู้รับบริการเกิด

ความเสียหาย

- 7) ใช้ความรู้ทางวิชาการ วิชาชีพ หรืออาศัยองค์กรวิชาชีพแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบ

3) จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ

ข้อ 7 ครูต้องรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอหน้า ครูต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัย ที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์และผู้รับบริการ และครูต้องให้บริการด้วยความจริงใจและเสมอภาค โดยไม่เรียกรับ หรือยอมรับผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ โดยต้องประพฤติและละเว้น การประพฤติตามแบบแผนพฤติกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ก) พฤติกรรมที่พึงประสงค์

- 1) ให้คำปรึกษา หรือช่วยเหลือศิษย์และผู้รับบริการด้วยความเมตตากรุณาอย่างเต็มกำลังความสามารถและเสมอภาค
- 2) สนับสนุนการดำเนินงานเพื่อปกป้องสิทธิเด็ก เยาวชน และผู้ด้อยโอกาส
- 3) ตั้งใจ เสียสละ และอุทิศตนในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้ศิษย์และผู้รับบริการ ได้รับการพัฒนาตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคล
- 4) ส่งเสริมให้ศิษย์และผู้รับบริการ สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองจาก สื่อ อุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
- 5) ให้ศิษย์และผู้รับบริการ มีส่วนร่วมวางแผนการเรียนรู้ และเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับตนเอง
- 6) เสริมสร้างความภาคภูมิใจ ให้แก่ศิษย์และผู้รับบริการ ด้วยการรับฟังความคิดเห็น ยกย่อง ชมเชย และให้กำลังใจอย่างกัลยาณมิตร

(ข) พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

- 1) ลงโทษศิษย์อย่างไม่เหมาะสม
- 2) ไม่ใส่ใจหรือไม่รับรู้ปัญหาของศิษย์หรือผู้รับบริการ จนเกิดผลเสียหายต่อศิษย์หรือผู้รับบริการ
- 3) ดุหมั่นเหยียดหยามศิษย์หรือผู้รับบริการ
- 4) เปิดเผยความลับของศิษย์หรือผู้รับบริการ เป็นผลให้ได้รับความอับอายหรือเสื่อมเสียชื่อเสียง
- 5) จุงใจ โน้มน้าว ยุยง ส่งเสริมให้ศิษย์หรือผู้รับบริการปฏิบัติขัดต่อศีลธรรมหรือกฎระเบียบ
- 6) ชักชวน ใช้ จ้าง วานศิษย์หรือผู้รับบริการให้จัดซื้อ จัดหาสิ่งเสพติด หรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข
- 7) เรียกร้องผลตอบแทนจากศิษย์ หรือผู้รับบริการในงานตามหน้าที่ที่ต้องให้บริการ

4) จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ

ข้อ 8 ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ โดยยึดมั่นในระบบคุณธรรม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ โดยพึงประพฤติและละเว้นการประพฤติ ตามแบบแผนพฤติกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ก) พฤติกรรมที่พึงประสงค์

- 1) เสียสละ เอื้ออาทร และให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ

2) มีความรัก ความสามัคคี และร่วมใจกันผนึกกำลังในการพัฒนาการศึกษา

(ข) พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

1) ปิดบังข้อมูลข่าวสารในการปฏิบัติงาน จนทำให้เกิดความเสียหายต่องานหรือผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ

2) ปฏิเสธความรับผิดชอบ โดยตำหนิ ให้อายผู้อื่นในความบกพร่องที่เกิดขึ้น

3) สร้างกลุ่มอิทธิพลภายในองค์กร หรือกลั่นแกล้งผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ ให้เกิดความเสียหาย

4) เจตนาให้ข้อมูลเท็จ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดหรือเกิดความเสียหายต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ

5) วิพากษ์ วิจารณ์ผู้ร่วมประกอบวิชาชีพในเรื่องที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือแตกความสามัคคี

5) จรรยาบรรณต่อสังคม

ข้อ 9 ครูพึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยพึงประพฤติและละเว้นการประพฤติตามแบบแผนพฤติกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ก) พฤติกรรมที่พึงประสงค์

1) ยึดมั่น สนับสนุน และส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2) นำภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมมาเป็นปัจจัยในการจัดการศึกษาให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

3) จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ศิษย์เกิดการเรียนรู้และสามารถดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

4) เป็นผู้นำในการวางแผนและดำเนินการ เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพัฒนาเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรม

(ข) พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

1) ไม่ให้ความร่วมมือ หรือสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนที่จัดเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาทั้งทางตรงหรือทางอ้อม

2) ไม่แสดงความเป็นผู้นำ ในการอนุรักษ์หรือพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาหรือสิ่งแวดล้อม

3) ไม่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์หรือพัฒนาสิ่งแวดล้อม

4) ปฏิบัติตนเป็นปฏิปักษ์ต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนหรือสังคม

ในปัจจุบันได้ใช้ “จรรยาบรรณวิชาชีพครู พ.ศ. 2556” (มาตรฐานการปฏิบัติตน) ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556 จรรยาบรรณวิชาชีพครู มี 5 หมวด 9 ข้อ โดยกล่าวว่า “จรรยาบรรณของวิชาชีพ” หมายความว่า มาตรฐานการปฏิบัติตน ที่กำหนดขึ้นเป็นแบบแผนในการประพฤติตน ซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องปฏิบัติตาม เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียง และฐานะของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ผู้รับบริการและสังคม อันจะนำมาซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ ข้อ 6 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องประพฤติตนตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ และแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ รายละเอียดดังนี้

หมวด 1 จรรยาบรรณต่อตนเอง

ข้อ 7 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องมีวินัยในตนเอง พัฒนาตนเองด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอยู่เสมอ

หมวด 2 จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ

ข้อ 8 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก ศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อวิชาชีพ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ

หมวด 3 จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ

ข้อ 9 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอ

ข้อ 10 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัยที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ

ข้อ 11 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ

ข้อ 12 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์ และผู้รับบริการ

ข้อ 13 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องให้บริการด้วยความจริงใจและเสมอภาค โดยไม่เรียกรับ หรือยอมรับผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ

หมวด 4 จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ

ข้อ 14 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา พึงช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ โดยยึดมั่นในระบบคุณธรรม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

หมวด 5 จรรยาบรรณต่อสังคม

ข้อ 15 ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา พึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม รักษาผลประโยชน์ ของส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าจรรยาบรรณวิชาชีพครู เกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2506 โดยมี 2 ฉบับ ซึ่งมีชื่อว่าระเบียบคุรุสภาว่าด้วยวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506 และระเบียบคุรุสภาว่าด้วย จรรยาบรรณตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506 คำว่า “จรรยาบรรณ” ถูกนำมาใช้ในปี พ.ศ.2553 โดยเรียกว่า “จรรยาบรรณครู สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2523” แบ่งจรรยาบรรณออกเป็น 4 หมวด คือ หมวดอุดมการณ์ของครู หมวดเอกลักษณ์ครู หมวดวินัยแห่งวิชาชีพครู และหมวดบทบาทของครูต่อบุคคลและสังคม แต่ไม่ได้มีผลในการปฏิบัติ เนื่องจากไม่ได้มีการประกาศใช้อย่างเป็นทางการ ต่อมาระเบียบคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 โดยกลับไปใช้คำว่า “จรรยาบรรณ” ต่อมาในปี พ.ศ.2537 ได้มี จรรยาบรรณครู 2537 ซึ่งประกอบไปด้วย 11 ประการที่ออกมาเป็นข้อควรปฏิบัติของครู ต่อมาจรรยาบรรณที่ค่อนข้างมีบทบาทในวิชาชีพครูมาก ก็คือ “จรรยาบรรณวิชาชีพครู 2539” มี 9 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับ “จรรยาบรรณวิชาชีพครู พ.ศ. 2556” ที่ใช้ในปัจจุบัน

6.5 บทสรุป

คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่ดีงาม หรือพฤติกรรมที่ปฏิบัติจนเป็นนิสัย และการที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคมในทางความประพฤติ โดยเป็นสิ่งที่ควรยึดถือเพื่อประโยชน์แก่ ความสงบสุขและเป็นสิ่งที่ครูควรมีควบคู่กับจริยธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตมีความสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักคุณธรรม และควรมีการพัฒนาหลักคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูมีแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนคุณธรรม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและฝึกฝนใจในทางที่ควรจะเป็นอย่างเหมาะสม หลักธรรมที่เหมาะสมกับอาชีพครู ประกอบไปด้วย 5 หลัก ได้แก่ อริยมรรค พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู โดยพัฒนาจากคุณธรรมทางสติปัญญาและคุณธรรมทางศีลธรรม ซึ่งมี 3 วิธี ได้แก่ 1) การเลียนแบบจากตัวอย่างที่ดี 2) การรวมพลังกลุ่ม และ 3) การเพิ่มสมรรถภาพทางจิต

จรรยาบรรณวิชาชีพ เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตาม ให้อยู่ในระเบียบ ซึ่งมีหลักการปฏิบัติตนให้อยู่ในจรรยาบรรณวิชาชีพ จรรยาบรรณเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่จะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพ มีหลักการและแนวทางปฏิบัติตามที่ถูกต้องเหมาะสมอันจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน รวมทั้ง

ความเลื่อมใสศรัทธาและความเชื่อมั่นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การปฏิบัติตนให้อยู่ในจรรยาบรรณวิชาชีพ จึงเปรียบเสมือนตัวชี้วัดมาตรฐานการปฏิบัติงานของผู้ประกอบวิชาชีพ

จรรยาบรรณวิชาชีพครู มีการกำหนดออกมาเป็นข้อบังคับโดยคุรุสภา ตั้งแต่ พ.ศ.2506 จนมาถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องจรรยาบรรณวิชาชีพครูมาก และมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายครั้ง แต่ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงก็ยังคง ความหมายของการประพฤติตามจรรยาบรรณครูไว้ มีความคล้ายและไปในทิศทางเดียวกัน แต่ครั้งแรกอาจไม่ได้มีการแยกหมวดที่ชัดเจน แต่ช่วงหลังก็ได้มีการแบ่งจรรยาบรรณของวิชาชีพครู โดยแบ่งเป็นหมวดเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจและสามารถประพฤติปฏิบัติตามได้โดยง่าย ปัจจุบันได้ใช้จรรยาบรรณวิชาชีพครู พ.ศ. 2556 (มาตรฐานการปฏิบัติตน) ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556 จรรยาบรรณวิชาชีพครู โดยมีอยู่ 5 หมวด 9 ข้อ

คำถามท้ายบท

1. มีคำกล่าวที่ว่า “ครูเป็นแม่พิมพ์” จึงต้องมีคุณธรรม จริยธรรมที่สูงกว่าผู้ประกอบวิชาชีพอื่น ในความคิดเห็นของนักศึกษาเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร จงอธิบาย
2. แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพครู ควรเป็นอย่างไรบ้าง
3. “จรรยาบรรณของวิชาชีพครู” เพราะเหตุใดจึงต้องมี และมีความสำคัญอย่างไร
4. จรรยาบรรณของวิชาชีพครู มีพัฒนาการมาอย่างไรบ้าง จงอธิบาย
5. นักศึกษาสืบค้นจากสื่อสังคมออนไลน์ กรณีที่ครูประพฤติผิดต่อจรรยาบรรณวิชาชีพ และระบุด้วยว่ากรณีดังกล่าวผิดจรรยาบรรณวิชาชีพครูในหมวดใด เพราะเหตุใด

เอกสารอ้างอิง

ไกรนุช ศิริพล. (2531). *ความเป็นครู*. กรุงเทพฯ ฯ : นิยมวิทยา.

ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยา มารยาท ตามระเบียบประเพณีครู พ.ศ. 2506. *ราชกิจจานุเบกษา*.

ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยา มารยาทตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2506. *ราชกิจจานุเบกษา*.

ระเบียบคุรุสภาว่าด้วยจรรยา มารยาทและวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526. (23 สิงหาคม 2526).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๓๐ ตอนพิเศษ ๑๓๐ ง.

ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556. (4 ตุลาคม 2556).

ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2550. (27 เมษายน 2550).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนพิเศษ 51 ง. หน้า 42 - 47.

ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548 .(5 กันยายน 2548).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 122 ตอนพิเศษ 76 ง. หน้า 44 - 46.

- ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2545). *ความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์ (1996) จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). *ธรรมสำหรับครู*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.
- พระราชวรมุนี . (2541). *ขอบฟ้าแห่งความรู้* . กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2541.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2534). *ความเป็นครูตามหลักสูตรวิทยาลัยครู สาขาวิชาการศึกษา พ.ศ. 2530*.
กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮ้าส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542* . กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์.
_____ . (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- วริยา ชินวรรณโณ . (2546). *จริยธรรมในวิชาชีพ* . กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วีไล ตั้งจิตสมคิด. (2557). *ความเป็นครู* . พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮ้าส์.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, *เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ของคุรุสภา พ.ศ. 2537* . กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2540.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, *แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539*. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541
- Burton F. Porter. (1980). *Philosophy, a Literary and Conceptual Approach* .
English :Harcourt College
- Carter V Good. (1973). *Dictionary of Education*. (3rd ed.). New York: McGraw–Hill Book.
- Collin cobuild. (1987). *Collins COBUILD English language dictionary*. English : University of
Birmingham (UK).
- Stumpf. (1977). *Philosophy : History and Problems by Samuel E. Stumpf* . (2th ed.).
New York : McGraw-Hill

บทที่ 7

ปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีการศึกษา

หัวข้อเนื้อหา

- 7.1 ความหมายของคำว่า “ปรัชญา”
- 7.2 ขอบข่ายของปรัชญา
- 7.3 ความหมายของปรัชญาการศึกษา
- 7.4 ปรัชญาการศึกษาไทย
- 7.5 ประเภทของปรัชญาการศึกษา
- 7.6 การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 7.7 บทสรุป

ปรัชญากำเนิดขึ้นเพื่อตอบสนองความสนใจใคร่รู้ ในสิ่งต่าง ๆ ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้รอบรู้ มักถูกขนานนามว่า นักปรัชญา หรือ นักปราชญ์ เพื่อแสวงหาความจริงให้ครอบคลุมสรรพสิ่งของการมีอยู่ (Existence) หรือการเป็นอยู่ คุณธรรม ความรู้ ความจริง และความงาม ในอดีตเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบเขตของการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เช่น การตั้งคำถามของนักปรัชญาที่ว่า

- ความคิดที่ถูกต้องเป็นอย่างไร?
- เราจะตรวจสอบว่าความคิดใดถูกต้องหรือไม่ ได้อย่างไร?
- อะไรคือเกณฑ์แบ่งแยกระหว่างดีหรือชั่ว?
- คนเราเกิดมาทำไม?
- การมีสติรู้คืออะไร?
- องค์ประกอบของความงามคืออะไร?
- อะไรคือศิลปะ?

ฯลฯ

จากแนวคิดเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า “ปรัชญา” มีขอบข่ายกว้างขวาง มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นเรื่องที่ต้องใช้การทำความเข้าใจและวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เพื่อนำผลจากการศึกษาดังกล่าวไปใช้ในการดำรงชีวิต การทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว การดำเนินงานต่าง ๆ อย่างมีสติ เพื่อให้เดินไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างประสบความสำเร็จ (พิมพ์วรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ, 2544 และวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. มปป.)

7.1 ความหมายของคำว่า “ปรัชญา”

จากการศึกษาแหล่งข้อมูลอื่น ๆ สามารถรวบรวมความหมายของคำว่า “ปรัชญา” ได้ดังนี้

Carter V. Good (อ้างใน พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ, 2544) ให้ความหมายว่า “ศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดหมวดหมู่ของความรู้ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบาย ทำความเข้าใจกับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในสมบูรณ์ ประกอบด้วย ตรรกวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ อภิปรัชญา และศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องความรู้ของมนุษย์”

ธำรง บัวศรี (2512) ให้ความหมายว่า “ปรัชญาคือทัศนคติหรือความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นหรือเกี่ยวข้อง ทัศนคติหรือความเชื่อที่กล่าวนี้ไม่ใช่ความคิดเห็นธรรมดา แต่เป็นความคิดเห็นหรือความเชื่อที่ได้กลั่นกรองแล้วโดยอาศัยค่านิยมเป็นบรรทัดฐาน”

ภิญโญ สาร (2514) ให้ความหมายว่า “ปรัชญาคือศาสตร์ชนิดหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์จัดหมวดหมู่หรือแบบความรู้สาขาต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจและแปลความหมายข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2542) “ปรัชญา” มีความหมาย “วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง”

สรุปได้ว่า ปรัชญา หมายถึง ศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความรัก ความสนใจ ในการแสวงหาความรู้ ความจริงในเรื่องต่าง ๆ อย่างเข้าใจและมีระบบในการกลั่นกรอง เพื่อนำมาจัดหมวดหมู่ของความรู้และใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบาย ทำความเข้าใจกับข้อเท็จจริงของสรรพสิ่งให้สมบูรณ์

7.2 ขอบข่ายของปรัชญา

จากการศึกษาแนวคิดของ กิติมา ปรีดีติลิก (2520) และวิจิตร ศรีสอาน (2552) ได้สรุปสอดคล้องกันว่า ขอบข่ายของปรัชญา แบ่งออกเป็นหมวดหมู่เป็น 4 แขนง โดยแต่ละแขนงมีรายละเอียดดังนี้

7.2.1 ภาววิทยา (Ontology)

ในวิชาปรัชญามักใช้ปนกับอภิปรัชญา (Metaphysics) คำว่า Metaphysics หมายถึง beyond หรือ after physics คือ ภาวะที่มีอยู่นอกเหนือไปจากสภาวะทางกายภาพ ซึ่งเป็นสภาวะที่ไม่อาจรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ส่วน Ontology จะคลุมถึงสรรพสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ในจักรวาลทั้งส่วนที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ ภาววิทยาจึงกว้างกว่าอภิปรัชญา หรือกล่าวได้ว่า อภิปรัชญาเป็นส่วนหนึ่งของภาววิทยา

ภาววิทยา เป็นแขนงหนึ่งของปรัชญา มุ่งศึกษาสภาวะแห่งความเป็นจริง หรือธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลายเพื่อได้มาซึ่งคำตอบที่ว่าอะไรคือความเป็นจริงอันเป็นที่สุด ศึกษาถึงลักษณะของการมีอยู่

เป็นอยู่ ของสิ่งทั้งหลายว่าอะไรเป็นสิ่งที่จริงแท้ จิตหรือวัตถุเป็นความจริงมูลฐาน ภววิทยามีขอบข่ายกว้างขวางมากเพราะเป็นการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับชีวิตและสรรพสิ่งในจักรวาล

7.2.2 ญาณวิทยา (Epistemology)

ปรัชญาแขนงนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์เป็นหลักหรือทฤษฎีแห่งความรู้ ศึกษาว่าอะไรคือความรู้ ที่ถูกต้อง วิธีการที่จะให้ความรู้ที่แท้จริงมากที่สุดตามแนวทางของญาณวิทยา มี 5 วิธี ดังนี้

1) การรู้โดยข้อมูลทางสัมผัส (Sense Data) สัมผัส หมายถึง การรู้หรือการรับรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ทางใดทางหนึ่งหรือหลาย ๆ ทางพร้อมกัน

2) การรู้โดยสามัญสำนึก (Common Sense) สามัญสำนึก หมายถึง ความรู้สึกหรือการรับรู้ของคนแต่ละคน ที่มีร่วมกับคนอื่นโดยไม่จำเป็นต้องคิดค้นไตร่ตรองเสียก่อน มนุษย์เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์บางอย่างสามารถตัดสินใจได้ว่าอะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร ได้ทันทีโดยอาศัยสามัญสำนึก

3) การรู้โดยตรรกวิธี (Logic) ตรรกวิธีหรือตรรกวิทยา เป็นวิธีการสำคัญที่นักปรัชญาใช้ตัดสินความถูกต้องของความรู้ ความจริง เป็นวิธีการที่อาศัยหลักของเหตุผล ความน่าเชื่อถือที่อยู่ที่เหตุผล

4) การรู้โดยการหยั่งรู้หรือญาณทัศน์ (Intuition) การรู้โดยการหยั่งรู้ หรือญาณทัศน์เป็นการรู้โดยอาศัยความคิดหรือจินตนาการที่อาศัยสติปัญญาเป็นหลักการหยั่งรู้ของมนุษย์นั้นมีหลายระดับขึ้นอยู่กับระดับความคิดและสติปัญญาของแต่ละคน การรู้โดยการหยั่งรู้เป็นที่ยอมรับกันมากในวงการศาสนาว่าเป็นวิธีการหนึ่งของการแสวงหาสัจธรรม

5) การรู้โดยวิธีวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) การรู้โดยวิธีวิทยาศาสตร์เป็นการรู้โดยอาศัยการสังเกตและทดลองเพื่อพิสูจน์ว่าความรู้ที่ได้จากการสังเกตหรือการสัมผัสเป็นความรู้ที่ถูกต้อง เมื่อมีการทดลองซ้ำ ๆ จนได้คำตอบไม่เปลี่ยนแปลงแล้ว ก็ถือว่าเป็นความรู้ที่แท้จริง トラบเท่าที่ผลการพิสูจน์ยังไม่เป็นอย่างอื่น

ญาณวิทยา ยังได้จำแนกประเภทของความรู้โดยอาศัยแหล่งที่มาและวิธีการได้มาซึ่งความรู้ 5 ประเภท ดังนี้

1) ความรู้ประเภทคัมภีร์ (Revealed Knowledge) เป็นความรู้ที่พระเจ้าประทานให้แก่ศาสดา
2) ความรู้ประเภทตำรา (Authoritative Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากการบอกเล่า บันทึก หรือการถ่ายทอดจากผู้รู้ในเรื่องต่าง ๆ

3) ความรู้ประเภทญาณทัศน์ (Intuitive Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากการหยั่งรู้โดยญาณ

4) ความรู้ประเภทเหตุผล (Rational Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้มาจากการใช้หลักของเหตุผลซึ่งเป็นวิธีการทางตรรกวิทยา ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้ที่เกิดจากการอ้างอิงความจริงหรือความรู้ที่มีอยู่แล้ว

5) ความรู้เชิงประจักษ์ (Empirical Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และผัสสะประกอบกัน

7.2.3 คุณวิทยา (Axiology)

มุ่งวิเคราะห์คุณค่า ค่านิยม แนวความคิด และความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับความดีและความงาม โดยศึกษา 2 ด้าน ดังนี้

1) จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นเรื่องของความดี ความถูกต้องของแนวทางความประพฤติ ความหมายของชีวิต ชีวิตที่ดีมีลักษณะอย่างไร อะไรคือสิ่งที่น่าพึงปรารถนาที่สุดของชีวิต ความดีคืออะไร เอาอะไรมาเป็นเกณฑ์วัดความดีความชั่ว

2) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นเรื่องของความงาม การจะตัดสินว่าอะไรสวย อะไรงาม ใช้เกณฑ์อะไร มีเกณฑ์ที่จะวัดได้จริงหรือไม่ สุนทรียศาสตร์มุ่งศึกษาคุณค่าเกี่ยวกับความงามของศิลปะ ความไพเราะแห่งดนตรี ความงามแห่งธรรมชาติ

3.2.4 ตรรกวิทยา (Logic)

มุ่งศึกษากฎเกณฑ์การให้เหตุผล การคิดอย่างมีระบบระเบียบ การอ้างเหตุผลอย่างไรจึงจะสมเหตุสมผล มีหลักอะไรที่จะตัดสินความมีเหตุผล การอ้างเหตุผลมีได้กี่วิธี วิธีการหาเหตุผลทางตรรกวิทยามี 2 แบบ ดังนี้

1) แบบอุปนัย (Inductive) การอ้างเหตุผลแบบอุปนัย เป็นการอาศัยความจริงหรือประสบการณ์ย่อยหลาย ๆ ประสบการณ์ มาสรุปเป็นความจริงหลัก

2) แบบนิรนัย (Deductive) การอ้างเหตุผลแบบนิรนัยนั้น เป็นการอ้างว่าสิ่งหนึ่งเป็นจริงเพราะสอดคล้องกับสิ่งอื่นที่ทราบว่าเป็นจริงและถือเป็นหลักอยู่

สรุปได้ว่า ปรัชญาเป็นศาสตร์ที่มีขอบข่ายในการค้นหาความจริง คุณค่า ความดี ความงาม และความหมายของสรรพสิ่ง โดยใช้สติปัญญาเป็นเครื่องมือ ในการค้นหาอย่างมีระบบ มีเหตุผล เพื่อนำไปสู่ข้อสรุป

7.3 ความหมายของปรัชญาการศึกษา

คำว่า “ปรัชญาการศึกษา” มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

สุมิตร คุณากร (2520) กล่าวว่า “ปรัชญาการศึกษา คือ อุดมคติ อุดมการณ์อันสูงสุดซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่บท เป็นต้น กำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาและเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ตลอดจนถึงกระบวนการในการเรียนการสอน”

วิจิตร ศรีสะอ้านและสุนนทิพย์ บุญสมบัติ (2523) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา คือ จุดมุ่งหมายระบบ ความเชื่อ หรือแนวความคิดที่แสดงออกมากในรูปของอุดมการณ์ หรืออุดมคติ ทำนองเดียวกันกับที่ใช้ใน

ความหมายของปรัชญาชีวิตซึ่งหมายถึง อุดมการณ์ของชีวิต อุดมคติของชีวิต แนวทางดำเนินชีวิตนั่นเอง กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษาคือ จุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ (2544) สรุปไว้ว่า “ปรัชญาการศึกษาเป็นการนำหลักการและแนวคิดจากปรัชญาแม่บท มาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา อาทิเช่น การกำหนดทิศทาง รูปแบบและวิธีการทางการศึกษา โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการศึกษาได้เกิดประโยชน์มากที่สุด และตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้”

วิจิตร ศรีสอาน (2552) กล่าวว่า “ปรัชญาการศึกษาเป็นเรื่องของความเชื่อพื้นฐานหรือเหตุผลเบื้องต้นของการจัดการศึกษาของคนใดคนหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งอาจมีอยู่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร หรือซ่อนเร้นอยู่ในความรู้สึก ความคิดและการกระทำของบุคคลต่าง ๆ”

ผุสดี ภูอินทร์ (2552) สรุปความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า “เป็นความเชื่อพื้นฐานที่ใช้เป็นหลักในการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา”

สรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษา คือ แนวความคิด หลักการ และอุดมการณ์ ในการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา เป็นหลักในการดำเนินการทางการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย รวมถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดประโยชน์สูงสุด

7.4 ปรัชญาการศึกษาไทย

วิจิตร ศรีสอาน (2552) กล่าวว่า ในภาวะไร้ปรัชญาการศึกษาของเราเอง นักการศึกษาของเราจึงไขว่คว้าเอาปรัชญาบางประการของชาวตะวันตกมาทักท้วงว่า น่าจะรับเข้ามาเป็นปรัชญาการศึกษาของเราเอง ครั้งแปลงปรัชญานั้น ๆ ออกมาเป็นการกระทำ พบว่า มีความขัดแย้งไปกันไม่ได้สนิท กับค่านิยมและนิสัยของไทย ๆ ผลที่สุดปรัชญาต่างประเทศที่สั่งเข้ามานั้น ก็ดูจะเลื่อนลอยไร้ความหมายและไม่มีประโยชน์แก่การศึกษาของไทยเท่าที่ควร ความขลุกขลัก ความอึดอัด ความหว้าเหว่ จึงมีอยู่ทั่วไปในวงการการศึกษาไทย”

จากแนวคิดดังกล่าวนักการศึกษาไทยจำนวนหนึ่งเริ่มตระหนักและหันกลับมาศึกษาค้นหาสิ่งดีมีคุณค่าในวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ซึ่งเชื่อว่าน่าจะเหมาะสมกับประเทศไทยและคนไทย มากกว่าสิ่งที่รับมาจากประเทศอื่น ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างจากไทย นักการศึกษาไทยเริ่มตั้งคำถามขึ้นว่า การศึกษาของไทยควรใช้ปรัชญาอะไร เรามีปรัชญาการศึกษาไทยหรือไม่และ ถ้ามี ปรัชญาการศึกษาไทยของเราคืออะไร (ทิตนา แคมมณี, 2552)

วิจิตร ศรีสอาน (2552) และทิตนา แคมมณี (2552) กล่าวถึง ปราชญ์ผู้นำพุทธปรัชญามาเป็นแม่บทของปรัชญาการศึกษาไทยได้อย่างลึกซึ้ง คือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตโต) พุทธทาสภิกขุ และศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี โดยปรัชญาการศึกษาของไทยตามแนวคิดของปราชญ์ผู้นำดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

7.4.1 ปรัชญาการศึกษาไทยตามแนวพุทธธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) สามารถสรุปได้ ดังนี้

1) การศึกษาจึงเป็นเรื่องของชีวิต คือ การที่ชีวิตต้องพยายามเป็นอยู่ให้ดีและชีวิตต้องเป็นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาจึงอยู่ที่ชีวิตของคนเราทั้งหมด และทุกคนจะต้องไปพัฒนาฝึกให้เกิดขึ้นในตัว แนวคิดของพระพุทธศาสนาจึงเริ่มจากมองเห็นชีวิตของมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร และนำความรู้เข้าใจความเป็นจริงมาจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความจริง

2) มนุษย์มีคุณลักษณะพิเศษที่ต่างจากชีวิตแบบอื่น ๆ คือ มีองค์ประกอบภายในจิตใจเรียกว่า “สติปัญญา” ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ กระบวนการที่มนุษย์เกิดการเรียนรู้โดยใช้สติปัญญานี้เอง คือ “การศึกษา” การศึกษาจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ คือทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมภายนอกให้มากที่สุดและมีความเป็นใหญ่ในตัว ในการที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด

3) หน้าที่หลักของการศึกษามี 2 ประการ ประเภทแรก การถ่ายทอดศิลปวิทยา เป็นการถ่ายทอด รักษา ส่งเสริมเพิ่มพูนวิชาการ วิชาชีพ ตลอดจนจรรยาบรรณทางวัฒนธรรมทางวิชาการของมนุษย์ และประการที่สอง ชี้นำให้รู้จักการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ถูกต้องและการฝึกฝน พัฒนาคนจนถึงความสมบูรณ์ หน้าที่ประการที่สองนี้เป็นเรื่องของการศึกษาแท้ ๆ เป็นเนื้อตัวแท้ ๆ ของการศึกษา

4) กระบวนการของการศึกษาเพื่อทำลายอวิชชาและเสริมสร้างปัญญา ประกอบด้วยตัวการศึกษาที่แท้ คือ มรรคหรือไตรสิกขา เป็นส่วนที่อยู่ในตัวบุคคลเกิดขึ้นที่ตัวบุคคล และตัวประกอบของการศึกษา คือเครื่องเหนี่ยวนำชักจูงให้การศึกษาเกิดขึ้นแก่บุคคล แบ่งเป็นตัวประกอบภายนอก (ปรโตโฆสะ) คือ เครื่องชักจูงจากภายนอก ฝ่ายที่ดีโดยเฉพาะกัลยาณมิตร และตัวประกอบภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิดและคิดถูกวิธี

5) พุทธศาสนามองครูในฐานะบุคคลทำหน้าที่ 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นศิลปทายกหรือศิลปทายก คือ ผู้ให้หรือผู้ถ่ายทอดศิลปวิทยา ถ่ายทอดหลักความรู้สำหรับศิษย์นำไปใช้ประกอบอาชีพ ดำเนินชีวิตเพื่อพึ่งตนเอง และทำประโยชน์แก่สังคมต่อไป ประการที่สอง เป็นกัลยาณมิตร ถือว่า สำคัญยิ่งกว่าหน้าที่ประการแรก การกิจของครูในฐานะกัลยาณมิตร ก็คือการชี้ช่องให้ศิษย์เป็นคนรู้จักคิด รู้จักความหมายของสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้อง รู้จักแสดงออกอย่างมีเหตุผล มีความรับผิดชอบและรู้จักการดำเนินชีวิตที่ดี คือ มีปัญญาและคุณธรรม

6) ทางพุทธศาสนา พุทธศึกษาจะไม่แยกจากจริยศึกษา การศึกษาที่ถูกต้องเป็นจริยศึกษา ในตัวเองและเป็นพุทธศึกษาด้วย ผู้มีการศึกษาหรือมีปัญหาจะใช้ประโยชน์จากความรู้ในการแก้ปัญหาของมนุษย์ด้วยวิธีต่าง ๆ ครูทุกคนควรเป็นครูจริยศึกษาไปด้วย จริยศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องบูรณาการมากที่สุด ในบรรดาวิชาการทั้งหลาย หัตถศึกษาหรือศิลปศึกษามีความสำคัญเพื่อฝึกฝนด้านทักษะความเชี่ยวชาญความชำนาญในงาน

ฝีมือต่าง ๆ สำหรับพลศึกษาจะเป็นเครื่องช่วยในการดำเนินชีวิตให้ดี มนุษย์ต้องการพลังกำลังทางร่างกายเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตที่ดี หรือในการแก้ปัญหา รวมถึงต้องมีความเข้มแข็งทางจิตใจด้วย

7.4.2 ปรัชญาการศึกษาไทยตามแนวพุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุ แนวคิดทางการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ ประมวลได้ดังนี้

1) เป้าหมายของการศึกษา คือ การทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์ การศึกษาต้องเป็นหนทางที่จะช่วยให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์พึงได้ คือ สามารถควบคุมกิเลส ตัณหา และพลังทางวัตถุ

2) การศึกษาที่ถูกต้อง ต้องสามารถพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้มีความสมดุลทั้งด้านความสามารถทางวัตถุ ทางวิชาชีพ ความมีปัญญา และคุณธรรม รวมถึง การศึกษาต้องพัฒนาคนให้ฉลาดและมีศักยภาพพอที่จะควบคุมความฉลาด

3) การศึกษามีใช้เพื่อประชาธิปไตย แต่การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อความถูกต้อง เพื่อธรรมาธิปไตย และการศึกษามีใช้เพื่อการอยู่รอด แต่เป็นการศึกษาที่เป็นไปเพื่อสติปัญญา การศึกษาควรทำให้ผู้ศึกษามีจิตจรรีความ เป็นธรรม มีความสำนึกที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง

4) การศึกษาควรสอนให้คนรู้ว่า เกิดมาทำไม (พุทธิศึกษา) สอนให้รู้และตระหนักในระเบียบวินัยของการเรียน ความเป็นมนุษย์หน้าที่ของชายหญิงเป็นผู้มีคุณธรรม (จริยศึกษา) พัฒนาพลังจิตให้บังคับกายเดินไปถูกทาง คือ มีสมาธิ จิตบริสุทธิ์ สะอาด จิตมั่นคง จิตว่องไวในหน้าที่ (พลศึกษา) หาความชำนาญจากพื้นฐานที่กล่าวมาเพื่องานอาชีพ ให้มองเห็นอริยสัจ ให้ลงมือปฏิบัติให้เห็นจริงตามประสบการณ์ เน้นปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี (หัตถศึกษา)

5) แนวทางและสาระที่จัดให้เรียน ควร มีศาสตร์ 3 สาขา คือ พุทธศาสตร์ แบ่งออกเป็น ศิลปศาสตร์เป็นศาสตร์ความรู้ด้านจิตใจ ธรรมศาสตร์เป็นศาสตร์สำหรับปฏิบัติ และสังคมศาสตร์เป็นศาสตร์สำหรับสร้างความผูกพันและการปรับปรุงตนให้ผูกพันกับผู้อื่น

6) วิธีการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ เน้นการปฏิบัติเพื่อมองเห็นตนเอง ในตนเอง โดยตนเอง เน้นการเรียนด้วยการกระทำ การฝึกหัดอบรม กาย วาจา ใจ ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การฝึกหัดอบรมตนให้เห็นแจ้ง เตือนสามารถควบคุม ตัดรากเหง้าของกิเลสได้ และการฝึกหัดอบรมตนให้รู้แจ้ง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ลดละความเห็นแก่ตัว เปลี่ยนจากความเป็นคนเป็นมนุษย์ที่สงบเย็น

7) ครูมีความสำคัญมาก เป็นมัคคุเทศก์ทางวิญญาณ ครูต้องเป็นผู้อุทิศตนให้การศึกษาและสร้างเสริมคุณธรรมแก่ผู้เรียน

7.5 ประเภทของปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษา แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม แต่ละประเภทยังมีรายละเอียด ดังนี้

1) ปรัชญาการศึกษาานิรันตรนิยม (Perennialism)

คำว่า “นิรันตร” หรือ “Perennial” หมายถึง สิ่งที่ยั่งยืน ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นนิรันตรปรัชญาการศึกษาานิรันตรนิยม เชื่อว่าการศึกษาคือการได้สอนสิ่งซึ่งเป็นนิรันตรไม่เปลี่ยนแปลง มีคุณค่าไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด ได้แก่ คุณค่าของเหตุผลและคุณค่าของศาสนา อันเป็นหลักสำคัญของปรัชญา นิรันตรนิยม

ปรัชญาการศึกษาานิรันตรนิยมนี้ แบ่งแนวการศึกษาออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะของปรัชญาทั่วไป ที่เน้นหนักในเรื่องของเหตุผล สติปัญญา ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง และลักษณะของปรัชญาทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง เป็นแนวคิดของกลุ่มศาสนานิกายคาทอลิก ที่สัมพันธ์เรื่องศาสนาเข้ากับเหตุผล ความเป็นมา ซึ่งปรัชญาการศึกษาานิรันตรนิยมนั้นได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาพื้นฐานในกลุ่มวัตถุนิยมเชิงเหตุผล (Rational realism) หรือบางทีก็เรียกกันว่าเป็นพวกโทมัสนิยมใหม่ (Neo – Thomism) โดยมีจุดมุ่งหมายให้การศึกษา เป็นพาหนะนำมนุษย์ไปสู่อดีตที่มีระเบียบวินัย มีความมั่นคง มีจริยธรรม และความยุติธรรม ซึ่งเป็นปรัชญาที่มีมาตั้งแต่ยุคสมัยของกรีกโบราณ ซึ่งแนวคิดนี้มาจากนักปรัชญา 2 คน คือ Plato และ Aristotle

เพลโต กล่าวว่า โลกที่เราอยู่นี้ไม่ใช่โลกที่แท้จริง ดังนั้นความรู้ที่ได้จากโลกนี้จึงเป็นความรู้ที่เป็นจริงสูงสุดไม่ได้ ความรู้ที่อยู่ในจิตมนุษย์ ในการเข้าใจความจริงสูงสุดได้ ความจริงสูงสุด คือ มโนคติ (Ideas)

อริสโตเติล เห็นว่าทุกสิ่งอย่างในโลกมี 2 ส่วน คือ รูปและสสารและมีความเป็นนิรันตร ทั้งเพลโตและอริสโตเติลเห็นตรงกันว่า จิตหรือปัญญาของมนุษย์เข้าถึงความจริงแท้สูงสุดได้ และความรู้ได้มาจากเหตุผลมากกว่าจากประสาทสัมผัส

จากรากฐานจากยุโรปสมัยกลางศตวรรษที่ 13 ผู้นำในศาสนาสอนให้คนเชื่อตามคัมภีร์ไบเบิลและให้ปฏิเสธความรู้จากประสบการณ์ นักปรัชญาอีกกลุ่ม เชื่อว่าความรู้มาจากประสบการณ์และการสังเกตและการทดลอง ไม่ใช่มาจากจิตของผู้เป็นเจ้า แนวคิดจากปรัชญาถดถอยนิยม มี 2 กลุ่มแนวคิด คือ

กลุ่มนักเหตุผลนิยม (Rationalists) ซึ่งยึดมั่นในปรัชญา เพลโตและอริสโตเติล คือมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีปัญญา ผู้นำกลุ่มนี้ คือ Robert M. Hutchins Mortimer Adler และ Sir Richard Livingstone

กลุ่มนักโทมัสนิยม ที่นิยมปรัชญาของ เซนต์โทมัส อาไควนัส และนำมาปรับปรุงให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ผู้นำส่วนใหญ่เป็นชาวคาทอลิก เช่น แจกส์ มาริตัง (Jagues Maritain) เอเตียน กิลซอง (Etienne Gilson) และวิลเลียม เอฟ คันนิงแฮม (William F. Cunningham)

จุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ คือ เพื่อปลดปล่อยมนุษย์จากความไม่รู้ ช่วยพัฒนาพลังทางเหตุผล (ปัญญา) ศิลธรรม และจิตใจ กล่าวคือ ต้องให้เกิดความรู้ กว้างพอ ในการนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ เป็นความรู้ที่เป็นความเข้าใจในแนวคิดรวบยอดและทฤษฎี การคิดเชิงทฤษฎี และการคิดเชิงการผลิต การคิดเชิงทฤษฎี เป็นการฝึกใช้เหตุผลขั้นสูง เพื่อให้ได้ความรู้ที่แท้จริง การคิดเชิงการผลิต เป็นการคิดที่ช่วยนำการกระทำ (การรู้เพื่อทำ)

หลักสูตร มุ่งให้ความรู้ที่เป็นนิรันดร์แก่ผู้เรียน และช่วยให้สามารถนำความรู้อื่นๆ มาเชื่อมโยงประสานเป็นภาพรวม และนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกสถานการณ์เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้รู้จักกับผลงานอันล้ำค่าของนักปรัชญา เช่น คณิตศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดี ซึ่งผู้เรียนต้องใช้ปัญญาในระดับสูงในการคิดและวิเคราะห์วิชาชีฟต่างๆ ไม่นำมารวมไว้ในหลักสูตร เพราะเป็นวิชาที่สอนเทคนิค การกระทำ เป็น การเน้นทักษะมากกว่าทฤษฎี

กระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนต้องมีความเป็นเลิศ ต้องมีความรอบรู้ ใฝ่รู้ ผู้สอนต้องเน้นความเป็นเลิศในการสอน ต้องมีการบังคับให้เรียนอย่างหนัก ผู้สอนต้องกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนไปตามความสามารถทางสติปัญญาและเอกัตภาพมนุษย์ มีองค์ประกอบเป็นสาระเหมือนกัน แต่ปริมาณไม่เท่ากัน

ผู้สอนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถจัดกิจกรรมให้กับนักเรียน สามารถสร้างบรรยากาศที่ดีในการศึกษาเรียนรู้ สามารถนำเสนอความรู้ ข้อคิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และพัฒนาความคิดและสติปัญญาของผู้เรียนเป็นผู้มีความคิดกว้างไกล มีความสามารถในการอภิปราย ให้เหตุผล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทและอำนาจที่สำคัญต่อแนวคิดทางปรัชญาของการศึกษา

ผู้เรียนเป็นผู้มีสติปัญญา มีศักยภาพอยู่ในตัวเอง ซึ่งการเรียนรู้หรือสติปัญญาจะเกิดได้จากการฝึกฝน ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนอย่างมากมาย กัน หรือมากกว่าครู และเป็นลักษณะอภิปราย แลกเปลี่ยนกับครูภายใต้การแนะนำของครู และผู้เรียนต้องมีความสนใจใคร่เรียนรู้

ผู้บริหารจะยึดหลักของเหตุผล ตามกฎเกณฑ์หรือระเบียบให้การบริการภายใต้บรรยากาศของความเป็นอิสระในสถาบันการศึกษา มีเสรีภาพทางวิชาการที่เอื้อต่อการอภิปราย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้เหตุผลหรือรับฟังเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผลเพียงพอ ใช้เหตุผลในการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง และให้โอกาสที่จะเสนอความเห็น ตัดสินใจในการดำเนินงานของสถาบันมีการบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการ แต่การทำงานของคณะกรรมการเป็นการทำงานเพื่อให้ได้เหตุผลที่ดีและเหมาะสมยิ่ง เน้นการใช้เหตุและผล

2) ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

ปฏิรูป หรือ Reconstruct หมายถึง การบูรณะหรือการสร้างขึ้นมาใหม่ ปฏิรูปนิยมจึงมุ่งการปฏิรูปสังคมขึ้นมาใหม่ เพราะถือว่าสังคมในปัจจุบันมีปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และศิลปวัฒนธรรม เป็นเหตุต้องแก้ปัญหายุ่งเหยิง จึงต้องหาทางสร้างค่านิยมและแบบแผนของสังคมขึ้นมาใหม่

ผู้นำของปฏิรูปนิยมเริ่มจาก จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, 1916, p.36) ได้เสนอแนวคิดเพื่อปฏิรูปสังคม แต่มิได้มีบทบาทมากนักในขณะนั้น เพิ่งมาได้รับความนิยมในช่วงปี ค.ศ. 1930 ขณะที่สหรัฐอเมริกาประสบปัญหา ด้านภาวะเศรษฐกิจการเมือง และสังคมตกต่ำอย่างมาก ปัญหาคนว่างงาน ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม จึงได้เกิดกลุ่มนักคิดแนวหน้าขึ้น นำโดย จอห์น เอส เค้าทส์, ฮาโรลด์ ร็กรัก หาทาทางแก้ปัญหาโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เลิกล้มระบบเก่าให้หมด หันไปมุ่งสร้างระบบสังคมขึ้นมาใหม่แบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น ค.ศ. 1950

ที โอคอร์ด บราเมลด์ เป็นผู้ที่ทำให้ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เสนอปรัชญาการศึกษาเพื่อปฏิรูปสังคมในหนังสือหลายเล่ม ทำให้บราเมลด์ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม

แนวคิดของปรัชญาปฏิรูปนิยมนี้มีพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม ผสมผสานกับปรัชญาพัฒนาการ แนวคิดที่ ผสมผสานทำให้ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเน้นการศึกษาเพื่อสังคมเป็นสำคัญ คือผู้เรียนไม่ได้มุ่งพัฒนาตนเองอย่างเดียว แต่เพื่อนำความรู้พัฒนาสังคมให้ดีขึ้น ได้ชื่อว่า “แนวทางแห่งการปฏิรูปเพื่อสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา”

ความหมายของการศึกษา แนวคิดของปฏิรูปนิยมนี้เชื่อว่า การศึกษาคือการจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมให้นำความรู้ มาช่วยแก้ปัญหาสังคมและสร้างสรรค์สังคมใหม่ เชื่อว่า การศึกษามีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแยกไม่ออก ธรรมชาติของมนุษย์ในปฏิรูปนิยมคือ มีความสามารถที่จะสร้างจุดมุ่งหมายให้กับชีวิตอย่างชาญฉลาด สามารถทำให้สิ่งแวดล้อมของตนเองดีขึ้น เป็นผู้กำหนดอนาคตด้วยตนเอง

จุดมุ่งหมายทางการศึกษา มุ่งให้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคม มุ่งให้ผู้เรียนทำงาน เป็นทีม เพื่อฝึกการทำงานร่วมกัน มุ่งให้ผู้เรียนค้นหาวิธีการแก้ปัญหา เตรียมตัวเพื่ออนาคต

กระบวนการเรียนการสอน เน้นให้ผู้เรียนสำรวจความสนใจความต้องการของตนเอง สนองความสนใจด้วยการค้นคว้า การอภิปรายและแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับสังคมวิธีการเรียนการสอนเป็นวิธีการแก้ปัญหาของสังคมโดยตรงอาศัยการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการแบบโครงการวิธีการของปรัชญา และวิธีการทางประวัติศาสตร์

สถาบันการศึกษาต้องให้ความสนใจในเรื่องอนาคต นำทาง ให้ผู้เรียนพบสังคมใหม่ให้ผู้เรียนพร้อมที่จะวางแผนให้กับสังคมใหม่ และทำงานร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมเพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกันสร้างบรรยากาศแห่งประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็น คนส่วนใหญ่ และนำไปปฏิบัติสถาบันมีหน้าที่ผลิตเด็กให้สามารถช่วยแก้ปัญหาและสร้างสังคมใหม่ที่มีความเท่าเทียม ความยุติธรรมในสังคม

ผู้บริหาร ต้องมีความคิดกว้างไกล เป็นนักปฏิรูป ชอบการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และลงมือปฏิบัติงานในฐานะผู้นำสร้างระเบียบสังคมใหม่ที่ดีให้เกิดขึ้น เพื่อความเหมาะสมกับค่านิยมและวัฒนธรรมตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

ผู้สอน ครูต้องเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยและนำไปสอนแก่ผู้เรียนให้มีลักษณะเป็นผู้บุกเบิกนักแก้ปัญหา สนใจเรื่องสังคมและปัญหาสังคมอย่างกว้างขวางเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น และคอยกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคม ช่วยแก้ไขปัญหาสังคม

ผู้เรียน เป็นผู้ได้รับการปลูกฝังให้มีความสำนึกในหน้าที่ พร้อมปฏิบัติทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมได้รับการฝึกฝนให้รู้จักถึงเทคนิคและวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาสังคมตามแนวทางประชาธิปไตย โดยครูและนักเรียนร่วมมือกันสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ผู้เรียนต้องเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกันเพื่อการวางแผนปฏิรูปสังคมในอนาคต

วิธีสอน ควรสร้างบรรยากาศของการมีอิสระ มิใช่ด้วยการบังคับ เสนอแนะวิธีแก้ปัญหา การจัดตารางสอนควรมีการยืดหยุ่น ศึกษาโดยการค้นคว้าและอภิปรายเป็นหลัก ให้ผู้เรียนรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับอนาคต การสอนของครูกับผู้เรียนจึงควรมีทำงานร่วมกัน วางแผนแก้ปัญหา เช่น วิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีการวางโครงการ หรือวิธีแก้ปัญหา เป็นต้น

หลักสูตร เน้นสังคมเป็นหลัก ผู้เรียนต้องเข้าใจสภาพของสังคมดีพอ และมองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ความยากจน การจราจร ยาเสพติด ควรจัดการศึกษา อุตสาหกรรม สื่อสารมวลชน การขนส่ง การอนามัย และสาธารณสุข นิเวศน์วิทยา และวิชาทั่วไป เช่น วรรณคดี ดนตรี ศิลปะ ฟิสิกส์ เคมี สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และคณิตศาสตร์ หลักสูตรในลักษณะนี้ให้ความสำคัญแก่วิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจสังคมเป็นอย่างดี

3) ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

พัฒนาการ หรือ Progressive หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง การจัดการศึกษา จึงต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงจึงได้เชื่อว่า “แนวทางแห่งความมีอิสระเสรีที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุง วัฒนธรรมและสังคม” ปรัชญาพัฒนาการนิยมนี้เกิดขึ้น เพื่อต่อต้านแนวคิดการศึกษาแบบเดิมที่เน้นแต่เนื้อหาสอนแต่ท่องจำ ไม่คำนึงถึงความสนใจของเด็ก และพัฒนาเด็กแต่เพียงสติปัญญาเท่านั้น ทำให้ผู้เรียนขาดความ ริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง อีกอย่างหนึ่ง เพราะความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ๆ ทำให้ความนิยมในประชาธิปไตยและมีพัฒนาการใหม่ๆ ทางจิตวิทยาการเรียนรู้

จัง จ้าค รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau), จอห์น เฮนรี, เปสตาลอสซี (John Henry Pestalozzi) เฟรด เดอริค ฟร็อบเอล (Frederic Froebel) เป็นผู้ที่มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม เป็นพวกแรกของยุโรป ค.ศ. 1870 ฟรานซิส ดับเบิลยู พาร์คเกอร์ (Francis W. Parker) ได้เสนอให้มีการปฏิรูประบบโรงเรียนขึ้นใหม่ แต่ยังไม่ได้รับการยอมรับ ในวงกว้างนัก

การทดลองเพิ่มเติมจนทั่วโลกได้รู้จักปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมของเขา มีนักการศึกษา ร่วมอยู่ด้วย วิลเลียม เอช คิลแพททริก, จอห์น ไชล์ค และเฮนรี บาร์นาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ทำการ จัดตั้งสมาคมการศึกษาพัฒนาการขึ้นในปี ค.ศ. 1919 และได้ร่วมจัดทำหลักสูตรการศึกษาเพื่อชีวิต (The life-centered curriculum) ขึ้นใช้ในโรงเรียนอย่างกว้างขวาง จอห์น ดิวอี้ ได้ยกย่องพาร์คเกอร์ ว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ซึ่งปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมนั้น ก่อตั้งขึ้นมาเมื่อหลัง สงครามโลกครั้งที่สอง (ราว ค.ศ. 1920) และ นำมาใช้อย่างแพร่หลายมากที่สุดในยุคปัจจุบัน สำหรับวงการ ศึกษาไทยได้ต้อนรับปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (แบบก้าวหน้า) อย่างกระตือรือร้น โดยรู้จักกันในนามว่า “การศึกษาแผนใหม่”

ความหมายของการศึกษา พัฒนาการนิยมเชื่อว่าการศึกษาคือชีวิตไม่ใช่เป็นการเตรียมตัว เพื่อชีวิต หมายความว่า การที่จะให้ได้มาซึ่งความรู้ก็โดยการลงมือกระทำจริงๆ ที่จะก่อให้เกิดประสบการณ์

ใหม่ๆ กับผู้เรียน กิจกรรมการเรียนการสอนจึงมุ่งการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อมๆ กัน สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

ความมุ่งหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายการศึกษาในปรัชญาการศึกษา พัฒนาการนิยม สรุปได้ว่ามุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุข มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนตามความถนัด ความสนใจ และตามความสามารถของผู้เรียน ส่งเสริมประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มุ่งให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตเป็นหมู่คณะ และรู้จักปกครองตนเองซึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์นั้นเชื่อว่ามนุษย์เป็นคนดีมาแต่กำเนิด มนุษย์ไม่ได้โง่หรือฉลาดมาแต่กำเนิด มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า ความฉลาดหรืออุปนิสัยอื่นๆ มนุษย์มาได้รับภายหลังและจากประสบการณ์ทั้งสิ้น มนุษย์มีอิสระเสรี มีได้อยู่ใต้การลิขิตของผู้ใด มีศักยภาพ ที่จะพัฒนาตัวเองให้ดี

กระบวนการของการศึกษา ถือได้ว่าประสบการณ์และการทดลองมีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ และการเรียนรู้เป็นเรื่องของการกระทำ (Doing) มากกว่ารู้ (Knowing) และจะต้องให้ผู้เรียน ได้รู้จักที่จะแก้ไขปัญหาของตนเองและสังคมได้ และจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย

สถาบันการศึกษา คือ แบบจำลองที่ตีงามของชีวิตและสังคม โดยจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และการดำเนินชีวิตจริง แต่ต้องเหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียน เพื่อผู้เรียนสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตและสังคมได้ดีขึ้น สถาบันการศึกษาจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความร่วมมือกันสร้างบรรยากาศเป็นประชาธิปไตย เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสันติสุข

ผู้บริหารจะเป็นผู้ดำเนินงานไปตามข้อตกลง หรือมติของคณะกรรมการของสถาบันการศึกษา ผู้บริหารจะต้องเป็นนักประชาธิปไตย ให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมในการบริหารงาน

บทบาท หน้าที่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ต้องร่วมมือกันในการเรียนรู้ และเน้นการทำงานในรูปของประชาธิปไตย ความเสมอภาค และผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมที่สนอง ความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน พร้อมทั้งยังคอยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ

ผู้สอนจะต้องมีบุคลิกที่ดี เห็นอกเห็นใจและเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กได้ดี บทบาทที่สำคัญของผู้สอน คือจะต้องเป็นผู้กระตุ้น ให้ผู้เรียนได้สนใจด้วยตนเอง ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ด้วยตนเอง บทบาทของผู้สอนไม่ใช่เป็นผู้ใช้อำนาจหรือออกคำสั่ง แต่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะแนวทางให้กับผู้เรียน

ผู้เรียน ถือว่าเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงหรือลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by doing) ผู้เรียนมีอิสระที่จะเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง

วิธีสอน มุ่งให้ผู้เรียนรวมกลุ่มทำกิจกรรมโดยใช้วิธีการสอนแบบ “การแก้ปัญหา” นำหลักการทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ ทดลองแก้ปัญหาด้วยตนเอง เห็นความสำคัญของงานที่มีต่อตนเองต่อสังคม การสอนจึงเน้นในเรื่องการสาธิต การอภิปราย การค้นคว้า การรายงาน การประชุม และการวางแผน ซึ่งจะ

กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความสามารถอย่างแท้จริง และได้รับประสบการณ์จริงด้วยตนเอง คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ศักยภาพของผู้เรียน ระวังไม่ให้เกิดเรียนอ่อนเกิดปมด้อย

หลักสูตรแบบประสบการณ์ หรือหลักสูตรแบบกิจกรรม เน้นการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ อย่างมีความสุข หลักสูตรเน้นวิชาที่เสริมสร้างประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับสังคม เนื้อหาของหลักสูตร จะต้องไม่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า หลักสูตรที่ดีต้องมุ่งไปที่การเรียนรู้ทุกชนิดที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาในทุกด้าน

การวัดและการประเมินผล เชื่อว่าความรู้เป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยมนุษย์ในการแก้ปัญหาเท่านั้น การที่จะได้มาซึ่งความรู้โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ การวัดผลและประเมินผล จะต้องดูว่าเนื้อหาวิชาเหล่านั้น สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้มากน้อยเพียงใด

จะเห็นได้ว่าจุดเน้นของปรัชญานี้ จะอยู่ที่การศึกษาค้นคว้า ทดลอง เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่มาจากประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

4) ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)

สารัตถนิยม (Essentialism) มาจากภาษาละตินว่า Essentia หมายถึง สาระ หรือ เนื้อหาที่เป็นหลักเป็นแก่น เป็นสิ่งสำคัญปรัชญาสารัตถนิยม ในทางการศึกษา คือ ปรัชญาที่ยึดเนื้อหา (Subject Matter) เป็นหลักสำคัญของการศึกษา และเนื้อหาที่สำคัญนั้น ก็ต้องเน้นเนื้อหาที่ได้มาจากมรดกทางวัฒนธรรม ที่ควรได้รับการถ่ายทอดต่อไป

สารัตถนิยม เป็นการหล่อหลอมความคิด ของจิตนิยม (Idealism) และ สัจนิยม (Realism) มีชื่อเรียกอื่นๆ เช่น สารานิยม สารวาส ลัทธิจิตนิยม หรือ คตินิยม (Idealism) เชื่อว่า ความเป็นจริง (Reality) เป็นความนึกคิด (Mind) และเป็นจิตรภาพ (Idea) หรือ แบบ (Form) ที่มีอยู่ในจินตนาการของเรา โลกแห่งความเป็นจริงอันสูงสุด (Ultimate reality) จึงเป็นโลกแห่งจินตนาการ (A world of mind) จากพื้นฐานความจริงนี้ จึงเชื่อต่อไปว่าการล่วงรู้ความจริงได้ต้องอาศัยจิต (Mind) และอาศัยปัญญา (Intellect) เพื่อเข้าถึงความเป็นจริงที่มีอยู่ในจิตรภาพ (Idea) คือ เราใช้ปัญญาและความคิดในการรับรู้ความจริงเมื่อปัญญาล่วงรู้สิ่งที่เป็นจริงแล้วก็หมายถึงเรามี “ความรู้” Plato ซึ่งถือเป็นบิดาแห่งปรัชญาสาขาจิตนิยม ที่ถือว่าเก่าแก่ที่สุด และตรงกับปรัชญาจิตนิยมใหม่ เชื่อว่าโลกแห่งความเป็นจริงคือโลกแห่งวัตถุ คือ สิ่งทั้งหลายที่เห็นตามธรรมชาตินั้นเป็นจริงในตัวของมันเอง ไม่ขึ้นอยู่กับจิตและโลกแห่งวัตถุนี้จะเป็นโลกที่เปิดเผยความจริงและความรู้ให้แก่เรา ด้วยเหตุนี้การค้นหาความรู้ของวัตถุนิยม จึงอาศัยการเฝ้าสังเกตอย่างมีระเบียบ Aristotle ซึ่งเป็นศิษย์เอกของ Plato ผู้ที่เป็นบิดาของลัทธิสัจนิยมได้กล่าวไว้ ดังนั้นปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม จึงถือกำเนิดขึ้นจากเหล่าปัญญาชนได้รวมตัวกันอย่างเป็นทางการภายใต้ชื่อ “คณะกรรมการสารัตถนิยมเพื่อความก้าวหน้าของการศึกษาอเมริกัน” ในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี.ศ.1930 สารัตถนิยม มีพื้นฐานความคิด

เป็นแบบอนุรักษนิยม (Conservatism) ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ J.R. White กล่าวคือ เป็นความพยายามศึกษาทำความเข้าใจและรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ของสรรพสิ่งในธรรมชาติมากกว่าที่จะคิดเปลี่ยนแปลง สารีตนิยมคัดค้านความเชื่อของปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยม ซึ่งเสนอแนะให้กำจัดการเรียนการสอนแบบเก่าที่เน้นการท่องจำและอำนาจของครู ซึ่งไม่เป็นประชาธิปไตย และเรียกร้องให้นักการศึกษา และประชาชนมาสนใจวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

William C. Bagley และคณะกรรมการสารัตถนิยม เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของการศึกษาอเมริกัน ได้ร่วมกันเผยแพร่แนวคิดอย่างเข้มแข็งในเรื่องหน้าที่ของการศึกษา กล่าวคือ ร่วมกันปกป้องประชาธิปไตย และผดุงไว้ซึ่งเสรีภาพทางศาสนาทางการพูด การเขียน และการสมาคม โดยต้องผลิตพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีความรู้พื้นฐานที่ตีสารัตถนิยมได้รับความสนใจมากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

หลักการสำคัญตามแนวคิดของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม

- 1) การเรียนรู้ เกิดขึ้นได้จากการทำงานหนักและนำไปประยุกต์ใช้ได้ ความมีระเบียบวินัยเคร่งครัดเป็นสิ่งสำคัญ ปลูกฝังให้เด็กเกิดความมานะ พยายาม ต้องอุทิศตนเพื่อจุดหมายปลายทางในอนาคต
- 2) การริเริ่มทางการศึกษา ควรเริ่มต้นที่ครู ครูเป็นผู้นำในการเล่าเรียน และสร้างพัฒนาการให้กับเด็ก ทำหน้าที่เชื่อมโยงโลกของผู้ใหญ่กับโลกของเด็กเข้าด้วยกัน
- 3) หัวใจสำคัญของการศึกษา คือ การเรียนรู้เนื้อหาวิชามาเชื่อมโยงกัน การศึกษาช่วยให้เอกัตบุคคลตระหนักในศักยภาพของตน ความรู้และประสบการณ์ที่เป็นมรดกตกทอดเป็นสิ่งที่ดีงามและถูกต้อง เน้นความสำคัญของ “ประสบการณ์ของเชื้อชาติ”
- 4) โรงเรียนควรรักษาวิธีการดั้งเดิมที่ใช้ระเบียบวินัยและการอบรมจิตใจเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การสอนเด็กให้เกิดการเรียนรู้ ควรสอนให้เข้าใจในสาระสำคัญ แม้ว่าจะต้องมีการปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก

จุดมุ่งหมายทางการศึกษาให้การศึกษาในสิ่งที่ เป็นเนื้อหา สาระ (Essential subject – matter) อันได้จากมรดกทางวัฒนธรรม โดยการรักษาและถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง ให้การศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในเรื่องของความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมของสังคมในอดีต รวมทั้งธำรงรักษาสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ ในอดีตเอาไว้ และมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย มีปัญญา และรักษาอุดมคติอันดีงามของสังคมไว้

หลักสูตรเน้นที่เนื้อหา (Subject – matter oriented) เป็นสำคัญโดยยึดประสบการณ์ของ เชื้อชาติหรือมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหลัก ได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระบบต่อเนื่องตามขั้นตอนความยากง่าย ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน วิชาพื้นฐาน เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ตรรกวิทยา ศิลปะ ดนตรี ภาษาและวรรณคดี โดยมีการผสมผสานกันเพื่อช่วยเพิ่มทักษะในการอ่าน การเขียน การคิดและจินตนาการให้ตัวผู้เรียน ซึ่งหลักสูตรจะต้องสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน

กระบวนการเรียนการสอน จะเน้นการบรรยายเป็นหลัก โดยมีศิลปะของการถ่ายทอดความรู้เป็นสำคัญ มีหลักการอบรมจิตใจ และถ่ายทอดค่านิยมเพื่อสร้างนิสัยที่ดีงามให้เกิดแก่ผู้เรียน มี “ครู” เป็น

ผู้มีบทบาทสำคัญเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนคำนึงถึงความสามารถ ความสนใจ และจุดหมายของผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้

ผู้สอน ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีความประพฤติดี มีศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นศูนย์กลางของห้องเรียน สามารถโน้มน้าวให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ เสริมสร้างความสนใจและเป้าหมายในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน รวมทั้งตัดสินใจเลือกกิจกรรมในการเรียนรู้

ผู้เรียน เป็นผู้รับ ผู้ฟัง และทำความเข้าใจในเนื้อหาต่างๆ ที่ครูกำหนด เป็นผู้สืบทอดค่านิยม และมรดกทางวัฒนธรรมไว้และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป โดยต้องเป็นผู้ที่มีความพยายาม อดทน และเป็นผู้มีระเบียบวินัย

ลักษณะโรงเรียน มีจุดมุ่งหมาย เพื่อสงวน รักษาและประเมินคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม โดยทำหน้าที่ฝึกฝน อบรมทางปัญญาให้แก่เยาวชน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เข้าใจเรื่องราวหรือมรดกทางสังคม ทั้งยังช่วยสงวนรักษาความดีงาม คุณค่า และวัฒนธรรมของสังคมให้ประณีต สมบูรณ์ขึ้นและถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่รับช่วงต่อไปเพื่อให้ผู้เรียนรู้กฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณีและวัฒนธรรมของสังคม

ผู้บริหาร มีลักษณะแบบรวมอำนาจ กล่าวคือ ผู้บริหารตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียว มีลักษณะยึดกฎระเบียบ ยึดกฎหมายเป็นสำคัญ มีลักษณะยึดแบบอย่าง ยึดมาตรฐาน ยึดระเบียบวินัย มีการบริหารจัดการเรื่องการเรียนรู้ไปในทางเดียวกัน คือระบบบริหารเป็นแบบสั่งงาน (Bureaucratic model)

การวัดผลประเมินผล เชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงอยู่ภายนอกตัวผู้เรียน สามารถรับรู้ด้วยจิต ดังนั้น การได้มาซึ่งความรู้ นั่น เป็นการรับมาโดยกระบวนการถ่ายทอดจดจำ โดยใช้วิธีการทดสอบความจำ ในเนื้อหาวิชาที่ได้เรียนมาประเมินผู้เรียนทางด้านทฤษฎี (วิชาการ) เป็นสำคัญ

5) ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม เป็นปรัชญาที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่ทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ยิ่ง เพราะเชื่อว่ามนุษย์มิใช่วัตถุแต่มีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึก มีความต้องการ องค์ประกอบที่สำคัญของลัทธินี้ก็คือ “ความมีเสรีภาพ ความรู้สึกรับผิดชอบและการเลือกตัดสินใจ”

สาเหตุที่เกิดปรัชญาลัทธินี้ขึ้นมา เนื่องจากความรู้สึกสูญเสียตัวเองไปจากระบบสังคมปัจจุบัน การศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำลายความเป็นมนุษย์ด้วยการสร้างกรอบของสังคมที่จำกัดเสรีภาพของมนุษย์ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในแต่ละวันเราต้องทำหน้าที่ไปตามกรอบของสังคมที่วางไว้จนไม่ค่อยจะมีเสรีภาพเป็นของตัวเองเลย

ในด้านการศึกษ ได้มีผู้ประยุกต์แนวคิดนี้ไปใช้กับ การศึกษาโดยนำไปทดลองปฏิบัติในโรงเรียนต่างๆ เช่นโรงเรียนสาธิต โรงเรียน Summer Hill ในอังกฤษของ A.S. Neill

ความหมายของปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม มาจากภาษามครคำว่า “อัต” แปลว่า “ความเป็นอยู่” รวมเข้ากับ “ภาวะ” จึงมีความหมายว่า “สภาพความเป็นอยู่” (Existence) นักปรัชญาไทย แปลว่า “ภาวะวาท” หรืออัตถินิยม ซึ่งหมายถึง เรื่องที่กล่าว ความเป็นอยู่ของตนเองของมนุษย์ทั้งสิ้น และเมื่อได้ทำการเลือกกระทำหรือตัดสินใจขึ้นมาแล้ว ก็ต้องรับผิดชอบในการเลือกกระทำหรือตัดสินใจนั้นๆ ด้วย ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมนี้ “เป็นแนวทางที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากกรอบแห่งวัฒนธรรมของสังคม”

แนวคิดพื้นฐาน นักปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่มีคนรู้จักกันมากและมีอิทธิพลมากที่สุด คือ ฌอง ปอล ซาร์ต (Jean Paul Sartre) ชาวฝรั่งเศส ซึ่งเขาให้ความเห็นเกี่ยวกับลัทธินี้ไว้ สรุปได้ดังนี้

มนุษย์ คือ เสรีภาพ สภาพความเป็นมนุษย์และเสรีภาพเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ กฎเกณฑ์หรือข้อห้ามต่างๆ ใน สังคมโดยตัวของมันเองไม่มีอำนาจอะไรที่มากัดกันเสรีภาพของมนุษย์ มนุษย์มีสิทธิที่จะเลือกรับหรือปฏิเสธก็ได้ มนุษย์เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ชีวิตของแต่ละคนจึงไม่มีพระเจ้า หรือพระพรหมเป็นผู้กำหนด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ชีวิตจะมีความหมายเช่นไร อยู่ที่การตัดสินใจหรือการตั้งกฎเกณฑ์ของมนุษย์เอง ไม่มีสิ่งใดไม่ว่าจะเป็นภายในตัวหรือนอกตัวมนุษย์ ที่จะบีบบังคับมนุษย์ได้ เช่น ความดี ชั่ว ถ้าหากขาดการยินยอมของมนุษย์สิ่งดังกล่าวนั้น ได้แก่ อารมณ์ สัญชาตญาณ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ทั้งยังเชื่อว่าทุกคนมีอดีต อดีตเปลี่ยนแปลงไม่ได้ มนุษย์ไม่เป็นทาสของอดีต ปัจจุบันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด ดังนั้นมนุษย์จึงไม่ควรทำลายชีวิตปัจจุบัน เพื่ออดีต เพราะถือว่ามนุษย์เป็นผู้เลือกอดีตมนุษย์ จะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองและมีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย บางครั้งความรับผิดชอบต่ออันใหญ่หลวง ทำให้คนไม่ต้องการเสรีภาพ ความเชื่อพื้นฐานของลัทธิปรัชญาอัตถิภาวนิยมนี้ ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของมนุษย์ โดยถือว่ามนุษย์เป็นผู้มีสิทธิที่จะเลือกตัดสินใจ พร้อมกันนั้นก็ต้องรับผิดชอบต่อเสรีภาพที่เลือก จึงจะถือว่าเป็นบุคคลที่มีค่าเนื่องจากสิ่งที่ผ่านมาแล้ว คือ อดีตไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นสิ่งที่เลือกในปัจจุบันย่อมไม่มีค่าในอนาคต

ความหมายของการศึกษา หมายถึง การส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนรู้จักพิจารณา ตัดสินใจตามสภาพและเจตจำนง ที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกสรร คุณธรรม ค่านิยมได้อย่างเสรี พร้อมกันนั้นก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองด้วย หรืออาจกล่าวอย่างสรุปได้ว่า การศึกษาคือกระบวนการที่ส่งเสริมให้มนุษย์เป็นมนุษย์ นั่นคือมีอิสระที่จะเลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนเอง ด้วยตนเองและรับผิดชอบต่อการตัดสินใจเลือกนั้น

ผู้สอน จะต้องให้เสรีภาพแก่นักเรียนอย่างเต็มที่ ครูเป็นเสมือนพ่อแม่มากกว่า เป็นครูผู้มีอำนาจ เป็นผู้ให้ความรัก ความอบอุ่น เลี้ยงดู และปฏิบัติต่อเด็กเสมือนเป็นลูกของตนเอง คอยให้คำปรึกษา หรือแก้ปัญหาส่วนตัว ตามความต้องการของเด็กอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ทั้งในภาวะปกติและเจ็บป่วย ต้องเอาใจใส่ จัดการเรียนการสอนให้เกิดความสนุกสนาน และคำนึงถึงความแตกต่างของเด็กแต่ละคน ทั้งด้านสติปัญญา และอารมณ์ ครูจะต้องช่วยสร้างความพร้อมด้านอารมณ์ ความรู้สึกของเด็กให้เกิดความพร้อมที่จะ

เรียนรู้ หรือเกิดความสนใจและต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง และครูควรต้องพัฒนาการสอนของตนเองให้ก้าวหน้า อยู่เสมอ ครูต้องเป็นผู้เข้าใจเด็ก รู้จิตรู้ใจเด็ก และรู้ปัญหาของเด็กแต่ละคนอย่างแท้จริง เพื่อช่วยให้เด็กเข้าใจ ปัญหาและรักษาตนเอง โดยครูจะต้องมีพรสวรรค์ พอที่จะรู้ว่าควรอยู่ห่างหรือใกล้ชิดในระยะเวลาที่เหมาะสม และใจกว้างพอที่จะให้เด็กมีเสรีภาพเสมอภาคกับตนได้ ครูของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะต้องมีแนวคิด ความเชื่อ ในหลักการและความมุ่งหมายของโรงเรียนเป็นอย่างดี และต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเพียงพอ เพราะ ลักษณะการทำงานจะต้องร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา และยอมรับกันและกันอย่างแท้จริง ครูจะต้องทำงาน ให้เด็กมีความสุข ดังนั้นครูจึงต้องมีความสุขในการทำงาน ครูต้องไม่เผด็จการ หรือบังคับให้เด็ก ทำในสิ่งที่ไม่อยากทำจนกว่าเด็กจะอยากกระทำเองโดยไม่มี การบังคับ

ผู้เรียน สามารถใช้เสรีภาพได้อย่างเต็มที่โดยไม่ละเมิดสิทธิส่วนตัวของผู้อื่นและส่วนรวม ทุกคน มีเสรีภาพอย่างเต็มที่และทัดเทียมกัน มีการปกครองตนเองในรูปแบบของการประชุม สภาโรงเรียน เด็กได้ เรียนรู้ชีวิตจากการดำรงชีวิต ไม่ใช่วิชา เกี่ยวกับชีวิตการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตย เด็กทุกคนมี เสรีภาพที่จะเรียนหรือไม่เรียนก็ได้ ขึ้นอยู่กับความพร้อมหรือความต้องการของเด็กเองไม่มีการบังคับ เด็กที่ยังไม่เข้าห้องเรียนจะเลือกเล่น หรือทำกิจกรรมที่เขาสนใจก็ได้ตามความสมัครใจ เด็กมีโอกา สที่จะเลือกเรียน หรือจะทำกิจกรรมอื่นตามความสนใจ หรือจะเลือกอยู่กับครูที่ตนเองมีความพอใจเป็นพิเศษได้ ตามความต้องการ

หลักสูตร เน้นทั้งด้านวิชาการควบคู่กับวิชาชีพ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง คือ เมื่อจบการศึกษา แล้วต้องประกอบอาชีพได้ โดยเฉพาะเกษตรกรรมหรือเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้เช่นกัน ภาคเข้าเรียนวิชา กลุ่มทักษะ และ สปช. ภาคปายเรียนวิชาชีพ หรือกิจกรรมอื่นๆ โดยให้โอกาสผู้เรียนเลือกเรียนตามความสนใจ ส่วนวิชาชีพเลือกเรียนได้ไม่เกิน 3 วิชาในแต่ละภาคเรียน เนื้อหาวิชาภาษาไทยฝึกให้นักเรียนฟัง พูด อ่าน เขียน ไปพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะการเขียนและจับประเด็นอภิปรายกันในเรื่องต่างๆ จัดให้มีกลุ่มประสบการณ์ ต่างๆ ไว้ให้นักเรียนเลือกตามความสนใจ เช่น กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ ได้แก่ วิชางานประดิษฐ์ งานเกษตร งานบ้าน งานช่าง เป็นต้น และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ได้แก่ ศิลปศึกษา พลศึกษา ดนตรี การแสดงละคร เป็นต้น

การประเมินผล จากความเชื่อที่ว่าเด็กแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกันในด้านการเรียนรู้ ฉะนั้น การวัดผลประเมินผล ก็เพื่อสำรวจพัฒนาการของเด็กแต่ละคนว่า สามารถเรียนรู้ในเรื่องใดผ่านบ้างและ ควรเน้นหรือทบทวนเรื่องใดเป็นพิเศษบ้าง เพื่อหาข้อบกพร่องของครูผู้สอน เพื่อจะได้ปรับปรุงการจัดการสอน ให้เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กให้มากที่สุด มิใช่วัดผลประเมินผลเพื่อหาข้อบกพร่องของ เด็กฝ่ายเดียว การวัดผลนั้น ครูจะต้องทำให้เด็กเกิดการยอมรับในความสามารถของตนเองและของผู้อื่น เพราะ โดยธรรมชาติแล้วเด็กจะมีความถนัด หรือความสามารถที่แตกต่างกัน ดังนั้น การเรียนจะต้องไม่เป็นลักษณะ การแข่งขันว่าใครเก่งใครอ่อนแต่ควรให้เด็กแข่งขันกับตัวเองครูต้องหาความเด่นหรือความสามารถของเด็ก แต่ละคน และทำให้คนอื่นเห็นและเปิดโอกาสให้เด็กเหล่านั้นแนะนำช่วยเหลือกันเองในเรื่องที่แต่ละคนทำไม่ได้

7.6 การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สิทธิพร รัตโนภาส. (2547) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) การบริหารสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ อย่างพอเพียง โดยผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการจัดการสถานศึกษา โดยใช้หลักในการบริหารจัดการ และประสานกับทุกภาคส่วนในการใช้ทรัพยากรการบริหารทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ สภาพแวดล้อมอย่างคุ้มค่า เพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

2) การจัดการเรียนของผู้เรียน ครูสามารถสอดแทรกสาระเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ในห้องเรียน และการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนอกห้องเรียน ได้แก่

2.1) การส่งเสริมการผลิตเกษตรอินทรีย์/เกษตรผสมผสาน บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง การรักษาสมดุลของสังคม และธรรมชาติ โดยใช้หลักวิชาการ ความประหยัด ความรอบคอบ

2.2) การพัฒนาอาชีพ/สร้างรายได้เสริม โดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือโดยการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม หรือต่อยอดกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3) การจัดการ และการจัดระบบองค์กรความร่วมมือ ทางการเงิน การผลิต การตลาด เช่น การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย การจัดตั้งสหกรณ์รูปแบบต่าง ๆ การจัดตั้งธนาคารโรงเรียน เป็นต้น

2.4) การจัดการระบบพลังงานของโรงเรียน/ชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น (ประหยัดผลิตเอง/ทดแทน) เป็นต้น

มาเรียม นิลพันธุ์ และคณะ (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงรายวิชาชีววิทยา ๒ วิทยาลัยศิลปากร ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรายวิชาชีววิทยา ๒ วิทยาลัยศิลปากร มีชื่อว่า “MAREAM Model” ประกอบด้วย

1) แนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์

2) การจัดการเรียนรู้ มี 6 ขั้นตอน ดังนี้

2.1) Motivation : M ขั้นการสร้างแรงจูงใจ

2.2) Awareness : A ขั้นการสร้างความตระหนัก

2.3) Research : R ขั้นการเรียนรู้โดยการศึกษา ค้นคว้า นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบูรณาการในหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้

2.4) Enhancement and Integration : E ขั้นการส่งเสริมให้นักศึกษานำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบูรณาการในหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้

2.5) Assessment : A ชั้นประเมินผล

2.6) Modification and Transmission : M ชั้นการปรับปรุง ขยายผลและประยุกต์ใช้

3) นักศึกษามีรูปแบบการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3 ขั้นตอน ดังนี้

3.1) ชั้นการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและแนวการจัดการเรียนรู้

3.2) ชั้นการออกแบบหน่วยการเรียนรู้

3.3) ชั้นการจัดการเรียนรู้ ซึ่งในขั้นนี้นักศึกษามีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ชื่อว่า IDDA ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

3.3.1) ชั้นกำหนดตัวชี้วัดในการจัดการเรียนรู้ (Identify the Instructional Indicator :II)

3.3.2) ชั้นออกแบบและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ (Design and Develop the Instructional Strategy : DD)

3.3.3) ชั้นวัดและประเมินผล (Assess : A)

โดยใน 3 ขั้นตอนหลักประกอบด้วย 6 ขั้นตอนย่อยที่นำสู่การสอน ดังนี้

(1) ชั้นกระตุ้นความสนใจ (Enthusiasms)

(2) ชั้นนำเข้าสู่บทเรียนโดยใช้สื่อวัสดุจริง (Introduction)

(3) ชั้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การปฏิบัติโดยครูแนะนำให้ความช่วยเหลือ (Sharing)

(4) ชั้นนำเสนอและแสดงความคิดเห็นโดยครูคอยให้ข้อมูลย้อนกลับ (Presenting and Feedback)

(5) ชั้นประเมินผล (Assessment)

(6) ชั้นสรุปผล (Conclusion)

จากการวิจัยในครั้งนี้ ได้ข้อค้นพบว่า ควรให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนของนักศึกษาครู เพื่อให้ส่งผลต่อความสามารถในการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการจัดการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมด้วย ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างสมรรถภาพการสอนของคณาจารย์ ให้สามารถบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในขณะที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับนักศึกษาครู และควรประสานความร่วมมือกับสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาครูได้ฝึกปฏิบัติบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการสอนจริงด้วย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ครูเป็นบุคลากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังหลักคิดต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน โดยครูต้องเข้าใจอย่างถูกต้อง และต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน สามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงซึ่งเป็นนามธรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม และสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

7.7 บทสรุป

ปรัชญาการศึกษา คือ แนวทางของการจัดการศึกษา เป้าหมาย รวมถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายและเกิดประโยชน์สูงสุด ปรัชญาการศึกษา แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม และปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม โดยประเภทของปรัชญาการศึกษาแต่ละประเภทจะพิจารณาข้อเท็จจริง จนเกิดการสังสมประสบการณ์แล้วนำประสบการณ์นั้นไปใช้แก้ปัญหาอย่างมีขั้นตอน โดยวิธีการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน

ปรัชญาการศึกษาไทยเน้นให้เห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องของชีวิต สร้างความสมดุล ฝึกฝนพัฒนาคนทั้งด้านความสามารถทางวัตถุทางวิชาชีพ ความมีปัญญา และคุณธรรม เพื่อให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ ช่วยให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ดำเนินชีวิตที่ดี งามถูกต้อง ถ้ายทอดศิลปวิทยา รักษา ส่งเสริมเพิ่มพูนวิชาการ วิชาชีพ สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและทางวิชาการ

ครูเป็นบุคลากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังหลักคิดต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน โดยครูต้องเข้าใจอย่างถูกต้อง และต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน สามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นนามธรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม และสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบาย ความหมายของคำว่า “ปรัชญา” และ “ปรัชญาการศึกษา”
2. จงสรุปสาระสำคัญของปรัชญาการศึกษา แต่ละประเภทโดยสังเขป
3. เหตุใดจึงต้องมีปรัชญาการศึกษาของไทย
4. การปฏิรูปการศึกษาไทยเพื่อก้าวสู่ประเทศไทย 4.0 ใช้แนวคิดปรัชญาการศึกษาประเภทใด
5. บทบาทหน้าที่ของครูในการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควรเป็นอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- กิติมา ปรีดีดีลิก. (2520). *ปรัชญาการศึกษา เล่มที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับครู*.
สำนักงานเลขาธิการคณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ. (2544). *หลักการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทศนา แคมมณี. (2552). *ศาสตร์การสอน(องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ)*.
พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.
- ธำรง บัวศรี. (2512). *บทความประกอบวิชาการศึกษาลัทธิการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ผุสดี ภูอินทร์. (2552). *พื้นฐานวิชาชีพครู หน่วยที่ 1 แนวคิด ปรัชญาการศึกษา และทฤษฎีการศึกษา*.
พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ภิญโญ สาร. (2541). “ปรัชญาการศึกษาไทย”. *วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ*. 5 กุมภาพันธ์ 2514 :
หน้า 22.
- มาเรียม นิลพันธุ์, ศิริวรรณ วนิชวัฒน์วรชัย และปริญญา นะวงศา. (2554). การพัฒนารูปแบบ
การจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงรายวิชาชีพครู กรณีคณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 3(1), 14-23.
- ราชบัณฑิตสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2542*.
<http://rirs3.royin.go.th/word25/word-25-a0.aspln> สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2562.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. มปป. *ความหมายของปรัชญา*. <http://th.wikipedia.org>.
สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2560.
- วิจิตร ศรีสอาน. (2552). *พื้นฐานวิชาชีพครู*. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วิจิตร ศรีสอาน และสุนนทิพย์ บุญสมบัติ. (2523). *เอกสารการสอน ชุด วิชาพื้นฐานการศึกษา เล่มที่ 2*
หน่วยที่ 6 -10. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สิทธิพร รัตน์ภาส. (2547). *เอกสารเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโครงการชีววิถีเพื่อการพัฒนา*
อย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- สุมิตร คุณากร. (2520). *หลักสูตรและการสอน*. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*, New York : Macmillan Book Co.

บทที่ 8

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

หัวข้อเนื้อหา

- 8.1 ความหมายของ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
- 8.2 แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 8.3 องค์ประกอบของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 8.4 แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 8.5 บทสรุป

การศึกษา คือหัวใจสำคัญของทุกองคาพยพแห่งการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าและเป็นกลไกสำคัญสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ปัจจุบันทั่วโลกให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเชื่อว่าถ้าสามารถจัดการศึกษาที่ดีมีคุณภาพในลักษณะเน้นพัฒนาคนได้อย่างยั่งยืน ก็จะทำให้คนมีศักยภาพสูง นำมาซึ่งกำลังคนที่เป็นทรัพยากรสำคัญเพื่อไปพัฒนาในด้านอื่น ๆ ให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป ทั้งนี้การศึกษาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่มุ่งเน้นพัฒนาคน แบบองค์รวมทั้งด้านความรู้ ทักษะ มุมมอง และค่านิยม เนื่องจากสภาวะการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาตน ครอบครัว สังคมให้อยู่รอดได้ จึงครอบคลุมทั้งที่เป็นความรู้ ทักษะ รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต้องมีความเหมาะสมและมีความต่อเนื่องตลอดชีวิต การวางรากฐานของระบบการศึกษาและโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษาอย่างมีคุณภาพ มั่นคง ยั่งยืน โดยสามารถจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ พัฒนาการ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมให้สมดุล โดยส่งเสริมให้คนมีทักษะกระบวนการคิด รู้จักเอาตัวรอดใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นที่พักพิงของสังคมได้เป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น การจะพัฒนาสิ่งใดก็ตามให้มีความยั่งยืนได้จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน

8.1 ความหมายของ “การศึกษาและการพัฒนาที่ยั่งยืน”

การพัฒนาประเทศที่สามารถทำให้คนในประเทศอยู่ดีมีสุข หลายประเทศจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเฉพาะการพัฒนาที่ใช้การศึกษาเป็นฐานในการพัฒนา ทั้งนี้มีผู้เสนอความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษาและการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ไว้หลากหลายทัศนะดังนี้

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) (2561) ได้ให้ความหมายของ ความยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็น

การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้ การรักษาและการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุล มีเสถียรภาพ และยั่งยืน

กาญจนา เกรียงสี (2559) ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษา การพัฒนา และความยั่งยืน หากการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบที่ทำให้เด็กหรือผู้ใหญ่สามารถได้รับความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ และทัศนคติที่ดี เพื่อสร้างตัวเองให้เป็นผู้มีอารยธรรม การกลมกลืน มีวัฒนธรรม และเป็นผูู้้รู้ในการสร้างสังคม ให้เป็นสังคมอารยะต่อไป ก็หมายความว่าไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ก็จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันทั้งสิ้น การศึกษาจึงจะต้องได้รับการจัดการที่จะสามารถให้หรือสร้าง หรือถ่ายทอดให้กับคนในสังคม ทุกคน ทุกระดับทุกวัย ด้วยเหตุนี้ การจัดรูปแบบ (Form) ของการศึกษาจึงมีทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย (Formal, Informal และ Non-formal education) ซึ่งแต่ละประเภทก็จะมีบทบาทและหน้าที่ในการให้การศึกษาแตกต่างกันไป กล่าวคือ การศึกษาในระบบ ควรจะจัดการสร้างและถ่ายทอดให้กับประชากรวัยศึกษาในสถานศึกษาทั้งระดับพื้นฐาน (Basic education) ที่เรียกว่าประถมและมัธยม และระดับอาชีวศึกษา (Vocational education) และระดับอุดมศึกษา (Higher education) ตามลำดับ ให้สามารถเรียนรู้ สร้างประสบการณ์ และทักษะให้พร้อมสำหรับการก้าวสู่ตลาดแรงงานเมื่อจบการศึกษาในแต่ละระดับให้ได้

สหประชาชาติของการพัฒนา เป็นการกำหนดทิศทางและขั้นตอนในการดำเนินงานโดยกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาประจำสหประชาชาติ 8 ด้าน ดังนี้

- 1) ขจัดความหิวโหยและความยากจน : Eradicate Extreme Hunger and Poverty
- 2) บรรลุการศึกษาพื้นฐานสากล : Achieve Universal Primary Education
- 3) ส่งเสริมความเสมอภาคของเพศสภาพและพลังสตรี : Promote Gender Equality and Empower Woman
- 4) ขจัดอัตราการตายของทารก : Reduce Child Mortality
- 5) ปรับปรุงสุขภาพด้านวัตถุ : Improve Material Health
- 6) ต่อสู้โรคเอดส์ มาเลเรีย และโรคต่างๆ : Combat HIV / AIDS, Malaria and other diseases
- 7) ยืนยันความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม : Ensure Environment Sustainability
- 8) พัฒนาภาคีโลกเพื่อการพัฒนา : Develop a Global Partnership for Development

ทั้ง 8 เป้าหมายดังกล่าวเป็นสิ่งที่แต่ละประเทศ จะต้องหันมาวิจัย สำรวจ และกำหนดยุทธศาสตร์ ในการบรรลุเป้าหมายทั้งหมด ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสหัสวรรษที่จะต้องดำเนินการปรับปรุงและพัฒนา โดยเร็ว

ความยั่งยืน คือเป็นผลการดำเนินงานที่จะก่อให้เกิดความคงที่และความต่อเนื่องของการใช้ ทรัพยากรและการดำรงชีวิตที่เป็นความสมดุลกับธรรมชาติ ให้ทั้งผู้ใช้และสิ่งที่ถูกใช้อยู่ร่วมกันได้อย่าง มีประโยชน์มากที่สุด เช่น ความไม่มีประสิทธิภาพของการใช้พลังงาน การขาดการอนุรักษ์และการจัดการน้ำที่ ก่อให้เกิดความแห้งแล้ง การเพิ่มประชากรโลกที่ไร้ทิศทาง การเบียดเบียนของการใช้และการสร้างสิทธิมนุษยชน ที่ยังไม่สามารถจัดการความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางโอกาส หรืออาจจะสรุปได้เป็นปรากฏการณ์ของ ปัญหาที่โลกเผชิญอยู่ในปัจจุบัน 2 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างนอกเหนือการควบคุม

ประการที่สอง พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากระบบบริโภคนิยม (Consumerism) ที่ประกอบกันเป็นนิสัยฟุ่มเฟือย ใช้สอยทรัพยากรโดยไม่จำเป็น นอกจากคำนึงถึงความสะดวก มีการสะสม ทรัพยากรไว้ใช้เกินความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์ ดังนั้นภัยพิบัติต่างๆ จากการเสพและการใช้ ทรัพยากรมากของมนุษย์จึงเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ภาวะโลกร้อน แผ่นดินไหว น้ำท่วม ภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง (Climate change) จนอยู่นอกเหนือความสามารถของมนุษย์ ที่จะป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้

นิตยา กมลวิธานานิส (2546) ได้สรุปว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึง ถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่ง ผลเสียต่อความต้องการในอนาคต เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็น “องค์รวม” คือ การกระทำสิ่งใด ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2549) ได้ให้นิยามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า “การพัฒนาเพื่อ ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคน ทั้งยุคปัจจุบันและยุคต่อ ๆ ไป และสร้างความสมดุลระหว่าง การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม มนุษย์ และสิ่งแวดล้อม”

คอร์สัน (Corson, 1990) สรุปว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคน ในปัจจุบัน โดยไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการของคนในอนาคต

ยูเนสโก (UNESCO, 1997) ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองตอบ ความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอม ยอมลด ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของตนเอง

พิณสุดา สิริธรรังศรี (2555) ได้ให้ความหมายของ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ว่าเป็นการจัด การศึกษาเพื่อพัฒนาคนทุกคน และคนทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตระหนักและรับรู้ปัญหาและความ ต้องการท้องถิ่นและชุมชนของตนเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งการร่วมคิด ร่วม วางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมชื่นชมผลสำเร็จร่วมกัน

ตามบริบทของสังคมไทย ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในด้านความมีเหตุผล ความรู้จักพอประมาณ การมีภูมิคุ้มกัน บนเงื่อนไขของความรู้อันดี และคุณธรรม ที่นำไปสู่ความสำเร็จ และบูรณาการเข้าสู่ระบบการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้งชุมชน โดยมีสถานศึกษาหรือหน่วยงานที่จัดการศึกษาเป็นฐานการดำเนินงานร่วมกัน

สุริยา เหมตะศิลป์ (2559) ได้สรุปความหมายของ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Education for Sustainable Development : ESD) ว่าเป็นการศึกษาในทุกระดับที่สามารถปรับแต่งโลกในอนาคต สร้างความพร้อมให้กับประชาชนและสังคม ให้มีทักษะ ทักษะ ความรู้และค่านิยม ที่จะมีชีวิตอยู่และทำงานด้วยท่าทีคุณสมบัติที่ยั่งยืน การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นวิสัยทัศน์ของการจัดการศึกษาที่ต้องการจะสร้างความสมดุลระหว่างสุขภาพของมนุษย์และเศรษฐกิจ กับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม และเคารพต่อทรัพยากรธรรมชาติของโลก การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประยุกต์วิธีการจากการศึกษาข้ามศาสตร์หรือสาขาวิชาทางการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต และปลูกฝังให้ประชาชนชื่นชมกับแนวคิดที่ว่าความต้องการจำเป็นของมนุษย์ควรจะเป็นไปในลักษณะที่พอเพียงสอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่ยั่งยืน และตามความจำเป็นของจักรวาล และทำให้เกิดความรู้สึกหรือสำนึกถึงความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโลก

สรุปความหมายของ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Definition of Education for Sustainable Development) เป็นการศึกษาในทุกระดับที่สามารถปรับแต่งโลกในอนาคต สร้างความพร้อมให้กับพลเมืองและสังคม ให้มีทักษะ ทักษะ ความรู้และค่านิยม ที่จะมีชีวิตอยู่และทำงานด้วยท่าทีคุณสมบัติที่ยั่งยืน โดยอาศัยกลวิธีในการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาสามารถสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และการเตรียมพร้อมสำหรับการดำรงชีวิตของพลเมืองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลเพื่อให้ความเป็นอยู่ของคนทั้งในปัจจุบันและอนาคตสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อทรัพยากรที่มีอยู่หรือส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ

8.2 แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

กลไกหลักที่สำคัญ ในการจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการศึกษา เพราะการศึกษามีผลกระทบโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า ดังนั้นประเทศใดจะมีการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นได้นั้น เริ่มต้นประชากรในประเทศควรจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเสียก่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของยูเนสโก (Elliott, J.A, 2006) ที่ได้เสนอไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมีแนวคิดที่สำคัญ เริ่มจากการเปลี่ยนแปลงสู่คุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเริ่มต้นด้วยการศึกษา การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งมิใช่เป็นเพียงทางเลือกและเป็นภารกิจของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกัน ดังนั้นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความอยู่ดี มีสุขของประชาชนทุกคน ทั้งในยุคปัจจุบันและอนาคต โดยมีพื้นฐานความคิดว่า เศรษฐกิจที่ทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนาได้นั้น จำเป็นต้องเป็นเศรษฐกิจในสังคมที่มีรากฐานมั่นคง มีความสามารถในการแข่งขัน และสามารถพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกัน ประชาชนในสังคมสามารถพัฒนาระเบียบวิธีชีวิตทั้งของตนเองและส่วนรวมให้ดำรงอยู่ได้โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้น นัยสำคัญในการส่งเสริมแนวคิด ของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) มุมมอง (Perspectives) และค่านิยม (Values) ของคนในสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่สมดุลและยั่งยืน ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีรายละเอียดดังนี้

อ่ำไพ หรรณารักษ์ (2550) ได้เสนอแนวคิดสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน รายละเอียดดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัย ความรู้ ความเข้าใจ อย่างน้อย 2 ด้าน คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และความรู้เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โจทย์ข้อต่อไปน่าจะเป็นคำถามว่า “ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึงอะไร” จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ได้ชี้ให้เห็นถึงบทเรียนว่า ต้นทุนทางธรรมชาติที่เป็นฐานของการพัฒนาในระยะที่ผ่านมา มีขีดจำกัดโดยในห้วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ธรรมชาติเริ่มส่งสัญญาณให้เห็นอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลก การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น การแพร่ขยายตัวของเชื้อโรคที่เป็นอันตรายต่อชีวิต และสภาวะขาดแคลนน้ำในหลายพื้นที่ทั่วโลก ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ประชาชาติส่วนใหญ่ยอมรับกันว่า หากมนุษยยังไม่ตระหนักถึงเงื่อนไขข้อจำกัดทางธรรมชาติ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่างให้สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ ชีวิตและสังคมโลก รวมถึงความมุ่งหวังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง ในอนาคตจะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง บทเรียนดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การยอมรับว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร้ขีดจำกัด ภายใต้งื่อนไขข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและความซับซ้อนของระบบนิเวศ เป็นเป้าหมายที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยมีเหตุผลสนับสนุน ทั้งจากมุมมองของนักวิทยาศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักฐานจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์สัมผัสได้ในปัจจุบัน สำหรับความรู้เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น

2. ทักษะ (Skills) นอกจากความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาระดับโลกดังกล่าวแล้ว เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ประชากรของโลกทุกคน ยังต้องได้รับการเสริมทักษะ หรือความชำนาญ ที่จำเป็นต่อการดำรงตนในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามเงื่อนไขของสังคมหรือชุมชนที่ตนอยู่ร่วมอาศัย ตัวอย่างของกลุ่มทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่ยั่งยืน มีดังนี้

2.1 ทักษะในการคิดอย่างเป็นระบบ สามารถจัดระเบียบการคิดทีละด้านอย่างเป็นระบบ มีการดึงเอาความรู้และประสบการณ์ ของผู้คิดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและตัดสินใจอย่างมีคุณภาพ

2.2 ทักษะในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถใช้การเขียน คำพูด และท่าทางเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์

2.3 ทักษะในการวิเคราะห์และวางแผนล่วงหน้า สามารถนำข้อมูลและความรู้ที่มีอยู่มาเปรียบเทียบ ประมวลผล แปลความหมาย และกำหนดเป้าหมายในอนาคตที่ต้องการตลอดจนวางกลยุทธ์ให้ไปถึงเป้าหมายที่วางไว้

2.4 ทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับค่านิยม (Values) สามารถประเมินปัญหาหรือสถานการณ์ที่อยู่รอบตัว ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิต โดยอาศัยความรู้ คุณธรรมและความเพียร ให้เกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ถูกต้อง และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนในสังคมไทย เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีระบบ

2.5 ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล สามารถสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลรอบข้างไว้ได้ยืนยาว มีการค้นหา รู้จัก และเข้าใจตนเอง รวมทั้งเข้าใจถึงความเหมือนหรือความต่างระหว่างบุคคล สามารถยอมรับบุคคลอื่นที่ต่างจากตนเอง มีการช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ด้อยกว่าหรือได้รับความเดือดร้อน

2.6 ทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างปลอดภัย ตัวอย่างเช่น เข้าใจและตระหนักในการดูแลตนเอง ให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ที่จะนำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เข้าใจและตระหนักในภัยอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน รู้วิธีป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากภัยอันตรายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้วิธีใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดสภาพแวดล้อมเป็นพิษ และสามารถแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษในชุมชนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

3. มุมมอง (Perspectives) การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เน้นการส่งเสริมให้บุคคลสามารถมองได้รอบด้าน ครอบคลุมทั้งที่เป็นประเด็นปัญหาในระดับโลก และความเชื่อมโยงหรือผลกระทบของปัญหาเหล่านั้นในระดับท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์มีสาเหตุมาจาก การตัดสินใจหรือการกระทำในอดีต และมีผลต่อเนื่องเป็นประเด็นข้อคิดสำหรับอนาคต ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงจำเป็นต้องมองให้เข้าใจถึงรากฐานของปัญหา และสามารถมองคาดการณ์ออกไปให้เห็นถึงความน่าจะเป็นในอนาคต ซึ่งอาจมีทางเลือกสำหรับการตัดสินใจหรือแนวทางปฏิบัติได้หลายประการ ขึ้นอยู่

กับข้อสมมติฐานหรือความต้องการของแต่ละคนในแต่ละสถานการณ์ ขณะเดียวกันต้องมองให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของแต่ละปัญหาในระดับโลกด้วย ทั้งนี้การฝึกให้สามารถมองปัญหาในหลายมุมที่แตกต่างออกไป จะช่วยให้บุคคลเข้าใจถึงเหตุและผลของสิ่งที่เกิดขึ้น เกิดความมีส่วนร่วมและสามารถคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกับคนอื่น ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์ ศักยภาพดังกล่าวของคนในสังคมโลก ถือเป็นปัจจัยสำคัญสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

4. ค่านิยม (Values) องค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง ของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างความเข้าใจให้ประชากรโลกเกี่ยวกับค่านิยมที่เหมาะสม สำหรับสังคมที่ยั่งยืน เพื่อให้คนได้ตระหนักถึงแนวความคิดหรือพฤติกรรมที่ตนเลือกใช้ เป็นแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวัน และทำความเข้าใจกับความคิดหรือพฤติกรรมที่คนอื่นใช้เป็นแบบแผนในชีวิตประจำวันเช่นกัน โดยผ่านกระบวนการพิจารณา ไตร่ตรอง และวิเคราะห์เป้าหมาย รูปแบบ และผลกระทบของความคิดและพฤติกรรมที่สมาชิกของสังคมยอมรับ และใช้เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดแบบแผนเชิงพฤติกรรมของตน ขณะเดียวกันเปิดโอกาสให้คนในสังคมได้ร่วมกันสร้างค่านิยมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นิพนาวาลย์ ปานากาเซ็ง แมงกาจิ (2551) ได้สรุปว่า สภาวะการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน มีความซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำสังคมไปสู่ การพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมีเนื้อหาสาระที่เหมาะสม และมีความต่อเนื่องตลอดชีวิต ภารกิจสำคัญในการส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ควรเกี่ยวข้องกับสิ่งดังต่อไปนี้

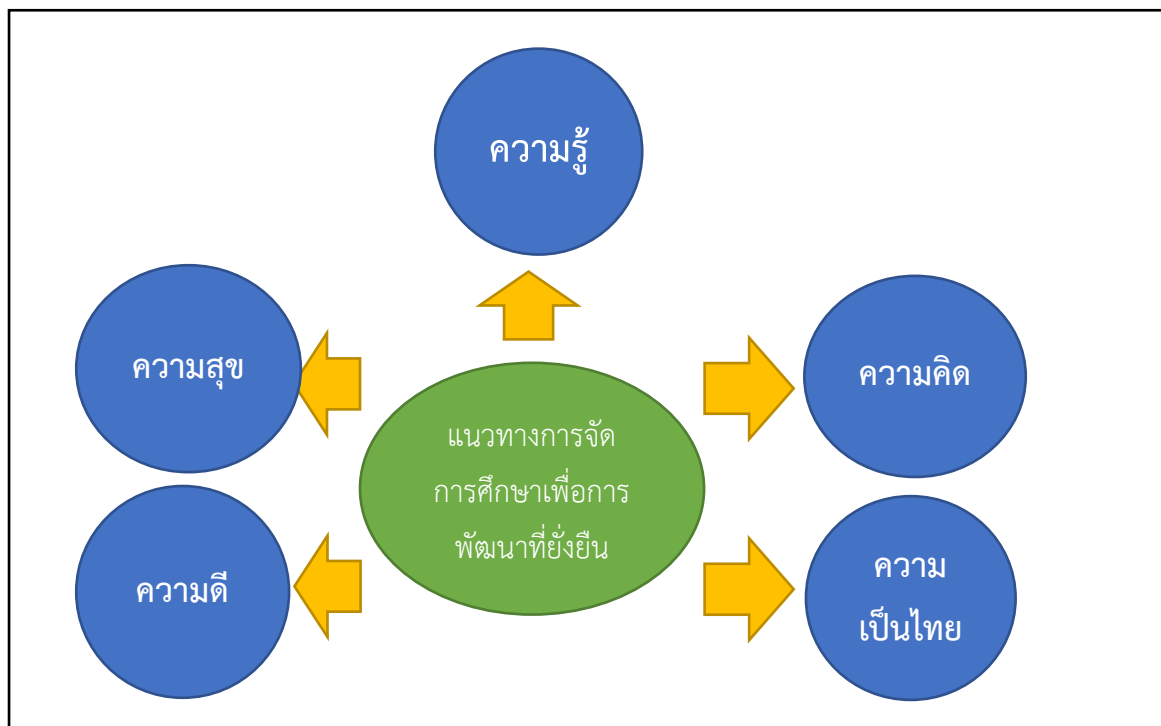
1. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานควรให้ผู้เรียนมีโอกาสแสวงหาและสะสมความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ปลูกฝังทัศนคติในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

2. การปรับระบบการศึกษา ให้สอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหมายถึง การกำหนดนโยบายและแผนการศึกษาแห่งชาติ การจัดระบบการเรียนการสอนและบริหารการศึกษา ตลอดจนการวัดและประเมินผลการศึกษา ให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระอันเป็นองค์ความรู้ เฉพาะด้านที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ และตระหนักถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์หรือค่านิยมที่เหมาะสม ซึ่งเป็นแนวทางสู่การดำเนินวิถีชีวิตอย่างยั่งยืน ตลอดจนการใช้ทักษะอย่างเหมาะสม ใน การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ รวมทั้งคำนึงถึงภูมิปัญญาและขนบธรรมเนียมของสังคม

3. การเสริมสร้างความเข้าใจและความตระหนักของสาธารณชน เนื่องจากสังคมจะเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนได้ ต้องประกอบด้วยสมาชิกที่มีความตระหนักถึงเป้าประสงค์ของการมุ่งสู่ความยั่งยืน รวมทั้งมีความรู้และทักษะที่เอื้อต่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคม มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น หากคนส่วนใหญ่ในสังคมมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คนเหล่านั้นจะมีส่วนช่วยผลักดันและกระตุ้นให้ผู้แทนของตนขึ้นำนโยบาย กำหนดมาตรการ และวางแผนดำเนินงานบริหารจัดการประเทศไปในแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

4. การพัฒนาศักยภาพและฝึกรอบมบุคคลากร เนื่องจากสังคมมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนประชากรควรได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสมและต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเจริญและมั่นคงแก่สังคม ดังนั้น ทุกภาคส่วนของสังคมจึงควรส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องแก่สมาชิกของตนและส่วนรวม

สรุป แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ได้จากการสังเคราะห์เป็นแนวคิดที่สามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเรียกว่า 5 ค ได้แก่ ความรู้ ความคิด ความเป็นไทย ความดี และความสุข โดยแสดงไว้ดังภาพที่ 8.1

ภาพที่ 8.1 แสดงแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

1. ความรู้ การจัดการศึกษาเริ่มแรกจะต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้หรือได้รับการพัฒนาทางด้านสติปัญญา ก่อน เปรียบเสมือนต้องมีปัญญาเป็นอาวุธเพื่อนำเอาความรู้หรือปัญหาที่มีไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ปัจจุบันการจัดการศึกษาในประเทศไทยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ส่งเสริมให้เรียนวิชาความรู้สาระวิชาหลัก ได้แก่ ภาษาแม่ และภาษาโลก ศิลปะ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐ และความเป็นพลเมืองดี ส่วนด้านความรู้ที่เน้นให้เรียนในศตวรรษที่ 21 เช่น ความรู้เกี่ยวกับโลก ความรู้ด้านการเงิน เศรษฐศาสตร์ ธุรกิจและการเป็นผู้ประกอบการ ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองดี ความรู้ด้านสุขภาพ ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ความรู้ด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม การแก้ปัญหา การสื่อสารและการร่วมมือ ฯลฯ และที่สำคัญการจัดการศึกษา

ไทยจะต้องเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและความรู้เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ควบคู่ไปด้วย จึงจะทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวและเห็นความสำคัญหรือความจำเป็น

2. ความคิด แม้ว่าการจัดการศึกษาทุกระดับในสังคมไทยจะมีความพยายามพัฒนาผู้เรียน ให้มีความรู้ แต่ในความเป็นจริงยังพบว่า แม้คนจะมีความรู้หรือการศึกษาสูงแต่บางครั้งยังไม่สามารถที่จะเอาตัวรอดอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เหมือนดังคำพูดที่มักได้ยินบ่อย ๆ ว่า “มีความรู้ท่วมหัวแต่เอาตัวไม่รอด” จากคำพูดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ถ้าคนเรามีความรู้เพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอในการจะดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและปัญหามากมายอยู่รอบด้านได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่การศึกษา จะต้องพัฒนาทั้งความรู้ ความคิด รวมทั้งมีการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตควบคู่กันไปด้วย เพราะการจะพัฒนาทักษะต่าง ๆ ได้ดีจำเป็นต้องอาศัยการคิดเป็นพื้นฐานเพราะการคิดเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ในการจะนำไปสู่การเรียนรู้สิ่งอื่น ๆ และเป็นพลังที่สำคัญ ที่จะสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ ที่เป็นประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติ

3. ความเป็นไทย การจัดการศึกษาไทยในปัจจุบันแม้จะเน้นพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถที่จะใช้ชีวิตในสังคมไทย สังคมโลกได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพ โดยพยายามส่งเสริมการจัดการศึกษาแบบบูรณาการหลายศาสตร์เข้าด้วยกัน แม้ว่าการศึกษาไทยจะให้ความสำคัญในการส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาระดับผู้เรียนให้เข้าสู่สังคมศตวรรษที่ 21 และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ มุมมองและค่านิยม แต่มีอีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ควรมองข้ามและให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาของสังคมไทยคือ การจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นไทย เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรักภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย รวมทั้งจะทำให้เกิดความรักความเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น และสามารถที่จะทำให้คนในสังคมปรับตัวอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข แม้ว่าบางครั้งแต่ละคนอาจจะมี ความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ศาสนาก็ตาม

4. ความดี การจัดการศึกษาในสังคมไทย แม้ว่าจะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งในหลายประเทศ ได้พยายามพัฒนาระบบการจัดการศึกษาให้ดีขึ้นและมีคุณภาพและทันสมัย แต่ในความเป็นจริงยังพบว่า การศึกษาไม่สามารถจะทำให้ทุกคนในสังคมและในประเทศชาติเป็นคนดีได้ทั้งหมด เพราะบางคน แม้จะได้รับการศึกษาที่ดีมีความรู้สูง แต่กลับใช้ความรู้ไปในทางที่ไม่ถูกต้องและสร้างสรรค์ หรือบางคนเก่งฉลาด แต่ก็ยังมีความเห็นแก่ตัวชอบเอาเปรียบผู้อื่น คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่ในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย การศึกษายังไม่สามารถที่จะช่วยพัฒนาทุกคนในชาติให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้เขียนคิดว่า การจัดการศึกษาในแต่ละระดับต้องให้ความสำคัญในการที่จะพัฒนาคนให้เป็นคนดีมาก่อนเป็นอันดับแรก

ควรมีแนวทางหรือกระบวนการเรียนรู้ที่จะปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นคนดีหรือมีคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง และควรมีการติดตามประเมินผลอย่างจริงจัง

5. ความสุข มนุษย์ทุกคนเกิดมาปรารถนาที่จะได้รับความสุขมากกว่าความทุกข์ และที่สำคัญคนส่วนใหญ่ในทุกสังคม พยายามแสวงหาความรู้หรือพัฒนาตนเองโดยเข้ารับการศึกษาก็เพื่อที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นำมาซึ่งความสุขสู่ตนเอง ครอบครัวและสังคม ในมุมมองของผู้เขียนคิดว่า การจัดการศึกษาของสังคมไทยจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องให้ความสำคัญเน้นพัฒนาผู้เรียนให้สามารถที่จะนำความรู้ ประสบการณ์และสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับจากการศึกษา ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตทั้งของตนเองและผู้อื่นให้มีความสุข มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ทำผู้อื่น สังคมหรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบข้างเดือดร้อนเสียหาย และจะต้องทำให้ทุกสิ่งสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสมคูลนำมาซึ่งความสุขสงบในประเทศชาติ

8.3 องค์ประกอบของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในประเทศต่างๆ ของโลก ให้มีมาตรฐานและมีความสุขในการดำรงชีวิต การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยทั่วไป จะกำหนดองค์ประกอบของการพัฒนาออกเป็น 3 ส่วน คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนในส่วนของสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบจะมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เช่น การพัฒนาด้านสังคมที่จะทำให้คุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรเกิดขึ้นได้ จะต้องอาศัยความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม ที่สามารถให้อาหารและทรัพยากรเพียงพอต่อความต้องการของประชากร และสภาพทางเศรษฐกิจที่ดี จะทำให้สังคมมีคุณภาพปลอดจากความยากจนและมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต เป็นต้น การศึกษาซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ก็จะต้องสร้างองค์ประกอบทางการศึกษาให้สามารถขับเคลื่อนความสมดุลขององค์ประกอบทั้ง 3 ของการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เดินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องอาศัยองค์ประกอบของการศึกษาในการขับเคลื่อน ดังนี้

8.3.1 การดำเนินงานของการศึกษา เพื่อให้เกิดความสมดุลขององค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษาจะต้องทำให้สมาชิกในสังคมสามารถรู้หนังสือในระดับสูง ที่เรียกว่า อยู่ในขั้นมีปัญญาในการแก้ปัญหา และสามารถสร้างทักษะ ในการดำรงชีวิตในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีปรัชญาในการดำรงชีวิตในรูปของการมีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้แก่ ความสามารถจัดสรรทรัพยากรให้พอเพียงได้ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ที่สามารถมีการพัฒนาให้เกิดวัตถุดิบทางด้านอาหารอย่างพอเพียงได้

8.3.2 การตัดสินใจด้านการศึกษา การจะเลือกโอกาสทางการศึกษาอย่างไร ที่จะทำให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การให้การศึกษาและการวิจัยโดยชุมชนเป็นฐาน จึงเป็นการเลือกการตัดสินใจที่จะนำมาวางแผนสำหรับการดำเนินงาน ให้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ประชากรในชุมชน เป็นประชากรที่มีการศึกษาไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่จะสร้างชุมชนสีเขียว ความชำนาญและทักษะในฝีมือแรงงานและความร่วมมือร่วมใจ ในการปกป้องและพิทักษ์ชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี

8.3.3 การศึกษาสร้างคุณภาพชีวิต เนื่องจากการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง คุณภาพชีวิตที่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้า มั่นคง และยั่งยืน การศึกษาจะต้องเน้นถึงความพยายามในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต เช่น การศึกษาที่ช่วยยกระดับสถานภาพของเศรษฐกิจโลก ของครอบครัวทำให้รายได้ในครอบครัว ชุมชน และสังคมดีขึ้น ทำให้อัตราการเสียชีวิตของทารกลดลง และมีการวางแผนเพื่อทำให้การศึกษาของคนรุ่นหลังมีการพัฒนาปรับปรุงดีขึ้น ที่เห็นได้จากสภาพที่ดีมีมาตรฐานทางเศรษฐกิจและสังคม

8.4 แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้และประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัย กลวิธีหรือแนวทางต่าง ๆ ในการนำมาใช้จัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีหน่วยงานและ นักวิชาการบางท่านได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

องค์กรธุรกิจเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (2559) ได้เสนอกลวิธี หรือแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อ การพัฒนาอย่างยั่งยืน ไว้ดังนี้

1. การเสริมสร้างความตระหนัก เนื่องจากขั้นตอนแรกที่สำคัญของกระบวนการขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างความตระหนักของบุคลากรด้านการศึกษาและสาธารณชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ส่งเสริมการศึกษาของชาติ ได้มีโอกาสเรียนรู้และทำความเข้าใจกับแนวความคิด พื้นฐาน ความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนเหตุผลที่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยน โครงสร้างหรือรูปแบบการศึกษาของประเทศไปสู่แนวทางที่สอดคล้องกับกระแสโลก ขณะเดียวกันมีความเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น

2. การบูรณาการหลักสูตรสำหรับการศึกษาในระบบ (Formal Education) กลยุทธ์ในการนำ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้าไปบูรณาการไว้ในหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ขั้นพื้นฐานถึงระดับปริญญา นับเป็น ประเด็นสำคัญที่ต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบจริงจัง ในการนี้รัฐสามารถเลือกปฏิบัติได้อย่างน้อย 2 วิธี คือ วิธีที่หนึ่ง โดยการเพิ่มสาระวิชาใหม่ในหลักสูตรการเรียนการสอนที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เช่น รายวิชาการ พัฒนาที่ยั่งยืน รายวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา หรือรายวิชาจริยธรรม และวิธีที่สอง โดยการพัฒนาหลักสูตรใหม่ให้มี โครงสร้าง แผนการศึกษาและรายวิชา ที่มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้อง เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ ค่านิยม และมุมมองที่สามารถสร้างความยั่งยืนแก่ชุมชนของตนเอง

3. การปฏิรูปการศึกษา เนื่องจากการศึกษาเป็นตัวแปรสำคัญของการพัฒนาประเทศ แนวคิด เรื่องเป้าหมายของการจัดการศึกษาจึงเป็นประเด็นสำคัญ หากรัฐมองเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน และกำหนดเป็นกรอบเป้าหมายของการศึกษาในทุกกระดับ โครงสร้างและกระบวนการเรียนรู้ของประชากร ในประเทศ จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับกรอบที่วางไว้ เพื่อให้คนทั้งประเทศมีความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกร่วมกันแก้ไขปัญหาการขาดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การปฏิรูปการศึกษา

จึงเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการผลักดันประชากรของประเทศสู่เป้าหมายที่รัฐต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ควรมองข้ามความสำคัญของการรณรงค์ให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญของปัญหา และตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

4. นิยามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ในขณะที่ทั่วโลกยอมรับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องมานานกว่าสองทศวรรษ เพื่อกำหนดเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงประการหนึ่ง คือ นักวิชาการที่เกี่ยวข้องต่างมีนิยามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่แตกต่างกันออกไป และมีการสร้างภาพของสังคมที่ยั่งยืนกันอย่างหลากหลาย ทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่น ทำให้ไม่สามารถกำหนดความหมายที่ชัดเจนของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การเรียนการสอนเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นเรื่องยุ่งยากและซับซ้อน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องมีวิธีปรับเนื้อหาสาระ ที่ใช้ในการเรียนการสอนให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นภารกิจที่ค่อนข้างหนักสำหรับครูและบุคลากรด้านการศึกษา

5. การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งความหลากหลายของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูในโรงเรียน วิทยากรจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา และผู้ฝึกสอนความชำนาญเฉพาะด้านให้ชุมชน บุคลากรด้านการศึกษาเหล่านี้ จำเป็นต้องได้รับการออกแบบแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่เดิมภายใต้บริบทใหม่ของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานในระดับชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งต้องคำนึงถึงความละเอียดอ่อนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมมากขึ้น กลยุทธ์ข้อหนึ่งในการทำงานระดับท้องถิ่น ได้แก่ การกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบการปฏิบัติงานด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทของท้องถิ่น เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และเป็นการลดความกังวลเกี่ยวกับแผนการทำงานของผู้สอนอีกทางหนึ่งด้วย

6. การบูรณาการเนื้อหาสาระการเรียนรู้ ในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีการเน้นเป้าหมายการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้สอนจำเป็นต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงของการเรียนรู้ทุกสาขาวิชา เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงความคิด มุมมอง และคุณค่าของการตัดสินใจตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของเพื่อนร่วมโลก ซึ่งเป็นเรื่องที่ซับซ้อน เนื่องจากมีมิติของความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องหลายด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ขณะเดียวกัน การสอนแบบบูรณาการสามารถเลือกทำได้หลายรูปแบบ เช่น เชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนกับเนื้อหาสาระของกลุ่มวิชาที่มีในหลักสูตร หรือจัดหัวข้อการสอนใหม่โดยนำเนื้อหาสาระในแต่ละกลุ่มวิชา ที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกัน เพื่อเน้นความสำคัญของหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้สอนจึงต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีทักษะในการบูรณาการอย่างเหมาะสม

7. บทบาทของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ปัจจุบันการพัฒนาที่ยั่งยืนถือเป็นเป้าหมายของทุกองค์กร โดยเฉพาะหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่

กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งถือได้ว่าหน่วยงานเหล่านี้ มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงควรมีการหารือและแลกเปลี่ยนความรู้หรือมุมมองร่วมกัน เพื่อกำหนดกรอบเป้าหมายและยุทธศาสตร์ ตลอดจนแผนการปฏิบัติงานที่สอดคล้องซึ่งกันและกัน

8. การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลง ความสำเร็จของการส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยหลายประการ ปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ คือ ประสิทธิภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในสังคม ซึ่งควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของโลกและท้องถิ่นในปัจจุบัน สามารถพัฒนาทักษะในการสร้างเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญ และผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพของผู้นำด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถทำได้อย่างน้อย 2 รูปแบบ คือ การจัดการสอนหลักสูตรพิเศษในสถานศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายผลิตครูและบุคลากรด้านการศึกษารุ่นใหม่ที่สามารถบูรณาการแนวคิดและหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการเรียนการสอนในสาระวิชาที่ตนถนัด และการฝึกอบรมวิทยากรครุต้นแบบ ซึ่งมีเป้าหมายเสริมสร้างขีดความสามารถของครูและบุคลากรด้านการศึกษาที่มีประสบการณ์ด้านการเรียนการสอนมาบ้างแล้ว ให้มีความรู้และทักษะในการบูรณาการเนื้อหาสาระการเรียนการสอนจากกลุ่มสาระต่าง ๆ ให้เกิดความเชื่อมโยงกับแนวคิดและหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

9. การจัดระบบงบประมาณและปัจจัยสนับสนุน เนื่องจากปัจจัยอีกส่วนหนึ่งที่เอื้อต่อความสำเร็จของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ งบประมาณ สื่อการเรียนการสอน และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง รูปแบบ และกระบวนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนและสถานศึกษา จำเป็นต้องใช้งบประมาณค่อนข้างมาก เพื่อสนับสนุนการจัดทำหลักสูตร การบริหารจัดการ และการฝึกอบรมขณะเดียวกันครูและบุคลากรด้านการศึกษา จำเป็นต้องมีสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนี้ในยุคของสังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูล ข่าวสาร และเป็นการติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดน อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน ที่อาศัยเทคโนโลยีและการสื่อสารรูปแบบใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

10. การกำหนดนโยบายส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน รัฐควรมีบทบาทโดยตรงในการส่งเสริมสนับสนุนบุคคล ครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ด้วยวิธีส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ เพื่อเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น ผู้มีอำนาจและหน้าที่ใน

การกำหนดนโยบายการศึกษา จึงควรผลักดันให้มีการวางแนวทางดำเนินงานของรัฐ ด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพตามที่ต้องการ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2557) ได้นำเสนอรายละเอียดของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้ให้ความสำคัญของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และกำหนดยุทธศาสตร์ในการนำประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนด้วยการสร้างและพัฒนา “ทุนมนุษย์” ให้เข้มแข็ง มีพลังพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสู่ความมั่นคงของประเทศในอนาคต การจัดการศึกษา จากนี้ไปจะเป็นการค้นหาคักยภาพที่แท้จริงของทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ที่สามารถเป็นเชื้อเพลิงขับเคลื่อนการศึกษาให้คนไทยได้รู้จักศักยภาพของตนเอง ศักยภาพของผู้อื่น รู้เท่าทันและสามารถแข่งขันได้ในประชาคมโลก การจัดการศึกษาจะยึดพื้นที่ ซึ่งมีบริบทและความต้องการแตกต่างกันเป็นฐานในการพัฒนา เพื่อให้คนไทยทุกกลุ่มวัย ทุกช่วงวัย ได้รับการพัฒนาสอดคล้องกับศักยภาพและโอกาสของพื้นที่นั้น ๆ กำหนดการทำงานให้สัมฤทธิ์ผล สำหรับการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายใต้ประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญดังนี้

1. การปรับตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ประชาคมโลก โดยการส่งเสริมการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา การวิจัยและพัฒนา และการฝึกอบรมนานาชาติในภูมิภาค (Regional Education Hub) ในสาขาที่มีศักยภาพในการแข่งขัน ส่งเสริมความร่วมมือด้านการศึกษากับนานาชาติ ส่งเสริมสนับสนุนองค์กรและสถาบันการศึกษาของประเทศทำหน้าที่เป็นศูนย์เครือข่ายการศึกษาระหว่างประเทศ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาการศึกษา การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ กำหนดมาตรการเชิงรับและรุกเพื่อรองรับการเปิดเสรีทางการค้าและบริการด้านการศึกษาทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาสากลเป็นภาษาที่สองและการเรียนรู้ภาษาที่สาม เช่น ภาษาเพื่อนบ้านในกลุ่มประเทศอาเซียน ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาจัดหลักสูตรนานาชาติหรือหลักสูตรสมทบร่วมกับสถาบันต่างประเทศ

2. การพัฒนาสถานศึกษาและองค์ความรู้ โดยการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลก สร้างความเชื่อมโยงการศึกษาในทุกระดับ ส่งเสริมสนับสนุนการคัดเลือกยกย่องเชิดชูเกียรติแก่สถานศึกษาทุกระดับ ประเภท จัดให้มีแหล่งเรียนรู้หลากหลายรูปแบบรวมทั้งสื่อทางไกลสื่อออนไลน์ สร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้เป็นเครือข่ายครอบคลุมเขตพื้นที่ จัดให้มีสถานศึกษาเพื่อความเป็นเลิศเฉพาะด้านในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ พัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพมาตรฐาน

3. การพัฒนาเทคโนโลยีและเครื่องมืออุปกรณ์ โดยการจัดให้มีเทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อการจัดการศึกษา ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงสนับสนุนการวิจัย การถ่ายทอดความรู้ และการเรียนรู้ในแต่ละระดับให้มีคุณภาพ พัฒนาทักษะการเข้าถึงความรู้ใหม่ ๆ ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ พัฒนาระบบการศึกษาอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (National e-Learning Initiative) พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่ทันสมัย สามารถปรับวิทยฐานะ เพิ่มจำนวนผู้สอนที่เป็นผู้เชี่ยวชาญจากภาคอุตสาหกรรมเข้ามาเป็นผู้สอนได้ รวมถึงการยกย่องและเชิดชูเกียรติครู ทั้งครูในระบบและนอกระบบ กำหนดนโยบายและวางแผนการผลิต การพัฒนาการใช้และการ

บำรุงรักษาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบอย่างเป็นเอกภาพ สอดคล้องกับความต้องการของประเทศสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันผลิตครู ส่งเสริมการพัฒนาและฝึกอบรมครู ผู้เชี่ยวชาญสู่การเป็นครูมืออาชีพในแต่ละสาขา ส่งเสริมให้มีการนำความรู้และบุคลากรจากภายนอก ได้แก่ ครูภูมิปัญญาและบุคลากรจากสถานประกอบการเข้ามาเป็นครูผู้สอนในสถานศึกษา ส่งเสริมขวัญกำลังใจ แรงจูงใจและกำหนดหลักเกณฑ์ความก้าวหน้า การคงอยู่ของการประกอบวิชาชีพครู ยกย่องเชิดชู คนดีคนเก่ง ในสายวิชาชีพทั้งในและนอกระบบ ส่งเสริมให้มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาครูทั้งระบบ

4. การพัฒนาศักยภาพผู้เรียน โดยการจัดให้มีนโยบายด้านหลักสูตรการศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนในสาขาที่รักและถนัด ส่งเสริมสนับสนุนให้มีโครงการตำราแห่งชาติเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย พัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะในการเรียนรู้ สร้างสรรค์นวัตกรรมต่าง ๆ ยกย่องความสามารถด้านเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และภาษาต่างประเทศของคนไทย พัฒนารอบคอบคุณวุฒิแห่งชาติและคุณวุฒิวิชาชีพ จัดให้มีระบบการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์สำหรับผู้ทำงานและผู้ประสงค์จะเรียนเพิ่มทักษะและปรับคุณวุฒิการศึกษา รณรงค์ส่งเสริมให้มีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม สันติวิธี จิตอาสา จิตสาธารณะ จิตสำนึก ความรับผิดชอบ ให้แก่ผู้เรียนทุกระดับการศึกษา ส่งเสริม สนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ ประชาธิปไตย และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5. การวิจัยและถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยการส่งเสริมการวิจัยเชิงบูรณาการ เพื่อพัฒนาการศึกษา และเรียนรู้ เพื่อพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ ที่ตอบสนองความต้องการของพื้นที่ ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยทางการศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการและบริบทของพื้นที่ และตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งให้มีหน่วยงานกลางในการส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยทางการศึกษา ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาค้นคว้า วิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

6. การเพิ่มโอกาสทางการศึกษา โดยมุ่งลดช่องว่างการเข้าถึงการศึกษาและองค์ความรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดให้มีระบบคัดกรอง ระบบเฝ้าระวัง ระบบช่วยเหลือดูแล ระบบแนะแนว และระบบการส่งต่อผู้เรียนแต่ละระดับการศึกษา ให้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาตามศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและบริบทของแต่ละพื้นที่ ส่งเสริม สนับสนุนการเรียนฟรีตั้งแต่แรกเกิดจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่งเสริม สนับสนุนการจัดสรรทุนหนึ่งทุนหนึ่งอำเภอ จัดตั้งกองทุนสนับสนุนการสร้างงานและการประกอบอาชีพสำหรับครู คณาจารย์ และผู้สำเร็จการศึกษา

7. การส่งเสริมการมีงานทำ โดยสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาสามารถประกอบธุรกิจตามศักยภาพของพื้นที่ สนับสนุนให้ผู้เรียนมีโอกาสทำงานและสร้างรายได้ระหว่างเรียน สนับสนุนให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อการศึกษา

8. การบริหารจัดการกลยุทธ์ของกระทรวงศึกษาธิการ โดยปรับโครงสร้างการบริหารภายใน กระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้เกิดการทำงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานภายในภายนอกกระทรวงทั้ง ภาครัฐและเอกชน

กาญจนา เกรียงสี (2559) ได้นำเสนอ แนวทางสำหรับการบริหารจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากการพัฒนาที่ยั่งยืนมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม การบริหารจัดการการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมีความจำเป็นในการที่จะต้องสร้างเครือข่ายและทำงานร่วมกับผู้อื่นจากหน่วยงานต่างๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์ความรู้ที่จะนำมาจัดการเป็นเนื้อหาในการให้การศึกษา ทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ ได้เห็นพ้องต้องกันว่าการศึกษาพื้นฐาน (Basic Education) เป็นกุญแจสำคัญของความสามารถของประเทศ ในการที่จะพัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมายของความยั่งยืน และการที่จะพัฒนาแต่เพียงให้คนมีการศึกษา ในระดับสูงขึ้น เช่น ระดับปริญญาต่างๆ ไม่ใช่ประสิทธิผลของการสร้างสังคมที่ยั่งยืนได้ ดังนั้นความท้าทายในการบริหารจัดการการศึกษา จึงอยู่ที่การยกระดับของการศึกษาที่เป็นการสร้างสรรค์การตอบสนอง ความต้องการ ที่ไม่ใช่เป็นการทำลายทรัพยากรหรือก่อให้เกิดมลภาวะเพิ่มมากขึ้น แต่จะต้องบริหารจัดการ การศึกษาให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า และสร้างสรรค์อนาคตที่ดีให้กับการดำเนินชีวิตของ คนรุ่นอนาคต ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการอาจกระทำได้ ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนในระดับต่างๆ ของการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา พื้นฐาน การศึกษาระดับอาชีวศึกษา หรือระดับอุดมศึกษาควรจะเป็นการจัดหลักสูตรที่มีเนื้อหาในการเรียนรู้ ที่เกี่ยวกับ 1) องค์ประกอบทั้ง 3 ของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเรียงลำดับความสำคัญและความยากง่ายของ การศึกษาวิจัย สืบค้นข้อมูลเป็นลำดับขึ้นไป 2) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสีเขียวที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน ที่บรรจุอยู่ในหลักสูตร ที่สามารถสร้างให้เกิดองค์ความรู้ในทุกระดับได้ 3) การเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพ ความหลากหลายแตกต่างของวัฒนธรรมของประชากรโลก เพื่อความเข้าใจอันดีและความร่วมมือในการดำเนิน ชีวิต โดยปราศจากความขัดแย้ง

2. การพัฒนาผู้สอนและผู้เรียนให้มีสมรรถนะ (Competencies) ในด้านต่างๆ คือ 1) การคิด เชิงวิเคราะห์ 2) การวาดภาพอนาคตที่พึงประสงค์ 3) การตัดสินใจในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นและ ด้านสภาพแวดล้อมในลักษณะสมดุล 4) การพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงของ โลก เพื่อความเข้าใจและคิดหาแนวทางสร้างกิจกรรมหรือบทเรียนในการแก้ไขปรับปรุงให้คุณภาพชีวิตของ ตนเองและชุมชนและสังคมดีขึ้น เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate change) ความหลากหลายทางชีวภาพภัยพิบัติ การจัดการความเสี่ยง ระบบเมือง และวิถีชีวิต ฯลฯ

3. การพัฒนาผู้อยู่นอกระบบการศึกษาและขาดโอกาส ให้มีความเสมอภาพและลดความเหลื่อมล้ำ ทางโอกาส ด้วยการมีการจัดการศึกษาให้ประชากรที่ไม่อยู่ในกลุ่มของการศึกษาในระบบ ได้มีบทเรียน

แบบเรียนความรู้ที่ถ่ายทอดอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อสร้างให้สมาชิกของชุมชนและสังคมเป็นประชากรที่มีการศึกษาตลอดชีวิต (life – long education) และมีความยั่งยืนในการรู้จักยืดหยุ่น ปรับตัวให้เกิดความสมดุลในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต หรือมนุษย์ด้วยกัน ให้สามารถยืนหยัดอยู่ในโลกอย่างเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรีและมีอัตลักษณ์ของตนเอง

สรุป แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนปัจจุบันกำลังได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายทั่วโลก ดังนั้นสามารถสรุปแนวความคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเรียกว่า 4 M ซึ่งจะต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ คน (Man) งบประมาณ (Money) วิธีการ (Method) และขวัญกำลังใจ (Morale)

8.5 บทสรุป

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคน สังคม และประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าประเทศใดมีการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ประเทศนั้นย่อมได้เปรียบในการมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและศักยภาพในการที่จะนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้มีความเจริญงอกงามต่อไป ทั้งนี้ในการจะพัฒนาคนให้มีคุณภาพ สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมในปัจจุบันได้อย่างมีความสุขไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะจะต้องเป็นการจัดการศึกษาที่สามารถพัฒนาคนได้อย่างยั่งยืน โดยเน้นพัฒนาคนทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะ ค่านิยม มุมมอง หรือพัฒนาคนแบบองค์รวม โดยสามารถพัฒนาส่งเสริมทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความดี ความเป็นไทย และนำมาซึ่งการใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้การจัดการศึกษาและการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทยนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องต้องศึกษาความหมายของ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์ประกอบของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจอย่างถ่องแท้ ชัดเจนจึงจะสามารถนำไปใช้ในการจัดการศึกษาซึ่งต้องร่วมมือร่วมแรงกันของทุกภาคส่วน โดยไม่คิดว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่เฉพาะของครูและสถานศึกษาอีกต่อไป รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยสนับสนุนในการจัดการศึกษา จะต้องมีความพร้อมหรือเพียงพอ ได้แก่ คน งบประมาณ วิธีการ และขวัญกำลังใจ

คำถามท้าย

1. จงอธิบายความหมายของ “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ตามทัศนะของนักศึกษา
2. จงอธิบายแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามทัศนะของนักศึกษา
3. จงวิเคราะห์องค์ประกอบของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่นักศึกษาเห็นว่ามีความสำคัญสำหรับการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21

4. จงอธิบาย พร้อมยกตัวอย่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
5. จงอธิบาย พร้อมยกตัวอย่างการพัฒนาตนเองด้านการศึกษาที่จะส่งผลต่อการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา เกรียงสี. (2559). การศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 21(2).
- นิตยา กมลวิธานินิตา. (2546). “บริบทไทยว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน”. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 11 (2), 14-20.
- นินาวาลย์ ปานากาเซ็ง แมงกาจิ. (2551). *การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ปัตตานี.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2549). “การจัดการความรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”. *วารสารพัฒนาชุมชน*, 4(1). 8-10.
- พิณสุตา สิริธรงค์ศรี. (2555). *การศึกษาเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน: การศึกษาโดยการมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2557). *รายงานการวิจัยแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ยุคศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สุริยา เหมตะศิลป์. (2559). *ศึกษาศาสตร์กับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สงขลา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- องค์กรธุรกิจเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน. (2559). *องค์กรธุรกิจเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน (Thailand Business Council for Sustainable Development: TBCSD)*. นนทบุรี : องค์กรธุรกิจเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน
- อำไพ หรคุณารักษ์. (2550). *คิดมองคาดการณ์เกี่ยวกับ : การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริษัทไทย*. นนทบุรี : สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
- Corson, W.H. et al. (1990). *The Global Ecology Handbook*. Boston: Beacon Press.
- Elliott, J.A. (2006). *An Introduction to Sustainable Development*. 3rd ed. London And New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- UNESCO. (1997). *Education for a Sustainable Future: A Trans disciplinary Vision for Concerted Action*. Paris: UNESCO

บทที่ 9

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

หัวข้อเนื้อหา

- 9.1 ความหมาย วิวัฒนาการ และความเป็นมาของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
- 9.2 กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา
- 9.3 แนวทางการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการศึกษา
- 9.4 บทสรุป

9.1 ความหมาย วิวัฒนาการและความเป็นมาของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

9.1.1 ความหมายของกฎหมาย

ความหมายคำว่า “กฎหมาย” มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้
พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย ทรงอธิบายคำว่า “กฎหมาย” คือ คำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองแผ่นดินแก่ราษฎรทั้งหลาย เมื่อไม่ทำตามแล้ว ตามธรรมดาต้องรับโทษ (สุคนธ์ สินธพานนท์, 2544)

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของกฎหมายว่า กฎหมาย คือบทบัญญัติซึ่งผู้มีอำนาจสูงสุดในประเทศได้ตราขึ้นไว้เพื่อใช้ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและบังคับบุคคลในความสัมพันธ์ระหว่างกัน ผู้ใดฝ่าฝืนต้องได้รับโทษหรือต้องถูกบังคับให้ปฏิบัติตาม (สุคนธ์ สินธพานนท์, 2544)

จอห์น ออสติน นักปรัชญาเมธีชาวอังกฤษอธิบายว่า “กฎหมาย” คือ คำสั่ง คำบัญชาของรัฐอธิปไตย ซึ่งใช้บังคับบุคคลทั้งหลายถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามโดยปกติแล้ว ผู้นั้นต้องรับโทษ (ประสพสุข บุญเดช 2545)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2559) ได้ให้เขียนความหมายของคำว่า กฎหมาย คือ คำสั่งของอธิปไตย (ผู้มีอำนาจปกครองสูงสุดในบ้านเมือง) ที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม

จากคำอธิบายที่มาทั้งหมด อาจสรุปได้ว่า “กฎหมาย” หมายถึง คำสั่งหรือข้อบังคับความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งผู้มีอำนาจสูงสุด หรือรัฐอธิปไตยเป็นผู้บัญญัติขึ้น ผู้ใดฝ่าฝืนมีสภาพบังคับ ดังนั้นเมื่อประกาศใช้กฎหมาย จึงมีผลบังคับเป็นการทั่วไป ไม่ใช่กำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของบุคคลหนึ่ง หรือ ให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดปฏิบัติตามเท่านั้น ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะมีอายุ เพศ หรือฐานะอย่างไรก็ตามก็ตกอยู่ภายใต้ของการใช้บังคับกฎหมายอันเดียวกัน (โดยไม่เลือกปฏิบัติ)

9.1.2 วิวัฒนาการ และลำดับชั้นของกฎหมายลายลักษณ์อักษร

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2559) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิวัฒนาการ และลำดับชั้นของกฎหมายลายลักษณ์อักษรไว้ดังนี้

1) ยุคกฎหมายชาวบ้าน ในยุคนี้กฎหมายปรากฏตัวในรูปของกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่า “ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี” ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ประการ ดังนี้

(1) องค์ประกอบภายนอก คือ มีการประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ มาเป็นเวลานาน

(2) องค์ประกอบภายใน คือ ได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง สมควรที่จะต้องปฏิบัติตาม หากไม่ปฏิบัติตาม จะรู้สึกว่ามีผิด ในยุคนั้นมนุษย์ยังไม่สามารถแยกแยะได้ว่ากฎหมายกับศีลธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี แตกต่างกันอย่างใด ดังนั้น กฎหมายจึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสามารถรู้ได้เอง โดยอาศัยเหตุผลทางศีลธรรม เช่น หลักเรื่องลักทรัพย์ หลักเรื่องฆ่าคนตาย เป็นต้น

2) ยุคกฎหมายของนักกฎหมาย ในยุคนี้มนุษย์เริ่มมองเห็นว่า กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์อีกแบบหนึ่ง แตกต่างจากศีลธรรมประเพณี กฎหมายของนักกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นเพิ่มเติม จากกฎเกณฑ์ที่เป็นขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีดั้งเดิม ต้องใช้เหตุผลละเอียดลึกซึ้งในการวินิจฉัยชี้ขาด เหตุผลนี้ เมื่อถูกใช้ชี้ขาดติดต่อกันมาเป็นเวลานาน วิธีคิดหาเหตุผลแบบนิติศาสตร์จึงถูกพัฒนาและก่อตัวขึ้น จึงเกิดวิชานิติศาสตร์ขึ้นมา เช่น หลักเรื่องการครอบครองทรัพย์สิน หลักเรื่องอายุความ หลักเรื่องการตาย โดยการถูกศาลสั่งเพราะเหตุเป็นคนสาบสูญ เป็นต้น

3) ยุคกฎหมายเทคนิค เพราะเหตุว่าสังคมไม่ได้หยุดนิ่งกับที่ แต่มีวิวัฒนาการไปในทางที่ซับซ้อนมากขึ้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องพัฒนากฎเกณฑ์ใช้บังคับ ให้เท่าทันกับวิวัฒนาการของสังคม ด้วยเหตุนี้กฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นโดยเจตจำนงของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง ไม่เกี่ยวกับศีลธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีและไม่เกี่ยวกับหลักกฎหมาย เช่น กฎหมายจราจร เป็นต้น จากวิวัฒนาการของกฎหมาย 3 ยุค กฎหมาย จึงหมายถึงจารีตประเพณี กฎเกณฑ์ที่พัฒนาเป็นหลักกฎหมายโดยนักกฎหมาย และกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะทางเทคนิคกฎหมาย จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้จากหลายแหล่ง และปรากฏในหลายรูปแบบ ดังนั้น เราอาจกล่าวถึงลักษณะของกฎหมายได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

(1) กฎหมายต้องเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นแบบแผน โดยเป็นกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง กับความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเป็นมาตรฐานชี้ว่าการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด ผิด – ถูกหรือไม่ อย่างไร

(2) กฎหมายต้องมีกระบวนการบังคับที่เป็น กิจจะลักษณะ กล่าวคือ ต้องมีการบังคับอย่างจริงจัง หากผู้ใดฝ่าฝืนต้องได้รับโทษ ต่างจากแบบแผนบางอย่างที่ไม่มีลักษณะการบังคับจริงจัง เช่น มารยาท กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบด้วย

1) พระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) เป็นกฎหมายโดยแท้ เพราะออกโดยองค์กฤษฎีกาโดยตรง

2) พระราชกำหนด (พ.ร.ก.) เป็นกฎหมายยกเว้น เพราะฝ่ายบริหารเป็นคนออก ไม่ใช่ฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งมีอำนาจออกกฎหมายโดยตรง การตรา พ.ร.ก. นั้น รัฐธรรมนูญกำหนดให้ออกได้ 2 กรณี คือ

(1) พระราชกำหนดทั่วไป กรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วน ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศ หรือสาธารณสุขหรือความมั่นคงของประเทศ

(2) พระราชกำหนดเฉพาะ กรณีในระหว่างสมัยประชุมรัฐสภา มีความจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากร หรือเงินตราที่ต้องพิจารณาโดยด่วนและลับ ผลประโยชน์ของแผ่นดิน

3) กฎหมายลำดับรอง อันได้แก่

(1) พระราชกฤษฎีกา (พ.ร.ฎ.) นายกรัฐมนตรีออกโดย ความอนุวัติของคณะรัฐมนตรี

(2) กฎกระทรวง รัฐมนตรีว่าการออกโดยความอนุวัติของคณะรัฐมนตรี

(3) ประกาศกระทรวง ออกโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวง

(4) ข้อบังคับต่างๆ

กฎหมายองค์การบัญญัติ ออกโดยองค์การมหาชนที่มีอำนาจอิสระปกครองตนเองได้ เช่น ข้อบัญญัติจังหวัด ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร ข้อบัญญัติเมืองพัทยา เทศบัญญัติ ข้อบังคับสุขาภิบาล ข้อบังคับตำบล ข้อบังคับมหาวิทยาลัย

ลำดับชั้นของกฎหมายลายลักษณ์อักษร

ลำดับชั้นของกฎหมาย หมายถึง ลำดับชั้นแห่งค่าบังคับของกฎหมาย โดยกฎหมายที่อยู่ในลำดับรองจะมีค่าบังคับกฎหมายในระดับสูงกว่าไม่ได้ ลำดับชั้นของกฎหมาย มีดังนี้

1) รัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายสูงสุด กฎหมายอื่นจะขัดหรือแย้งไม่ได้ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่วางโครงสร้างองค์กรของรัฐ และรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน

2) พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด ลำดับชั้นรองลงมาจากรัฐธรรมนูญ

3) พระราชกฤษฎีกา ออกโดยอาศัยอำนาจของรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด จึงขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด ไม่ได้

4) กฎกระทรวง/ประกาศกระทรวง

5) กฎหมายองค์การบัญญัติ

9.1.3 ความเป็นมาของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พุทธศักราช 2540 ได้แสดงเจตนารมณ์ที่ให้มีการจัดการศึกษาโดยเฉพาะเน้นให้มีการปฏิรูปการศึกษาในทุกเรื่อง พร้อมกับได้มีการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอีกหลายฉบับ ซึ่งแม้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว จะถูกประกาศยกเลิกการบังคับใช้ แล้วแต่กฎหมายที่ออกมาตามนัยของรัฐธรรมนูญดังกล่าว ยังมีผลบังคับใช้และเป็นหลักการในการปฏิบัติ การจัดการศึกษาอยู่จนถึงปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรได้บังคับให้รัฐจัดการศึกษาของชาติไว้ดังนี้

มาตรา 42 บัญญัติเกี่ยวกับ เสรีภาพทางการศึกษาและเผยแพร่ความรู้ “ การศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่ผลงานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครองทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ”

มาตรา 43 บัญญัติเกี่ยวกับ ความเสมอภาคของคนไทยที่จะรับการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า “ บุคคลย่อมมีสิทธิ เสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ”

มาตรา 81 บัญญัติเกี่ยวกับ จุดหมายของการศึกษาและมาตรการเพื่อให้บรรลุจุดหมายว่า “ รัฐต้องจัดการศึกษา และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษา ให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ”

สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พุทธศักราช 2540 ก่อให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะว่าด้วยการศึกษา ให้มีผลบังคับใช้ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นกฎหมายประกอบซึ่งเกิดจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับนี้ เช่น พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. 2546 ฯลฯ

9.2 กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นกฎหมายซึ่งเกิดจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม จำนำเสนอในบทนี้ ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546

9.2.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เป็นกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ มีทั้งหมด 3 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มีทั้งหมด 78 มาตรา มีสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้

หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ

พระราชบัญญัติฉบับนี้มีเจตนารมณ์ที่ต้องการเน้นย้ำว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
 - 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
 - 3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง
- สำหรับเรื่องการจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก ดังนี้

- 1) มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- 2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภท
- 4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
- 5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา
- 6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

- บุคคล ซึ่งมีความบกพร่องทางด้านต่าง ๆ หรือมีร่างกายพิการ หรือมีความต้องการเป็นพิเศษ หรือผู้ด้อยโอกาสมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ
- บิดามารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลในความดูแลได้รับการศึกษาทั้งภาคบังคับ และนอกเหนือจากภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัว
- บิดามารดา บุคคล ชุมชน องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมที่สนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณีดังนี้
- การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรหรือผู้ซึ่งอยู่ในความดูแล รวมทั้งเงินอุดหนุนสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษา

หมวด 3 ระบบการศึกษา

การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาจัดได้ทั้งสามรูปแบบ และให้มีการเทียบโอนผลการเรียน ที่ผู้เรียนสะสมไว้ระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็ผลการศึกษาจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม การศึกษา

ในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งจัดไม่น้อยกว่า 12 ปี ก่อนระดับอุดมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ซึ่งแบ่งเป็นระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา ให้มีการศึกษาภาคบังคับเก้าปี นับจากอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด จนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก หรือเมื่อสอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ

- สำหรับเรื่องสถานศึกษานั้น การศึกษาปฐมวัย และการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้จัดใน

1) สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

2) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ เอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันศาสนา

3) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล

ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

- การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ให้จัดในมหาวิทยาลัย สถาบัน วิทยาลัย หรือ หน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

- การจัดการอาชีวศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ให้จัดในสถานศึกษาของรัฐ สถานศึกษาของเอกชน สถานประกอบการ หรือโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ อาจจัดการศึกษาเฉพาะทางตามความต้องการและความชำนาญของหน่วยงานนั้นได้โดยคำนึงถึงนโยบายและมาตรฐานการศึกษาของชาติ

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้เรียนทุกคน สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ การจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบในหมวด 3 ต้องเน้นทั้งความรู้ คุณธรรม และ กระบวนการเรียนรู้ ในเรื่องสาระความรู้ ให้บูรณาการความรู้และทักษะด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับแต่ละระดับการศึกษา ได้แก่ ด้านความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคม ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ด้านภาษา โดยเฉพาะการใช้ภาษาไทย ด้านคณิตศาสตร์ ด้านการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่สอดคล้องกับ ความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน และความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมทั้งให้ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้ป้องกันและแก้ปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุล และปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดี คุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา นอกจากนั้นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ยังต้องส่งเสริมให้ผู้สอน จัดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ผู้สอนและผู้เรียน อาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ การประเมินผล

ผู้เรียน ให้สถานศึกษาพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ส่วนการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ ให้ใช้วิธีการที่หลากหลายและ นำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้ประกอบด้วย หลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท ต้องมีความหลากหลาย โดยส่วนกลางจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นความเป็นไทยและ ความเป็นพลเมืองดี การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อและให้สถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน จัดทำหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ คุณลักษณะของสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชนสังคมและประเทศชาติ สำหรับหลักสูตรการศึกษา ระดับอุดมศึกษาเพิ่มเรื่องการพัฒนาวិชาการ วิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และ สังคมศึกษา

หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษา

ส่วนที่ 1 การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ แบ่งเป็นสามระดับ คือ ระดับชาติ ระดับ เขตพื้นที่การศึกษาและระดับสถานศึกษา เพื่อเป็นการกระจายอำนาจลงไปสู่ท้องถิ่น และสถานศึกษาให้ มากที่สุด

1.1 ระดับชาติ ให้มีกระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่ กำกับ คุดูแลการศึกษาทุกระดับ และทุกประเภท รวมทั้งการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม กำหนดนโยบาย แผน และ มาตรฐานการศึกษาสนับสนุนทรัพยากรรวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม กระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีองค์กรหลักที่เป็นคณะ บุคคลในรูปสภา หรือคณะกรรมการสื่อองค์กร คือ สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา คณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่พิจารณาให้ ความเห็นหรือให้คำแนะนำแก่รัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรีและมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

- ให้สำนักงานของทั้งสื่อองค์กรเป็นนิติบุคคล มีคณะกรรมการแต่ละองค์กร ประกอบด้วยกรรมการ โดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน มีเลขธิการของแต่ละสำนักงาน เป็นกรรมการและเลขานุการ

- สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่พิจารณาเสนอแนะนโยบาย แผนและมาตรฐานการศึกษาของชาติ นโยบายและแผนด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม การสนับสนุน ทรัพยากร การประเมินผลการจัดการศึกษา การดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้ง การพิจารณากลับกรองกฎหมายและกฎกระทรวง

- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอแนะนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและ

วัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน

- คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา และ
มาตรฐานการอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุน
ทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเป็น
อิสระตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาแต่ละแห่ง

- คณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบายและ
แผนพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร
การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สถานศึกษาของรัฐที่
จัดการศึกษาระดับปริญญาเป็นนิติบุคคล ดำเนินการจัดการศึกษาและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภา
สถานศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษานั้น ๆ

1.2 ระดับเขตพื้นที่การศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและ
การอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา ให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษาโดยคำนึงถึงปริมาณสถานศึกษา และจำนวน
ประชากรเป็นหลัก รวมทั้งความเหมาะสมด้านอื่นด้วย ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษาให้มีคณะกรรมการและ
สำนักงานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา ทำหน้าที่ในการกำกับ ดูแลสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐานและสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษา
เอกชน ในเขตพื้นที่การศึกษาประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษา
สอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว
องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัด
การศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย รวมทั้งการกำกับดูแลหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
ในเขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กร
เอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพครู และผู้ประกอบการ
การศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู ผู้นำทางศาสนาและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา
ศิลปวัฒนธรรม โดยให้ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตพื้นที่การศึกษาเป็น
กรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการ

1.3 ระดับสถานศึกษา ให้แต่ละสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาอุดมศึกษา
ระดับต่ำกว่าปริญญา มีคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของ
สถานศึกษาและจัดทำสารของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ คณะกรรมการสถานศึกษาประกอบด้วย ผู้แทน ผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กร
ชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ และให้ผู้บริหาร
สถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการ ทั้งนี้ ให้กระทรวงกระจายอำนาจ ทั้งด้านวิชาการ

งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษาฯ เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการศึกษาได้ทุกระดับและทุกประเภทตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น เพื่อเป็นการรองรับสิทธิและการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อม รวมทั้งประสานและส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาได้

การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชน สถานศึกษาเอกชนเป็นนิติบุคคลจัดการศึกษาได้ทุกระดับและทุกประเภท มีคณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน ผู้รับใบอนุญาต ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนครู ผู้แทนศิษย์เก่าและผู้ทรงคุณวุฒิ การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชนให้มีความเป็นอิสระ โดยมีการกำกับ ติดตาม ประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาจากรัฐ และต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเช่นเดียวกับสถานศึกษาของรัฐ รวมทั้งรัฐต้องให้การสนับสนุนด้านวิชาการและด้านเงินอุดหนุน การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี รวมทั้งสิทธิประโยชน์อื่นตามความเหมาะสม ทั้งนี้ การกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของรัฐของเขตพื้นที่การศึกษา หรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้คำนึงถึงผลกระทบต่อจัดการศึกษาของเอกชน โดยให้รับฟังความคิดเห็นของเอกชน และประชาชนประกอบการพิจารณาด้วย ส่วนสถานศึกษาของเอกชนระดับปริญญา ให้ดำเนินกิจการโดยอิสระภายใต้การกำกับดูแล ของสภาสถานศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

หมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา

ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก หน่วยงานต้นสังกัด และสถานศึกษา จัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายใน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารและจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกแห่งอย่างน้อยหนึ่งครั้งทุกห้าปี โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นองค์การมหาชนทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์วิธีการประเมินและจัดให้มีการประเมินดังกล่าว รวมทั้งเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน ในกรณีที่เกิดผลการประเมินภายนอกไม่ได้มาตรฐานให้สำนักงานรับรองมาตรฐานฯ จัดทำข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานต้นสังกัด ให้สถานศึกษาปรับปรุง ภายในระยะเวลาที่กำหนด หากมิได้ดำเนินการให้สำนักงานรับรองมาตรฐานฯ รายงานต่อคณะกรรมการต้นสังกัด เพื่อให้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

หมวด 7 ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยรัฐจัดสรรงบประมาณและกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเพียงพอ มีกฎหมายว่าด้วยเงินเดือน ค่าตอบแทน สวัสดิการ ฯลฯ ให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษา เป็นองค์กรอิสระ มีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ รวมทั้งกำกับดูแล การปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาอื่นทั้งของรัฐและเอกชน ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ทั้งนี้ ยกเว้น ผู้ที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย จัดการศึกษาในศูนย์การเรียน วิทยากรพิเศษ และผู้บริหารการศึกษาระดับเหนือเขตพื้นที่การศึกษา ให้ข้าราชการของหน่วยงานทางการศึกษาในระดับสถานศึกษาและระดับเขตพื้นที่การศึกษา เป็นข้าราชการในสังกัดองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู ตามหลักการกระจายอำนาจการบริหารงานบุคคลสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา การผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนามาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ และการบริหารงานบุคคลของข้าราชการหรือพนักงานของรัฐในสถานศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคลให้เป็นไปตามกฎหมายของสถานศึกษานั้น ๆ

หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่นและต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษา โดยให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใช้มาตรการภาษีส่งเสริมและให้แรงจูงใจ รวมทั้งใช้มาตรการลดหย่อน หรือยกเว้นภาษีตามความเหมาะสม สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล มีอำนาจในการปกครอง ดูแล บำรุงรักษา ใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา ทั้งที่เป็นที่ราชพัสดุและที่เป็นทรัพย์สินอื่น รวมทั้งหารายได้จากบริการของสถานศึกษาที่ไม่ขัดกับภารกิจหลักของสังหาริมทรัพย์ที่สถานศึกษาของรัฐได้มา ทั้งจากผู้ถือสิทธิ์ให้หรือซื้อหรือแลกเปลี่ยนจากรายได้ของสถานศึกษา ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสถานศึกษา บรรดารายได้และผลประโยชน์ต่าง ๆ ของสถานศึกษาของรัฐดังกล่าว ไม่เป็นรายได้ที่ต้องส่งกระทรวงการคลัง ให้สถานศึกษาของรัฐที่ไม่เป็นนิติบุคคล สามารถนำรายได้และผลประโยชน์ต่าง ๆ มาจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาของสถาบันนั้น ๆ ได้ตามระเบียบที่กระทรวงการคลังกำหนด ให้รัฐจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้กับการศึกษา โดยจัดสรรให้ผู้เรียนและสถานศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ในรูปเงินอุดหนุนทั่วไปเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคล กองทุนประเภทต่าง ๆ และทุนการศึกษา รวมทั้งให้มีระบบการตรวจสอบ ติดตามและประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลการใช้จ่ายงบประมาณการจัดการศึกษาด้วย

หมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

รัฐจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม และการสื่อสารในรูปแบบอื่นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา การทำนุบำรุง ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมตามความจำเป็น รัฐส่งเสริมสนับสนุนให้มีการวิจัยและพัฒนา การผลิตและพัฒนา แบบเรียน ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น โดยจัดให้มีเงินสนับสนุนและ เปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้เทคโนโลยี เพื่อการศึกษา ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิตและผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนา ชีตความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ในโอกาสแรกที่ได้ทำได้อันจะนำไปสู่การแสวงหาความรู้ ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ให้มีการระดมทุน เพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา จากเงินอุดหนุนของรัฐ ค่าสัมปทานและผลกำไรที่ได้จากการดำเนินกิจการ ด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยี สารสนเทศ และโทรคมนาคมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรประชาชน รวมทั้งให้มีการลดอัตราค่าบริการเป็นพิเศษในการใช้เทคโนโลยี ให้มีหน่วยงานกลาง ทำหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผน ส่งเสริม และประสานการวิจัย การพัฒนาและการใช้ รวมทั้งการประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพของ การผลิตและการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

โดยสรุปแล้ว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นฉบับหลักและมีฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม จำนวน 2 ฉบับ โดยมีประเด็นที่เปลี่ยนแปลง ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 รัฐบาลได้ปฏิรูประบบราชการ จึงแยกภารกิจ เกี่ยวกับงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมไปจัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรมและให้ปรับปรุง การบริหารและ จัดการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา และให้มีคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มาตราสำคัญๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษา ในมาตรา 31-34 และมาตรา 37-40 หมวด 6 มาตรฐานและ การประกันคุณภาพการศึกษามาตรา 51

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้แก้ไขเพิ่มเติม เนื่องจากแยกเขตพื้นที่ การศึกษาออกเป็น เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา มาตราที่มีการ เปลี่ยนแปลงได้แก่ ยกเลิก มาตรา 37 ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ให้ใช้ข้อความนี้แทน มาตรา 37 การบริหารและการจัดการให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษาโดยคำนึงถึง ระดับการศึกษาการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรมและความเหมาะสม ด้านอื่นประกอบ

9.2.2 พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546

พรบ.สภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 เป็นกฎหมายที่มีหลักการสำคัญ คือ แก้ไขพระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 ให้เป็นกฎหมายว่าด้วยสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา และกำหนดให้องค์กรเกี่ยวกับวิชาชีพครู 2 องค์กร ได้แก่ (1) สภาครูและบุคลากรทางการศึกษา เรียกว่า ครูสภา มีฐานะเป็นนิติบุคคล อยู่ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่เกี่ยวกับศึกษา ตามมาตรา 53 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ (2) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา มีฐานะเป็นนิติบุคคล อยู่ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสวัสดิการ สวัสดิภาพ และส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาของกระทรวง รวมทั้งบริหารจัดการองค์การค่าของครูสภา

สาระสำคัญเกี่ยวกับครูสภา

วัตถุประสงค์ของครูสภา (มาตรา 8) ได้แก่

(1) กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาต กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพ

(2) กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาวิชาชีพ

(3) ประสานส่งเสริมการศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพ

อำนาจหน้าที่ของครูสภา (มาตรา9)

(1) กำหนดมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ

(2) ควบคุมความประพฤติของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา

(3) ออกใบอนุญาตให้แก่ผู้ประกอบวิชาชีพ

(4) พักใช้ใบอนุญาตหรือเพิกถอนใบอนุญาต

(5) สนับสนุนและพัฒนาวิชาชีพ

(6) ยกย่อง และผดุงเกียรติผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา

(7) รับรองปริญญา ประกาศนียบัตร หรือวุฒิปัตร์ของสถาบันต่าง ๆ ตามมาตรฐาน

วิชาชีพ

(8) รับรองความรู้ประสบการณ์ ในการประกอบวิชาชีพ

(9) ส่งเสริมการศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพ

(10) เป็นตัวแทนผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาของประเทศไทย

(11) ออกข้อบังคับครูสภาว่าด้วย (ก) การกำหนดลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 13 (ข)

การออกใบอนุญาต อายุใบอนุญาต การพักใช้ใบอนุญาต การเพิกถอนใบอนุญาต และการรับรองความรู้

ประสบการณ์ทางวิชาชีพ (ค) หลักเกณฑ์และวิธีการในการขอรับใบอนุญาต (ง) คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ขอรับใบอนุญาต(จ) จรรยาบรรณของวิชาชีพ และการประพฤติผิดจรรยาบรรณ (ฉ) มาตรฐานวิชาชีพ (ช) วิธีการสรรหา การเลือก การเลือกตั้ง และการแต่งตั้งคณะกรรมการคุรุสภาและคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ (ซ) องค์ประกอบ หลักเกณฑ์ วิธีการคัดเลือกคณะกรรมการสรรหา (ฌ) หลักเกณฑ์และวิธีการสรรหา เลขาธิการคุรุสภา และ(ญ) การใด ๆ ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้

(12) ให้คำปรึกษาหรือเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาวิชาชีพ

(13) ให้คำแนะนำหรือเสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพหรือการออกกฎกระทรวง ระเบียบ

(14) กำหนดให้มีคณะกรรมการเพื่อกระทำการใด ๆ อันอยู่ในอำนาจหน้าที่ของคุรุสภา

(15) ดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคุรุสภา

การเสนอร่างข้อบังคับคุรุสภา

การเสนอร่างข้อบังคับคุรุสภาจะกระทำได้เมื่อคณะกรรมการคุรุสภามีมติเห็นชอบกับร่างข้อบังคับดังกล่าว และให้ประธานกรรมการคุรุสภาเสนอร่างข้อบังคับนั้นต่อรัฐมนตรีโดยไม่ชักช้า รัฐมนตรีอาจยับยั้งร่างข้อบังคับนั้นได้ แต่ต้องแสดงเหตุผลโดยแจ้งชัด นอกจากอำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งให้คุรุสภามีอำนาจกระทำการ ดังต่อไปนี้ด้วย

(1) ถูกรวมสิทธิ์ หรือมีสิทธิครอบครองในทรัพย์สิน ตลอดจนรับทรัพย์สินที่มีผู้ทูลให้

(2) ทำนิติกรรมสัญญาหรือข้อตกลงใด ๆ

(3) กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของ คุรุสภา

(4) สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง 2-3 รายได้ของคุรุสภา (มาตรา 10) ได้แก่ (1) ค่าธรรมเนียมตามพระราชบัญญัตินี้ (2) เงินอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดิน (3) ผลประโยชน์จากการจัดการทรัพย์สินและการดำเนินกิจการของคุรุสภา (4) เงินและทรัพย์สินซึ่งมีผู้ทูลให้แก่คุรุสภา และ (5) ดอกผลของเงินและทรัพย์สินตาม (1) (2) (3) และ (4) รายได้ของคุรุสภา ไม่เป็นรายได้ที่ต้องนำส่งกระทรวงการคลังตามกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลังและ กฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ รวมทั้งไม่อยู่ในข่าย

การบังคับตามกฎหมายภาษีอากร

คณะกรรมการคุรุสภา เป็นองค์กรบริหาร มีอำนาจหน้าที่บริหารอำนาจหน้าที่ของคุรุสภา องค์ประกอบของคณะกรรมการคุรุสภา มีจำนวน 39 คน (มาตรา 12) ประกอบด้วย

(1) ประธานกรรมการซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ

(2) กรรมการโดยตำแหน่ง 8 คน ได้แก่ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการสภาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา เลขาธิการ

คณะกรรมการการอาชีวศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน หัวหน้าสำนักงานคณะกรรมการมาตรฐานการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น

(3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจาก ผู้ที่ประสบการณ์สูง ด้านละ 1 คน รวม 7 คน

(4) กรรมการจากผู้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ซึ่งเลือกตั้งกันเอง 4 คน จากสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ 3 คน และเอกชน 1 คน

(5) กรรมการจากผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาซึ่งเลือกตั้งจากผู้ดำรงตำแหน่ง ครู ผู้บริหารทางการศึกษา และมาจากสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา สถาบันอาชีวศึกษา สถานศึกษาเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามสัดส่วนจำนวน ผู้ประกอบวิชาชีพ 19 คน และ

(5) เลขาธิการคุรุสภา เป็นเลขาธิการ

การได้มาซึ่งคณะกรรมการคุรุสภา (มาตรา 12 วรรคท้าย และมาตรา 18) วิธีการ

(1) ประธานกรรมการและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ใช้วิธีการสรรหา

(2) กรรมการจากผู้แทนผู้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะ หรือศึกษาศาสตร์ ใช้วิธีการเลือกตั้งกันเอง

(3) กรรมการจากผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ใช้วิธีการเลือกตั้ง

วาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการคุรุสภา (มาตรา 15)

ให้กรรมการตามข้อ (1) (3) (4) และ (5) อยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งอีก แต่จะดำรงตำแหน่งเกิน 2 วาระติดต่อกันไม่ได้

หน้าที่ของคณะกรรมการคุรุสภา (มาตรา 20) กรรมการคุรุสภามีหน้าที่

(1) บริหารตามอำนาจหน้าที่ของคุรุสภา

(2) ให้คำปรึกษาแก่คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ

(3) พิจารณาวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งของคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพตามมาตรา 54

(4) เรงรัดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ส่วนราชการ หรือคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ ปฏิบัติตามอำนาจและหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด

(5) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อกระทำการใด ๆ อันอยู่ในอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการคุรุสภา

(6) ควบคุมดูแลการบริหารงานทั่วไป ตลอดจนออกระเบียบข้อบังคับ หรือข้อกำหนดเกี่ยวกับสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ในเรื่องดังต่อไปนี้ (ก) การจัดแบ่งส่วนงานและหน้าที่ของสำนักงานคุรุสภา (ข) การกำหนดตำแหน่ง คุณสมบัติเฉพาะ อัตราเงินเดือน ค่าจ้าง และค่าตอบแทนอื่นของเจ้าหน้าที่ของคุรุสภา (ค) การคัดเลือก การบรรจุ การแต่งตั้ง การถอดถอน วินัยและการลงโทษทางวินัย การออกจากตำแหน่ง การ

ร้องทุกข์ และการอุทธรณ์การลงโทษของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งวิธีการเงื่อนไขในการจ้างพนักงานเจ้าหน้าที่ของครูสภา (ง) การจัดการการเงิน การพัสดุ และทรัพย์สินของครูสภา (จ) กำหนดอำนาจหน้าที่และระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ตรวจสอบภายใน

(7) กำหนดนโยบายการบริหารงาน และให้ความเห็นชอบแผนการดำเนินงานของสำนักงานเลขาธิการครูสภา

(8) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการครูสภา

(9) พิจารณาหรือดำเนินการในเรื่องอื่นตามที่รัฐมนตรีมอบหมาย

คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ

คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ มีหน้าที่ควบคุมและรักษามาตรฐานการประกอบวิชาชีพของผู้ประกอบวิชาชีพ โดยมี องค์ประกอบของคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ มีจำนวน 17 คน (มาตรา 21) ประกอบด้วย

(1) ประธานกรรมการซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการครูสภา

(2) กรรมการโดยตำแหน่ง 3 คน ได้แก่ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และ เลขาธิการคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

(3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะกรรมการครูสภาสรรหา จากผู้ทรงคุณวุฒิสูงด้านการศึกษา การบริหารและกฎหมาย 4 คน

(4) กรรมการจากคณาจารย์ในคณะศึกษาศาสตร์ ทั้งของรัฐและเอกชน ซึ่งเลือกกันเอง 2 คน

(5) กรรมการจากผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาซึ่งเลือกตั้งจากผู้ที่ดำรงตำแหน่งครูที่มีประสบการณ์ด้านการสอนไม่น้อยกว่า 10 ปี หรือดำรงตำแหน่งอาจารย์ 3 หรือ มีวิทยฐานะเป็นครูชำนาญการขึ้นไป 5 คน ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาและมีประสบการณ์ในตำแหน่งไม่น้อยกว่า 10 ปี ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารการศึกษาที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งไม่น้อยกว่า 10 ปี และ บุคลากรทางการศึกษาอื่นที่มีประสบการณ์ ในตำแหน่งไม่น้อยกว่า 10 ปี

(6) เลขาธิการครูสภา เป็นกรรมการและเลขานุการ

การได้มาซึ่งคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ (มาตรา 22)

ใช้วิธีการสรรหา การเลือกและการเลือกตั้ง ตามที่กำหนดในข้อบังคับครูสภา วาระดำรงตำแหน่งของกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ (มาตรา 24) ให้กรรมการตามข้อ 2.5.1 (3) (4) และ (5) อยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งอีกแต่จะดำรงตำแหน่งเกิน 2 วาระติดต่อกันไม่ได้

อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ

คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพมีหน้าที่

(1) พิจารณาการออกใบอนุญาตให้แก่ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาและการพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาต

(2) กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณ

(3) พัฒนาและเสนอแนะคณะกรรมการคุรุสภากำหนดมาตรฐานและจรรยาบรรณวิชาชีพ

(4) ส่งเสริม และพัฒนาวิชาชีพไปสู่ความเป็นเลิศ

(5) แต่งตั้งที่ปรึกษา คณะอนุกรรมการ หรือมอบหมายกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ เพื่อกระทำการใดๆ อันอยู่ในอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ

(6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพ

(7) พิจารณาหรือดำเนินการในเรื่องอื่นตามที่รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการคุรุสภา มอบหมาย ให้คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพเสนอรายงานการดำเนินงานประจำปีต่อคณะกรรมการ คุรุสภาตามระเบียบที่คณะกรรมการคุรุสภา กำหนดให้มีสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินงานของ คุรุสภา (มาตรา 34) โดยมีเลขาธิการคุรุสภาบริหารกิจการของสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา และมีวาระอยู่ใน ตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้แต่ไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน (มาตรา 35-42)

ให้วิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษา เป็นวิชาชีพควบคุม

ตามพระราชบัญญัตินี้ การกำหนดวิชาชีพให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ห้ามมิให้ ผู้ใดประกอบวิชาชีพควบคุมโดยไม่ได้รับใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้เว้นแต่กรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ (มาตรา 43)

(1) วิทยากรพิเศษทางการศึกษา

(2) ผู้ที่ไม่ได้ประกอบวิชาชีพหลักทางด้านการสอนแต่ในบางครั้งต้องทำหน้าที่สอนด้วย

(3) นักศึกษาหรือผู้ได้รับใบอนุญาตปฏิบัติการสอน ซึ่งฝึกหัดในความควบคุมของ ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา

(4) ผู้ที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย

(5) ผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ หรือสถานที่เรียนที่ หน่วยงานจัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทาง การแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

(6) คณาจารย์ ผู้บริหารในระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน

(7) ผู้บริหารการศึกษาระดับเหนือเขตพื้นที่การศึกษา และ

(8) บุคคลอื่นตามที่คณะกรรมการคุรุสภากำหนด

ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ

คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ขอรับใบอนุญาต (มาตรา 44) คุณสมบัติ

- (1) มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์
- (2) มีวุฒิปริญญาทางการศึกษาหรือเทียบเท่า

(3) ผ่านการปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาตามหลักสูตรปริญญาทางการศึกษา เป็นเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งปี และผ่านเกณฑ์การประเมินปฏิบัติการสอน ลักษณะต้องห้าม (1) เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี (2) เป็นคนไร้ความสามารถ (3) เคยต้องโทษจำคุกในคดีที่คุรุสภาเห็นว่าอาจนำมาซึ่งความเสื่อมเสียเกียรติ ศักดิ์แห่งวิชาชีพ

การขอรับใบอนุญาต

การออกใบอนุญาต การกำหนดอายุใบอนุญาต การต่ออายุใบอนุญาต การขอรับใบแทนใบอนุญาต และการออกใบแทนใบอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ที่กำหนดในข้อบังคับของคุรุสภา (มาตรา 45) ผู้ขอรับใบอนุญาต ขอต่ออายุใบอนุญาต ซึ่งคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพพิจารณาวินิจฉัยไม่ออกใบอนุญาต ไม่ต่ออายุใบอนุญาต ตามวรรคหนึ่ง อาจอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อคณะกรรมการ คุรุสภาภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับการแจ้ง

การประกอบวิชาชีพ

มีข้อกำหนด

(1) ห้ามมิให้ผู้ใดแสดงด้วยวิธีใด ๆ ให้ผู้อื่นเข้าใจว่าตนมีสิทธิหรือพร้อมจะประกอบวิชาชีพ โดยไม่ได้รับใบอนุญาตจากคุรุสภา และห้ามมิให้สถานศึกษารับผู้ไม่ได้รับใบอนุญาต เข้าประกอบวิชาชีพ ควบคุมในสถานศึกษา เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากคุรุสภา

(2) ผู้ซึ่งได้รับใบอนุญาตต้องประกอบวิชาชีพภายใต้ข้อบังคับของคุรุสภา (มาตรา 47)

(3) ผู้ซึ่งได้รับใบอนุญาตต้องประพฤติตนตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ ตามข้อบังคับของคุรุสภา (มาตรา 48)

(4) ห้ามมิให้ผู้ใดได้รับใบอนุญาตซึ่งอยู่ในระหว่างถูกสั่งพักใช้ใบอนุญาตผู้ใดประกอบวิชาชีพ ควบคุมหรือแสดงด้วยวิธีใด ๆ ให้ผู้อื่นเข้าใจว่าตนมีสิทธิหรือพร้อมจะประกอบวิชาชีพควบคุมนับแต่วันที่ทราบคำสั่งพักใช้ใบอนุญาตนั้น (มาตรา 55)

มาตรฐานวิชาชีพ (มาตรา 49)

ประกอบด้วย

- (1) มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ
- (2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน และ

(3) มาตรฐานการปฏิบัติตน การกำหนดระดับคุณภาพของมาตรฐานในการประกอบวิชาชีพ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของคุรุสภา

จรรยาบรรณของวิชาชีพ (มาตรา 50)

ประกอบด้วย

- (1) จรรยาบรรณต่อตนเอง
- (2) จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ
- (3) จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ
- (4) จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ และ
- (5) จรรยาบรรณต่อสังคม

อำนาจการวินิจฉัยชี้ขาด (มาตรา 54)

ให้คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- (1) ยกข้อกล่าวหา
- (2) ตักเตือน
- (3) ภาคทัณฑ์
- (4) พักใช้ใบอนุญาตที่มีกำหนดระยะเวลาตามที่เห็นสมควร แต่ไม่เกิน 5 ปี

(5) เพิกถอนใบอนุญาต การอุทธรณ์คำวินิจฉัยชี้ขาด (มาตรา 55) ให้ (1) ผู้ได้รับใบอนุญาตซึ่งคณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพชี้ขาดตาม (2) (3) (4) หรือ (5) อาจอุทธรณ์คำวินิจฉัยต่อคณะกรรมการคุรุสภาภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัย (2) คำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะกรรมการคุรุสภาให้ทำเป็นคำสั่งคุรุสภา พร้อมด้วยเหตุผลของการวินิจฉัยชี้ขาด การขอรับใบอนุญาตของผู้ถูกสั่งเพิกถอนใบอนุญาต ผู้ได้รับใบอนุญาตซึ่งถูกสั่งเพิกถอน จะยื่นขออีกไม่ได้จนกว่าจะพ้น 5 ปี นับแต่วันที่ถูกสั่งเพิกถอน (มาตรา 57)

สมาชิกของคุรุสภา

ประเภทสมาชิกของคุรุสภา (มาตรา 58) มี 2 ประเภทดังนี้ (1) สมาชิกสามัญ (2) สมาชิกกิตติมศักดิ์ คุณสมบัติของสมาชิก (มาตรา 59) สมาชิกสามัญ ต้องเป็นผู้มีใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ (2) สมาชิกกิตติมศักดิ์ ต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะกรรมการคุรุสภาแต่งตั้งโดยมติเป็นเอกฉันท์

สำนักสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา

มีฐานะเป็นนิติบุคคล ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่

- (1) รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินงานของคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการฯ
- (2) ประสานและดำเนินการเกี่ยวกับกิจการอื่นที่คณะกรรมการมอบหมาย

(3) จัดทำรายงานประจำปีเกี่ยวกับการดำเนินงาน นอกจากอำนาจและหน้าที่ตามวรรคหนึ่งให้ คณะกรรมการมีอำนาจกระทำกิจการตามวัตถุประสงค์ ประสงค์ในการบริหารงานสำนักงาน ดังต่อไปนี้ด้วย (1) ถือกรรมสิทธิ์ หรือมีสิทธิครอบครองในทรัพย์สินหรือดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับทรัพย์สิน ตลอดจนรับทรัพย์สินที่มีผู้ อุทิศให้ (2) ทำนิติกรรมสัญญาหรือข้อตกลงใด ๆ (3) เข้าร่วมลงทุนกับนิติบุคคลอื่น ในกิจการที่เกี่ยวกับ วัตถุประสงค์ในการบริหารงานสำนักงาน (4) กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ในการ บริหารงานสำนักงาน (5) สนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ให้มีเลขาธิการคณะกรรมการ ส่งเสริมสวัสดิการฯ บริหารกิจการของสำนักงาน และมีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้ง อีกได้แต่ไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน (มาตรา 59-73)

รายได้ของสำนักงาน

คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการฯ (มาตรา 58) มีรายได้จาก

- (1) เงินอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดิน
- (2) เงินค่าบำรุงและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ
- (3) เงินผลประโยชน์ต่าง ๆ จากการลงทุนและการจัดหาผลประโยชน์
- (4) เงินอุดหนุนจากภาคเอกชน หรือองค์กรอื่นจากต่างประเทศหรือองค์กรระหว่าง

ประเทศ

(5) ผลประโยชน์จากการจัดการทรัพย์สินและการดำเนินกิจการของสำนักงานฯ

(6) ดอกผลของเงินและทรัพย์สินตาม (2) (3) (4) และ (5) รายได้ของสำนักงานฯ ไม่เป็น รายได้ที่จะต้องนำส่งกระทรวงการคลังตามกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลัง และกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ

การกำกับดูแลของรัฐมนตรี (มาตรา 74) รัฐมนตรีมีหน้าที่

- (1) กำกับดูแลการดำเนินงานและจัดสรรงบประมาณของรัฐอุดหนุน
- (2) ส่งเป็นหนังสือให้กรรมการชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกิจการ
- (3) ส่งเป็นหนังสือให้ระงับหรือแก้ไขการกระทำใด ๆ ที่ปรากฏว่าขัดต่อวัตถุประสงค์กฎหมาย

หรือข้อบังคับ

9.3. แนวทางการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการศึกษา

แนวทางการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติบังคับใช้มาตั้งแต่ปี 2542 ซึ่งนับว่าเป็นเวลาพอสมควรมากกว่า 15 ปี พบทั้งจุดดีจุดอ่อน ทั้งความสำเร็จ และความล้มเหลว จึงจำเป็นจะต้องติดตามและประเมินผลว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายหลักเมื่อดำเนินการแล้วได้ผลอย่างไร กฎหมายการศึกษาอื่นๆ ที่สืบเนื่องมาจากกฎหมาย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมีจุดใดบ้าง ที่ต้องแก้ไขและที่สำคัญคืออะไรที่ไม่ได้ตอบสนองต่อ ความต้องการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง จำเป็นจะต้องมาทบทวนโดยเฉพาะเรื่องของการออกกระเปียบออก

กฎหมายซึ่งครอบคลุมภาพรวมทั้งประเทศ ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงแต่ละภาคส่วนมีความแตกต่างกันโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดเล็ก ใช้กฎหมายเหมือนกัน พื้นที่ที่เจริญ กับพื้นที่ที่ยากจนใช้กฎหมายเหมือนกัน สังคมที่แตกต่างกันกลุ่มพุทธ กลุ่มมุสลิม กลุ่มพื้นที่ชาวเขา กลุ่มพื้นที่พิเศษ วัฒนธรรมประเพณีที่ต่างกัน แต่ยังใช้ระเบียบใช้กฎหมายเดียวกัน หลายครั้งทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาจึงจำเป็นต้องมาทบทวนหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข จัดทำกฎหมายที่สอดคล้องกับบริบทเหล่านี้ นำสภาพปัญหาต่างๆ ที่พบเห็นในพื้นที่มาทำกรอบในการปรับแก้กฎหมายในระดับประเทศต่อไป

1) ทิศทางการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยในอนาคต ต้องจัดให้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติใหม่โดยมีสาระสำคัญ อาทิ กำหนดจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาของชาติใหม่ ความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาในแต่ละระดับ การบริหารจัดการด้านการศึกษา ระหว่างรัฐบาล ท้องถิ่น และภาคเอกชน ระบบและกระบวนการผลิต การใช้ และการพัฒนาครู ผู้บริหารสถานศึกษา การบริหารจัดการทรัพยากรและงบประมาณการศึกษา การติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและข้อมูลทางการศึกษา นอกเหนือ จากการจัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแล้ว สภาการศึกษาต้องจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติระยะยาว โดยกำหนดระยะเวลา 20 ปี ที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของรัฐบาล แผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 12 มีแผนระยะสั้น กำหนดระยะเวลา 5 ปี ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งต้องรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน

2) การจัดทำกฎหมายการศึกษาให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ และรับฟังความคิดเห็นของทุกภาคส่วน กำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศให้สอดคล้องกับการผลิตกำลังคนที่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน

3) กฎหมายการศึกษาคควรเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย มีการบังคับใช้กฎหมายการศึกษาอย่างจริงจัง มีการประเมินผลการบังคับใช้ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงกฎหมายการศึกษาให้ทันสมัยตลอดเวลา ไม่ควรให้กฎหมายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการศึกษาชาติ

4) อุปสรรคที่สำคัญของประเทศไทย คือ การเตรียมความพร้อมของบุคลากรด้านการศึกษาที่ขาดประสิทธิภาพ ปัญหาเรื่องภาระหนี้สินของครูที่ต้องรับแก้ไขปัญหาด่วน ต้องทบทวนการผลิตบุคลากรให้มีความสามารถทางการแข่งขันและตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน นอกจากนี้ควรนำ “หลักคุณธรรม” เข้ามาบรรจุในหลักสูตรการศึกษา เช่น รู้รักสามัคคี ซื่อสัตย์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง สร้างนวัตกรรม แก้ปัญหาได้อย่างไม่ย่อท้อและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถทางด้านภาษาและเทคโนโลยี เพื่อเตรียมความพร้อมให้บุคลากรเข้าสู่ตลาดเศรษฐกิจโลกที่ไร้พรมแดน

5) นโยบายการศึกษาต้องเป็นกลไกของการพัฒนาประเทศ แนวคิดหลักการจัดการศึกษาต้องเชื่อมโยงกับการศึกษาในสังคมโลก การศึกษาต้องปฏิบัติได้จริงสอดคล้องกับชีวิต มีอัตลักษณ์ความเป็นไทย ใช้การวิจัยเป็นพื้นฐานสำคัญ มีกระบวนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เป็นการศึกษาตลอดช่วงชีวิตและ

การจัดการศึกษาต้องมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและทุกภาคส่วน โดยภาครัฐเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้สนับสนุน มีกฎหมายการศึกษาที่สนับสนุนการกระจายอำนาจที่มีสภาพบังคับใช้ได้จริง

6) การร่างกฎหมายการศึกษาควรร่างให้เป็นกติกาเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มิใช่เป็นกรอบบังคับ แต่เป็นการให้อิสระโดยการกำหนดเป็นมาตรฐานกลาง ที่แต่ละโรงเรียนสามารถปฏิบัติแตกต่างกันได้ตามแต่ละบริบทของสถานศึกษา มีระบบการตรวจสอบกำกับดูแล ติดตาม ประเมินผลเพื่อให้สถานศึกษามีคุณภาพมาตรฐานเช่นเดียวกัน ปัญหาการศึกษา มิได้เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมายแต่เกิดจากบุคคลผู้นำกฎหมายไปปฏิบัติเป็นสำคัญ

7) การร่างกฎหมายการศึกษาควรเป็นไปเพื่อการพัฒนา มิใช่เพื่อการควบคุม ต้องเป็นกฎหมายที่สามารถส่งเสริมสนับสนุน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างขององค์กรและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง 2) การเปลี่ยนแปลงมิติมุมมองด้านการศึกษาที่จะสร้างคนไทยในอนาคต 3) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของการจัดการศึกษาว่าจะดำเนินการเพื่อสวัสดิการของประชาชนหรือเป็นการศึกษาเพื่อการลงทุน ฉะนั้น การร่างกฎหมายควรมีการนำปัญหาและความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน มีการสร้างเครือข่ายทำงานในระดับพื้นที่ นำระบบการประเมินจุดอ่อนของนโยบายเพื่อเป็นแนวทางการแก้ปัญหา มีระบบวิจัยเชิงสถาบันให้กฎหมายสามารถปรับเปลี่ยนด้วยตัวเอง เพื่อสามารถพัฒนาการศึกษาเป็นไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับสถานการณ์พัฒนาคนไทยให้มีศักยภาพ สามารถคิด วิเคราะห์และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ มีตัวชี้วัดที่คำนึงถึงการนำความรู้ไปใช้ได้จริง มิใช่ใช้ระบบ “แพ็คต้ออก” เป็นเกณฑ์เช่นในระบบเดิม

8) การปรับปรุงร่างกฎหมายการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ควรเริ่มพิจารณาจากเจตนารมณ์ของการศึกษา ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยกำหนดจุดเน้น 5 ด้าน ได้แก่ 1) การปฏิรูปการเรียนรู้ 2) การพัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง 3) ระบบประกันคุณภาพการศึกษา 4) การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาเป็นกลไกช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างนวัตกรรมด้านการศึกษา และ 5) ด้านการกระจายอำนาจทางการศึกษา ที่ต้องการความร่วมมือมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและการปรับบทบาทภาครัฐมาเป็นผู้สนับสนุนการศึกษาเป็นสำคัญ

9) การศึกษาเป็นเรื่องของความเจริญงอกงาม คิตรีเริ่มสร้างสรรค์ ฉะนั้น การร่างกฎหมายการศึกษาต้องสามารถนำไปบังคับใช้ได้ เพราะแต่ละโรงเรียนสามารถปฏิบัติแตกต่างกันได้ตามแต่ละบริบทของสถานศึกษา แต่ต้องมีระบบการตรวจสอบกำกับดูแล ติดตาม ประเมินผลเพื่อให้สถานศึกษามีคุณภาพมาตรฐานเช่นเดียวกัน โดยปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมิใช่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมายแต่เกิดจากปัญหาจากบุคคลผู้นำกฎหมายไปปฏิบัติเป็นสำคัญ ฉะนั้น สภาพบังคับของกฎหมาย ความสอดคล้องกับสภาพบริบทแต่ละพื้นที่ และการปราศจากการแทรกแซงทางการเมืองจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ควรคำนึง

10) ทิศทางและภารกิจของสภาการศึกษา ในอนาคตจะเป็นหน่วยงานด้านนโยบายและแผนการศึกษาบนพื้นฐานของทฤษฎีและงานวิจัย เป็นศูนย์ข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาของประเทศศึกษา และวิจัย

เพื่อพัฒนาการศึกษาของประเทศ สร้างเครือข่ายการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ รวมทั้งพัฒนาองค์กรภายใน เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าในสายอาชีพ

11) การร่างกฎหมายการศึกษาแต่ละฉบับนั้นจะต้องร่างให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ และจะต้องมีการฟังความคิดเห็นของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และในการจัดทำกฎหมายการศึกษา ควรมีการกำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศให้สอดคล้องและสามารถผลิตกำลังคนให้ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานและมุมมองการศึกษาของโลกในศตวรรษที่ 21 ร่วมด้วย

12) กฎหมายศึกษานั้นมีความสำคัญมาก เพราะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาของประเทศ ซึ่งในการพัฒนากฎหมายศึกษามีประเด็นที่จะต้องพิจารณา ดังนี้

12.1) ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายการศึกษาอย่างจริงจัง

12.2) ต้องมีการประเมินผลการบังคับใช้เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงกฎหมายการศึกษาในครั้งต่อไป

13) ประเทศไทยมีความคล่องตัวของสภาพเศรษฐกิจที่ลดลง เนื่องจากปัญหาสำคัญคือการเตรียมความพร้อมของบุคลากรด้านการศึกษาที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และครูยังคงเป็นวิชาชีพที่มีภาระหนี้สินมากที่สุด ฉะนั้นภาคการศึกษาควรทบทวนประเด็นการผลิตบุคลากร ให้มีความสามารถทางการแข่งขันและตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน นอกจากนี้ควรนำ “หลักคุณธรรม” เข้ามาบรรจุในหลักสูตรการศึกษา เพื่อท้ายที่สุดแล้วต้องการสร้างเด็กไทยที่มีคุณธรรม รู้รักสามัคคี ซื่อสัตย์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง สร้างนวัตกรรม แก้ปัญหาได้อย่างไม่ย่อท้อและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถทางด้านภาษาและเทคโนโลยี เพื่อเตรียมความพร้อมให้บุคลากรเข้าสู่ตลาดเศรษฐกิจโลกที่ไร้พรมแดนได้ โดยภาคการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วม ในการขับเคลื่อนผลิตกำลังคนให้ตอบสนองความต้องการของสังคม

14) บริบทการศึกษาในสังคมไทย ควรมีการกำหนดนโยบายการศึกษาให้เป็นกลไกของการพัฒนา มีแนวคิดการจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงกับการศึกษาในสังคมโลก ฉะนั้นจึงต้องมีการปฏิรูปการศึกษา โดยศึกษากฎหมายการปฏิรูปการศึกษาของต่างประเทศร่วมด้วย ให้เป็นการศึกษาที่สามารถปฏิบัติได้จริง มีชีวิตและมีคุณภาพแต่ยังคงอัตลักษณ์ความเป็นไทย นอกจากนี้การศึกษาต้องถูกพัฒนาโดยอาศัยพื้นฐานของงานวิจัยเป็นสำคัญ มีกระบวนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและมีการสนับสนุนการศึกษาตลอดช่วงชีวิต ประเด็นสุดท้ายคือการจัดการศึกษาต้องมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและทุกภาคส่วน โดยภาครัฐเปลี่ยนแปลงบทบาทเป็นผู้สนับสนุน มีกฎหมายการศึกษาที่สนับสนุนการกระจายอำนาจที่มีสภาพบังคับใช้ได้จริง

9.4 บทสรุป

ผู้ประกอบวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษาจะต้องเรียนรู้รายละเอียดเกี่ยวกับกฎหมายการศึกษา ซึ่งจะมีความรู้ และทำความเข้าใจตั้งแต่ความหมาย วิวัฒนาการ ลำดับชั้นและความเป็นมาของกฎหมายทางการศึกษา ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 พร้อมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งก่อกำเนิดจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม เช่น พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. 2546 ฯลฯ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาจะต้องนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานและนำไปสู่ความสำเร็จในการเป็นครูมืออาชีพ รวมทั้งการเป็นต้นแบบที่ดีและหลีกเลี่ยงการกระทำผิดซึ่งอาจจะต้องโดนร้องเรียนและลงโทษทางกฎหมาย และผู้ที่ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษายังจะมองเห็นจุดเด่น จุดที่ควรปรับปรุงและสามารถนำเสนอแนวทางการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการศึกษาที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ต่อไป

คำถามท้ายบท

1. นิยาม “กฎหมาย” ในความคิดเห็นของนักศึกษาเป็นอย่างไร
2. อธิบายความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ตามทัศนะของนักศึกษาว่าควรดำเนินการอย่างไร
3. วิเคราะห์ของสำคัญของพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 ตามทัศนะของนักศึกษาว่าเป็นอย่างไร
4. สรุปพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ว่ามีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างไร
5. “สถาบันอุดมศึกษาเอกชน คุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21” ตามทัศนะของนักศึกษาว่าควรดำเนินการอย่างไรในมุมมองของนักศึกษามีความเข้าใจเป็นอย่างไร ให้สรุปองค์ความรู้เป็นแผนที่ความคิด (Mind Mapping) ในกระดาษขนาด A 4

เอกสารอ้างอิง

- ประสพสุข บุญเดช. (2545). *กฎหมายน่ารู้*. พิมพ์ครั้งที่ 17 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.
- พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545. (31 ธันวาคม 2545). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 119 (128 ก). 1-12.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545. (19 ธันวาคม 2545). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 119 (123 ก). 7.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553. (22 กรกฎาคม 2553). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 127 (45ก). 1-3.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (19 สิงหาคม 2542). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 116 (74 ก). 1-23
- พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546. (11 มิถุนายน 2546). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 120 (52ก). 11-14.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2544). *กฎหมายน่ารู้*. พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). *รายงานผลการประเมินการบังคับใช้กฎหมายการศึกษาและปรับปรุงแก้ไขกฎหมายการศึกษาให้สอดคล้องและสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาของชาติ ปีงบประมาณ 2559*. กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด

บทที่ 10

หลักธรรมาภิบาลและความซื่อสัตย์สุจริต

หัวข้อเนื้อหา

- 10.1 ความหมาย ความสำคัญและองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล
- 10.2 การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล
- 10.3 แนวคิดเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต
- 10.4 การพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตแก่ผู้เรียน
- 10.5 บทสรุป

“...นอกจากการศึกษาจะสอนให้คนเก่งแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอบรมให้ดีพร้อมกันไปด้วย ประเทศของเราจึงจะได้คนดีมีคุณภาพ คือทั้งเก่งทั้งดีมาเป็นกำลังของบ้านเมือง ให้ความเก่งเป็นปัจจัยและพลังสำหรับการสร้างสรรค์ และให้ความดีเป็นปัจจัยเพื่อประดับประดาครอบงำนำความเก่งให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควรอันนวยประโยชน์ที่พึงประสงค์...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาทของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
วันที่ 9 กรกฎาคม 2502

จากความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ให้ความสำคัญกับสภาพของสังคมไทย ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างชาติ ก่อให้เกิดแบบแผนพฤติกรรม ค่านิยมและทัศนคติของคนในชาติแตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมา กระแสในการเปลี่ยนแปลงของสังคมดังกล่าว ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องเร่งพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงระบบการจัดการศึกษาของประเทศเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพและศักยภาพอย่างเพียงพอ ต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ หลักการสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้แก่ “หลักธรรมาภิบาล” หรืออาจเรียกได้ว่า “การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี” ซึ่งเรารู้จักกันในนาม “Good Governance” และความซื่อสัตย์สุจริตที่เป็น การปฏิบัติตนและทำงานอย่างตรงไปตรงมาเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมของมวลมนุษยชาติ อย่างมี

ความสุข สามารถประสานประโยชน์และคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธีและพัฒนาสังคมให้มีความ
ยั่งยืน

10.1 ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

10.1.1 ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

ความหมายของหลักธรรมาภิบาลได้มีหน่วยงานและผู้ทรงคุณวุฒิ ให้ความหมายไว้หลากหลาย
ดังนี้

อานันท์ ปันยารชุน (2541) กล่าวว่า ธรรมรัฐ แปลจาก Good Governance คือ การปกครอง
บ้านเมือง การบริหารที่มีประสิทธิภาพเที่ยงธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

บวรศักดิ์ อวรรณโณ (2544) กล่าวว่า ธรรมาภิบาล มาจากคำว่า อภิบาล ซึ่งหมายถึงการใช้
อำนาจบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กรหรือประเทศ และธรรมาภิบาล คือ วิธีการที่ดีในการใช้อำนาจ
เพื่อบริหารจัดการองค์กรอยู่ประเทศ

อริย์ธัช แก้วเกาะสะบ้า (2548) กล่าวว่า ธรรมาภิบาล มาจากคำว่า ธรรมะ แปลว่า ความถูกต้อง
ดีงาม อภิบาล แปลว่า การปกครอง หรือการปกปักรักษาเมื่อนำสองคำมารวมกันเป็นธรรมาภิบาล
จึงแปลว่าการปกครองที่ยึดถือความถูกต้องดีงาม เป็นหลักหรือการปกครองโดยธรรม

ปาริชาติ เทพอารักษ์ และอมรารวรรณ ทิวถนอม (2549) ได้ให้ความหมายของ ธรรมาภิบาล
ว่า หมายถึง หลักการบริหารงานที่สร้างความโปร่งใส สร้างความเป็นธรรม การมีส่วนร่วมความมีประสิทธิภาพ
และความคุ้มค่า ตลอดจนรับผิดชอบต่อผลการกระทำ

ปัญญา ฉายะจินดาวงศ์ และรัชณี ภูตระกูล (2549) สรุปไว้ว่า ธรรมาภิบาล หมายถึงการบริหาร
จัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการพัฒนาของประเทศ โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง
3 ส่วนของสังคม คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน
อย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างสมดุลส่งผลให้สังคมดำรงอยู่
ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนมีการใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปอย่างมั่นคงยั่งยืนและมีเสถียรภาพ

สุทัศน์ สุธงศ์สมบัติ (2550) ได้ให้ความหมายของธรรมาภิบาลว่า หมายถึงกระบวนการ
ตัดสินใจที่จะปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ธรรมาภิบาล ได้ให้ความสำคัญกับองค์กรที่มีรูปแบบ
และไม่มีรูปแบบ ซึ่งคนในองค์กรนั้นเป็นผู้ตัดสินใจการกระทำตามโครงสร้างและแนวทางที่ได้กำหนดไว้

สุทธิพร บุญส่ง (2550) ได้สรุปว่า ธรรมาภิบาล หมายถึง การจัดการบริหารประเทศที่ดี
ทุก ๆ ด้านและทุกระดับ ซึ่งรวมถึงการจัดระบบองค์กรและกลไกของคณะรัฐมนตรี ส่วนราชการองค์กรของรัฐ
และรัฐบาลที่ไม่ใช่ส่วนราชการ การบริหารราชการส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น องค์การที่ไม่ใช่รัฐบาล องค์กร
เอกชน ชมรมและสมาคมเพื่อกิจกรรมต่างๆ นิติบุคคล ภาคเอกชนและภาคประชาชน มีการกำหนด
ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ธรรมาภิบาล (Good Governance) หมายถึง การบริหารจัดการบ้านเมืองและสังคมองค์การหรือธุรกิจ ด้วยความรับผิดชอบ คุ่มค่า ซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีความชอบธรรม ยุติธรรม และมีคุณภาพมาตรฐานพัฒนาได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

10.1.2 ความสำคัญ และองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล

1) ความสำคัญของหลักธรรมาภิบาล

นักวิชาการได้ให้ความสำคัญของธรรมาภิบาลไว้ดังนี้

ธีระ รุญเจริญ (2548) กล่าวว่า ธรรมาภิบาลเป็นแนวทางปฏิบัติของหน่วยงานทางการศึกษาซึ่งมีความสำคัญดังนี้

1. การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เป็นการบริหารงานเพื่อ
 - 1.1 เกิดประโยชน์สุขของประชาชน
 - 1.2 เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ
 - 1.3 มีประสิทธิภาพ และเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ
 - 1.4 ไม่มีขั้นตอนในการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น
 - 1.5 มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์
 - 1.6 ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวก และได้รับการตอบสนองตาม

ความต้องการ

- 1.7 มีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ
2. การบริหารเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน มีแนวทางดังนี้
 - 2.1 กำหนดภารกิจตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับแนวนโยบาย
 - 2.2 ปฏิบัติภารกิจด้วยความซื่อสัตย์สุจริต สามารถตรวจสอบได้
 - 2.3 จัดให้มีการศึกษาวิเคราะห์ ผลดี ผลเสีย ก่อนเริ่มดำเนินการ
 - 2.4 รับฟังความคิดเห็นและความพึงพอใจของสังคม
 - 2.5 แก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการโดยเร็ว
3. การบริหารราชการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ให้ปฏิบัติดังนี้
 - 3.1 จัดทำแผนปฏิบัติล่วงหน้า
 - 3.2 ในแผนให้มีรายละเอียด ขั้นตอน ระยะเวลาและงบประมาณในการดำเนินการ
 - 3.3 จัดให้มีการติดตามและประเมินผลปฏิบัติ
 - 3.4 เมื่อเกิดผลกระทบต่อประชาชนในการปฏิบัติตามภารกิจให้เป็นหน้าที่ที่ต้อง

แก้ไขและบรรเทาผลกระทบหรือเปลี่ยนแปลงแผนตามความเหมาะสม

4. การบริหารราชการอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ
ให้ดำเนินการดังนี้

4.1 กำหนดเป้าหมาย แผนการดำเนินงาน ระยะเวลาแล้วเสร็จ และ
งบประมาณและเผยแพร่ให้ส่วนราชการและประชาชน

4.2 ทำบัญชีต้นทุนงานบริการสาธารณะตามกำหนด

4.3 ให้มีความคุ้มค่าในการปฏิบัติ

4.4 ถ้ามีการดำเนินการขออนุญาต ขออนุมัติหรือความเห็นแจ้งผลภายใน

15 วัน

4.5 วินิจฉัยชี้ขาดปัญหาใดๆ โดยเร็ว

4.6 ปกติให้ส่งราชการเป็นลายลักษณ์อักษร

5. การลดขั้นตอนการปฏิบัติงานให้ปฏิบัติดังนี้

5.1 จัดให้มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจ

5.2 ก.พ.ร. โดยความเห็นชอบของ ครม. สามารถกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ/
แนวทางการกระจายอำนาจก็ได้

5.3 ให้จัดทำแผนภูมิ ขั้นตอนและระยะเวลาดำเนินการเปิดเผยไว้

5.4 จัดศูนย์อำนวยความสะดวกเป็นศูนย์บริการเพิ่ม

5.5 ให้จัดเจ้าหน้าที่ไว้ศูนย์บริการร่วม

5.6 ให้จัดศูนย์บริการร่วมไว้ ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ

6. การปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการ ให้ดำเนินการดังนี้

6.1 จัดให้มีการทบทวนภารกิจ

6.2 ห้ามมิให้จัดตั้งหน่วยงานที่มีภารกิจคล้ายกัน

6.3 สืบรวจตรวจสอบและทบทวนกฎหมาย กฎ ระเบียบของหน่วยงาน

6.4 ให้สำนักงานกฤษฎีกาเสนอแนะต่อส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เมื่อเห็นว่า
กฎหมายระเบียบ ไม่สอดคล้องหรือเหมาะสมเป็นอุปสรรค เพื่อดำเนินการแก้ไขปรับปรุงต่อไป

7. การอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชนให้
ดำเนินการดังนี้

7.1 บริการประชาชน หรือติดต่อประสานงานกับส่วนราชการด้วยกัน โดยกำหนด
ระยะเวลาแล้วเสร็จให้เป็นที่ยอมรับ

7.2 ตอบคำถามหรือแจ้งการดำเนินงานให้ทราบภายใน 15 วัน

7.3 จัดให้มีระบบเครือข่ายสารสนเทศเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

7.4 ให้กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จัดให้มีระบบเครือข่ายกลางขึ้น เพื่อความสะดวกและรวดเร็วของประชาชน

7.5 ถ้ามีการร้องเรียน เสนอแนะหรือความเห็นเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติราชการ อุปรสรรคความยุ่งยากหรือปัญหาต้องพิจารณาให้ลุล่วง อาจใช้เทคโนโลยีสารสนเทศก็ได้

7.6 ให้ส่วนราชการที่มีอำนาจ ออกกฎ ระเบียบ หรือประกาศปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมโดยเร็ว

7.7 ให้ปฏิบัติราชการโดยปกติเป็นเรื่องเปิดเผย

7.8 จัดให้มีการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับงบประมาณรายจ่ายแต่ละปี สามารถดูหรือตรวจสอบได้

8. การประเมินผลการปฏิบัติราชการให้ดำเนินการดังนี้

8.1 จัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ คุณภาพการบริการและความพึงพอใจของประชาชน

8.2 อาจจัดให้มีการประเมินภาพรวมของผู้บังคับบัญชาแต่ละระดับ

8.3 จัดประเมินผลการปฏิบัติงานตามตำแหน่งประโยชน์และผลสัมฤทธิ์ของหน่วยราชการ

8.4 ถ้าการบริการของส่วนงานใดมีคุณภาพ และเป็นไปตามเป้าหมายแก่ประชาชนพอใจ ให้คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) เสนอ คณะรัฐมนตรี (ครม.) จัดสรรเงินเพิ่มพิเศษเป็นบำเหน็จความชอบแก่หน่วยราชการนั้นๆ

8.5 ให้คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ เสนอให้รางวัลต่อคณะรัฐมนตรี สำหรับการเพิ่มประสิทธิภาพของส่วนราชการ

วิชัย ตันศิริ (2549) ได้กล่าวถึงความสำคัญของธรรมาภิบาลไว้ว่า สามารถนำมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยกำหนดให้มีการกระจายอำนาจบริหารจัดการศึกษาด้านวิชาการ ด้านงบประมาณด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง โดยมุ่งหวังว่าจะสามารถแก้ปัญหาทางด้านการบริหารและจัดการศึกษา ซึ่งมีปัญหาเรื่องการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและขาดเอกภาพทั้งด้านนโยบายและการบริหาร

สุทัศน์ สุธาทิกุลสมบัติ (ออนไลน์ : 2550) กล่าวถึง ความสำคัญของธรรมาภิบาลไว้ดังนี้

1) ธรรมาภิบาล เป็นยุทธศาสตร์การสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีในสังคม และเป็นพื้นฐานสำคัญของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนา เป็นหลักปฏิบัติในทุกกระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัวชุมชนจนถึงระดับภาครัฐ

2) ธรรมาภิบาล เป็นหลักการพื้นฐานในการสร้างความเป็นธรรมในสังคม เอื้อผลประโยชน์ให้กับคนทุกระดับทั้งในภาครัฐและเอกชนในเรื่องการเปิดเผย ตรวจสอบได้ และรับผิดชอบในสิ่งที่ตัดสินใจ

3) ธรรมาภิบาล มีกระบวนการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นธรรมต่อคนในสังคม ให้ความมั่นใจแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และยากจน มีการจัดระบบเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลรักษาความสมดุลของระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศอย่างมีเสถียรภาพ ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข ธรรมาภิบาลจึงเป็นกุญแจดอกสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) ธรรมาภิบาลช่วยลดปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงและส่งเสริมให้คนมีความซื่อสัตย์สุจริต

5) ธรรมาภิบาลเป็นมาตรฐานสากลที่บ่งชี้ถึงระดับการพัฒนาของประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และการเมือง หากสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นได้ ย่อมหมายถึงการได้รับการยอมรับและเชื่อถือการยอมรับจากสังคม ระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้น

6) ธรรมาภิบาลเกี่ยวกับบรรทัดฐานและค่านิยมซึ่งเป็นตัวอย่างแนวทางการดำเนินงานภายในองค์กรให้เกิดความโปร่งใส

สรุปได้ว่า การบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลมีกระบวนการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นธรรม ทำให้การบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถตรวจสอบได้ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข ธรรมาภิบาลยังเป็นกระบวนการเป็นที่ยอมรับของสังคมและมาตรฐานสากล ผู้บริหารต้องสร้างขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัวและของสถานศึกษาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบในการบริหารงาน บริหารงานได้อย่างเป็นระบบมีคุณภาพ

1.2) องค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล

องค์ประกอบของธรรมาภิบาล เป็นหลักคิดและแนวปฏิบัติที่องค์การต่างๆ ได้เสนอแนะไว้ เพื่อให้เป็นหลักปฏิบัติ เพื่อให้เกิดธรรมาภิบาลของหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์การระหว่างประเทศหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานธุรกิจเอกชน สถานศึกษา เป็นต้น โครงสร้างและกระบวนการของธรรมาภิบาลนั้นมีนักวิชาการ และองค์การต่างๆ กำหนดไว้ดังนี้

ถวิลวดี บุรีกุล (2548) ได้กล่าวถึง หลักธรรมาภิบาล 4 ด้าน ดังนี้

1. การบริหารจัดการ คือ กระบวนการของการตัดสินใจและกระบวนการ ที่มีการนำผลของการตัดสินใจไปปฏิบัติการบริหารรัฐกิจแนวใหม่ ดังนี้

1.1 การมุ่งให้บริการแก่ประชาชน ไม่ใช่การกำกับ

1.2 การสำรวจความสนใจ ความต้องการของสาธารณชน

- 1.3 การให้คุณค่าแก่ประชาชน ในฐานะของการเป็นพลเมือง
- 1.4 การคิดอย่างมีกลยุทธ์ แต่ปฏิบัติอย่างเป็นประชาธิปไตย
- 1.5 การบริการมากกว่ากำกับ มีการสร้างค่านิยมร่วม
- 1.6 การคำนึงว่าประชาชนเป็นผู้มีคุณค่าไม่ใช่แค่ผลผลิต
- 1.7 การบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ซึ่งให้ความสำคัญกับผลงาน
- 1.8 การบริการประชาชนให้เป็นที่พึงพอใจ
- 1.9 การรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน เพื่อสะท้อนการทำงานของผู้ให้บริการ

2. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ กระบวนการที่สร้างให้บุคลากรในองค์กรได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกัน โดยการศึกษา อบรมปฏิบัติทดลองและการพัฒนาเป็นการดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ ศักยภาพในการปฏิบัติงานตลอดจนปรับปรุงพฤติกรรม ให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ในความรับผิดชอบ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร ซึ่งส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ของตนเองและความเจริญก้าวหน้าขององค์กร

3. องค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นองค์กรที่มีการเสริมสร้าง จัดหา และแลกเปลี่ยน ความรู้ตลอดจนนำความรู้ใหม่ที่ได้มาจากภายนอกองค์กรและภายในองค์กร จากในตัวบุคคลมาปรับปรุง พฤติกรรมการทำงาน

4. เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร คือ เครื่องมือที่มีความสำคัญในการมีส่วนร่วมในตลาดโลก ในการส่งเสริมการสำนึกรับผิดชอบ การปรับปรุงการให้บริการขั้นพื้นฐานและเสริมสร้าง โอกาสในการพัฒนาท้องถิ่น

อริยธัมม์ แก้วเกาะสะบ้า (2548) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของธรรมาภิบาลเช่นกัน โดยกล่าวว่าองค์ประกอบของธรรมาภิบาล มี 7 ประการ ดังนี้

1. หลักความโปร่งใส (Transparency) หมายถึง ต้องสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานของทุกองค์กรให้เกิดความโปร่งใสในวิธีการและสามารถตรวจสอบได้ และมีองค์กรหรือหน่วยงานเพื่อตรวจสอบการทำงาน และพร้อมที่จะถูกตรวจสอบไม่ว่าจากองค์กรภายในหรือภายนอก มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาโดยให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลได้สะดวก

2. หลักนิติธรรม (Rule of Law) หมายถึง การตรากฎหมายที่ถูกต้องเป็นธรรม การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ และความยุติธรรมของประชาชนสามารถบังคับใช้กฎหมายกับทุกคนเสมอกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ

3. หลักความรับผิดชอบ (Accountability) หมายถึง มีการรับผิดชอบในการกระทำของตนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนงานหรือองค์กร การมีจิตสำนึกในหน้าที่ รับผิดชอบต่อสังคม สิทธิ หน้าที่ และปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง เคารพความคิดเห็นที่แตกต่างตามหลักประชาธิปไตย

4. หลักความเสมอภาค (Equity) หมายถึง การได้รับการปันส่วนในประโยชน์ต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติเพื่อจะไม่ให้เกิดความขัดกันแห่งผลประโยชน์

5. หลักคุณธรรม (Ethics) หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม สนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองและมีความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีระเบียบวินัย ทำงานด้วยความถูกต้องดีงาม

6. หลักความคุ้มค่า (Value for Money) หมายถึง การถือเอาประโยชน์อันสูงสุดแห่งองค์กรเป็นที่ตั้งในการบริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมเพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความสำเร็จ

7. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และเสนอความเห็นในการตัดสินใจของชาติ โดยมีส่วนร่วมทางการเมืองการบริหาร และการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2552) ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลไว้ 10 องค์ประกอบ ดังนี้

1. หลักประสิทธิผล (Effectiveness) ผลการปฏิบัติราชการที่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนการปฏิบัติราชการตามที่ได้รับงบประมาณดำเนินการ รวมถึงสามารถเทียบเคียงกับส่วนราชการหรือหน่วยงานที่มีภารกิจคล้ายคลึงกัน และมีผลการปฏิบัติงานในระดับชั้นนำของประเทศเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชน โดยการปฏิบัติราชการจะต้องมีทิศทางยุทธศาสตร์และเป้าประสงค์ที่ชัดเจน มีกระบวนการปฏิบัติงานและระบบงานที่เป็นมาตรฐาน รวมถึงมีการติดตามประสิทธิผลและพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

2. หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) การบริหารราชการตามแนวทางการกำกับดูแลที่ดีที่มีการออกแบบกระบวนการปฏิบัติงานโดยการใช้เทคนิคและเครื่องมือการบริหารจัดการที่เหมาะสมให้องค์การสามารถใช้ทรัพยากรทั้งด้านต้นทุนแรงงานและระยะเวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติราชการตามภารกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม

3. หลักตอบสนอง (Responsiveness) การให้บริการที่สามารถดำเนินการได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด และสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ รวมถึงตอบสนองตามความคาดหวังความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความหลากหลายและมีความแตกต่าง

4. หลักการรับผิดชอบ (Accountability) การแสดงความรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติหน้าที่และผลงานต่อเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยความรับผิดชอบนั้นควรอยู่ในระดับที่สนองต่อความคาดหวังของสาธารณะ รวมทั้งการแสดงถึงความสำนึกในการรับผิดชอบต่อปัญหาสาธารณะ

5. หลักความโปร่งใส (Transparency) กระบวนการเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา ชี้แจงได้เมื่อมีข้อสงสัยและสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอันไม่ต้องห้ามตามกฎหมายได้อย่างเสรี โดยประชาชนสามารถรู้ทุกขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมหรือกระบวนการต่าง ๆ และสามารถตรวจสอบได้

6. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) กระบวนการที่ข้าราชการ ประชาชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมการแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจและร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา

7. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) การถ่ายโอนอำนาจ การตัดสินใจ ทรัพยากรและภารกิจจากส่วนราชการส่วนกลางให้แก่หน่วยงานการปกครองท้องถิ่น (ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น) และภาคประชาชนดำเนินการแทนโดยมีอิสระตามสมควร รวมถึงการมอบอำนาจและความรับผิดชอบในการตัดสินใจและการดำเนินการให้แก่บุคลากร โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความพึงพอใจในการให้บริการต่อผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การปรับปรุงกระบวนการ และเพิ่มผลิตภาพเพื่อผลการดำเนินงานที่ดีของส่วนราชการ

8. หลักนิติธรรม (Rule of Law) การใช้อำนาจของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับในการบริหารราชการด้วยความเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

9. หลักความเสมอภาค (Equity) การได้รับการปฏิบัติและได้รับการอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มี การแบ่งแยกด้าน ชาย/หญิง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อทางศาสนา การฝึกอบรม การศึกษา และอื่น ๆ

10. หลักมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus - oriented) เป็นข้อตกลงที่เกิดจากการใช้กระบวนการเพื่อหาข้อคิดเห็นหรือข้อสรุปจากกลุ่มบุคคลที่ได้รับประโยชน์และเสียประโยชน์ โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงซึ่งต้องไม่มีข้อคัดค้านที่ยุติไม่ได้ในประเด็นที่สำคัญ โดยฉันทามติไม่จำเป็นต้องหมายความว่า เป็นความเห็นพ้องโดยเอกฉันท์

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 (2542) ได้กำหนดองค์ประกอบหลักพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี 6 ประการ ดังนี้

1. หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัย และเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านี้ โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล

2. หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดหลักนี้ ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริ่งใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตเป็นนิสัยประจำชาติ

3. หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุง กลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมา ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

4. หลักความมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การแสดงประชามติ หรืออื่นๆ

5. หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

6. หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรมาภิบาลให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

สรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นหลักในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาและการบริหารงานในหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้นไป มีความถูกต้อง ชอบธรรมเกิดประโยชน์ต่อครูและบุคลากรในสถานศึกษาพร้อมทั้งผู้เรียน โดยยึดหลัก 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

10.2 การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล

การบริหารงานในรูปแบบของธรรมาภิบาลนั้นจะเน้นที่การเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องมั่นคงไม่ล้มละลาย ไม่เสี่ยงต่อความเสียหาย พนักงานมีความมั่นใจในองค์กรว่าสามารถปฏิบัติงานในองค์กรได้ในระยะยาว การนำธรรมาภิบาลมาใช้นั้น เพื่อให้องค์กรมีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับจากสังคม

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2553) ได้นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล ดังนี้

- 1) ความรับผิดชอบต่อตรวจสอบได้

บุคคล องค์กร และผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารงาน ต้องมีภาระความรับผิดชอบ ต่อสาธารณะเกี่ยวกับการกระทำกิจกรรมหรือการตัดสินใจใดๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสาธารณะซึ่งได้แก่ การเปิดเผยข้อมูล การมีความยุติธรรม ปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาค และตรวจสอบได้โปร่งใส และ ดำเนินการภายใต้กรอบของกฎหมาย

2) ความโปร่งใส

ความโปร่งใส เป็นการตัดสินใจและการดำเนินการต่างๆ อยู่บนกฎระเบียบชัดเจนการดำเนินงานของ รัฐบาลในด้านนโยบายต่างๆ นั้น สาธารณชนสามารถรับทราบ และมีความมั่นใจได้ว่าการดำเนินงานของรัฐบาล นั้น มาจากความตั้งใจในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของนโยบาย

3) การปราบปรามทุจริตและการประพฤติมิชอบ

การปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงานและการทำให้เกิดความโปร่งใส รวมไปถึงการปฏิรูประบบ ราชการจะเป็นเครื่องมือในการปราบปรามการฉ้อฉลและเสริมสร้างธรรมาภิบาล

4) การสร้างความร่วมมือ

เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินนโยบายการมีส่วนร่วม ในการควบคุมการปฏิบัติงานของสถาบัน การมีส่วนร่วมในกระบวนการตรวจสอบ เป็นต้น

5) การมีกฎหมายที่เข้มแข็ง

ธรรมาภิบาลมีพื้นฐานการดำเนินการอยู่บนกรอบของกฎหมายโดยไม่เลือกปฏิบัติ มีการให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย มีกฎหมายที่เข้มแข็งมีการระบุงการลงโทษที่ชัดเจนและมีผลบังคับใช้ได้จะเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาระบบการปกครอง เพื่อป้องกันการลงโทษที่ชัดเจนและมีผลบังคับใช้ได้จะเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนาระบบการปกครองเพื่อป้องกันการละเมิดหรือฝ่าฝืนการมีระบบกฎหมายที่ดีจะส่งเสริม การปกครองตามหลักนิติธรรม

6) การตอบสนองที่ทันเหตุการณ์

ธรรมาภิบาล เป็นการให้การตอบสนองที่ทันต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในเวลาทันต่อเหตุการณ์

7) ความเห็นชอบร่วมกัน

สังคมที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันไป ธรรมาภิบาลจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานความต้องการที่แตกต่างกันให้บนพื้นฐานของประโยชน์ส่วนรวมและขององค์กรเป็นหลัก

8) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประสิทธิภาพและประสิทธิผลในหลักธรรมาภิบาล ต้องมีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ สูงสุด และเกิดความคุ้มค่ามากที่สุด

9) ความเสมอภาคและความเกี่ยวข้อง

หลักธรรมาภิบาลจะเน้นให้บุคลากรทุกคนในองค์กรรู้สึกมีส่วนร่วมหรือรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งกับ องค์กร บุคคลสามารถมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในกิจกรรมหลักที่จะช่วยสร้างความเติบโตให้กับหน่วยงาน

สรุปการใช้หลักธรรมาภิบาลทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถปฏิบัติตนต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเป็นธรรม เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจการควบคุมดูแลการดำเนินงานของหน่วยงาน ตลอดจนใช้ทรัพยากรต่างๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเกิดความคุ้มค่าและดำเนินการอยู่บนกฎระเบียบชัดเจน ทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

10.3 แนวคิดเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต

10.3.1 ความหมายของคำว่า “ความซื่อสัตย์สุจริต”

ความหมายของคำว่า “ความซื่อสัตย์สุจริต” ได้มีหน่วยงานและผู้ทรงคุณวุฒิให้รายละเอียดไว้หลากหลาย ดังนี้

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2559) ได้ให้ความหมายคำว่า ซื่อสัตย์ ประกอบด้วยคำว่า ซื่อ แปลว่า ตรง และ สัตย์ แปลว่า จริง ซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงโดยยึดถือความจริง ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง ไม่ปิดบังอำพรางสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่ปั้นน้ำเป็นตัว เช่น สื่อมวลชนต้องเสนอข้อเท็จจริงอย่างซื่อสัตย์ นักวิจัยที่ติดต้องซื่อสัตย์ ไม่บิดเบือนผลการวิจัยเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือผู้อื่น นอกจากหมายถึงประพฤติตรงโดยยึดถือความจริงแล้ว ซื่อสัตย์ ยังใช้ในความหมายว่าไม่คดโกง ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง เช่น คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของข้าราชการ ได้แก่ความซื่อสัตย์ กล่าวคือ การทำงานแบบตรงไปตรงมา ไม่คดโกง ไม่แสวงหาผลประโยชน์อย่างไร้คุณธรรม นอกจากนั้น ซื่อสัตย์ ยังหมายถึง ไม่หลอกลวง เช่น ชีวิตสมรสจะมีปัญหาหากคู่สมรสไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส อังในพิสมัย เทียนทอง 2553) ได้ให้ความหมายคำว่า สุจริต ไว้ว่า ความประพฤติดีมี 3 อย่าง คือ ความประพฤติชอบด้วยกายเรียกว่า กายสุจริต 3 อย่างคือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินิโคตในกาม ความประพฤติชอบด้วยวาจาเรียกว่า วาจาสุจริต 4 คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

พระพรหมคุณาภรณ์ (2546) ได้ให้ความหมายคำว่า ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ประพฤติตรง ไม่เอนเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรง ทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่มีเล่ห์กล คดโกง ทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

อภิญา อิงอาจ (2554) ได้สรุปเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต ว่าหมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกในการประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

เอกรินทร์ สีมหาศาล, และคณะ (2547) ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาสอนให้เราเป็นคนดี ความซื่อสัตย์สุจริต กล่าวคือ ซื่อตรงในทางที่ถูกต้องดีงาม เราต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง บุคคลอื่น สังคมและประเทศชาติ โดยตั้งใจกระทำสิ่งดีงาม ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตนเองด้วยความซื่อตรง

กิตติสุข แสงสวี (2549) ได้ให้ความหมาย ความซื่อสัตย์ หมายถึง คุณลักษณะด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและระดับจิตใจของบุคคลหนึ่งที่มีมั่นคงต่อบุคคลอื่น มีความภักดี ประพฤติตรงไปตรงมา ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่นซื่อตรงทั้งกาย วาจา และใจ

ศุภวรรณ ชลมาก (2551) ได้ให้ความหมายว่าความซื่อสัตย์ หมายถึงการประพฤติปฏิบัติด้วยความจริงใจ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา และใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกด้วยความจริงใจ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ซื่อตรงทั้งกาย วาจา และใจ

สรุปได้ว่า ประเภทของความซื่อสัตย์สุจริตแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1) ซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง 2) ซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้อื่น 3) ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่

10.3.2 ความสำคัญ และประโยชน์ของความซื่อสัตย์สุจริต

1) ความสำคัญของความซื่อสัตย์สุจริต

ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต จะเป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักความจริงและความถูกต้องในการดำเนินชีวิต ประพฤติตรง ตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด คนมีศีลธรรมหรือมีมนุษยธรรม ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นอารยชน จะมีความประพฤติดี ประพฤติชอบ และมีความซื่อสัตย์สุจริต 3 ประการ ดังนี้ (ชยสาโรภิกขุ, 2552)

1. กายสุจริต เป็นความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย ละเว้นการบีบคั้น เบียดเบียน มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน ไม่แย่งชิงลักขโมย หรือเอาไร้อาเปรียบ แต่เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน ไม่ประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

2. วาจาสุจริต เป็นความสุจริตทางวาจา ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ ไม่พูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่ส่งเสริมสามัคคี ละเว้นจากการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง รวมถึงละเว้นจากการพูดเหลวไหลเพื่อเจ้า พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ และถูกกาลเทศะ

3. มโนสุจริต เป็นความสุจริตทางใจ ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้เผื่อแผ่กว้างขวาง ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย แต่ตั้งความปรารถนาดี แผ่ไมตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน มี

ความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

มนุษย์เราเป็นสิ่งแวดล้อมของกันและกัน ตัวเราก็เป็นสิ่งแวดล้อมของผู้อื่น เราจึงควรมีจิตใจเกื้อกูลต่อผู้อื่น มีเมตตาไมตรีต่อกัน ในฐานะที่เราเป็นสิ่งแวดล้อมของเพื่อนมนุษย์ เราจึงต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม นับตั้งแต่การอยู่ร่วมกันในครอบครัว เราทุกคนควรเป็นผู้ที่มีวินัยในการดำรงชีวิต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความสามัคคี รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้

2) ประโยชน์ของความซื่อสัตย์สุจริต

การที่ครูเป็นคนซื่อสัตย์ พูดจริง ทำจริง เป็นคนตรง จะทำให้เป็นคนที่น่าเชื่อถือ ควรแก่การเคารพนับถือของผู้อื่น และเป็นผู้ที่เคารพนับถือตัวเองได้ การรักความจริง การทำทุกสิ่งทุกอย่างให้ตรงกับความจริง จะทำให้ปลอดภัยจากกิเลส

สัจจะ คือ การพูดจริง ทำจริง จริ่งใจ เป็นความเข้มแข็งของจิตใจ การเสียสัจจะเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย การพูดเท็จเพราะจะถูกลงโทษ หรือว่ากลัวคนอื่นจะดูถูก เป็นนิสัยที่มักจะมีเกิดขึ้นในคนที่ยังไม่เป็นที่พึ่งของตน ยิ่งอ่อนแอ ยิ่งต้องอาศัยคนอื่น วิธีการแก้ไข คือ การทำให้เกิดความรัก สัจจะว่า สัจจะมันงามอย่างไร และให้เห็นว่ามันเกิดความรู้สึกที่ดีอย่างไร ให้เห็นว่าถ้าเราไม่ปิดบัง อำพราง ถ้าเราไม่พยายามสร้างภาพตัวเองอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อจะได้รับคำชมเชย หรือ ความรัก จะทำให้เราไม่แย่งอย่างที่ดี ตรงกันข้าม คนที่เกิดนิสัยที่จะต้องคิดว่าตัวเองต้องเป็นอย่างไรตลอดเวลา จึงจะเป็นที่รักของคนอื่น หรือว่าจะไม่ถูกทอดทิ้ง จะเป็นคนที่มีความทุกข์ มีความเกิบกตตลอดเวลา การที่ครูปลูกฝังให้นักเรียนพูดความจริง เวลาทำอะไรผิด ก็ยอมรับไปเลย และตั้งใจจะไปทำอีกในครั้งต่อไป ทั้งนี้อยู่ที่ว่า นักเรียนเชื่อว่าครูหรือผู้ใหญ่เป็นผู้ยุติธรรม มีความหวังดีต่อเขา ให้อภัยเขาได้ และอยู่ที่ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน สอนให้ทำอะไร ก็ทำจริงจัง ตั้งใจ ไม่ใช่ทำ เผลาะแหละ ทำแบบสนุกสบาย

สัจจะเป็นฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ และเป็นบารมีข้อหนึ่ง คือ เมื่อเราตั้งใจจะทำอะไรแล้ว ก็อยู่กับสิ่งนั้นจนสำเร็จ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนในการทำงานอย่างแน่นอน

10.4 การพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตแก่ผู้เรียน

กฤติพงษ์ บุญรงค์ (2550) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมทางสังคมประกอบด้วยองค์กรทางสังคมที่สำคัญซึ่งมีผลต่อการพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริต คือ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และสื่อมวลชน องค์การดังกล่าว นักจิตวิทยาสังคมเชื่อว่า การถ่ายทอดลักษณะทางสังคมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งนี้ทำได้โดยการผ่านตัวแทนของกลุ่ม เช่น บิดา มารดา ถ่ายทอดทางสังคมนี้ส่วนมากเกิดจากการเรียนทางสังคม (Social Learning) เช่น อาจจะทำอาชีพหลักการปั้นพฤติกรรมการเรียนรู้โดยบังเอิญและการเลียนแบบผู้ที่เกี่ยวข้องกับเขาในอนาคต

ตั้งใจสอนให้เยาวชนรู้และเข้าใจถึงความซื่อสัตย์สุจริต ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้และเกิดการปฏิบัติตาม แต่บางครั้งไม่มีใครสนใจสอน แต่เยาวชนก็เรียนรู้เองโดยไม่ได้ตั้งใจหรืออาจจะเลียนแบบจากบุคคลที่ใกล้ชิดสนิทสนม หรือห่างไกลโดยผู้ถูกเลียนแบบไม่ทราบเรื่องเลยก็ได้ ดังนั้นความซื่อสัตย์สุจริตอาจจะเรียนรู้ได้จากวิธีดังที่กล่าวมาแล้ว

จึงสรุปได้ว่า สิ่งที่ควรตระหนักไว้เสมอ ก็คือ ความพร้อมของผู้เรียนในระดับพื้นฐาน คือ สติปัญญา สุขภาพจิตและประสบการณ์ทางสังคม นอกจากนั้นความเชื่อในผลแห่งการกระทำของตน ความมุ่งมั่นอนาคตมากกว่ามุ่งปัจจุบันและความสามารถบังคับตนเองอย่างมีเหตุผลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งผู้เรียนควรจะมี ความพร้อมและควรพัฒนาและเสริมสร้างไปด้วยกัน ทั้งนี้เพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในการพิจารณาตัดสิน และฝึกฝนการแสดงออกของพฤติกรรม ที่สอดคล้องกับความซื่อสัตย์สุจริตได้เร็วขึ้นและดีขึ้น

10.5 บทสรุป

ธรรมาภิบาล คือ สภาพอุดมคติ (Ideology) ที่คนและองค์การสามารถธำรงรักษาสมดุลระหว่าง ความสุข ความสำเร็จ ของตนเอง และผู้อื่นการสร้างธรรมาภิบาล คือ การจัดระเบียบสังคม (Social Orders) เพื่อให้มีค่านิยม บรรทัดฐาน กฎระเบียบ และการจัดโครงสร้างสถาบันต่างๆ ในสังคม หลักธรรมาภิบาลเป็น หลักในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาและการ บริหารงานในหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น มีความถูกต้องชอบธรรมเกิดประโยชน์ต่อครูและ บุคลากรในสถานศึกษาพร้อมทั้งผู้เรียน โดยยึดหลัก 6 หลัก ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความ โปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า การใช้หลักธรรมาภิบาลจะทำให้ ผู้ปฏิบัติงานสามารถปฏิบัติตนต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเป็นธรรม เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจการควบคุมดูแลการดำเนินงานของหน่วยงาน ตลอดจนใช้ทรัพยากรต่างๆ ให้ เกิดประโยชน์สูงสุดเกิดความคุ้มค่าและดำเนินการอยู่บนกฎระเบียบชัดเจน ทำให้การดำเนินงานบรรลุ เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ประพฤติตรง ไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึก ลำเอียงหรืออคติ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรง ทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่มีเล่ห์ กล คดโกง ทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง อารยชน จะมีความประพฤติดี ประพฤติชอบ ประเภทของความซื่อสัตย์สุจริตแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1) ซื่อสัตย์ สุจริตต่อตนเอง 2) ซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้อื่น 3) ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ การพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตแก่ผู้เรียน ควรจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อความซื่อสัตย์สุจริต มีวิธีการส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรม โดยใช้ วิธีการที่หลากหลายได้แก่ การให้ความรู้และเหตุผลเชิงจริยธรรมในชั้นที่สูงขึ้น การให้แสดงบทบาท เป็นวิธีการ ฝึกให้เด็กเกิด หรือเปลี่ยนแปลงเจตคติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การใช้กลุ่มให้เกิด การคล้อยตาม เป็นวิธีการที่ปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับจริยธรรมให้แก่เด็กโดยการใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการก่อให้เกิด

เด็กพัฒนาเจตคติค่านิยมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การให้เลียนแบบจากตัวแบบ เป็นวิธีการปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับจริยธรรมให้แก่เด็กโดยการให้เด็กรู้สึกและสามารถเลือกเอาอย่างหรือเลียนแบบตัวแบบประเภทที่มีคุณสมบัติที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ฯลฯ จะเป็นวิธีการที่จะช่วยพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตให้แก่เด็กและเยาวชนให้เป็นคนไทยที่เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมไทยในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

คำถามท้ายบท

1. นิยาม “ธรรมาภิบาล (Good Governance)” ในความคิดเห็นของนักศึกษาเป็นอย่างไร
2. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลตามทัศนะของนักศึกษา
3. จงอธิบายความหมายของ “ความซื่อสัตย์สุจริต”
4. จงอธิบาย “ความซื่อสัตย์สุจริต” ว่ามีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างไร
5. “แนวทางการพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตให้แก่ผู้เรียนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย” ควรเป็นอย่างไรในมุมมองของนักศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กฤติพงษ์ บุณยรงค์. (2550). *ศึกษาระบบบริการจัดการของผู้บริหารกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนด้านความซื่อสัตย์ : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านตากแดด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงา*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- กิตติสุข แสงสวี่. (2549). *การพัฒนาเครื่องมือวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานคุณภาพ อาชีวศึกษา สำหรับนักศึกษาระดับศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ประเภทเกษตรกรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2553). *การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชยสาโรภิกขุ. (2552). *โหลหนึ่งก็ถึง: คุณธรรม 12 ประการ เพื่อความสำเร็จในการศึกษาวิถีพุทธ*. *โรงเรียนทอสี*. กรุงเทพฯ : บริษัท คิว พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *รายงานการวิจัยโครงการขยายผลเพื่อนำตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ระดับองค์กรไปสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ธีระ รุญเจริญ. (2548). *สู่ความเป็นผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ*. กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง.

- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2544). *การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย*.
กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ปัญญา ฉายะจินตาวงศ์ และรัชณี ภูตระกูล. (2549). *ธรรมาภิบาล (Good Governance) กับสังคมไทย*.
กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- ปาริชาติ เทพอารักษ์ และอมรารวรรณ ทิวถนอม. (2549). (2549, กรกฎาคม-กันยายน).
“ตัวชี้วัดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีของภาครัฐ,” *เศรษฐกิจและสังคม*, 43 (74), 84.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม*.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สานอักษร มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ.
- พิสมัย เทียนทอง. (2553). *การดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตของ
นักเรียนโรงเรียนบ้านเขามะกา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยปทุมธานี.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542.
(10 สิงหาคม 2542). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 116 (63 ง). 26-27.
- วิชัย ต้นศิริ. (2549). *อุดมการณ์ทางการศึกษา : ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภวรรณ ชลมาก. (2551). *ผลการจัดการเรียนรู้เรื่องความซื่อสัตย์ สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างวิธีสอนการใช้โดยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับ
วิธีการสอนปกติ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- สุทธิพร บุญส่ง. (2550). *คุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
ทริปเพิ้ล กรุ๊ป.
- สุทัศน์ สุทธิกุลสมบัติ. (2550). *ธรรมาภิบาล (Good Governance) คืออะไร*. (ออนไลน์).
http://network.moph.go.th/km_ict/?p=360. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2559.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2552). *คู่มือการจัดระดับการกำกับดูแลองค์การภาครัฐ
ตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance Rating)*.
กรุงเทพฯ : พรีเมียร์ โพร.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2559). “ซื่อสัตย์” (ออนไลน์). <http://www.royin.go.th/?knowledges>.
สืบค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2559
- อภิญา อิงอาจ. (2554, มกราคม - เมษายน). *พฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริตของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาใน
เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล*. วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. 21(1). 170
- อริย์ธัช แก้วเกาะสบ้า. (2548). *ธรรมาภิบาลกับหลักสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์.

อานันท์ ปันยารชุน. (2541). *นานาทิศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี*. นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
เอกรินทร์ สีมหาศาล, และคณะ (2547). *แม่บทมาตรฐานสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

บทที่ 11

ความเป็นผู้นำทางวิชาการ

หัวข้อเนื้อหา

- 11.1 ความหมายของคำว่า “ผู้นำ” และ “ภาวะผู้นำ”
- 11.2 ประเภทและบทบาทของผู้นำ
- 11.3 ภาวะผู้นำของครูและบุคลากรทางการศึกษา
- 11.4 คุณลักษณะของภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษา
- 11.5 คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้
- 11.6 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน
- 11.7 บทสรุป

11.1 ความหมายของคำว่า “ผู้นำ” และ “ภาวะผู้นำ”

11.1.1 ความหมายของคำว่า “ผู้นำ”

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้นำ” ไว้หลากหลาย ดังนี้

กิติ ตยัคคานนท์ (2543) ได้ให้ความหมายของ “ผู้นำ” ว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าและเป็นผู้ตัดสินใจ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือทางไม่ดีได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้นำคือผู้ที่มีศิลปะที่สามารถมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นและนำบุคคลเหล่านั้นไปโดยได้รับความไว้วางใจ เชื่อใจอย่างเต็มที่ อีกทั้งยังได้รับความเคารพนับถือ ความร่วมมือ และความมั่นใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาเหล่านั้นอย่างจริงจัง

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544) ให้ความหมายเกี่ยวกับ “ผู้นำ” ว่าเป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา

วีระวัฒน์ ปันนิตามัย (2544) กล่าวว่า “ผู้นำ” หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่กำหนด วินิจฉัย ตัดสิน สั่งการ สร้างแรงจูงใจหรือแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรและนโยบายทิศทางขององค์การ

มัลลิกา ต้นสอน (2545) กล่าวว่า “ผู้นำ” เป็นบุคคลที่ทำให้กลุ่มดำเนินงานอย่างก้าวหน้าและบรรลุผลสำเร็จ โดยใช้อิทธิพลที่มีในการชักจูงผู้อื่นให้ปฏิบัติตามทิศทางที่ตนต้องการ โดยที่ผู้นำยังมีส่วนสร้างวิสัยทัศน์ สร้างค่านิยมร่วมของกลุ่มและสมาชิก สร้างความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มและความผูกพันที่สมาชิกจะต้องปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายนั้น

ยนต์ ชุ่มจิต (2558) ได้ให้ความหมายของ “ผู้นำ” บุคคลที่มีอำนาจหรือบารมีเหนือคนอื่น มีอิทธิพลในการนำหมู่คณะให้ร่วมกันทำงานไปด้วยความราบรื่นอย่างมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผล โดยใช้ยุทธวิธีในการดำเนินงานอย่างแยบยล สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับในความสามารถของตนในฐานะเป็นตัวแทนของกลุ่ม

สรุปได้ว่าคำว่า “ผู้นำ” หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการหรือไม่ได้รับการแต่งตั้ง แต่เป็นบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลในการนำหมู่คณะให้ร่วมกันทำงานและสามารถสร้างวิสัยทัศน์ สร้างค่านิยมร่วม และโน้มน้าวจิตใจให้บุคคลในหน่วยงานคล้อยตามและปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างเต็มที่

11.1.2 ความหมายของคำว่า “ภาวะผู้นำ”

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ คำว่า “ภาวะผู้นำ” มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้
จุมพล หนิมพานิช (2543) กล่าวว่า “ภาวะผู้นำ” หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ผู้ตามเมื่อได้รับอิทธิพลจากผู้นำจะเข้าไปผูกพันด้วยความเต็มใจในการกระทำหรือในพฤติกรรมที่ผู้ตามมีความรู้สึกรับรู้ มีความชอบธรรมสำหรับผู้นำที่จะใช้อิทธิพล หรือหมายถึงความสามารถที่ชักจูง หวานล้อมให้ผู้อื่นแสวงหาเป้าหมายและเทคนิคที่ทำให้บุคคลเหล่านั้นไปถึงเป้าหมาย

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ (2543) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นศิลปะที่จำเป็นและสำคัญยิ่งต่อนักบริหารที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ผู้นำเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดเป้าหมาย วางแผน และรับผิดชอบต่อความอยู่รอดหรือการพัฒนาขององค์กร หรือหมายถึง ความสามารถของบุคคลในการใช้อำนาจและจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามจนบรรลุเป้าหมายขององค์กร (Organizational Goals) หรือหมายถึง ศิลปะหรือกระบวนการในการใช้อิทธิพลให้ผู้อื่นทำตามจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของกลุ่ม

ประเวศ วะสี (2544) กล่าวถึงความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า คือ ภาวะที่ก่อให้เกิดศรัทธาเป็นที่ยอมรับและเกิดจุดมุ่งหมายร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ภาวะผู้นำอาจมีในบิดามารดา ครู ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางวิชาการ ผู้นำทางการเมืองหรือบุคคลอื่น ๆ และภาวะผู้นำอาจจะมีในบุคคลที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหรือไม่ใช่ก็ได้

มัลลิกา ตันสอน (2545) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลที่จะโน้มน้าว ชักจูงบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามเพื่อการบรรลุเป้าหมายขององค์กร

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (อ้างใน สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2545) ให้ความหมายของ “ภาวะผู้นำ” ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลและอำนาจ

สรุปได้ว่าคำว่า “ภาวะผู้นำ” หมายถึง กระบวนการและเทคนิคของบุคคลในการใช้อิทธิพลเชิงสร้างสรรค์ต่อสมาชิกของกลุ่ม เพื่อเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมขององค์กรอันจะก่อให้เกิดความศรัทธา

ความผูกพัน และความร่วมมือร่วมใจของคนในองค์กร และนำไปสู่กระบวนการทำงานตามเป้าหมายขององค์กรที่ตั้งไว้

11.2 ประเภทและบทบาทของผู้นำ

11.2.1 ประเภทของผู้นำ

การจำแนกประเภทของผู้นำนั้นย่อมแตกต่างกันไปตามความคิดเห็น รวมทั้งความรู้และประสบการณ์ของนักวิชาการแต่ละคน จึงขอจำแนกประเภทของผู้นำไว้ดังนี้

1) ผู้นำทางจิตวิญญาณ (ความคิด) หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจหรือบารมีเหนือบุคคลอื่น มีอิทธิพลในการนำความคิดหรือจิตวิญญาณของบุคคลในหมู่คณะให้มีความรู้สึกคล้อยตามหรือเห็นด้วยกับความคิดนั้น ๆ ผู้นำประเภทนี้ถือได้ว่าเป็นผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ของบุคคลในกลุ่มนั้น ๆ ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน คือ พระศาสดาของแต่ละศาสนาจะเป็นผู้นำทางวิญญาณหรือความคิดของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น พระบรมศาสดาในพระพุทธศาสนา คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชน หรือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาพรหม ทรงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชนชาวไทย เป็นต้น ผู้นำประเภทนี้มีอิทธิพลต่อความคิด จิตใจ สติปัญญา การอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมและการพัฒนาชาติบ้านเมืองให้บังเกิดความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง

2) ผู้นำทาง หมายถึง บุคคลที่มีหน้าที่ชี้ทาง บอกทาง นำทางหรือนำเที่ยวจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง ซึ่งมีคำเรียกขานเฉพาะ คือ “มัคคุเทศก์” ผู้นำประเภทนี้ ส่วนมากมีบทบาทในการเพิ่มความรู้ความเข้าใจให้กับผู้ร่วมเดินทางที่เกี่ยวข้องสถานที่ไป ภูมิหลังของสถานที่ รวมทั้งเกร็ดความรู้อื่น ๆ ส่วนผู้นำทางอีกประเภทหนึ่ง คือ ผู้นำทางที่เกี่ยวกับเรื่องบุญเรื่องกุศลหรือผู้ชี้ทางบุญทางกุศล เป็นผู้ป่าวประกาศให้ประชาชนมาทำบุญทำกุศลในวัดหรือเป็นผู้จัดการทางกุศล บุคคลผู้นี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า “มรรคนายก” ผู้นำประเภทนี้มีส่วนเสริมสร้างความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนความเข้าใจ ในเรื่องระเบียบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งความรู้ความเข้าใจอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยศาสนา

3) ผู้นำครอบครัว หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่นำพาครอบครัวของตนเองให้พบกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้รับการอบรมเลี้ยงดูและสนับสนุนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในชีวิต โดยปกติผู้นำครอบครัวจะหมายถึงบิดามารดา แต่ตามสภาพความเป็นจริงอาจหมายถึงคนอื่นที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกความเจริญมาให้สมาชิกในครอบครัวนั้น ๆ ก็ได้ ผู้นำประเภทนี้มีบทบาทหน้าที่สำคัญที่จะนำพาสมาชิกในครอบครัวให้พบกับความสุขความเจริญก้าวหน้าในชีวิตอย่างยิ่ง

4) ผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจหรือบารมีเหนือบุคคลในกลุ่มหรือบุคคลที่ได้รับมอบอำนาจหน้าที่จากสมาชิกในกลุ่มให้เป็นตัวแทนของกลุ่มเพื่อดำเนินงานของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย

หรือเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ ยังหมายถึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ เป็นที่พึ่งพาอาศัยในด้านความคิดหรือการทำงานต่าง ๆ ให้กับบุคคลในชุมชนนั้น ๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน ผู้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ การงานต่าง ๆ ผู้นำชุมชนเหล่านี้มีส่วนในการกระตุ้นส่งเสริม และสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในด้านการศึกษาเล่าเรียน การพัฒนาอาชีพ การเมืองการปกครอง ตลอดทั้งด้านสุขภาพอนามัย เป็นต้น

5) ผู้นำชาติ หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในการนำพากลุ่มบุคคลที่มีความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน หรืออยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกันให้บังเกิดความเจริญก้าวหน้า สงบสุขร่มเย็น มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย มีฐานะทางเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำรงชีวิต ไร้การเบียดเบียนกัน ผู้นำประเภทนี้ได้แก่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่าง ๆ รวมทั้งบุคคลอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายให้มีส่วนร่วมในการบริหารชาติบ้านเมือง บุคคลเหล่านี้มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดแผนและนโยบายเพื่อพัฒนาประเทศชาติในด้านต่าง ๆ และปฏิบัติตามแผนและนโยบายที่ได้กำหนดไว้ นับว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การสาธารณสุข การศึกษา รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า “ผู้นำชาติ คือ ผู้นำที่สำคัญทางการศึกษา”

สรุปได้ว่า “ผู้นำ” แม้ว่าจะไม่มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ให้การศึกษา การบริหารการศึกษา หรือบริหารสถานศึกษาโดยตรง แต่ก็นับว่ามีส่วนในการส่งเสริม สนับสนุน ควบคุมดูแล รวมทั้งให้ความรู้ความเข้าใจบางสิ่งบางอย่างแก่บุคคลในกลุ่มหรือชุมชนนั้น ๆ ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า ผู้นำทุกกลุ่ม ทุกอาชีพ หรือทุกองค์กร คือ ผู้นำทางการศึกษา

11.2.2 บทบาทของผู้นำ

เมธี ปิลันธนานนท์ (2536) รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544) และ สมชาติ กิจยรรยง (2544) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำในวงการศึกษารวมทั้งวงอื่น ๆ สรุปได้ ดังนี้

- 1) เป็นผู้วางแผนการดำเนินงานโดยกำหนดเป้าประสงค์ กำหนดทิศทางขององค์การที่สามารถทำให้เป้าประสงค์บรรลุผล และจัดทำโครงการขององค์การหรือของกลุ่ม
- 2) เป็นตัวแทนขององค์การหรือของกลุ่มในทุกสถานการณ์ (Figurehead)
- 3) เป็นนักพูดที่ดี (Spokesperson) เพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดกับสมาชิกขององค์การ
- 4) เป็นนักเจรจาต่อรอง (Negotiator)
- 5) เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
- 6) เป็นผู้สอนงาน (Coach) เพื่อพัฒนาสมาชิกขององค์การหรือของกลุ่ม
- 7) เป็นผู้สร้างทีมงานที่หาวิธีได้รับความร่วมมือจากทีมงาน เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ โดยทำให้สมาชิกขององค์การหรือของกลุ่มเกิดความพอใจ

8) เป็นนักแก้ปัญหาด้านเทคนิค (Technical Problem Solver)

9) เป็นผู้ที่ปรับปรุงตนเองอย่างสม่ำเสมอ

สรุปได้ว่า ผู้นำองค์กรเป็นผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงขององค์กร โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ซึ่งจะต้องทำให้บุคลากรในองค์กรยอมรับและมีความรู้สึก ร่วมกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือเป็นภารกิจที่ทำนายสำคัญของผู้บริหารในปัจจุบัน ดังนั้น ผู้นำองค์กร ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในระดับองค์กร จึงต้องแสดงบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมและสนับสนุน การขับเคลื่อนพัฒนาองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้

11.3 ภาวะผู้นำของครูและบุคลากรทางการศึกษา

11.3.1 ภาวะผู้นำของครู

ครูเป็นบุคคลที่สำคัญมากในการให้การศึกษา เรียนรู้ ทั้งด้านวิชาการและประสบการณ์ ตลอดเป็นผู้มีความเสียสละ ดูแลเอาใจใส่ อบรม สั่งสอน ให้เด็กได้พบกับแสงสว่างแห่งปัญญา อันเป็นหนทางแห่ง การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงดูตนเอง รวมทั้งนำพาสังคมประเทศชาติก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง (ประชิด สกฤษะพัฒน์ และอุดม เขยกิจวงศ์ อ่างใน อาภารัตน์ ราชพัฒน์, 2554) ดังนั้นครูจึงต้องมีภาวะผู้นำเพียงพอที่จะ เป็นผู้นำให้เด็กได้พบกับแสงสว่างแห่งปัญญา ดำรงชีวิตในทางที่ถูกต้อง อาภารัตน์ ราชพัฒน์ (2554) ได้รวบรวมแนวคิดภาวะผู้นำของครู พบว่า ครูที่มีภาวะผู้นำควรมีลักษณะหรือการแสดงออกดังนี้

1) Strodl กล่าวถึง ครูที่แสดงให้เห็นว่ามีความสามารถใช้ภาวะผู้นำในชั้นเรียนประกอบด้วย การมีภาวะผู้นำแบบไม่เป็นทางการที่แฝงอยู่และมีความสามารถในการระบุลักษณะของปัญหาและข้อขัดแย้ง อีกทั้งได้รับการเสริมพลังอำนาจเพื่อแก้ปัญหา

2) Fullan กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภาวะผู้นำของครู ประกอบด้วย การมีความมุ่งมั่นและ พัฒนาตนเองไปสู่ครูมืออาชีพอย่างต่อเนื่องและสนับสนุนช่วยเหลือครูคนอื่นให้สามารถพัฒนาไปสู่ครูมืออาชีพ ด้วย

3) Pellicer and Anderson กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภาวะผู้นำของครู 2 ประเด็น คือ 1) มีความริเริ่มสร้างสรรค์เกี่ยวกับการเรียนการสอนและนำไปสู่การปฏิบัติจริงในโรงเรียน โดยก่อให้เกิดผลต่อการปรับปรุงการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 2) เป็นผู้นำทางการเรียนการสอน กล่าวคือ ความเป็นผู้นำด้านการ เรียนการสอนมิได้ถูกกำหนดจากฝ่ายบริหาร แต่เกิดจากตัวของครูเองภายใต้การสนับสนุนของโรงเรียน

4) Acker-Hocevar and Touchton ทำการวิจัย พบว่า ครูที่มีภาวะผู้นำมีคุณลักษณะ ที่สำคัญคือเป็นผู้สร้างเครือข่ายที่สามารถปฏิบัติงานเป็นทีมกับเพื่อนครูในโรงเรียนของตนและสามารถ ปฏิบัติงานในชุมชนได้

5) Sherrill เสนอหลักสำคัญของการมีภาวะผู้นำของครู คือ เป็นแบบอย่างที่ดีของการสอนและการเรียนรู้ และมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้านทฤษฎีและการวิจัยเกี่ยวกับการสอนและการเรียนรู้ อีกทั้งเข้าใจทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ การบ่มเพาะจิตวิญญาณการเป็นครู ตลอดทั้งแสดงความสามารถในการแนะนำแบบคลินิก และสามารถชี้แนะผู้ร่วมงานและเพื่อนครูโดยวิธีคิดแบบไตร่ตรองและค้นหาด้วยตนเองได้

5) Leithwood and Duke กล่าวถึง ภาวะผู้นำของครูในแง่คุณลักษณะ 6 ด้าน คือ 1) เป็นผู้นำการเรียนการสอน 2) เป็นผู้นำการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง 3) เป็นผู้นำการเป็นตัวแบบด้านคุณธรรม 4) เป็นผู้นำการมีส่วนร่วม 5) เป็นผู้นำการบริหารจัดการ และ 6) เป็นผู้นำการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

6) Katzenmeyer and Moller กล่าวถึง บทบาทและความรับผิดชอบของครูที่สะท้อนถึงความมีภาวะผู้นำของครู ประกอบด้วย 1) ทักษะการสอนแบบมืออาชีพ 2) บุคลิกภาพที่เหมาะสมกับการเป็นครู 3) มีความมั่นคงและก้าวหน้าในอาชีพที่นำหน้าครูคนอื่น 4) มีความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองให้เกิดการเรียนรู้ 5) ทุ่มเทเวลาและมุ่งมั่นในการเป็นครูผู้นำ 6) การยอมรับและเชื่อถือจากเพื่อนครูจากการปฏิบัติการสอนตามปกติ

Crowther et al. ทำการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำของครูในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาหรือในโรงเรียนที่ประสบปัญหาวิกฤติ ในประเทศออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยได้พบองค์ประกอบของภาวะผู้นำครู 6 ระดับ เรียงลำดับจากสำคัญน้อยไปหาสำคัญมาก ดังนี้ 1) การมีความเชื่อมั่นหรือมีเจตคติทางบวกเกี่ยวกับการมีหนทางที่ดีกว่าเสมอ 2) มุ่งมั่นอย่างจริงจังในการปฏิบัติการสอนการเรียนรู้และการประเมิน 3) ส่งเสริมและสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูขึ้นในโรงเรียนบนรากฐานการจัดการเชิงระบบขององค์การที่ตายตัวไปสู่ระบบที่ยืดหยุ่น 4) เผชิญปัญหาและอุปสรรคภายใต้วัฒนธรรมและโครงสร้างขององค์การ 5) แปลงแนวคิดวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติที่ทำได้จริง และ 6) อารงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมองค์การแบบมุ่งสู่ความสำเร็จ

Suranna and Moss ทำการวิจัยพบว่า ครูผู้มีภาวะผู้นำมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้ 1) เป็นผู้สอนที่ดีในห้องเรียน 2) เป็นผู้นำทางชีวิตให้กับเพื่อนครู 3) เป็นผู้พัฒนาหลักสูตร 4) รับผิดชอบเป็นตัวแทนขององค์กรทั้งในโรงเรียนหรือของสมาคมท้องถิ่น 5) ทำงานร่วมกับครูคนอื่น ๆ และผู้บริหาร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ) กล่าวถึง ภาวะผู้นำของครูในคู่มือการประเมินสมรรถนะครูในการปฏิบัติงานของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 1) มีวุฒิภาวะความเป็นผู้ใหญ่ที่เหมาะสมกับความเป็นครู (Adult development) 2) มีการสนทนาอย่างสร้างสรรค์ (Dialogue) 3) เป็นบุคคลแห่งการเปลี่ยนแปลง (Change agency) 4) มีการปฏิบัติงานอย่างไตร่ตรอง (Reflective practice) 5) การมุ่งพัฒนาผลสัมฤทธิ์ผู้เรียน (Concern for improving pupil achievement)

สรุปได้ว่า ครูที่มีภาวะผู้นำควรมีพฤติกรรมหรือแสดงออก ดังนี้

- 1) มีความเข้าใจ คิตรีเริ่มสร้างสรรค์ และเป็นแบบอย่างที่ดีเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาผลสัมฤทธิ์ผู้เรียน
- 2) มีความสามารถในการไตร่ตรองเพื่อระบุลักษณะ และวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการสอน โดยใช้กระบวนการวิจัย
- 3) มีความมุ่งมั่นและพัฒนาตนเองไปสู่ครูมืออาชีพอย่างต่อเนื่อง
- 4) ให้การสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อครูให้สามารถพัฒนาไปสู่ครูมืออาชีพ
- 5) สร้างเครือข่ายโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนครูในโรงเรียนและบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน
- 6) มีบุคลิกภาพและวุฒิภาวะที่เหมาะสมในการเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง และเพื่อนครู
- 7) มีเจตคติเชิงบวกในการเผชิญปัญหาอุปสรรคต่างๆ ท่ามกลางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
- 8) มีความทุ่มเท มุ่งมั่น และจิตวิญญาณในความเป็นครู

11.3.2 ภาวะผู้นำทางวิชาการของบุคลากรทางการศึกษา

ภาวะผู้นำทางวิชาการ (Instructional leadership) พัฒนามาจากแนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) เป็นภาวะที่ผู้นำอาศัยความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ ความรู้เกี่ยวกับการสอน และความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรเป็นพลังขับเคลื่อนทางการศึกษา ผู้นำทางวิชาการต้องมีความสามารถในการสื่อสารและแสดงให้นักเรียน ครู และผู้ปกครองเห็นว่า อะไรสำคัญและมีคุณค่าในโรงเรียน และผู้นำทางวิชาการต้องมีทักษะในการสอนจริง (McEwans, 1998)

ภาวะผู้นำทางวิชาการควรเกิดขึ้นทั้งในตัวผู้บริหาร โรงเรียน และตัวครู ทั้งนี้ครูเป็นผู้ทำการสอนในชั้นเรียน เป็นผู้รู้ดีเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอน และเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้อย่างดีเยี่ยมในตัวผู้บริหารโรงเรียนเพียงแต่มีหน้าที่รับผิดชอบ การพัฒนาบรรยากาศของโรงเรียนที่มีผลให้เกิดการปฏิบัติการสอนที่ดีที่สุด ผู้นำทางวิชาการจำเป็นต้องใช้เวลาในห้องเรียนให้มากขึ้น ปฏิบัติตนเหมือนเป็นเพื่อนร่วมงานและพูดคุยกับครูเกี่ยวกับการเรียนและการสอน ดำเนินการปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการจะเกิดขึ้นและมั่นคงขึ้นจากครู โดยผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้สื่อสารให้เข้าใจถึงวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นเลิศทางวิชาการ และการพัฒนาอาชีพครูอย่างต่อเนื่อง (Hoy and Hoy, 2003)

1) คุณลักษณะของภาวะผู้นำทางวิชาการ

Bossert (อ้างใน ศรุติพงศ์ ภูวัชรวรานนท์, 2555) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของภาวะผู้นำทางวิชาการ ควรมีลักษณะดังนี้

1.1) เน้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

- 1.2) ให้ความเวลาในการประสานงานและดูแลการสอนของครูมากขึ้น
- 1.3) มีความชำนาญในการสอน สังเกตการณ์สอนของครูบ่อยขึ้น นิเทศการสอนและเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานของครู และประเมินผลการทำงานของครูมากขึ้น
- 1.4) ใส่ใจกับหลักสูตรและการสอนมากขึ้น
- 1.5) ขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับแผนการจัดการเรียนการสอนจากเขตพื้นที่การศึกษา
- 1.6) สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอน โดยให้มีระเบียบขั้นตอนน้อยลง และลดภาระงานด้านเอกสารของครูลง

2) พฤติกรรมที่แสดงถึงภาวะผู้นำทางวิชาการ

Krug (1992 : 183) กล่าวถึง พฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำทางวิชาการที่มีประสิทธิผล จะต้องครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1) การกำหนดพันธกิจ (Defining mission)
- 2.2) การบริหารหลักสูตรและการสอน (Managing curriculum and instruction)
- 2.3) การนิเทศการสอน (Supervising teaching)
- 2.4) การกำหนดติดตามตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน (Monitoring student progress)
- 2.5) การส่งเสริมด้านบรรยากาศในการเรียนการสอน (Promoting instructional climate)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญต่อการปรับปรุงผลการเรียนของนักเรียน ทั้งในด้านการกำหนดภาระงานของโรงเรียนที่สนับสนุนการเรียนการสอน การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ การออกแบบการเรียนการสอน การนิเทศติดตามผลการเรียนการสอน การให้ความสนใจความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียน รวมทั้งการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมทางการเรียนของนักเรียน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

11.4 คุณลักษณะของภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษา

ภาวะผู้นำไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่เป็นสิ่งที่สามารถศึกษาหรือฝึกฝนให้เกิดขึ้นได้ และเป็นสิ่งที่บุคลากรทางการศึกษาทุกคนควรมี เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมทางการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ คุณลักษณะของภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษา ในที่นี้จะกล่าวถึง 2 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะของภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษาที่พึงประสงค์ และ 2) คุณลักษณะของภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษาที่ไม่พึงประสงค์

11.4.1 คุณลักษณะของภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษาที่พึงประสงค์

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2529) ได้กล่าวถึง ภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษาที่พึงประสงค์ ที่ควรมี คือ

- 1) เป็นคนที่มีลักษณะเอาใจเขามาใส่ใจเรา
- 2) เป็นคนกระฉับกระเฉง
- 3) ได้รับการยอมรับจากสมาชิกว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม มีความคิดที่ไม่ต่างหรือห่างจากกลุ่มมากนัก

- 4) เป็นที่พึงของสมาชิก
- 5) ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้
- 6) เป็นผู้ที่มีสติปัญญา
- 7) สนใจบทบาทของการเป็นผู้นำของตนเอง รู้จักบทบาทของตนเป็นอย่างดีและมีความรับผิดชอบ

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2544) ได้สรุป คุณลักษณะของภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ไว้ดังนี้

- 1) มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Confidence)
- 2) สามารถสร้างความไว้วางใจได้ (Trustworthiness)
- 3) มีลักษณะที่โดดเด่น (Dominance) เหนือบุคคลอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (1) ลักษณะทางกายภาพ (Physical Characteristics) เช่น กระฉับกระเฉง กระปี้กระเป่า (2) ภูมิหลังทางสังคม (Social Background) (3) สติปัญญาและความสามารถ (Intelligence and Ability) เช่น การตัดสินใจ วิเคราะห์ญาณ ความรู้ และ ทักษะการพูด (4) บุคลิกภาพ (Personality) เช่น กระตือรือร้น มีความคิดสร้างสรรค์ ความซื่อสัตย์ มีจริยธรรม ความเชื่อมั่นในตนเอง (5) ลักษณะที่สัมพันธ์กับงาน (Work-Related Characteristics) เช่น มีแรงกระตุ้นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ มีแรงกระตุ้นที่จะนำไปสู่ความรับผิดชอบมีความรับผิดชอบเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย มีความมุ่งมั่นในการทำงาน (6) ลักษณะด้านสังคม (Social Characteristics) เช่น มีความสามารถที่จะสร้างความร่วมมือ เป็นที่นิยมชมชอบ มีชื่อเสียง มีทักษะในการติดต่อระหว่างบุคคล (ความสามารถในการเจรจา) มีส่วนร่วมในสังคม และ รู้จักกาลเทศะ

- 4) เป็นคนกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม (Extroversion)
- 5) มีความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability) ความอดทนสูงต่อความตึงเครียด ความผิดหวังหรือความคับข้องใจ
- 6) มีความกระตือรือร้น (Enthusiasm)
- 7) มีอารมณ์ขัน (Sense of Humor)

8) เป็นคนอบอุ่นหรือมีความเอื้ออาทร (Warmth)

9) รู้จักเข้าใจตนเองและมีวัตถุประสงค์ในการทำงาน (Self-Awareness and Self Objectivity)

Yulk (1998) กล่าวถึง ลักษณะของผู้มีภาวะผู้นำยุคใหม่ควรประกอบด้วย 3 ส่วน กล่าวคือ บุคลิกภาพ (Personality) แรงจูงใจ (Motivation) และ ทักษะ (Skills)

1) บุคลิกภาพ (Personality) บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลมี 4 ประการ คือ

- 1.1) ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-confidence)
- 1.2) ความอดทนต่อความกดดัน (Stress-tolerance)
- 1.3) ความมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ (Emotional maturity)
- 1.4) ความซื่อสัตย์ (Integrity)

2) แรงจูงใจ (Motivation) แรงจูงใจเป็นพลังอำนาจที่เกิดขึ้นจากภายในและที่เหนือกว่าจากภายในของแต่ละบุคคล ผู้นำที่มีแรงจูงใจสูงมักจะมีประสิทธิผลมากกว่าบุคคลที่มีความคาดหวังต่ำ แรงจูงใจที่สำคัญสำหรับผู้นำมี 4 ลักษณะ ดังนี้

- 2.1) ภาระหน้าที่และความต้องการระหว่างบุคคล (Task and interpersonal needs)
- 2.2) ความต้องการอำนาจ (Power need)
- 2.3) การมุ่งความสำเร็จ (Achievement orientation)
- 2.4) ความคาดหวังที่สูง (High expectations)

3) ทักษะ (Skills) ทักษะที่ผู้นำควรมีเพื่อสามารถทำงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั้น มี 4 ประเภท ดังนี้

- 3.1) ทักษะวิธีการ (Technical skills)
- 3.2) ทักษะมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal skills)
- 3.3) ทักษะความคิดรวบยอด (Conceptual skills)
- 3.4) ทักษะการบริหาร (Administrative skills)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2556 : 16-18) ให้แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำที่เหมาะสมควรมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

1) ความรู้ที่เหมาะสม ประกอบด้วย

1.1) รู้ลึก รู้ให้ถ่องแท้เกี่ยวกับภาพย่อยและภาพใหญ่ของงานที่ได้รับผิดชอบ

1.2) รู้กว้างรอบรู้ มีความรู้สหวิทยาการ สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ มาใช้ในการ

การปฏิบัติงานได้อย่างครบถ้วน

- 1.3) รู้ไกล มองเห็นอนาคตระยะยาวได้ชัดเจน
- 2) ทักษะที่เหมาะสม ประกอบด้วย
 - 2.1) ทักษะในการวางวิสัยทัศน์
 - 2.2) ทักษะในการชี้แจงจุดใจ
 - 2.3) ทักษะในการทำงานเป็นทีม
 - 2.4) ทักษะในการสื่อสาร
 - 2.5) ทักษะในการคิด
- 3) ลักษณะชีวิตที่เหมาะสม ประกอบด้วย
 - 3.1) เป็นคนเที่ยงธรรม ยุติธรรม ซื่อสัตย์ กล้าหาญ
 - 3.2) มีมนุษยสัมพันธ์ดี จริงใจ ไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น
 - 3.3) มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ
 - 3.4) จงรักภักดีต่อองค์กร

สรุปได้ว่า บุคลากรทางการศึกษาที่มีภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ควรมีพฤติกรรมหรือการแสดงออก 3 องค์ประกอบ ดังนี้

- 1) องค์ประกอบด้านความรู้ ควรมีความรู้่องแท้ในภาระงานที่รับผิดชอบ มีความรอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับภาระงานที่รับผิดชอบและสามารถใช้องค์ความรู้ที่มีอยู่เป็นฐานคิดในการคาดการณ์อนาคตขององค์กร
- 2) องค์ประกอบด้านทักษะ ควรมีความสามารถในการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบ มีความสามารถในการสื่อสารเพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างคนในองค์กรหรือระหว่างองค์กรกับองค์กร มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรระดับต่าง ๆ ทำงานร่วมกันเป็นทีมได้ มีความสามารถในการบริหารจัดการงานในองค์กร และมีความสามารถในการคิดกว้าง คิดไกล คิดลึก คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำผลที่ได้จากการคิดมาสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่คนในองค์กร
- 3) องค์ประกอบด้านคุณลักษณะ ควรมีความใส่ใจกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองและองค์กร มีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณในวิชาชีพ มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง มีลักษณะมุ่งความสำเร็จโดยเปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีน้ำใจช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่เพื่อนร่วมงานอย่างจริงจัง มีความอดทนต่อแรงกดดัน และมีความมั่นใจวางใจเพื่อนร่วมงาน

11.4.2 คุณลักษณะของภาวะผู้นำของบุคลากรทางการศึกษาที่ไม่พึงประสงค์

- ลิขิต ธีรเวคิน (2546) กล่าวถึงคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของผู้นำดังนี้
- 1) พุดจาเชื่อถือไม่ได้
 - 2) ไม่กล้าตัดสินใจ ลังเล ไม่กล้ารับผิดชอบ

- 3) ใช้วาทศิลป์ในการชักจูงให้ผู้ได้บังคับบัญชาเข้าใจผิดเพื่อเอาตัวรอด
- 4) ขาดวิสัยทัศน์
- 5) ไม่เปิดกว้างให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาทำงาน เอาแต่กลุ่มของตน
- 6) ไม่รู้จักแพ้ รู้จักชนะ ตั้งอยู่บนวัฒนธรรมแบบนักเลง
- 7) ใช้อำนาจกลั่นแกล้งคู่ต่อสู้ ช่มเหงรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่าโดยถือว่ามีอำนาจอยู่ในมือ
- 8) กลบเกลื่อนความผิดของตนเอง โยนความผิดให้ผู้อื่นโดยไม่มีทริโอตตีปะ
- 9) กอบโกยผลประโยชน์เพื่ออำนวยความสะดวกความสุขของตนเองและครอบครัว
- 10) ขาดความรู้ความสามารถ ไม่มีอุดมการณ์
- 11) สร้างภาพ ขยายคุณสมบัติส่วนตัวและผลงานเกินกว่าความเป็นจริง ขณะเดียวกันพยายามเกลี้ยกล่อมของผู้อื่นได้บังคับบัญชา
- 12) เห็นแก่ประโยชน์ของตนเองมากกว่าประโยชน์ขององค์การ

11.5 คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

11.5.1 การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

บุคคลแห่งการเรียนรู้ (Learning person) หมายถึง บุคคลที่มีนิสัยใฝ่เรียนใฝ่รู้ มีวิธีการเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ให้ทันสมัยอยู่เสมอ เป็นผู้ใฝ่ดี มีคุณธรรมและจริยธรรม มีทักษะทางสังคม มีทักษะทางการสื่อสาร สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น พัฒนาบุคลิกภาพเพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คือ การเป็นบุคคลที่มุ่งมั่นพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข บุคคลแห่งการเรียนรู้จะมีคุณลักษณะเด่น คือ “เรียนรู้ด้วยตนเอง” อยู่เสมอ

การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการที่บุคคลมีความริเริ่มด้วยตนเอง ผู้เรียนจะวิเคราะห์ความต้องการของตน กำหนดเป้าหมายในการเรียน แยกแยะแจกแจงข้อมูลในการเรียน คัดเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม และประเมินผลการเรียนตลอดเวลาทั้งในลักษณะเฉพาะบุคคลและในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มการเรียนที่ร่วมมือกัน

ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเอง บุคคลที่มีคุณสมบัติเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง จะมีพฤติกรรมดังต่อไปนี้ สม่ครใจที่จะเรียนด้วยตนเอง รู้ว่าจะเรียนสิ่งใดด้วยตนเอง และ รู้วิธีการที่จะเรียนด้วยตนเอง

กล่าวโดยสรุป การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้จะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่ดี ใฝ่รู้ สู้งาน มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ อยู่เสมอ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

11.5.2 คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ นั้น นอกจากจะมีลักษณะเช่นเดียวกับคนที่เรียนรู้ด้วยตนเองแล้ว ยังมีคุณลักษณะอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบอีกมากมาย เช่น

1) ให้ออกาสต่อการเรียนรู้ (Openness to learning opportunities) หมายความว่า เป็นบุคคลที่พยายามหาโอกาสที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ กล่าวคือมีความสนใจที่จะเรียน ชอบศึกษา ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม เมื่อมีข้อผิดพลาดใด ๆ ก็ยอมรับในความผิดพลาดของตน มีความพยายามที่จะทำความเข้าใจในเรื่องที่คนอื่นคิดว่าเป็นเรื่องยาก และจะเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้กระทำภารกิจงานสำเร็จ เป็นต้น

2) มีมีโนทัศน์ต่อการเป็นผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ (Self-concept as an effective learner) หมายความว่า เป็นบุคคลที่มีความมุ่งมั่นในการเรียน เมื่อเรียนสิ่งใดจะต้องเรียนอย่างจริงจัง เรียนเพื่อให้ได้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีที่สุด สามารถแบ่งเวลาเรียนกับการทำงานอย่างอื่น มีวิธีการเรียนหลายรูปแบบ มีความสุขกับการได้แก้ไขปัญหาที่ยาก ๆ และที่สำคัญ คือ เป็นคนรู้จักเสาะแสวงหาแหล่งข้อมูลเพื่อการเรียนรู้

3) มีความริเริ่มสิ่งใหม่และมีอิสระในการเรียน (Initiative and independence in learning) หมายความว่า เป็นบุคคลที่มีความคิดริเริ่มต่อการศึกษาล่าเรียนสิ่งใหม่ ๆ ไม่เป็นคน que เลือกเรียนตามเพื่อนหรือตามคำบอกเล่าของผู้อื่นหรือตามข้อเสนอแนะของญาติพี่น้อง นอกจากนี้จะเป็นคนที่ไม่ท้อถอยแม้ว่าจะไม่ค่อยเข้าใจในสิ่งที่กำลังศึกษาล่าเรียน เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาล่าเรียนก็พยายามขจัดปัญหาได้ด้วยตนเอง

4) มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Informed acceptance of responsibility for one's own learning) หมายความว่า เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อการเรียนสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องให้ครูอาจารย์หรือผู้ปกครองต้องคอยว่ากล่าวตักเตือนอยู่ร่ำไป จะสำนึกอยู่เสมอว่าขณะนี้ตนเองมีสภาพอย่างไร กำลังกระทำอะไรและที่สำคัญ คือมีความสำนึกว่าตนเองมีความฉลาดพอที่จะเรียนรู้สิ่งนั้น

5) มีความรักในการเรียนรู้ (Love of learning) หมายความว่า เป็นบุคคลที่มีนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ และใฝ่ดี ต้องการที่จะเรียนรู้ มีความกระหายในการเรียนรู้ สนุกกับการได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ และมีความชื่นชมยินดีกับบุคคลอื่นที่ได้มีโอกาสศึกษาล่าเรียน

6) มีความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) หมายความว่า เป็นบุคคลที่มีความคิดที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดี พยายามหาแนวทางเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ

7) มองอนาคตในแง่ดี (Positive orientation to the future) หมายความว่า เป็นบุคคลที่มองการณ์ไกลใช้ปัญญาหรือมีวิสัยทัศน์ คิดถึงความเจริญก้าวหน้าในอนาคต มองปัญหาต่าง ๆ เป็นสิ่งท้าทายให้ต้องเผชิญหรือเข้าไปแก้ไข เป็นคนที่รู้จักจุดมุ่งหมายของชีวิต ต้องการเรียนรู้ตลอดชีวิต

8) มีความสามารถในการใช้ทักษะพื้นฐานต่อการศึกษาและทักษะในการแก้ปัญหา (Ability to use basic study skills and problem-solving skills) หมายความว่า เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการอ่าน การเขียน การฟังและการจดจำต่อการศึกษาวិชาการต่าง ๆ และมีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว มีความสุขกับการได้แก้ปัญหา โดยคิดว่าปัญหาคือสิ่งท้าทาย

11.5.3 แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

Peter Senge (อ้างใน วิรัช จงอยู่สุข, 2542) มีความเชื่อว่าหัวใจของการสร้าง Learning Organization อยู่ที่กระบวนการสร้างวินัย 5 ประการในรูปของการนำไปปฏิบัติของบุคคล ทีม และองค์การอย่างต่อเนื่อง วินัย 5 ประการที่เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ทั้งองค์การ มีดังนี้

1) จัดการเรียนรู้ให้มีแต่ความสุข จะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยและลักษณะวิชาที่เรียน

2) ให้มีการลงมือปฏิบัติจริงตามสถานการณ์ ให้ผู้เรียนได้ลงมือคิด สังเกต พิจารณา กำหนด จุดมุ่งหมาย วางแผน และปฏิบัติตามแผนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย นำผลงานมาพินิจพิเคราะห์ แล้วสรุปผลออกมาเป็นองค์ความรู้

3) จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งที่ไม่เคยรู้ เข้าใจไม่ชัดเจนทำให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น มีโอกาสได้เห็นวิธีการเรียนที่ดีจากบุคคลอื่นมาเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตน ทำให้ผู้เรียนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

4) จัดให้มีการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ไม่มุ่งเน้นเพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่นำเนื้อหาวิชาที่กำลังสอนนั้นไปเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

5) การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง จะต้องพยายามทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจว่าตนเองนั้นมีวิธีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร มีวิธีการแก้ปัญหา อุปสรรคอย่างไรเพื่อนำมาเป็นแนวทางการแก้ปัญหาในครั้งต่อ ๆ ไป

11.6 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน หมายถึง ครูและผู้เรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนยกมือถามปัญหาต่าง ๆ ที่สงสัย ผู้เรียนมีความคิดอิสระในแต่ละบทเรียน จึงทำให้ผู้เรียนมีความสบายใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในห้องเรียน ส่งผลให้บรรยากาศในห้องเรียนไม่ตึงเครียด ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี

1) ความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและผู้เรียน

- 1) เป็นหัวใจของการศึกษา
- 2) เป็นปัจจัยพื้นฐานในการเรียนของผู้เรียน
- 3) ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณภาพสถานศึกษาเป็นที่ที่มีความอบอุ่นและปลอดภัย
- 4) ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการที่ดีของเด็กทางด้านอารมณ์ สังคม และการเรียน

2) การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับผู้เรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียน

1) การรู้จักใช้เวลาที่ดีร่วมกัน เช่น การกินข้าวกลางวันร่วมกันในบรรยากาศที่เป็นกันเอง การทำกิจกรรมนอกห้องเรียนร่วมกัน ครูมีการจัดช่วงเวลาในการให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน เมื่อผู้เรียนต้องการ

2) หลักความใกล้ชิด การที่ครูแสดงออกความเอาใจใส่ ความสนใจ ให้ความใกล้ชิดกับผู้เรียนเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน วิธีการแสดงความสนใจแก่ผู้เรียนทำได้หลายวิธี ดังนี้

2.1) ครูจะต้องรู้จักผู้เรียนในชั้นทุกคน รู้จักชื่อจริง ชื่อเล่น ความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน เช่น งานอดิเรก มีพี่น้องกี่คน จุดเด่น จุดด้อยของผู้เรียนแต่ละคน

2.2) ครูจะต้องแสดงความสนใจในสารทุกข์สุกดิบของผู้เรียนแต่ละคน

2.3) ครูจะมอบเวลาของตนเพื่อผู้เรียน เวลาที่นอกเหนือจากงานสอน ได้แก่ เวลาช่วงเย็น หรือเลิกเรียน ช่วงพักระหว่างการเรียน เพื่อช่วยผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษว่าต้องการขอคำปรึกษา ต้องการขอคำแนะนำในการหารายได้พิเศษ ครูจะต้องพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือผู้เรียนได้ตลอดเวลา

2.4) ครูจะต้องใกล้ชิด สั่งสอนและอบรมศิษย์ให้เป็นคนดี เป็นต้นว่า ถ้าครูจะอบรมสั่งสอนผู้เรียนเรื่องความซื่อสัตย์ ครูจะต้องปฏิบัติตนเป็นคนซื่อสัตย์ด้วยเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับนักเรียน

3) มีวิธีการตอบสนองต่อผู้เรียนอย่างเหมาะสม เน้นการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับนักเรียน ครูต้องมีความไวต่ออารมณ์ของผู้เรียน รู้จักและเข้าใจผู้เรียนแต่ละคน มีวิธีการตอบสนองต่อผู้เรียนแต่ละคนที่แตกต่างกันอย่างเหมาะสม เช่น ใช้เวลาปรับตัวกับผู้เรียนที่ขี้กังวล วางระบบระเบียบที่ชัดเจนให้ผู้เรียนที่สมาธิสั้น แต่ต้องให้ทุกอย่างเป็นไปในทางบวก ด้วยการให้คำชม ให้รางวัลกับพฤติกรรมที่ดีของเด็กมากกว่าการลงโทษ

4) ลดการบรรยายเพิ่มกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกัน

5) เพิ่มบทสนทนานอกห้องเรียนมากขึ้น

6) เพิ่มกิจกรรมพิเศษที่หลากหลายและน่าสนใจ

สรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน มีผลต่อการส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียน ถ้าครูกับผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันย่อมจะส่งผลให้การเรียนการสอนในห้องเรียน หรือการจะทำงานต่าง ๆ ร่วมกันส่งผลที่ดีไปด้วย อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับทั้งครูและตัวนักเรียนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนการสอน ด้านความรู้ประสบการณ์ ด้านสังคม และอื่น ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคม และประเทศต่อไป

11.7 บทสรุป

“ผู้นำ” หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการหรือไม่ได้รับการแต่งตั้ง แต่เป็นบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลในการนำหมู่คณะให้ร่วมกันทำงานและสามารถสร้างวิสัยทัศน์ สร้างค่านิยมร่วม และโน้มน้าวจิตใจให้บุคคลในหน่วยงานคล้อยตามและปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างเต็มที่

“ภาวะผู้นำ” หมายถึง กระบวนการและเทคนิคของบุคคลในการใช้อิทธิพลเชิงสร้างสรรค์ต่อสมาชิกของกลุ่ม เพื่อเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมขององค์การอันจะก่อให้เกิดความศรัทธา ความผูกพัน และความร่วมมือร่วมใจของคนในองค์การ และนำไปสู่กระบวนการทำงานตามเป้าหมายขององค์การที่ตั้งไว้

ผู้นำองค์การเป็นผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงขององค์การ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ซึ่งจะต้องทำให้บุคลากรในองค์การยอมรับและมีความรู้สึก ร่วมกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือเป็นภารกิจที่ทำนายสำคัญของผู้นำองค์การในปัจจุบัน ดังนั้น ผู้นำองค์การในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในระดับองค์การ จึงต้องแสดงบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมและสนับสนุนการขับเคลื่อนพัฒนาองค์การไปสู่องค์การแห่งการเรียนรู้

การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้นั้นจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่ดี ใฝ่รู้ สู้งาน มุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ อยู่เสมอ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน มีผลต่อการส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียน ถ้าครูกับผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันย่อมจะส่งผลให้การเรียนการสอนในห้องเรียน หรือการทำงานต่าง ๆ ร่วมกันส่งผลที่ดีไปด้วย อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับทั้งครูและตัวนักเรียนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนการสอน ด้านความรู้ประสบการณ์ ด้านสังคม และอื่น ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคม และประเทศต่อไป

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายความหมายของคำว่า “ผู้นำ” และ “ภาวะผู้นำ” ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
2. เพราะเหตุใดครูจึงต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการ
3. การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของครู จะส่งผลกับการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างไร จงอธิบาย
4. แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ในทัศนะของนักศึกษาควรดำเนินการอย่างไร
5. “ปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับผู้เรียน” จะช่วยให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างไร จงอธิบาย

เอกสารอ้างอิง

- กิติ ตยัคคานนท์. (2543). *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : บัตเตอร์ฟลาย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2556). *สุดยอดภาวะผู้นำ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท ชัคเซสมิเดีย จำกัด.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2544). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ : Diamond in Business World.
- ลิขิต อีร์เวคิน. (2546). “คุณสมบัติ 15ก ของผู้นำที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์”. *ผู้จัดการรายวัน*. 27 มิถุนายน 2546, หน้า 9.
- วิรัช จงอยู่สุข. (2542). *เอกสารคำสอนวิชา ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักงานเลขาธิการ คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2544). *ผู้นำการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ : เอ็กเปอร์เน็ท.
- มัลลิกา ต้นสอน. (2545). *การจัดการยุคใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เอ็กเปอร์เน็ท.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2558). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- จุมพล หนิมพานิช. (2543). *ผู้นำ อำนาจ และการเมืองในองค์กร*. นนทบุรี : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ. (2543). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.
- ประเวศ วะสี. (2544). *ภาวะผู้นำ : ความเป็นไปในสังคมไทยและวิธีการแก้ไข*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2529). *พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เมธี ปิลันธนานนท์. (2536). *การบริหารบุคคลในวงการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สมชาติ กิจยรรยง. (2544). *ความฉลาดรู้ของผู้นำ*. กรุงเทพฯ : เอ็กเปอร์เน็ท.
- _____ . (2561). ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน. <http://www.kruinter.com/file/55020180827212856-> สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2560.
- ศรุตพิงค์ ภูวธีรวรานนท์. (2555). *รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาผ่านการเรียนรู้แบบผสมผสาน สำหรับผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อาภารัตน์ ราชพัฒน์. (2554). *การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- McEwan, A.T. 1998. *Educational leadership : culture and diversity*. Gateshead : Athenaeum Press.
- Hoy, R.C., & Hoy, D.A. 2003. *Organization behavior*. Sanfrancisco : Jossey Bass.

Krug, R.E. 1992. *Leadership and performance beyond expectations*. New York
: Free Press.

Yulk, G. 1998. *Leadership in organization*. 4th ed. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall.

บทที่ 12

การจัดการความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู

หัวข้อเนื้อหา

- 12.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
- 12.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู
- 12.3 แนวทางการจัดการความรู้สู่การปฏิบัติ
- 12.4 บทสรุป

“...การให้การศึกษา คือ การให้คำแนะนำและส่งเสริมบุคคลให้มีความเจริญงอกงามในการเรียนรู้ คิดอ่าน และการทำตามอัตภาพของแต่ละคน โดยจุดประสงค์ในที่สุดคือให้บุคคลนำเอาความสามารถที่มีอยู่ในตัวออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่อุทิศตนแก่อุทิศผู้อื่นอย่างสุดกำลังและไม่ขัดแย้งเบียดเบียน แก่งแย่งกัน เพื่อสามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมเป็นประเทศได้...”

พระบรมราชาโชวาท พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
พระราชทาน เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2516

จากพระราชดำรัสข้างต้น เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมองการศึกษาในฐานะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคนและประเทศ เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิดและลักษณะนิสัยของบุคคลให้เป็นไปอย่างเหมาะสมซึ่งผู้ที่มีหน้าที่สำคัญคือครูผู้สอน ซึ่งเปรียบเสมือนแม่พิมพ์ของชาติ ดังนั้น วิชาชีพครูจึงมีความสำคัญที่จะต้องมีการจัดการความรู้ ที่จะช่วยพัฒนาตนเองและผู้เรียนให้มีความรู้ ความคิดและความสามารถไปใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมโดยรวม ให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

12.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

12.1.1 ความหมายของการจัดการความรู้

มีผู้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิด ความหมายของการจัดการความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครูไว้หลากหลาย ดังนี้

วิจารณ์ พานิช (2546) ได้ให้ความหมายของ การจัดการความรู้คือการยกระดับความรู้ในองค์กรเป็นกิจกรรมซับซ้อนกว้างขวาง เป็นการรวบรวมจัดระบบการจัดเก็บเข้าถึงข้อมูลใช้เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมเพื่องานเพื่อผู้ทำงานโดยผู้ทำงานมีหลักการที่สำคัญ คือร่วมคิดร่วมทำพัฒนาวิธีการ ทดลองเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้พัฒนางาน

บุญดี บุญญากิจและคณะ (2547) ได้อธิบายถึงการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ว่าหมายถึง การสนับสนุนให้บุคคลในองค์กร รวบรวมค้นคว้า แลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจขององค์กร หรือเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้คนได้รับความรู้ รวมทั้งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและนำไปปฏิบัติเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานการเรียนการสอนของตนให้ดีขึ้น

บุรุษย์ ศิริมหาสาคร (2548) ได้สรุปความหมายของคำว่า การจัดการความรู้ คือ การบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้คนในองค์กรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อทำให้ความรู้ที่อยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ได้แสดงออกเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ในรูปแบบของ Best Practice (วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ) เพื่อเก็บรวบรวมไว้เป็นขุมความรู้ (Knowledge Assets) ขององค์กร เผยแพร่ให้บุคคลอื่นสามารถนำไปใช้พัฒนางาน

ประพนธ์ ผาสุกยัต (2549) ได้อธิบายว่าความรู้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1) Explicit Knowledge คือ ความรู้เชิงทฤษฎีที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่เห็นชัดเจน เป็นความรู้ที่เห็นอยู่ในตำรา เช่น เอกสารตำรา คู่มือการปฏิบัติงาน เป็นต้น

2) Tacit Knowledge คือความรู้ที่อยู่ในตัวคน ซึ่งไม่ปรากฏชัดเจนเป็นรูปธรรมและไม่สูญหายไปไหน จะยังคงสะสมเก็บไว้ในตัวบุคคล ซึ่งบุคคลจะตกผลึกองค์ความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่บุคคลนั้น สะสมผ่านประสบการณ์หลายๆ ครั้งเป็นระยะเวลาาน กลายเป็นองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้บุคคลอื่นนำไปปฏิบัติเกิดผลสำเร็จต่อไปได้

Nonaka และ Takeuchi (1995) ได้อธิบายการนำความรู้ไปใช้โดยโมเดล SECI ที่สามารถสังเคราะห์หรือหลอมรวมความรู้ที่ชัดเจนกับความรู้ที่ฝังลึกยกระดับขึ้นไปเป็นความรู้ที่สูงขึ้นเป็นองค์รวม มี 4 กระบวนการที่เป็นพลวัตรได้แก่

1) S = Socialization คือการสร้างความรู้ด้วยการแบ่งปันประสบการณ์ โดยการพบปะสมาคมพูดคุยกับผู้อื่นซึ่งจะเป็นการถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลไปให้ผู้อื่น

2) E = Externalization คือการนำความรู้ในตัวบุคคลที่ได้นำมาพูดคุยกันถ่ายทอดออกมาให้เป็นสิ่งที่จับต้องได้หรือเป็นลายลักษณ์อักษร

3) C = Combination คือ การผสมผสานความรู้ที่ชัดเจนมารวมกันและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เพื่อให้สามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในทางปฏิบัติได้

4) I = Internalization คือ การนำความรู้ที่ได้มาใหม่ไปใช้ปฏิบัติหรือลงมือทำจริงๆ โดยการฝึกคิดฝึกแก้ปัญหาจนกลายเป็นความรู้และปรับปรุงตนเอง

Tobin (2003) เสนอไว้ คือการจัดการความรู้เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เป็นการบูรณาการระบบการทำงานที่เป็นอยู่ในองค์กรให้เปลี่ยนแปลงดีขึ้นโดยอาศัยทีมงานทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ เป็นการยกระดับความรู้ในองค์กรเป็นกิจกรรมซับซ้อนกว้างขวาง เป็นการรวบรวมจัดระบบการจัดเก็บเข้าถึงข้อมูลใช้เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือช่วยให้คนในองค์กรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพิ่มพลังในการจัดการความรู้ การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมเพื่อนำไปใช้เพื่อผู้ทำงานโดยผู้ทำงานมีหลักการที่สำคัญคือร่วมคิดร่วมทำพัฒนาวิธีการ ทดลองเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้พัฒนางาน

12.1.2 องค์ประกอบของการจัดการความรู้

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2537) กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการความรู้ไว้ดังนี้

1) ด้านคน

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กร เพื่อแสวงหาสร้างจัดการแลกเปลี่ยนและทำให้ความรู้ที่ต้องการได้รับผลสำเร็จ ได้รับผลสำเร็จตามที่องค์กรต้องการ เป็นการผสมผสานความรู้จากหลายศาสตร์ เช่นการบริหารจัดการ (Management science) การค้นคืนสารสนเทศ (Information retrieval) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence) และพฤติกรรมองค์กร (Organization behavior) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในช่วงปี 2000 เป็นต้นมาต่อเนื่องจากการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) และการรีอับระบบ (Re-engineering) ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงปี 1990 และ Total Quality Management (TQM) ในปี 1980 การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์การบริหารจัดการในยุคปัจจุบันที่องค์กรนำมาใช้ในการปรับปรุงคุณภาพ เพื่อสนับสนุนและพัฒนาองค์กรในสถานะที่มีการแข่งขันสูง

2) ด้านกระบวนการ

กระบวนการของการจัดการความรู้ ประกอบด้วยแนวทางและขั้นตอนของการจัดการความรู้ โดยต้องระบุประเภทสารสนเทศที่ต้องการ ทั้งจากแหล่งข้อมูลภายในและภายนอกเป็นการแยกแยะว่าความรู้ชนิดใดที่ควรนำมาใช้ในองค์กร แล้วนำความรู้นั้นมากำหนดโครงสร้างรูปแบบและตรวจสอบความถูกต้อง ก่อนที่จะนำมาผลิตและเผยแพร่ โดยการบริหารกระบวนการนั้นจะต้องเข้าใจวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนขององค์กรว่าต้องการให้บรรลุเป้าหมายอะไร ขั้นตอนการจัดการความรู้ (Managing Knowledge) มี 3 ขั้นตอน ได้แก่

2.1) การจัดหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ (Knowledge acquisition) การจัดหาความรู้เป็นขั้นตอนของการพัฒนาและการสร้างความรู้ใหม่ เช่นการวิจัยและพัฒนา มีการจัดหมวดหมู่ความรู้อย่างเป็นระบบ (Classifying Knowledge) เช่นห้องสมุดทำหน้าที่ในการจัดหมวดหมู่ความรู้โดยการแบ่งกลุ่มความรู้ออกเป็นหมวดหมู่ตามระบบเลขทศนิยมดิวอี้ หรือตามระบบตัวอักษรเป็นระบบห้องสมุดรัฐสภาอเมริกัน ทำให้ความรู้ในหมวดเดียวกันอยู่ด้วยกัน เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บและการค้นหาเพื่อนำมาใช้

2.2) การแบ่งปันความรู้ (Knowledge sharing) ซึ่งเป็นการใช้ความรู้ร่วมกันในองค์กร มี 4 ระดับ ได้แก่ Know what (เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง) Know how (เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง) Know why (เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่าง เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์ แก้ปัญหามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น) Care why (เป็นความรู้ในเชิงความคิดสร้างสรรค์ริเริ่ม ที่ต้องการแก้ไขปัญหาและทำให้ดีขึ้น) การแบ่งปันความรู้เป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในองค์กร

2.3) การใช้หรือเผยแพร่ความรู้ (Knowledge utilization) การเผยแพร่สารสนเทศให้คนในองค์กร สามารถเข้าถึงความรู้ในองค์กรได้เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจและการดำเนินงานที่ไม่ผิดพลาดซ้ำซ้อน ตัวอย่างการสร้างคลังความรู้ขององค์กร

3) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

การจัดการความรู้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของความรู้ในองค์กรให้เป็นความรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อบุคคลนั้นเวลาและรูปแบบที่บุคคลนั้นต้องการ เรียกว่าระบบบริหารความรู้ องค์ประกอบของระบบบริหารความรู้ ได้แก่

1) เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดเก็บสารสนเทศ (Repositories) เครื่องคอมพิวเตอร์ แมชชีน (Server) จัดเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมถึงการเผยแพร่เนื้อหาข้อมูลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2) แพลตฟอร์มที่ทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน (Collaborative Platforms) การมีระบบและฐานข้อมูลที่ใช้งานร่วมกันได้ สนับสนุนการทำงานร่วมกัน

3) ระบบเครือข่าย (Network) โครงสร้างพื้นฐานเช่นระบบเครือข่ายช่วยสนับสนุนการสื่อสารและการสนทนา

4) วัฒนธรรม (Culture) ตัวอย่างเช่นวัฒนธรรมองค์กรที่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนและใช้ข้อมูลร่วมกัน

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ เป็นการพัฒนาการทำงานภายในสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จเพื่อให้เกิดการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเรียนการสอน ประสบการณ์หรือปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามา พร้อมทั้งประยุกต์ใช้แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ผ่านการลงมือปฏิบัติและต่อยอด จนสามารถจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

12.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู

ปัจจุบันโลกหมุนไปมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นรวดเร็ว ความต้องการแรงงานที่จับต้องไม่ได้ คือ ความรู้ ความคิดวิจารณ์ญาณ ความคิดสร้างสรรค์ แรงงานแบบทำซ้ำๆ งานที่บ่อนค่าสิ่งสามารถใช้คอมพิวเตอร์ ทำแทนได้ แรงงานราคาถูกจะไม่เป็นที่ต้องการในประเทศที่พัฒนาอีกต่อไป การปรับกระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา ต้องมุ่งสู่คุณภาพของคนจะต้องกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในความหมายของความเป็นมนุษย์เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยคือปัจจัยชี้ขาดของความเป็นชนชาติที่จะอยู่รอด ต้องมีทักษะการรู้คิด (Cognitive skills) ที่ประกอบด้วยการเรียนรู้ทางภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ที่จะทำให้สามารถเรียนรู้และดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ยังต้องมีความสุขในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสนับสนุนการเรียนรู้ (มารุต พัฒนาผล, 2557)

ผลการจัดอันดับคุณภาพการศึกษาด้านทักษะการรู้คิดของผู้เรียน โดยบริษัท PEARSON ซึ่งเป็นบริษัทชั้นนำทางการศึกษา ในปี ค.ศ. 2012 โดยที่ทักษะการรู้คิดของผู้เรียนประกอบด้วยที่ของคะแนนผลการประเมิน 3 ด้าน ได้แก่ 1) Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS) 2) Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) และ 3) Programme for International Student Assessment (PISA) ซึ่งพบว่า ประเทศฟินแลนด์ มีคะแนนเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ สิงคโปร์ ฮังการี เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น ตามลำดับ ส่วนประเทศไทยอยู่อันดับที่ 35 จากทั้งหมด 40 ประเทศ (Pearson, 2012)

จากผลการประเมินด้านการรู้คิดดังกล่าว ได้ถูกนำไปวิเคราะห์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น คุณภาพของการจัดการเรียนการสอน สัดส่วนครูกับนักเรียน จำนวนปีที่ได้รับการศึกษา สัดส่วนการสำเร็จการศึกษา เป็นต้น แล้วสรุปเป็นคุณภาพการศึกษาของแต่ละประเทศ ซึ่งพบว่า ประเทศฟินแลนด์ ได้อันดับที่ 1 เกาหลีใต้ ฮังการี ญี่ปุ่น สิงคโปร์ ตามลำดับ ส่วนประเทศไทยอยู่อันดับที่ 37 จากทั้งหมด 40 ประเทศ (Pearson, 2012) จากผลการจัดอันดับ ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยต้องเร่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ด้านทักษะ การรู้คิดอย่างเร่งด่วน ด้วยรูปแบบวิธีการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพของครูในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่จัดการเรียนรู้สู่คุณภาพของผู้เรียน หากครูมีคุณภาพแล้วก็จะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียน คุณภาพของครูส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียนอย่างชัดเจน การพัฒนาครูให้มีคุณภาพสูงขึ้น ย่อมส่งผลทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาตามไปด้วย ดังนั้นหากต้องการยกระดับคุณภาพของผู้เรียน จำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพครู ประกอบด้วย 1) มีความรู้ ในสาระที่จัดการเรียนรู้ 2) มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ 3) มีการเรียนรู้และพัฒนา 4) มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู นอกจากนี้ในโลกแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรมในปัจจุบันผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีทักษะด้านการรู้คิด (Cognitive skills) และความสุขในการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถแสวงหาความรู้และเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งประกอบด้วย 1) การ

เรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Science) 2) การเรียนรู้ทางคณิตศาสตร์ (Mathematics) 3) การเรียนรู้ทางเทคโนโลยี (Technology) 4) การคิดวิเคราะห์ (Critical thinking) และ 5) การคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2555)

ศิริยุพา พูลสุวรรณ (2558) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย เป็นความรู้ที่เกิดจากความต้องการของผู้เรียนเอง จะทำให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนรู้และสามารถต่อยอดแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้

ปิยาภรณ์ พุ่มแก้วและคณะ (2558) ได้กล่าวว่า แนวโน้มการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เริ่มให้ความสนใจและทักษะแห่งอนาคตใหม่ การจัดการเรียนรู้ที่ดีควรเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างรอบด้านครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียนเพื่อเป็นฐานให้กับชีวิตในการปรับตัวและเรียนรู้ในสิ่งอื่นๆ ปลายทางของการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญ คือการที่ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทบบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม หมายถึง สามารถพัฒนาผู้เรียนได้ทั้งด้านสติปัญญา ทักษะกระบวนการ ทักษะการคิดและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ต้องจัดการเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับชีวิตจริง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้เรียนจึงต้องได้รับการเตรียมความพร้อมในการปรับตัวกับสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้ความรู้ ทักษะและคุณลักษณะ รวมถึงเจตคติที่เหมาะสมเพื่อการดำรงชีวิตและแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการเรียนรู้ ที่อยู่ภายใต้ฐานคิดที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในลักษณะต่างๆ มนุษย์เราไม่สามารถใช้องค์ความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อจัดการกับปัญหา หากแต่ต้องหลอมรวมองค์ความรู้และทักษะต่างๆ เพื่อจัดการกับปัญหานั้นๆ ให้คลี่คลายไปในแนวทางที่พึงประสงค์ โลกยุคปัจจุบันและอนาคต ต้องการบุคคลที่มีความพร้อมและสามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ การเรียนรู้แบบบูรณาการจึงเป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสมเป็นเพราะการจัดการเรียนรู้ที่พึงประสงค์สอดคล้องกับชีวิตจริงและสามารถพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมได้สอดคล้องกับกระบวนทัศน์การจัดการเรียนรู้แบบใหม่ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหาการเรียนรู้

การออกแบบการเรียนรู้บนฐานความต้องการของผู้เรียน เป็นการผสมผสานหลักการออกแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการ กับการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (PBL) โดยจุดเน้นให้ผู้เรียนกำหนดเรื่องหรือประเด็นที่สนใจ ผู้เรียนมีบทบาทในการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องที่เรียน ฝึกวางแผนการเรียนรู้ ทั้งในส่วนของวิธีการศึกษา แหล่งเรียนรู้ และระยะเวลาในการเรียนรู้ ครูมีหน้าที่ในการเป็นผู้เล่นและอำนวยความสะดวกและนำกรอบร่างความต้องการที่ผู้เรียนช่วยกัน สร้างขึ้นมาเป็นแนวคิดในการออกแบบการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์และเชื่อมโยง สู่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 วางแผนการประเมินตามสภาพจริง ผลจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จะช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็น

มีความพร้อมรอบด้านเพื่อให้สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข และสามารถปรับใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันเป็นการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็นของผู้เรียน ดังคำกล่าวที่ว่า “การเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการ เป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียน ทั้งในด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต” การออกแบบการเรียนรู้บนฐานความต้องการของผู้เรียน ในการปรับแนวคิดเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ของครู นับเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะนำไปสู่การก้าวต่อไป ของการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดนั่นคือ “ผู้เรียนมีคุณภาพ”

12.3 แนวทางการจัดการความรู้สู่การปฏิบัติ

การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) เป็นการบริหารจัดการความรู้ ให้คนที่ต้องการใช้ความรู้ สามารถใช้ความรู้ที่ถูกต้องได้ในเวลาที่ต้องการใช้ เพื่อให้คนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดั่งนิยาม “Right Knowledge Right People Right time”

12.3.1 ประโยชน์ของการจัดการความรู้

- 1) ทำให้องค์กรได้ทบทวนองค์ความรู้ขององค์กร (Organization’s Knowledge) ว่าจริงๆ แล้วองค์กรมีความรู้ (ความเก่ง) เรื่องไหน และความรู้นั้นสามารถแข่งกับคนอื่นได้หรือไม่
- 2) สามารถกำหนดจุดขายของตนเองได้ชัดเจนขึ้น เมื่อรู้ว่าองค์กรมีองค์ความรู้ด้านใด ก็นำมากำหนดเป็นผลิตภัณฑ์/บริการหลักขององค์กร
- 3) เพิ่มศักยภาพในการตัดสินใจ เพราะมีข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ขององค์กรที่ถูกต้อง
- 4) เพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการทำงาน เพราะมีคลังความรู้ที่สามารถดึงความรู้ขึ้นมาช่วยแก้ปัญหา และทำให้งานประสบผลสำเร็จได้รวดเร็ว และง่ายขึ้น
- 5) ทำให้เกิดนวัตกรรม ทั้งในด้านผลิตภัณฑ์/บริการ และกระบวนการทำงาน
- 6) ทำให้บุคลากรรู้ว่าจะพัฒนาตนเองไปในทิศทางใด และสามารถนำความเก่ง (ในด้านต่างๆ) มาพัฒนาองค์กรให้ถูกทาง

12.3.2 การประยุกต์ใช้ระบบการจัดการความรู้ในองค์กร

การประยุกต์ใช้ระบบการจัดการความรู้ในองค์กรให้ได้ดีนั้น ผู้บริหารควรเตรียมความพร้อม ดังนี้

- 1) ผู้บริหารควรทำความเข้าใจเรื่องการจัดการความรู้ (Knowledge) ขององค์กรคืออะไร
- 2) ให้บุคลากรได้รับความรู้เรื่องการจัดการความรู้ โดยเข้าอบรม ทั้งในและนอกสถานศึกษา

3) ประกาศนโยบายและแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อนำความรู้นั้นไปจัดการ (Management) เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรให้มากที่สุด การจัดการความรู้เป็นแนวคิดของการจัดการสมัยใหม่ที่เห็นคุณค่าของบุคลากรในองค์กรว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่า ทั้งนี้เนื่องจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังเป็นยุคของเศรษฐกิจฐานความรู้ ดังนั้นองค์กรสมัยใหม่จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ และบุคลากรในองค์กร จะต้องสามารถทำงานได้ครอบคลุมงานหลักขององค์กรทุกด้าน และสามารถทำงานกันเป็นทีมได้ เพื่อที่จะผลักดันให้องค์กรมีประสิทธิภาพ และสามารถอยู่รอดได้ในโลกของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทุก ๆ ด้าน การนำการจัดการความรู้เข้ามาใช้ในสถานศึกษาไม่ใช่เรื่องยาก แต่ต้องอาศัยความเข้าใจและความมุ่งมั่นของผู้บริหารที่จะใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสถานศึกษา

12.3.3 ขั้นตอนการจัดการความรู้เข้ามาประยุกต์ใช้ในองค์กร

1) ศึกษาการจัดการความรู้คืออะไร มีประโยชน์อย่างไร และจะประยุกต์ใช้อย่างไร กำหนดทิศทางการดำเนินการจัดการความรู้ขององค์กร โดยการกำหนดนโยบายให้องค์กรเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และให้ผู้บริหารแจ้งให้บุคลากรทุกคนทราบ

2) แต่งตั้งคณะกรรมการด้านการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) โดยมีสมาชิกในทีมที่มาจากครูผู้สอนในห้องเรียนระดับต่างๆ ได้แก่ ครูประจำชั้นกลุ่มเด็กเล็ก ครูประจำชั้น ครูผู้สอน ครูพลศึกษา หัวหน้าฝ่ายวิชาการ และผู้ประจำสายชั้น เพื่อให้เกิด KM ไปพร้อมๆ กันทั้งองค์กร

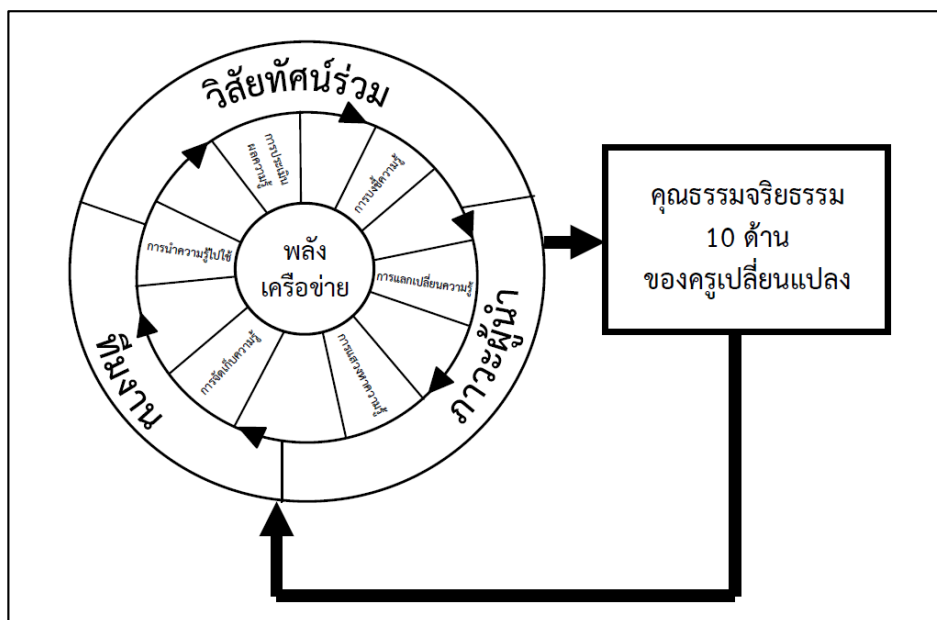
3) ประชุมเพื่อช่วยกันกำหนดองค์ความรู้ที่สำคัญขององค์กร โดยใช้หลักการกำหนดองค์ความรู้ที่สำคัญขององค์กรมาอธิบายให้ KM Team ทราบ เราสามารถกำหนดองค์ความรู้ได้จากหลายช่องทาง ทั้งจากวิสัยทัศน์ขององค์กร จากปัญหาขององค์กร และจากความรู้ที่สำคัญเร่งด่วน ดังนั้นเพื่อให้การจัดทำระบบการจัดการความรู้ขององค์กรเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงควรกำหนดองค์ความรู้จากวิสัยทัศน์น่าจะดีที่สุด จากนั้น KM Team จึงช่วยกันระดมสมองเพื่อให้องค์กรได้องค์ความรู้ที่สำคัญ

4) สร้างกรอบแนวคิดในการทำงานโดยให้ KM Team ตัดสินใจใช้กระบวนการจัดการความรู้ (KM Process) เป็นกรอบในการปฏิบัติเพื่อให้สามารถจัดการความรู้ได้อย่างเป็นระบบ

12.3.4 งานวิจัยที่นำแนวคิดการจัดการความรู้มาใช้ในการพัฒนาวิชาชีพครู

กรุณพล พรหมเกทย์ (2558) ได้พัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาครู : กรณีศึกษากลุ่มโรงเรียนน้ำผุดโพธาราม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรังเขต 1 ประกอบด้วย การบ่งชี้ความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้การประเมินผลความรู้ มีการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ โดยปรับด้านการสร้างความรู้ เป็นการแสวงหาความรู้และได้ข้อค้นพบว่า รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาครู ต้องใช้การปฏิบัติจริงโดยเครือข่ายจัดการความรู้

สถานศึกษาภายในกลุ่มโรงเรียนได้แก่ ความร่วมมือ การมีปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร และมีปัจจัยเสริมสนับสนุน ได้แก่ วิสัยทัศน์ร่วม การทำงานเป็นทีมงาน และภาวะผู้นำ สามารถทำให้การจัดการความรู้สำเร็จดีขึ้น สรุปเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาแบบการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาครู: กรณีสึกษากลุ่มโรงเรียนน้ำพุตกโพธาราม ภายใต้ชื่อ “วงล้อการพัฒนาครู” (teacher development wheel) ดังภาพที่ 12.1

ภาพที่ 12.1 รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาครู : กรณีสึกษากลุ่มโรงเรียนน้ำพุตกโพธาราม
ที่มา : กรุณพล พรหมเกทย์ (2558)

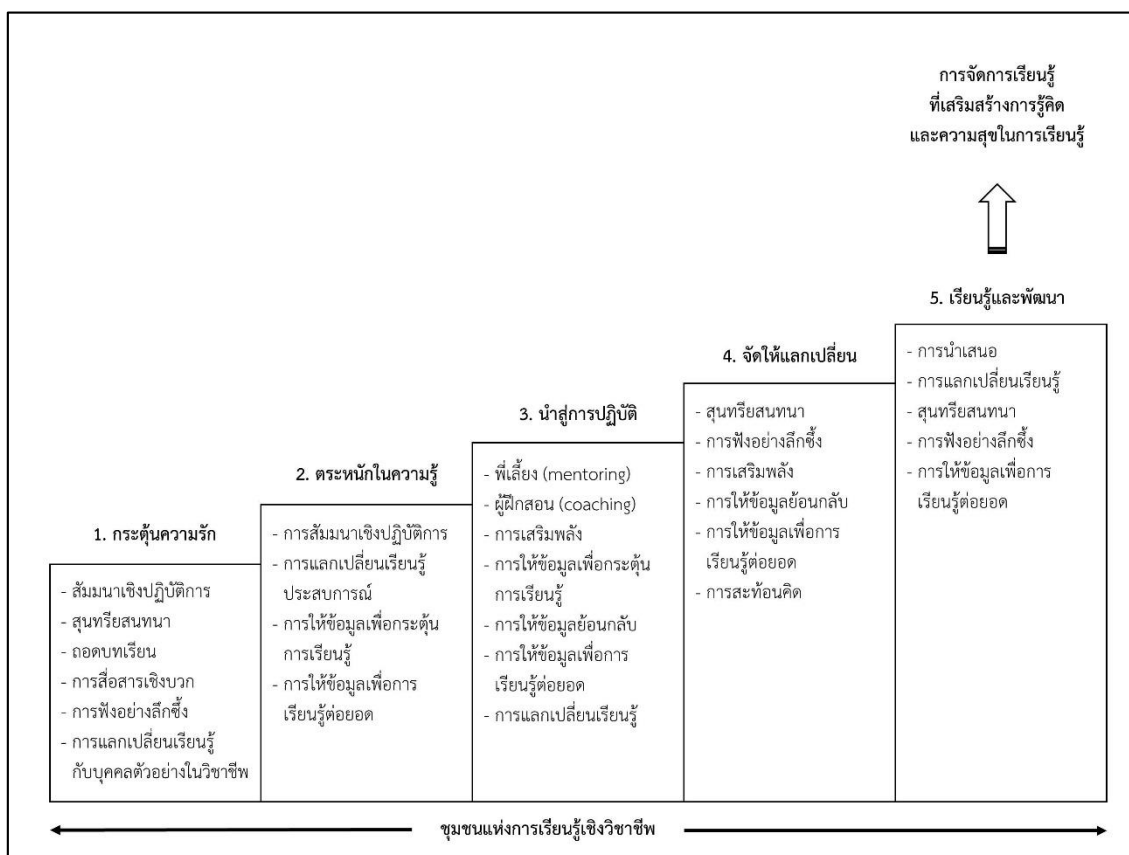
จากภาพที่ 12.1 อธิบายได้ว่า รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาครู : กรณีสึกษากลุ่มโรงเรียนน้ำพุตกโพธาราม ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้

- 1) การจัดการความรู้ 6 ด้านได้แก่ การบ่งชี้ความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ และการประเมินผลความรู้
- 2) พลังเครือข่าย ได้แก่ ความร่วมมือ การมีปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสาร
- 3) ปัจจัยเสริมสนับสนุนการจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การมีภาวะผู้นำ และการทำงานเป็นทีมงาน เสมือน “วงล้อการพัฒนาครู” (teacher developing wheel)

ทุกองค์ประกอบส่งผลต่อการพัฒนาครูเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 10 ด้านไปในทางที่ดีขึ้น ได้แก่ การประพฤติตนเป็นแบบอย่างการสร้างความรักและเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน การมีความเสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้เรียน การมีเจตคติที่ดีและศรัทธาอาชีพครู การมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ตนเอง การเห็นคุณค่าในความสามารถของผู้เรียน การตรงต่อเวลาใน

การปฏิบัติงาน การหลีกเลี่ยงไม่หลงมัวเมาอบายมุขและการมีความอดทน อดกลั้น ขยัน ประหยัดและรู้จักการให้อภัย

มารุต พัฒนา (2557) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างการรู้คิดและความสุขในการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของรูปแบบ ประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนและกิจกรรม สื่อ การประเมินผล ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขความสำเร็จ ในส่วนของขั้นตอนและกิจกรรม แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน รายละเอียดดังภาพที่ 12.2

ภาพที่ 12.2 รูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างการรู้คิดและความสุขในการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับประถมศึกษา
ที่มา : มารุต พัฒนา (2557)

จากภาพที่ 12.2 รูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างการรู้คิดและความสุขในการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) กระตุ้นความรัก เป็นขั้นตอนการกระตุ้นให้ครู เกิดความรักความศรัทธาในวิชาชีพครู ตลอดจน ความรักที่มอบให้กับผู้เรียน โดยการทำกิจกรรมสนทนาสนทนา การถอดบทเรียน การสื่อสารเชิง

บวก การฟัง อย่างลึกซึ้ง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลตัวอย่างในวิชาชีพครู ในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ

2) ตระหนักในความรู้ ซึ่งเป็นขั้นตอนการกระตุ้นความรู้เดิม และเสริมความรู้ใหม่ให้กับครู ในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างการรู้คิด และความสุขในการเรียนรู้ ในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ โดยการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ระหว่างครู การให้ข้อมูลเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ (Feed - up) การให้ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ต่อยอด (Feed - forward)

3) นำสู่ปฏิบัติ เป็นขั้นตอนการนำความรู้ความเข้าใจ จากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการตลอดจน ประสบการณ์ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ในโรงเรียน โดยมีผู้วิจัย ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหาร และเพื่อนครู ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง (Mentoring) และผู้ฝึกสอน (Coaching) มีการเสริมพลัง (Empower) การให้ข้อมูลเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) การให้ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ ต่อยอด และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ

4) จัดให้แลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นขั้นตอนในการนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติการจัดการ เรียนรู้ที่เสริมสร้างการรู้คิดและมีความสุขในการเรียนรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ โดยการใช้สุนทรียสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง การเสริมพลัง การให้ข้อมูลย้อนกลับ การให้ข้อมูลเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ต่อยอด แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของตนเองต่อไป

5) เรียนรู้และพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปลผลการดำเนินการจัดการเรียนรู้ที่ เสริมสร้างการรู้คิดและมีความสุขในการเรียนรู้ของครู โดยใช้การนำเสนอ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สุนทรียสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง และการให้ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ต่อยอด

ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว และคณะ (2558) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาครูด้านการออกแบบ การจัดการเรียนรู้บนฐานความต้องการของผู้เรียน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสร้างการเรียนรู้ โดยครูมีความรู้ ความเข้าใจ ในการออกแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยใช้โครงงานเป็นฐาน แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ผู้เรียนสามารถกำหนดเรื่องที่สนใจ และออกแบบการเรียนรู้ของตนเอง และแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ประเมินจากแบบสอบถามหลังอบรม

ขั้นที่ 2 หนุนนำสู่การปฏิบัติ ครูมีความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้โครงงานเป็นฐาน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 กับบทบาทในการจัดการเรียนรู้จาก ผู้บอกความรู้มาเป็นผู้ชี้แนะ (Coach) และผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ โดยประเมินจากการสังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนและการประเมินพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 3 ชี้แนะ สร้างกำลังใจ ครูได้รับข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา การจัดการเรียนรู้ เกิดความภูมิใจ ในผลการปฏิบัติงานที่ดีของตนเอง และมีความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียน และเปิดใจรับคำชี้แนะ มีเจตคติที่ดีต่อกัน ร่วมเรียนรู้และพัฒนาประเมินจากการสะท้อนคิดและการเขียน สะท้อนคิดของครู

ขั้นที่ 4 สะท้อนผลร่วมเรียนรู้ ครูได้ร่วมเรียนรู้และการปฏิบัติที่ดี ได้รับคำชี้แนะเพื่อ การพัฒนาและต่อยอด สู่การสร้างสรรคการเรียนรู เกิดการเรียนรู้จากผลการปฏิบัติของตนเองและผู้อื่นและ สามารถสร้างการเรียนรู จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ของตนเองต่อไป ประเมินจากการประชุมสะท้อนผลและจัดนิทรรศการแสดงผลงานจากการจัดการเรียนรู้

จากงานวิจัยที่นำแนวคิดการจัดการความรู้มาใช้ในการพัฒนาวิชาชีพครู มีข้อค้นพบและกระบวนการ ที่แตกต่างกัน แต่เป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญคือการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน

12.4 บทสรุป

การจัดการความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู คือการนำเครื่องมือการจัดการความรู้ มาใช้ในการจัดการศึกษา หรือการเรียนการสอนของครู ให้เกิดการพัฒนาทั้งองค์กร ตัวครูและนักเรียน การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) เป็นการนำความรู้ที่ถูกสะสมผ่านประสบการณ์การปฏิบัติหลายๆครั้ง จนเกิดเป็น องค์ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล (Tacit knowledge) มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน จนสรุปได้เป็นความรู้ที่ชัดเจน เก็บเป็นขุมความรู้หรือคลังความรู้ ในรูปแบบเอกสาร ตำรา สื่อ (Explicit Knowledge) สามารถถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจนำไปปฏิบัติต่อไป

แนวทางการจัดการความรู้ไม่เป็นรูปแบบที่ตายตัว สามารถยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับบริบทและเป้าหมาย ของการดำเนินการ วิชาชีพครูสามารถใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ไปปรับประยุกต์ใช้ได้อย่างดี บุคลากรครู บางคนปฏิบัติการสอนมานานหลายปี สะสมประสบการณ์ ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นใหม่ที่เพิ่งบรรจุ เข้ามาเป็นครู ถ้าได้มีกิจกรรมการจัดการความรู้เกิดขึ้นในโรงเรียน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน องค์ความรู้ เหล่านั้นจะไม่สูญหายจะถูกบันทึกเก็บไว้และนำไปปฏิบัติเกิดประโยชน์อย่างมีคุณค่า

องค์ความรู้ที่เป็นความรู้ ถูกสะสมเก็บไว้ในตัวบุคคลที่ผ่านการปฏิบัติ ตกผลึก ฝังลึกเป็นความรู้ ภายในตน (Tacit knowledge) และถูกถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร ในเอกสาร ตำราให้ผู้สนใจ ได้ศึกษา (Explicit Knowledge) ซึ่งผู้ที่อยู่ในวิชาชีพครูสามารถนำเนื้อหาสาระเหล่านี้ไปปรับใช้ในการ ปฏิบัติงาน หรือการจัดการเรียนการสอนได้อย่างดี การจัดการความรู้ในวิชาชีพครูจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ ควรนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสูงสุดทั้งหน่วยงาน ตัวครูและนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

คำถามท้ายบท

1. การจัดการความรู้ คืออะไรและมีความสำคัญอย่างไร
 2. เพราะเหตุใดจึงต้องมีการจัดการความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู
 3. ท่านคิดว่าสถานศึกษาควรนำการจัดการความรู้เข้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้อย่างไร
- การศึกษา ให้สรุปลงความรู้เป็นแผนที่ความคิด (Mind Mapping) ในกระดาษขนาด A 4

เอกสารอ้างอิง

- กรอุณพล พรหมเมทย์. (2558). รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาครู: กรณีศึกษากลุ่มโรงเรียน น้ำพุตโปธารามสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตรังเขต 1. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่*. 7(2).
- บุญดี บุญญาภิจ และคณะ. (2547). *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : สถาบันเพิ่มผลผลิต.
- บุรชัย ศิริมหาสาร. (2548). *การจัดการความรู้สู่องค์กรอัจฉริยะ*. นครปฐม : สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา
- ประพนธ์ ผาสุกยี่ด. (2549). *การจัดการความรู้ (KM) ฉบับขับเคลื่อน LO*. กรุงเทพฯ : ไยไหม.
- ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว, ศิริยุภา พูลสุวรรณ, อัจฉรา วัฒณรงค์ และ ดารกา วรรณวนิช. (2558). การพัฒนาครูด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความต้องการของผู้เรียน. *วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร*. 5(2), 49-59.
- มารุฒ พัฒนาผล. (2558). รูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างการรู้คิดและความสุขในการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับประถมศึกษา. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ฉบับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ*. 7(3), 682-699.
- วิจารณ์ พานิช. (2546). *การจัดการความรู้ในยุคสังคมและเศรษฐกิจบนฐานความรู้*. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิชัย ต้นศิริ. (2539). แนวทางการปฏิรูปการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารข้าราชการครู*, 16(3), 12-16.
- ศิริยุภา พูลสุวรรณ. (2558). *เอกสารประกอบการสรุปโครงการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาครูด้วยระบบหนุนนำต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนจังหวัดนครนายก”*. นครนายก : สถาบันวิจัยพัฒนาและสาคิตการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Chaudhry, A. (2005). *Knowledge sharing practices in Asian Institutions: A multicultural perspective from Singapore*. Division of Information Nanyang Technological, University Singapore.
- Nonaka I. & Takeuchi H. (1995). *The Knowledge-Creating Company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York: Oxford University Press.
- Tobin, Tom. (2003). *Ten principles for knowledge management success*. Stamford, CT: Gartner.